

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(RUS DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI**

RUS BİLİNALARININ ŞİİRSEL DİL ÖZELLİKLERİ

Doktora Tezi

Suzan ULUOĞLU

Ankara – 2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(RUS DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI**

RUS BİLİNALARININ ŞİİRSEL DİL ÖZELLİKLERİ

Doktora Tezi

Suzan ULUOĞLU

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Altan AYKUT

Ankara – 2009

İÇİNDEKİLER

Önsöz	IV
Giriş.....	1
1. Rus Folklor Dili Üzerine Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış	6
2. Bılnaların Ortaya Çıkışı ve Bılnalarla İlgili Temel Sorunlar	29
2.1. İlk Bılina Derlemesi: Kirşa Danilov Seçkisi	29
2.2. Diğer Bılina Derleme Çalışmaları	37
2.3. Bılnaların Bölgelere Göre Dağılımı ve Ortaya Çıktıkları Bölge ve Zamanla İlgili Görüşler	51
2.4. Bılnaların Kökeni Sorunu.....	60
2.5. Edebi Tür Olarak Bılnalar	89
3. Bılnalarda Konu ve Kahramanlar	98
4. Bılnaların Kompozisyonu	120
5. Bılnaların Şiirsel Dil Özellikleri.....	144
5.1. Tekrarlar	147
5.1.1. Edat Tekrarları	151
5.1.2. Kökü Aynı Olan Sözcük Birleşimleri	157
5.1.3. Eş Anlamlılık	185
5.2. Ortak Yerler	202
5.3. Kalıplaşmış Sıfat	208
5.4. Benzetme. Paralelizm. Olumsuz Paralelizm.....	228
5.5. Değişmeceler	244
5.5.1. Eğretileme.....	244
5.5.2 Düz Değişmece ve Kapsamlayış.....	258

5.5.3. Tersinme	268
Sonuç.....	278
Özet (Türkçe).....	282
Özet (İngilizce).....	283
Kaynakça.....	285

ÖNSÖZ

Rus halk edebiyatının en önemli türlerinden biri olan bılinalar, Rus bilim adamları tarafından çok farklı açılardan ele alınır. Fakat bılinaların en çok ilgi uyandıran konularından biri, şüphesiz şiirsel dilleridir. Sanatsal açıdan bılina dili, kendine özgü bir çok özelliğe sahiptir. Bu şiirsel özellikler bılinaların içeriğiyle uyum içerisindedir. Bunların birleşimi bılinaların özgün üslubunu oluşturur.

Rus halk edebiyatı türleri, farklı biçim, üslup ve sanatsal yöntemler içerirler. Ayrıca tümünde farklı bakış açıları, farklı amaçlar, farklı duygular ön plandadır. Fakat hepsinin dil temelinde ortak halk dili vardır. Her biri o dilden aldığı şiirsel özellikleri kendine uygun olarak geliştirir.

Bu çalışmamızda halk edebiyatının diğer sözlü yapıt türlerinde de görülen şiirsel dil araçlarının, bılinalarda nasıl kullanıldıklarını göstermeye çalışacağız.

Çalışmamızda, farklı fikir ve görüşlerin yoğun karmaşıklığı arasında kaldığımızda, sahip olduğu derin bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bize yol gösteren, en umutsuz olduğumuz anda bile bizden manevi desteğini esirgemeyen değerli hocamız Prof.Dr.Altan AYKUT'a ve bana her konuda destek olan eşim Murat ULUOĞLU'na en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Suzan Uluoğlu
Ankara 2009

GİRİŞ

Bilimsel bir terim olarak *folklor* ilk kez İngiliz bilim adamı William Thoms tarafından 1846 yılında kullanılır. Rusya’da 19.yy. boyunca folklor terimi fazla yaygın değildir. Fakat yine de folklorla ilgili bazı görüşler yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Örneğin, V.Leseviç folkloru “...*halkın tüm iç ve dış hayatı ile ilgili söylediği çeşitli söylemlerinden oluşan geniş ve karmaşık bir katmandır. Fabl, masal, efsane, hikaye, şarkı, bilmece, çocuk oyunları ve söz açımları (priskazki), bitkilerle tedavi etme, büyü, düğün ve diğer merasimler, hava durumu, vd. ile ilgili işaretler, atasözü ve özlü sözler, espirili sözler, ay, yıldız, ay tutulması, güneş tutulması, kuyruklu yıldız ile ilgili hikayeler ve her türlü batıl inanç: kolay ve zor günlerin ayırt edilmesi, cadılar, vampirler hakkında hikayeler, vs. Kısacası halkın atalarından sözlü olarak miras edindiği, inandığı her şey*”¹ olarak tanımlar.

Folklor kavramı, halk kültürünü budun betimin bir parçası olarak yeni bir yaklaşımla ve yeni metotlar kullanarak araştırmaya başlar. 20.yy.’ın başlarında Rus folklor çalışmaları bu doğrultuda yürütülür. Fakat 1920’li yıllardan sonra yalnızca sözlü halk edebiyatını araştıran ayrı bir bilim dalını oluşturma çabası içerisine girilir. Bunu yaparken de folklor teriminden faydalanılır. 1926 yılında, Yu.M.Sokolov, *Hudojestvennyy Fol'klor* ‘Sanatsal Folklor’ adlı yıllık dergide yayımlanan bir makalesinde, halk edebiyatı (*narodnaya slovesnost'*), halk şiir sanatı (*narodnaya poeziya*) veya sözlü edebiyat (*ustnaya slovesnost'*) terimlerinin yerine **sanatsal folklor** (*hudojestvennyy fol'klor*) teriminin kullanılmasını önerir. Başlangıçta Yu. Sokolov, folklorun kapsadığı alanın sözlü şiir sanatından ve

¹ V. Leseviç, “Fol'klor i ego izuçeniye”, *Pamyati V.G.Belinskogo: Lit. sb. Sost. İz tr. Rus.literatorov*, M., 1899, alıntı için bk.: B.N.Putilov, **Fol'klor i narodnaya kul'tura**, St.Petersburg, 2003, s.19.

genel olarak sözlü edebiyattan daha geniş olduğunu belirtir. “Sanatsal folklor” kavramı genel folklor kavramının yalnızca bir bölümünü oluşturur. Sözlü yapıtlar söz ile birlikte jest, mimik, dans, melodi gibi sanatsal ifade yöntemleriyle kaynaşmış ve dünyayı tanıma, din, hukuk gibi kavramlarla sıkı sıkıya bağlı oldukları için edebiyat (slovesnost) terimi bütün bunları kapsayamaz. Fakat 1931 yılında Yu.Sokolov’un görüşleri değişir ve ona göre, folklor yalnızca “söz sanatının”, yani edebiyatın bir parçasıdır.

Sokolov, daha sonraki yıllarda folklorun geniş halk kitlelerinin sözlü şiirsel yaratıcılığı olduğunu vurgular. Folklorun kaynaşmışlığını, yani mimik, jest, dans, melodiyi, vs. içine almasını sözlü yaratıcılığın diğer sanat çeşitleriyle olan çok yakın bağları olarak yorumlar.

1931 yılından sonra folklor çalışmalarında siyasi etkiler ağırlık kazanmaya başlar. Folklorla ilgili yaklaşımlarda ideolojik değerlendirmeler egemen olur.²

M.Gorki’nin ünlü “Folklor, söz sanatının başlangıcıdır” sözüne bağlı olarak Rus edebiyat tarihi yeniden düzenlenip sözlü halk edebiyatı ile başlatılır.

Rus halk edebiyatının en önemli türlerinden biri bilinalardır. Folklorun bir bilim dalı olarak gelişmeye başladığı dönemlerden itibaren bilinaların tarihi ve sosyal içeriği, sanatsal özellikleri bilim adamlarının ilgisini çekmiştir. Bilinalar, sözlü halk edebiyatının araştırılmasında etkili olan bütün temel bilimsel eğilimlerin (Mitoloji Okulu, Alıntılama Teorisi, Tarih Okulu) temsilcilerinin en önemli araştırma kaynağı olmuştur. 19.yy.sonu ve 20.yy. başlarında bilinaların derlenmesi ve araştırılması Rus folklorbiliminin en önemli çalışma alanlarından birisi olmuştur. Rusya’da bilinalar tarihi kahramanlık destanları olarak kabul

² B.N.Putilov, 2003, s.20-22.

edilir ve kahraman tipleri, içerikleri, sanatsal özellikleri bakımından dünyadaki diğer büyük destanlarla (Gılgamış, İliada ve Odiseus, Roland hakkındaki şarkılar, Nibelunglarla ilgili hikayeler, Manas, Cangar, Kalevala gibi) aynı kategoride ele alınır. Bılınaların baş kahramanları bahadırlardır. Bahadır anlamındaki “*bogatur*”³ sözcüğünün Türkçe kökenli olması da ayrıca ilginç bir durumdur. Rus milli kahramanlarının neden Türkçe kökenli bir sözcükle adlandırıldıkları konusu ise henüz bilimsel olarak aydınlatılamamıştır.

Sözlü şiirsel bir yapıt olarak bılınaların dili, 18.yy.’ın sonundan başlayarak birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. A.H.Vostokov, K.F.Kalaydoviç, K.S.Aksakov, F.İ.Buslayev, A.A.Potebnya, V.F.Miller bunlardan bazılarıdır. Bazı bilim adamları bütün dillerin ortak bir ata dilden meydana geldikleri teorisini desteklemek, bazıları tarihsel dilbilgisini, bazıları akraba dillerin tarihini oluşturmak, bazıları da genel dilbilim sorunlarının çözümü için bılinalara başvurmuşlardır.

Bılınalar, şiirsel anlatım araçlarıyla da bilim adamlarının ilgisini çekmişlerdir. Ekim Devrimi öncesinde, özellikle F.İ.Buslayev, A.A.Potebnya ve A.N.Veselovskiy, bılınaların şiirsel dil özellikleri üzerine önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Folklor ayrı bir bilim dalı olarak şekillendikçe sözlü yapıtların, dolayısıyla bılınaların da dil ve poetik konuları daha çok önem kazanmıştır.

Halk edebiyatı aynı zamanda dilbilim, budun betim, tarih, edebiyat biliminin de araştırma alanıdır. Folklor, bu bilim dallarının elde ettikleri verilerden

³ M.Fasmer, **Etimologiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka**, izdaniye vtoroye, stereotipnoye, v 4-h tomah, tom I (A-D), İzd. “Progress”, M., 1986, s.183.

faydalanarak sözlü halk yaratıcılığını halkın estetik anlayışı, dünya görüşü, yaşam tarzı ve tarihiyle birlikte bir bütün olarak ele alır.

Özellikle edebiyat biliminin en eski terimlerinden biri olan poetik zamanla folklorda da kullanılmaya başlar. Poetik alanında çok değerli çalışmaları olan ünlü Rus bilim adamı V.V.Vinogradov şöyle der: “Poetiğin en önemli görevlerinden biri, farklı çağlarda farklı edebi türlerdeki yapıtların kuruluş prensip, usul ve kurallarını araştırmak, bunların ortak ve herhangi bir milletin edebiyatına özgü özel, belirgin, tipik kurallarını ya da ilkelerini sınıflandırmak, farklı edebi türler arasındaki etkileşimi incelemek, farklı edebi şekillerin tarihi gelişim yollarını ortaya çıkarmaktır”.⁴ Rus bilina poetiği ile ilgili araştırmalar da bu doğrultuda yürütülür.

Sovyetler Birliği döneminde folklor dilini araştırmak için filolojide ayrı bir bilim alanı oluşturulur. Bu alana lingvofolkloristika “dilbilimsel folklor” adı verilir. Bu bilim alanının ele aldığı birçok konu günümüzde hala tam olarak aydınlatılamamıştır, fakat teorik açıdan farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde bu görüşlere kısaca değinerek Rus folklor dilinin doğası ve Rus dili sistemindeki yeri ile ilgili genel bir bilgi verilecektir. Bu görüşler genellikle bılinalar üzerinde yapılan araştırmalara dayandıkları için çalışmamız açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde bılinaların ortaya çıkışı ve bılinalarla ilgili temel sorunlar çerçevesinde, ilk bılina derlemesi olan Kirşa Danilov Seçkisi, diğer bılina derleme çalışmaları, bılinaların bölgelere göre dağılımı ve ortaya çıktıkları bölge ve zamanla ilgili görüşler, bılinaların kökenine dair farklı

⁴ V.V.Vinogradov, Stilistika, teoriya poetičeskoj reči, poetika,İzd. Akademi Nauk SSSR, M.,1963, s.170.

görüşler, bılınaların edebi bir tür olarak belirlenmesi gibi konular üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde bılina konuları ve kahramanları, dördüncü bölümde ise bılınaların kompozisyonu ile ilgili konulara değinilecektir.

Bılınaların şiirsel dil özellikleri çalışmamızın beşinci bölümünde ele alınacaktır. Bu bölümde bılinalardaki tekrarlara, ortak yerlere, kalıplaşmış sıfatlara, benzetme, paralelizm ve olumsuz paralelizmlere, eğretileme, düz değışmece ve kapsamlayış gibi değışmece türlerine ve tersinmelere yer verilecektir. Bu sanatsal araçlar bılınaların güzel anlatım araçları sistemini oluşturur. Çalışmamızın temel amacı bu araçların bılinalara özgü kullanımlarını göstererek bılınaların şiirsel dili hakkında bilgi vermektir.

1. RUS FOLKLOR DİLİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Folklorun bir bilim dalı olarak şekillenmesinde bazı sosyal ve tarihi sebeplerin etkisi büyüktür. V.M.Jirmunskiy *Problema Fol'klora* 'Folklor Sorunsalı' adlı çalışmasında bu sebeplere ayrıntılı olarak değinir. Jirmunskiy'e göre folklorun ön plana çıkması, önem kazanması Avrupa ile birlikte Rusya'da da 18.yy.'ın sonunda - 19.yy.'ın başında Sentimentalizm ve Romantizm akımlarının etkisinde olur; folklorla olan ilgi Aydınlanma çağına ve gelişmekte olan kapitalist sanayi düzenine bir tepki olarak ortaya çıkar; akıl ve akılcı şehir kültürüne karşı çıkan Sentimentalizm akımı doğaya, doğallığa, saf duygulara, bozulmamış ilkel insana, ilkel kültüre önem verir ve bu bozulmamış doğallık da kültürel açıdan gelişmemiş topluluklara (yani köylülere) ve geri kalmış halklara özgü bir durumdur. Böylece bu iki kültür alanı folklorbilimin gelecekteki konusunu oluşturur.⁵

Yu.Sokolov 11 ciltlik *Literaturnaya Entsiklopediya* 'Edebiyat Ansiklopedisi'nin **Folklor** maddesinde, dünyada ve Rusya'da folklorun bir bilim dalı olarak gelişmesindeki süreçleri ayrıntılı bir biçimde ele alır. Folklorbilimin doğmasında 19.yy.'ın başında felsefe, bilim ve sanat alanında yaygın olan Romantizm akımının etkisi de çok büyüktür. Romantik felsefeye göre, bir halkın tarihi ayrı şahısların iradesiyle değil, halkın iradesiyle belirlenir. O dönemlerde, halkın bizzat yaratıcısı olduğu bütün toplu yaratıcılık alanları (dil, mitoloji, folklor) halk iradesinin ifade biçimleri olarak kabul edilir.⁶

⁵ V.M.Jirmunskiy, "Problema fol'klora", **Fol'klar Zapada i Vostoka: Sravnitel'no-istoričeskiye oçerki**, O.G.İ., M., 2004, s. 46-47.

⁶ Yu.Sokolov, "Fol'klar", **Literaturnaya Entsiklopediya v 11 t.**, t.11, İzd. Hudojestvennaya Literatura, M., 1939, <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/leb/leb-7751.htm>, 24.11.2008.

Rusya’da folklorun bilimsel olarak araştırılmasından önce, sözlü halk yapıtlarının derlendiği ve elde edilen materyallerin bazı şair ve yazarlar tarafından sanatsal amaçlarla kullanıldığı bir dönem yaşanmıştır. Örneğin, V.A.Jukovskiy ve A.S.Puşkin yapıtlarında folklor konularına yer vermişlerdir. Ayrıca N.V.Gogol’ün erken dönem yapıtlarında da folklorun etkisi görülür.

Puşkin’in “*Eski halk şarkılarını, masalları, vs. araştırmak, Rus dilinin özelliklerini eksiksiz bir şekilde öğrenmek için gereklidir*”⁷ sözleri, halk edebiyatı yapıtlarının dil açısından araştırılmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

N.V.Gogol bir yazısında folklor dilini de kastederek Rus dili hakkında şunları yazar: “... Sıradan bir dil olmayan dilimizin bir sırrı daha vardır. Onda, en sert olanlardan en yumuşak ve ince olanlara kadar bütün ses tonları ve renkleri bulunmaktadır; (dilimiz) sınırsızdır ve hayat gibi canlı bir şekilde her an zenginleşebilir, <...>, aynı söylem içerisinde başka hiçbir dilde erişilemeyen bir yüksekliğe çıkma ve cahil bir insanın dahi anlayabileceği basitliğe inme olanağı söz konusudur – başlı başına şair olan bir dil...”⁸

1812 yılı Vatan Savaşı ve onun sonrasında Rusya’da etkili olan “Aralık İhtilali”nin sözlü halk edebiyatına olan ilginin artmasında rolü çok büyüktür. Halkçı edebiyat görüşünü, yani milli iradenin yalnız halk tarafından ve halkın sanat ve kültüründe korunduğunu savunan ünlü Rus edebiyat eleştirmenleri V.G.Belinskiy, N.G.Çernişevskiy ve N.A.Dobrolyubov halk edebiyatına büyük değer verirler. Ayrıca çalışmalarında folklor yapıtlarının dil ve üslup özelliklerine de değinirler.

⁷ A.S.Puşkin, “Puşkin – kritik”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.11.

⁸ N.V.Gogol, “O literature”, **Yazık fol'klora**, s.11-12.

V.G.Belinskiy'e göre, Rus halk şiirselliği son derece özgündür ve en belirgin özelliklerinden biri de melodik olmasıdır. Ayrıca özellikle bılınaların tür olarak belirlenmesinde, bılınaların bazı önemli dil ve üslup sorunlarının ortaya konmasında Belinskiy'nin rolü çok büyüktür. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu görüşlere daha ayrıntılı olarak yer verilecektir.

N.G.Çernişevskiy, Rus halk edebiyatına yöneltilen sanatsal açıdan yetersiz olduğu suçlamalarını son derece yanlış bulur, asıl yetersizliğin ataerkil hayat düzeninin özünde bulunan hareketsizlik ve monotonluğun halk edebiyatına da yansımış olmasından kaynaklandığını belirtir. Çernişevskiy'e göre, sürekli aynı anlatım biçimlerinin, aynı düşüncelerin, aynı sahnelerin, aynı bölümlerin tekrar edilmesi yapıtların kolaylıkla iç içe girmelerini sağlamaktadır.⁹

N.A.Dobrolyubov, *Zameçaniya o sloge i mernosti narodnogo yazıka* 'Halk Dilinin Hece Ölçüsü Üzerine İzlenimler' adlı çalışmasında eski Slavca sözcüklerden çok Rusça sözcüklerin kullanılması; küçültme şekillerinin, tekrarların, sabit sözcük birleşimlerinin, kalıplaşmış sıfatların ve tipik betimlemelerin çok sık kullanılması gibi, Rus folklor dilinin bazı belirgin özelliklerine değinir.¹⁰ Folklor dilinin araştırılmasında, şiirsel özellikleri belirlerken dilbilim, tarih, felsefe, vs. gibi bilim dallarından da faydalanmak gerektiği düşüncesini ilk ortaya koyanlardan biri de N.A.Dobrolyubov'tur.

Folklor dilinin doğası ile ilgili konuyu ilk ortaya atan bilim adamlarından biri K.D.Uşinskiy'dir. Uşinskiy, folklor dilinin diyalekt üstü bir dil olduğunu,

⁹ N.G.Çernişevskiy, "Pesni raznih narodov", **Yazık fol'klora**, s.16-17.

¹⁰ N.A.Dobrolyubov, "Zameçaniya o sloge i mernosti narodnogo yazıka", **Yazık fol'klora**, s.22-23.

diyalektin günlük konuşma şekliyle folklor dilinin birbirinden tamamen farklı iki dil olduklarını belirtir.¹¹

Rus folklor dilinin filoloji açısından incelenmesine, sözlü halk edebiyatı yapıtlarının yoğun olarak derlendikleri 1840'lı yıllarda başlanır. Folklor dilinin dil olaylarını araştırmaya yönelik ilk çalışmalar F.İ.Buslayev, A.A.Potebnya ve A.N.Veselovskiy'e aittir. Buslayev, *O prepodavanii oteçestvennogo yazıka* 'Ulusal Dilin Öğretilmesi Üzerine' adlı çalışmasında halk dilini edebi dilden ayıran en önemli özelliğin, halk dilinde sürekli aynı ifadelerin kullanılması olduğunu belirtir. Yazarlar bir düşünceyi farklı şekillerde ifade ederler, halk edebiyatında ise uygun bir ifade bulduktan sonra o ifade artık değişmez. Bunun en iyi örneğini kalıplaşmış sıfatlar (postoyannıye epiteti) oluşturur. Bu çalışmasında Buslayev, ayrıca Rus halk edebiyatındaki kalıplaşmış sıfatları sınıflandırmaya çalışır.¹²

Bilimsel hayatına *O nekotorih simvolah v slavyanskoy narodnoy poezii* 'Slav Halk Şiirlerinin Bazı Sembolleri Üzerine' adlı yüksek lisans teziyle başlayan ünlü dilbilimci, edebiyat bilimci, folklorbilimci, etnograf ve filozof A.A.Potebnya, folklor konularıyla hayatının sonuna kadar sürekli ilgilenir. Potebnya, folklor dili ile ilgili çalışmalarını bir kitapta toplamayı başaramaz, fakat onun bütün dilbilim, felsefe ve edebiyat çalışmalarında bu konu ile ilgili çok sayıda materyal bulmak mümkündür.

Ünlü Rus filologu A.N.Veselovskiy de sözlü halk edebiyatı dili üzerine önemli tespitlerde bulunur. Folklor diliyle ilgili düşüncelerini aralarında sıkı bir bağ bulunan birkaç konu etrafında toplar. Bunlar: Folklor dilinin diyalektle olan

¹¹ K.D.Uşinskiy, "O sredstvah rasprostraneniya obrazovaniya posredstvom gramotnosti", **Yazık fol'klora**, s.24-25.

¹² F.İ.Buslayev, "O prepodavanii oteçestvennogo yazıka", **Yazık fol'klora**, s.26-27.

ilişkisi, bir başka deyişle folklor dilinin diyalekt üstü özelliği; şiirsel halk dilinin formüller üzerine kurulu olması, bu formüllerin oluşumları, işlevleri ve evrimleri; halk edebiyatının nazım ve nesir türlerinin biçimbilgisinin oluşturulması; sözlü şiirsel dilin en önemli formüllerinden biri olarak kalıplaşmış sıfatların önemi; vs.

Rus folklor dilinin çağdaş araştırılma süreci 1940-1950’li yıllarda başlar. Zamanla, folklor dilini araştırmak için filolojide yeni bir bilim alanının oluşturulması gerekliliği doğar ve bu yeni bilim alanına *lingvofolkloristika* ‘dilbilimsel folklor’ adı verilir. Bu yeni alanın bilimsel yaklaşımının temelinde, folklor yapıtı içerisindeki dil yapısının yerini ve işlevini belirlemek ve bunu yaparken çeşitli dilbilimsel ve folklor araştırma metotlarını kullanmak vardır. Folklor dilini inceleyen ayrı bir bilim alanının olması, sözlü şiirsel söylemin farklı yöntemlerle ele alınmasını sağlar. Folklor konularının açık bir şekilde ortaya konması, etkili araştırma yöntemlerinin aranması, folklor dilini araştıran bilim adamlarının çalışmalarını yönlendirmek, bu alanın başlıca görevleridir.

Bu yeni bilim alanının saptadığı birçok konu A.P.Yevgenyeva, P.G.Bogatıyov, L.İ.Barannikova, İ.A.Ossovetskiy, E.B.Artyomenko, A.V.Desnitskaya, vd. tarafından ele alınır.

Günümüzde güncelliğini koruyan ve hala tartışılan en önemli konulardan biri sözlü şiirsel söylemin (ustno-poetiçeskaya reç’) diyalektle olan bağlantısıdır. Yukarıda adı geçen bütün araştırmacılar bu konuya değinir ve folklorun dilbilimsel temelinde diyalektin bulunduğu konusunda birleşir, fakat folklor diliyle diyalekt arasındaki bu ilişkiyi farklı şekillerde yorumlar. O.İ.Kiselyova’nın da belirttiği gibi, günümüzde farklı folklor türlerinin dili ve bunların diyalektle olan bağlantıları ile ilgili ortak bir görüş yoktur. Bazı bilim

adamları şiiresel halk dilini, diyalektin işlenmiş “edebi” şekli olarak kabul eder (A.P.Yevgenyeva); bazıları onun, diyalektin işlevsel üslup çeşitlerinden biri olduğunu öne sürer (L.İ.Barannikova); bazıları onda diyalekt üstü bir şekil görür (A.V.Desnitskaya, Ye.B.Artyomenko); bazıları sözlü halk edebiyatı dilini diyalektin özel bir “duygusal-canlı şekli (emotsional'no-ekspressivnaya forma)”, “diyalektin canlı ve renkli işlevi (diyalekt v obrazno-ekspressivnoy funktsii)”, “diyalektin yüksek üslubu” olarak adlandırır; bazıları da folklor dilini “diyalektin sanatsal tipi (hudojestvenniy tip dialektного yazıka)” (V.İ.Sobinnikova) olarak yorumlar.¹³

Yukarıda sözünü ettiğimiz araştırmacılardan A.P.Yevgenyeva'ya göre, “*Belirli bir alanda yaşayan halkın “ağız”, “diyalekti”, konuşma dilinin farklı şekilleriyle birlikte, bu ağzın yayıldığı alanda varlığını sürdüren, o ağzın sözlü yaratıcılıkta kullanılan, işlenmiş “edebi” dilini de içinde barındırmaktadır: nesir türlerinde bu dil daha özgür ve daha az işlenmiş, nazım türlerinde ise daha mükemmel ve geleneklere bağlıdır.*”¹⁴ Araştırmacı, sözlü edebiyatın oluşmasında ve işlenmesinde bütün ağızların, birbirlerini karşılıklı olarak zenginleştirip tamamlayarak görev aldıklarını belirtir. Sözlü yaratıcılıkta gelenek ölü bir şekil değildir. Gelenek, prensipleriyle birlikte benimsenir ve bu sebeple yeni şekillerin oluşmasına ve sanatsal olarak gelişmesine olanak tanır. Söze karşı yoğun bir özen, onun ifade gücünü ve keskinliğini bilme gibi özellikler yalnız sözlü edebiyatın yaratıcılarının diline değil, aynı zamanda herhangi bir ağzın sıradan temsilcisinin diline de özgüdür. Halk, atalarının biriktirdikleri ve ona teslim ettikleriyle

¹³ O.İ.Kiselyova, “Otrajeniye nekotorih osobennostey dialektного slovoobrazovaniya v yazıke fol'klora”, **Voprosı slovoobrazovaniya v indoevropskih yazıkah**, İzdatel'stvo Tomskogo universiteta, Tomsk, 1985, s.164-165.

¹⁴ A.P.Yevgenyeva, **Oçerki po yazıku russkoy ustnoy poezii v zapısyah XVII-XXvv.**, İzd. Akademi Nauk SSSR, M.-L., 1963, s.17.

yetinmeyerek, sürekli yeni bir şeyler üretir. Sözlü halk yaratıcılığının birçok türünün “edebi” özelliği yalnız uzun tarihi bir süreçte, bir dil ortamından diğerine geçerek ortak özellikler kazanmaları ile değil, aynı zamanda sözlü yapıtın anlatıcı için, ozan için en mükemmel, en doğru ifade şekillerini seçtiği sanatsal bir yapıt olmasıyla da açıklanmaktadır. Ozan, kendi normlarını kullanarak kendi diyalektinde yapıtlar yaratır, fakat onun yarattığı yapıtta onun günlük konuştuğu dile oranla çok daha az diyalektizmler olacaktır, çünkü ozan bılına, şarkı, vs. gibi türleri tipik ve etkili şekilleri seçmesinde yardımcı olan geleneğe dayanarak yaratır.

Yevgenyeva, folklorun en geleneksel türlerinin bile sabit kalmadığını, eski dönemlerde çağının sanatsal fikir ve görüşleriyle uyumlu bir biçimde yaratılmış yapıtların, diğer bir çağa oldukları gibi geçmediklerini öne sürer. Bunlar anlatıcıların, ozanların ve onları dinleyenlerin duygu ve düşüncelerini canlı sanat dili aracılığı ile aktaran, canlı birer yapıt olarak günümüze kadar gelirler.¹⁵ Bu yüzden Yevgenyeva’ya göre, özellikle bılınların dilinde çok az sayıda eski biçim (arkaizm) vardır, onlar da bılınanın kendisi kadar eski değildir.¹⁶ Yevgenyeva, *O yazıke bilin* ‘Bılınların Dili Üzerine’ adlı makalesinde bu konuya ayrıntılı olarak değinir ve Rusça’nın çağdaş yazı diline göre eski biçim olarak kabul edilen birçok sözcüğün aslında diyalektlerde hala canlı bir biçimde kullanıldığını belirtir. Rusya’nın Kuzey bölgelerinde konuşulan ağızlardan çok sayıda örnekler verir.¹⁷

¹⁵ A.P.Yevgenyeva, 1963., s.7-8.

¹⁶ A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.17.

¹⁷ A.P.Yevgenyeva, “O yazıke bilin” (Stat’ya vtoraya), **Russkiy yazık v şkoled**, No:1, M., 1940, s.46-49.

Yevgenyeva, sözlü halk edebiyatı dilinin, dışarıdan gelen veya “gökten inen”, mekanik olarak benimsenen bir dil olmadığını belirtir. Bu, halk sanatçılarının konuştukları dildir. Sözlü yapının dil sistemi, varlığını sürdürdüğü bölgede konuşulan ağzın dil sistemidir, fakat temel ve belirgin özellikleriyle bu, aynı zamanda bir bütün olarak Rus dilinin de sistemidir. Ondaki diyalektik sapmalar ise önemsiz denecek kadar azdır.¹⁸

Folklor diliyle canlı ağızlar arasındaki ilişki bazı araştırmacıları bu ikisi arasında belli başlı olguları karşılaştırmaya itmiştir. Örneğin, O.İ.Bogoslovskaya, bilina anlatıcıları arasında önemli bir yere sahip ve bu geleneği dört nesil boyunca sürdüren Ryabinin ailesinden kaydedilen bılınaların dilini, bazı dilbilgisel özelliklere göre, bu ailenin yaşadığı Onega Nehri (Zaonej'ye) bölgesinin ağızlarıyla karşılaştırır.¹⁹ Bogoslovskaya, bu bılınaların genel olarak varlıklarını sürdürdükleri bölgenin çağdaş ağız özelliklerini taşıdıkları sonucuna ulaşır. Böylece Bogoslovskaya da, Yevgeneva'nın, “folklor dili, ağzın edebi şeklidir” görüşünü desteklemektedir. Fakat İ.A.Ossovetskiy, Bogoslovskaya'nın çalışmasını, kullandığı materyallerin farklı kişiler tarafından ve farklı zamanlarda derlenmiş olmalarından dolayı çok sağlıklı bulmaz.²⁰

Yevgenyeva'dan farklı olarak bazı araştırmacılar, sözlü şiirsel söylemin diyalekt üstü bir özelliğe sahip olduğu görüşündedir. Örneğin, A.V.Desnitskaya “*Yevgenyeva'nın geliştirdiği çağdaş ağız sisteminin içinde edebi ve edebi olmayan dil şekillerinin güncel etkileşimi ile ilgili kavrayışın ışığı altında, Rus bilina dilinin kendine has bir “modernizme” uğradığı fikrine katılmanın mümkün*

¹⁸ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.339.

¹⁹ O.İ.Bogoslovskaya, “Sintaksiçeskiye dialektizmi v yazıke bılın skaziteley Ryabininın”, **Uçyonniye Zapiski Permskogo gosudarstvennogo universiteta**, XV, 1, Perm', 1959.

²⁰ İ.A.Ossovetskiy, “O yazıke russkogo traditsionnogo fol'klora”, **Yazık fol'klora**, s.209.

*olmadığını”²¹ belirtir. Desnitskaya’ya göre, bilinaların dilinin eski Rus epik şiir diline doğrudan bağlı olduğunu söylemek mümkün olmasa da, bu ikisi arasında bir bağ olduğu inkar edilemez. “Folklor dili tarihsel bir kategoridir. Diyalektin kategorisi de tarihseldir. Günümüzde diyalekt, önceki çağların sosyal ve tarihi gelişim safhalarının dil ilişkisi kalıntısıdır. Fakat zamanında diyalektler, ortaya çıkmaları belirli tarihi ve budun betimsel (etnografik) şartlardaki sosyal dil ayrılıkları süreçleriyle bağlı olan dilbilimsel birimlerin yeni tipini oluşturmuşlardır. Rus folklor dilinin genel ve bir derece diyalekt üstü olma özellikleri belirli ölçüde Rus milletinin eski sözlü şiirsel dil birliğinden miras kalmış olabilir. Diyalektik farkların gelişmesiyle birlikte folklor dili de, folklorun halk sanatının canlı ve güncel şekli olarak varlığını sürdürdüğü ortamın ağızlarıyla bazı ilişkiler kurmaktan geri kalmamıştır. Asırlar boyunca köylü halkın günlük konuşma dilinde biriken diyalekt olayları (özellikle sesbilgisel ve biçimbilimsel), feodal öncesi ve erken feodal dönemlerinden miras kalan bilinaların ortak Rus dilini de fark edilir bir şekilde süslemişlerdir”.*²²

Folklor yapıtlarının yerel ağız sistemi materyallerine göre yaratıldıkları ve aktarıldıkları görüşünden hareket ederek bazı araştırmacılar ağız sisteminde iki işlevsel üslubun varlığından söz ederler: R.İ.Avanesov bunları gündelik yaşam dili (obihodno-bitovoy yazık) ve folklor dili (yazık fol'klora); L.İ.Barannikova, günlük konuşma söylemi (razgovorno-bitovaya reç') ve şiirsel halk söylemi (narodno-poetiçeskaya reç') olarak adlandırır; P.G.Bogatıyov ise diyalektin

²¹ A.V.Desnitskaya, “Naddialektıye formı ustnoy reçi i ih rol' v istorii yazıka”, **Yazık fol'klora**, s.178.

²² A.V.Desnitskaya, a.g.e., s. 178-179.

bildiriřim (kommunikativnaya funktsiya) ve estetik (estetičeskaya funktsiya) iřlevlerinden bahseder.²³

L.İ.Barannikova'ya göre, şiirsel halk söyleminin işlevi diyaleklerde gelişmiştir. Çok çok eski zamanlarda günlük konuşma dilinden farklı, kendine özgü araçlarıyla ayrı bir şiirsel söylem geleneği gelişmiştir. şiirsel yapıtların bir topluluktan diğer bir topluluğa geçmeleri sonucunda, bu işlevsel üslubun kendine has, özel diyalekt üstü özellikleri oluşmuştur. Fakat şiirsel halk söyleminin bu diyalekt üstü özelliğini, kabile diyalektlerinin üstünde duran “ortak bir dile” dönüştürmemek gerekir. şiirsel halk söyleminin temelinde dilbilgisel, sesbilgisel ve önemli ölçüde szckbilgisel sistem açısından, diyalekt yatmaktadır. Fakat aynı zamanda farklı diyaleklerdeki şiirsel söylemlerde ortak özellikler oluşmuştur: ortak şiirsel formüller, ortak szckbilgisel seçim prensipleri, özgün dilbilgisel yapı türleri ve hatta ritmik dilin özgünlüğünü belirleyen sesbilgisel materyaller açısından ortak bir eğilim. Dolayısıyla bu söylem, dil materyali açısından diyalektik, bu materyalin seçim ve kullanım prensipleri, yani üslup açısından da diyalekt üstü bir söylemdir.²⁴

Barannikova'ya göre diyalektin işlevsel üslup çeşidi olarak şiirsel halk söylemi, ulusal dil oluştuktan sonra da korunmuştur. Bu dönemde şiirsel halk söylemini, edebi dilin bileşimindeki şiirsel söylemin yazılı şeklinden ve diyalektin günlük konuşma söyleminden ayıran belirgin özellikler daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Diyalektin bu işlevsel üslup çeşidi günümüzde, ancak eski türlerde geçmişten kalma bir olay olarak varlığını sürdürmektedir. Diyalekt

²³ E.B.Artyomenko, **Voprosı sintaksieskogo stroya russkoy narodnoy liričeskoy pesni**, Voronej, 1976, s.8.

²⁴ L.İ.Barannikova, “K voprosu o razvitii funkcional'no-stilevogo mnogoobraziya yazıka”, **Yazık fol'klora**, s.198-199.

üstü özellikleri gittikçe arttığı için, şiirsel halk söylemi yavaş yavaş diyalektin işlevsel üslubu olmaktan çıkar.²⁵ A.V.Desnitskaya'nın da belirttiği gibi Barannikova'nın görüşleri iki taraflıdır ve sözlü şiirsel söylemin diyalektin işlevsel üslup çeşidi olmasından çok, bu söylemin diyalekt üstü özellikler taşıdığı yönündedir.²⁶

E.B. Artyomenko ise çağdaş Rus dilbiliminde işlevsel üslup teorisi üzerine yaygın olan görüşlere dayanarak folklor dilinin diyalektin işlevsel üslup çeşidi olamayacağını göstermeye çalışmıştır. Kısaca özetlememiz gerekirse, işlevsel üslupların ayırt edilmesi dil materyallerinin farklı bildirişim şartlarında eşit kullanılmasına bağlıdır. İşlevsel üslupların ayrılması aynı dil sistemi içinde iki yolla meydana gelir: birincisi, dilbilimsel materyalden herhangi bir iletişim durumuna en çok uyum gösteren unsurların seçilmesi ve bunların belirli bir işlevsel üsluba, onu belirleyen özgün araçlar olarak saptanması yoluyla; ikincisi, her üslubun sınırları içerisinde, farklı üsluptaki metinlerde yaygın olarak kullanılan tarafsız dil stoku birimlerinden yalnız ona özgü seçim ve kullanım prensiplerinin bulunması yoluyla. İşlevsel üsluplar aslında bir dil sisteminin farklı iletişim şartlarındaki farklı uygulamalarından başka bir şey değildir. Birbirine bağlı üsluplar tek bir sistemin belirmesi oldukları için yapısal olarak eşit materyaller üzerine kurulurlar.²⁷ İlk bakışta folklor dilinin, diyalektin işlevsel üslup çeşidi olarak kabul edilmesi doğru gibi görünse de daha derinlemesine yapılan incelemelerde bunun böyle olmadığı görülür. İşlevsel üsluplar farklı şartlarda tek bir işlev görürler. Oysa diyalektin günlük konuşma şekli bildirişim işlevi görürken, şiirsel halk söylemi estetik işlev görür. Bir halk ağzının yapısında

²⁵ L.İ.Barannikova, 2005, s.200.

²⁶ A.V.Desnitskaya, 2005, s.179.

²⁷ E.B.Artyomenko, 1976, s.14.

günlük konuşma söylemi ile şiirsel halk söylemini işlevsel üslup çeşitleri olarak ele almak, her ikisinin de tek bir dilbilimsel sistemin yani o ağız sisteminin bir belirmesi olduklarını ve dolayısıyla eşit yapısal organizasyona sahip olduklarını kabul etmek demektir. Başka bir deyişle folklor dilini bir işlevsel üslup çeşidi olarak ele alırsak, dilbilimsel temelinin diyalektin konuşma şekline dayandığını da kabul etmemiz gerekir. Folklor dilinin diyalekte dayandığını savunan araştırmacılar, onun yerel ağızlarla olan organik bağına dikkat çekerler, fakat diyalektin günlük konuşma şeklinin özgünlüğünü genellikle göz ardı ederler. Oysa konuşma söylemine özgü bir çok özelliğin estetik işlevde kullanılması mümkün değildir. Folklor metinleri, o ağız konuşan kişinin günlük konuşmalarından çok daha farklı yapısal ve yapısal – sözdizimsel gerekçeler üzerine kuruludur.²⁸ Konuşma söylemiyle ilgili yapılan çalışmalarda birçok belirgin, evrensel özellikler saptanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: iletişimin doğrudan sözlü ve serbest olma özelliğine bağlı *konsituativnost'* yani iletişim eyleminden durumun sözel (verbal) ifadelerinin çıkarılmasına yol açan konuşma söylemiyle bildirişim ortamı arasındaki yakın ilişki; birçok durumda dil araçlarının yerini alan jest ve mimiklerin, bir de belirli ölçüde bilgi içeren tonlamamanın büyük rolü; konuşma söyleminin kendiliğinden olma, hazırlıksız olma ve önceden düşünülmemiş olma özellikleri.²⁹ Bütün bu olgular konuşma söylemini yapı olarak kendi kendine yetmeyen bir söylem türü haline getirir. Dilin estetik amaçlarla kullanımını ise yalnız yapı bakımından kendi kendine yetme özelliğine sahip dilbilimsel bir temelle mümkündür.³⁰

²⁸ E.B.Artyomenko, 1976, s.17.

²⁹ E.B.Artyomenko, a.g.e., s.18.

³⁰ E.B.Artyomenko, a.g.e., s.20.

Bütün bilim adamları özellikle şiirsel folklor türlerinin dil yönünün diyalekten daha geniş olduğu, önemli ölçüde onun sınırları dışına çıktığı, farklı bölgelerde farklı yerel ağız sistemlerinin birlikte oluşturduklarından çok daha fazla bir birlik oluşturdukları konusunda birleşirler. Bu durum farklı şekillerde yorumlansa da genel olarak benzer veya birbirine çok yakın görüşlerle açıklanır.³¹ E.B.Artyomenko bu görüşleri şu şekilde özetler:

1. Diyaleklerde aynı dil sisteminin özel belirmeleri olarak ortak halk ve ortak dilbilimsel unsurların bulunması ve bunların folklorda kullanılması; halk ozanlarının ve anlatıcılarının tipik, geleneksel, herkes için anlaşılır olan ortak diyalekt şekillerinin seçimine ve kullanımına gösterdikleri özel çaba.

2. Yerel ağız materyallerinden aynı veya benzer unsurların seçimine sebep olan, farklı bölgelerdeki sözlü halk edebiyatının tür, konu ve şiirsel üslup birliği.

3. Halk ağızlarının karşılıklı etki ve etkileşimi sonucunda ortaya çıkan diyalektler arası oluşumların folklorda kullanılması.

4. Halk ozanlarının, ağzın veya dilin diyalektler arası (interdiyalekt) katmanının kültürel veya estetik açıdan daha etkin olaylarına yönelmeleri sonucunda sözlü şiirsel söylemde dar diyalektik unsurları silme eğiliminin oluşması.

5. Birçok bakımdan diyalektin konuşma dili olaylarından farklı olan, folklora özgü geleneksel sanatsal araçların birliği.

6. Sabit folklor metinlerinin, özellikle *ortak yerler* (loci communes)'in bileşiminde aynı şiirsel deyişlerin, formüllerin, sözcüklerin, ifadelerin farklı halk ağızları bölgelerine yayılması.

³¹ E.B.Artyomenko, 1976, s.8.

7. Folklor yapıtlarının göç etme sürecinde diyalektik şekillerin de onlarla birlikte taşınabilirliği.³²

İ.A.Ossovetskiy ise bu durumu şu şekilde açıklar: *“bölgesel diyalektler birbirlerinden kopuk değildir, birbirleriyle temas içindedir ve birbirlerine etki ederler, çünkü diyalektlerde edebi dilde olduğu gibi belirli normların engelleyici etkisi yoktur. Bunun dışında, her bölgede o bölgenin diyalektinde söylenmesine rağmen tür, konu, kullanılan güzel ifade araçları sistemi, vs. bakımından bir başka, komşu bölgenin folkloruna çok yakın olan bir folklor yaşamaktadır. Böyle bir tür, konu ve şiirsel üslup birliği, farklı bölgelerdeki Rus folklorunun birbirine benzemesi, bir de diyalektler arası dil bağlantıları, folklorda bir diyalektin yayılma alanı dışına çıkan dil oluşumlarının meydana geldiğini göstermektedir; dilini tek bir diyalektin dar çerçevesiyle sınırlamanın mümkün olmadığı yapıtlar oluşturulmaktadır. <...> Bölge olarak birbirinden oldukça uzakta bulunan farklı diyalektlerin birçok ortak yanını, bütün diyalektlerin temelinde yatan Rus dilinin ortak halk unsurlarıyla açıklamak gerekir, fakat birçok şey aynı zamanda güzel ifade araçlarının seçimini belirleyen türün özgünlüğü ile de açıklanır”*.³³

Folklor diliyle diyalekt arasındaki ilişki bazı araştırmacıları edebi dille (yazık hudojestvennoy literaturı) yazık dili (literaturnıy yazık) arasındaki ilişkiyle bir benzerlik kurmaya itmiştir. A.P.Yevgenyeva, sözlü yaratıcılık dilinin prensip olarak edebi dilden farklı olmadığını, her ikisinin de söz sanatı dili olduklarını ileri sürmüştür. Yevgenyeva'ya göre, aralarındaki farklılık ortaya çıkış şartlarında, varlıklarını sürdürme ve gelişimlerinde, sözlü ve yazık edebiyatın

³² E.B.Artyomenko, 1976, s.8-9.

³³ İ.A.Ossovetskiy, “Yazık fol'klora i dialekt”, **Osnovniye problemi eposa vostoçnih slavyan**, İzd. Akademii Nauk SSSR, M., 1958, s.173-174.

kendine has özelliklerindedir.³⁴ İ.A.Ossovetskiy ise edebi dille folklor dili arasında paralellik kurarken, aralarındaki büyük ve derin farklılıkları her zaman göz önünde bulundurmak gerektiğini vurgular. Edebi dil kavramı yazı dili kavramından daha geniştir, çünkü edebi yapıt üslup bakımından edebi dilin kurallarına uymayan dil olgularını da içerebilir. Ossovetskiy'e göre, edebi yapıt dilini, edebiyatın sınırları içinde olduğu gibi, dışında da varlığını sürdüren ve gelişen ortak halk dilinin en üst şekli olan yazı dilinin özel bir uygulaması olarak ele almak gerekir. Fakat edebi dil her şeyden önce yazı dilidir ve edebiyat dışında da varlığını sürdürür.Oysa folklor dili herhangi bir folklor türü dışında varlığını sürdürmez. Folklor dili, diyalektin edebi şekli olarak kabul edilirse, bu edebi şeklin yalnız sözlü halk edebiyatı yapıtlarında ortaya çıktığını, bunun dışında varlığını sürdürmediğini de kabul etmek gerekir.

Yazı diliyle edebi yapıt dili arasındaki ilişki tarih boyunca değişken olmuştur. Rus yazı dilinin şekillenmesinde 18.-19.yy. Rus edebi yapıtlarının büyük etkisi olmuştur. Çağdaş folklor dilinin diyalek üzerindeki etkisi ise çok daha azdır.³⁵

Ossovetskiy'e göre folklor dili yazı diliyle sıkı sıkıya bağlıdır ve her ikisi de birbirini büyük ölçüde etkiler, çünkü her ikisinin de temeli ortak halk dilidir (obşenarodniy yazık). Bu karşılıklı etkileşim farklı dönemlerde aynı olmamıştır. Günümüzde yazı dilinin folklor diline etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Folklor ve yazılı edebiyat etkileşimi de farklı tarihi dönemlerde aynı değildir. Eski Rus edebiyatının birçok yapıtının bütünüyle folklorun temelinde kurulmasına karşılık daha geç dönemlerde folklorun yazılı edebiyat üzerindeki etkisi azalmıştır. Buna

³⁴ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.7.

³⁵ İ.A.Ossovetskiy, 1958, s.175-176.

bağlı olarak folklor diliyle yazılı edebiyat dili de ayrılmıştır. Fakat Ossovetskiy, bu etkinin hiçbir zaman kesilmediğini de belirtir.³⁶

Bir başka araştırmacı, P.G.Bogatiryov'a göre edebi dilin temelinde yazı dili, folklor dilinin temelinde ise diyalekt yatmaktadır. Bogatiryov, edebi dilin estetik işlevdeki yazı dili, folklor dilinin ise estetik işlevdeki diyalekt olduğunu savunur. Edebi dilin estetik işlevinin incelenmesi yazı dilini bilmeden nasıl mümkün değilse, herhangi bir türdeki folklor yapıtının dilini, bu yapıtın söylendiği diyalektin bildirişim işlevini bilmeden incelemek de mümkün değildir.³⁷ Bogatiryov, folklor dilinin sanatsal araçlarının incelenmesinde, özellikle bazı sözcüklerin ve sözdizimsel şekillerin yalnız folklor yapıtlarına özgü olduklarını kabul ederek birçok hata yapıldığını vurgulamaktadır. Oysa bunların çoğu diyalektin konuşma şeklinde de görülür. Fakat diğer yandan folklor dilinin diyalektin bildirişim işlevinden sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel açıdan önemli ölçüde ayrıldığı karşılaştırmalı olarak yapılan bazı ön çalışmalarda açıkça ortaya çıkar.

Araştırmacılar, şiirsel halk dilinin estetik açıdan özgünlüğünün onun yüksek üslubunu oluşturan güzel ifade araçlarından kaynaklandığını tespit etmişlerdir. A.V.Desnitskaya *Naddialektınye formı ustnoy reči i ih rol' v istorii yazıka* 'Konuşma Dilinin Diyalekt Üstü Şekilleri ve Bu Şekillerin Dil Tarihindeki Rollerini' adlı çalışmasında bu güzel ifade araçlarının araştırılma tarihini kapsamlı bir şekilde vermiştir. Desnitskaya'nın verdiği bilgilere göre, sözlü şiirsel dile özgü kalıplaşmış formüllerin araştırılmasında A.F.Gil'ferding'in önemli bir rolü

³⁶ İ.A.Ossovetskiy, "Ob izuçenii yazıka russkogo fol'klora", **Voprosı yazıkoznaniya**, İzd. Akademii Nauk SSSR, M., 1952, No:3, may-iyun', s. 98-99.

³⁷ P.G.Bogatiryov, "Yazık fol'klora", **Voprosı yazıkoznaniya**, İzd. "Nauka", M., 1973, No:5, sentyabr'-oktyabr', s.106.

olmuştur. Onega Bölgesi binalarını derleyen Gil'ferding, binaların iki bölümden oluştuklarını belirtir: “genel olarak betimleme içerikli ya da kahramanların ağzından söylenen sözleri içeren tipik yerler ve tipik yerleri birleştiren, aynı zamanda olayların akışını anlatan geçiş yerleri”.³⁸ Bunlardan ilkinin anlatıcı ezbere bilir ve binaları her söyleyişinde bu kısım aynı kalır , ikinci kısmı ise ezberlemez, hafızasında yalnız genel iskeleti korur ve her söyleyişinde bu kısma ya bir şeyler ekler, ya çıkarır, ya da ifadelerin yerlerini değiştirir.

A.N.Veselovskiy ise epik yapıtların en belirgin üslup özelliği olarak tekrar formüllerine ayrı bir önem verir. Veselovskiy'e göre, Yunan ve Fransız destanlarında da görülen tekrar formülleri özellikle Rus binalarında çok daha yaygın olarak kullanılır. Bir sözcüğe onu niteleyen sıfat nasıl yapışıp kalıyorsa kalıplaşmış formüller de bazı durumlara yapışıp kalırlar, bu durumlar tekrar edildikçe onlara uygun düşen formüller de tekrar edilir. Örneğin, kahramanlar sanki aynı kalıptan çıkmış gibi aynı şekilde donanırlar, yola çıkarlar, dövüşürler, aynı sözleri söylerler.³⁹

Epik formüllerin önemini vurgulayan bir başka bilim adamı da V.M.Jirmunskiy'dir. Jirmunskiy, bu formüllerin ataerkil yaşam geleneğiyle ve dolayısıyla tipik düşünce yapısı ve tipik üslupla sıkı bir bağ içinde olduklarını göstermiştir. Epik şiir sanatının en belirgin özelliklerinden biri bazı durumların sürekli tekrar edilmesidir. Bu durumların temeli ataerkil toplum düzenine dayanmaktadır. Rus binalarında yer alan atın eyerlenmesi, bahadırların at

³⁸ A.F.Gil'ferding, “Olonetskaya Guberniya i yeyo narodniye rapsodi”, **Onejskiye bilim**, c.1, M.-L., 1949, s.57, alıntı için bk.: A.V.Desnitskaya, 2005, s.163.

³⁹ A.V.Desnitskaya, a.g.e., s.164.

yarışları gibi epik klişeler veya şablonlar, tipik “ortak yerler” (obşiye mesta) bütün halkların destanlarına özgüdür.⁴⁰

Bir başka araştırmacı - Frants Mikloşiş, Sırp – Hırvat, Bulgar, Rus ve Ukrayna epik halk şarkısı metinlerinden elde ettiği kapsamlı tipik formül materyallerine dayanarak Slav kahramanlık destanlarının güzel ve canlı ifade araçları listesini oluşturur. Genel olarak “Tekrarlar” adı altında Mikloşiş epik folkloru özgü formüle edilebilir sözcük birleşimi türlerini ele alır: sözcüklerin basit tekrarı, önek tekrarı, inkar etme yoluyla karşıtlığın tekrarı, anlam bakımından benzer sözcüklerin birleşimi, kapsam aēısından farklı iki benzer ifadenin birleşimi, etimolojik olarak birbirine akraba olan sözcüklerin birleşimi gibi.⁴¹

Günümüze kadar korunan canlı Sırp- Hırvat epik şiir geleneği, kahramanlık destanlarının genel teorisinin oluşturulması aēısından büyük ilgi uyandırmaktadır. Amerikalı folklor bilimciler M.Parry ve A.Lord Homeros’un destanlarından yola çıkararak Sırp-Hırvat epik şiirlerinin canlı olarak varlıklarını sürdürdükleri kırsal alanlarda araştırmalarda bulunmuşlar ve elde ettikleri bulgularla Homeros’un destanlarını tekrar yorumlamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar, kalıplaşmış formüllerin yapısı ve epik metnin iēerisindeki yerleri, halk ozanının yetişme teknikleri ve prensipleri, epik yapıtların söyleniş süreci gibi konular üzerinde durmuşlardır. Parry ve Lord’un teorisine göre epik yapıtların söylenişi her zaman bir yaratıcılık eylemidir, ezbere dayanarak yeniden üretme değildir. Epik metnin yeni değişkelerinin sanatsal olarak yeniden oluşturulabilmesi ozanın hafızasında bulunan formül birikimine bağlıdır.

⁴⁰ A.V.Desnitskaya, 2005, s.164-165.

⁴¹ A.V.Desnitskaya, a.g.e., s.165.

Parry ve Lord'un Sırp-Hırvat epik metinlerinde yaptıkları incelemelere göre, bu metinlerde şiir dizelerinin büyük bir kısmı formüllerle ve formül oluşturan ifadelerle (formulaic expression) doludur. Ayrıca A.Lord, sözlü hikaye üslubunda formüllerin az sayıda epik "ortak yerler" ile sınırlı olmadıkları ve halk şarkılarında formül oluşturmaya (formulaic) uygun olmayan hiçbir şeyin bulunmadığı sonucuna varır. Günümüzde epik yapıtların araştırılmasında Parry ve Lord'un araştırma metotlarından geniş bir şekilde faydalanılır. Fakat bununla birlikte bazı görüşleri de eleştirilir. Örneğin, R.Menendes Pidal, epik yapıtların söylenişinde doğaçlamanın rolünün abartılmasına ve geleneksel metnin hafızadan hafızaya aktarılmasının öneminin azaltılmasına karşı çıkar. Desnitskaya'ya göre, epik metnin tamamen formül oluşturucu materyallerden meydana gelmesi görüşü de biraz abartılmıştır. Geleneğin sınırları içerisinde şiirsel yenilik olanakları, epik metnin değişikliklerinin oluşumunda gerçek sanatsal yaratıcılığın belirme olanağı ve daha sonra bu değişikliklerin hafızadan hafızaya aktarılması Parry ve Lord tarafından göz ardı edilmektedir.

Formüllerden söz ederek A.Lord, her halk ozanının formüllerin bazı kuruluş modellerine sahip olduğu düşüncesinden yola çıkar. Formüllerin oluşturulduğu modeller "uzmanlaşmış şiirsel gramer" gibidir. Belli sayıda "temel modeli" (basic patterns) benimseyen ozan, daha fazla formül öğrenmek zorunda değildir. Modelleri kullanarak ozan bir kelimenin yerine başka bir kelime kullanma yoluyla klişe formüller oluşturur. Daha önce benimsenmiş modellerin sürekli olarak kullanılmasında standartlaşmış bir dil olarak sözlü şiirsel dilin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu söylenenler diğer folklor türleri için de geçerlidir. Parry ve Lord tarafından derinlemesine incelenen epik metnin oluşumunda ve yeniden

oluşturulmasında formüllerin rolü ile ilgili konu, bazı şüpheli yanları dışında doğru ve bilimsel olarak verimli kabul edilir.⁴²

Birçok Rus bilim adamının görüşüne göre, güzel ifade araçları bütün folklor dili düzeni gibi, diyalektik materyalden, farklı ağızlar için ortak, sabit, tipik ve halkın gözünde belirli bir estetik potansiyele sahip elementlerin seçilmesi üzerine şekillenir. Halkın estetik anlayışı bu araçlarla evrensel bir hal alır ve bu araçlar farklı bölgelerin şiirsel halk yaratıcılığı için ortaktır.⁴³

Folklor dili, diyalektin günlük konuşma dilinden bu güzel ifade araçlarıyla ayrılır, diyalekt üstü özelliğini de büyük ölçüde onlara borçludur. Ossovetskiy'e göre folklor dili büyük ölçüde gelenekseldir ve bu geleneksellik sayesinde içinde, konuşma dilinde artık kullanılmayan birçok özelliği barındırır. Ortak halk dilinin eski olguları folklorlarda yaşamaya devam eder ve bildirişim işlevinin yanı sıra etkileme (ekspresif) işlevi de görür. Konuşma dilinde artık kullanılmayan arkaizmler folklor dilinde sanatsal araç sınıfına dahil olurlar ve canlı bir norm halini alırlar.⁴⁴

Ossovetskiy, halk ozanının veya anlatıcının folklorun dil normları dışına çıkmadığını ve geleneksel şiirsellik araçlarından büyük ölçüde faydalandığını belirtmiştir. Bu şiirsel araçlar yüksek üslup özelliği taşıdıkları için her folklor yapıtının dili konuşma diline oranla daha üstün, kapsam olarak daha geniş, sözcük hazinesi daha zengin, sözdizimi daha karmaşıktır. Ossovetskiy'e göre burada sorulması gereken sorular şunlardır: Sözlü halk yapıtlarının yüksek üslubunu oluşturan maddi dil temeli nedir? Eğer bu yapıtları söyleyen kişilerin bildikleri tek dil, diyalektleri ise bu kişiler yüksek üslup için gerekli olan

⁴² A.V.Desnitskaya, 2005, s.167-169.

⁴³ E.B.Artyomenko, 1976, s.10.

⁴⁴ İ.A.Ossovetskiy, 1952, s.100.

materyali nereden sağlıyorlar? Araştırmacı, bu sorunu çözmek için geleneksel folklorun çağdaş varlığını sürdürme şartlarına değil, herhangi bir türün ortaya çıktığı ve geliştiği çağa bakmak ve o türün varlığını sürdürme şartlarını aydınlatmak gerektiği görüşündedir. Ona göre, bu konuda en kapsamlı bilgileri bılınaların dili vermektedir. Ossovetskiy, ünlü Rus edebiyat bilimcisi D.S.Lihaçyov'un Eski Rus Devleti döneminde çok gelişmiş, üstün bir sözlü dilin varlığı ile ilgili görüşlerine katılmakta, bu dilin herhangi bir diyalekten daha zengin olduğunu belirtmektedir. Bu dil, ortak halk dilidir (obşenarodniy yazık). Eski biçim (arkaizm) olan ve bılina dilini günlük konuşma dilinden ayıran özellikler, bılınaların oluştuğu dönemde eski değıllerdir, fakat bunlar aynı zamanda konuşma diline de özgü değıllerdir. Bunlar ortak halk dilinin güzel ifade araçlarıdır. Sözlü epik gelenek, bu çok gelişmiş sözlü ortak halk dilini büyük ölçüde korumuş ve günümüze kadar taşımıştır. Birçok bılina 19.yy.'ın ikinci yarısında yalnız o bölgede konuşulan ağız bilen anlatıcıların ağızından kaydedildiği için bılinalarda eski biçimlerin yanı sıra anlatıcının dil özellikleri de yer almaktadır.⁴⁵

A.N.Veselovskiy, folklorun yüksek üsluplu nazım türleri için genel hatlarıyla ortak halk dilinin yazı şekline yakın, diyalekt üstü bir söylem şeklinin kullanıldığı görüşünü ortaya atmıştır. Ünlü Rus bilim adamı bu diyalekt üstü şeklin *sözlü şiirsel koyne*⁴⁶ olduğunu savunmuştur. *Sözlü şiirsel koynenin* oluşumunu ise şu şekilde açıklamıştır: “*Uzun tarihi bir süreçte ve genel olarak*

⁴⁵ İ.A.Ossovetskiy, 1952, s.100-101.

⁴⁶ koyne: (ortak dil), 1. Attik diyalekti temelinde Eski Yunan'da ortaya çıkan ortak halk dili; 2. İng.contact vernacular, Farklı dilleri konuşan gruplar için diyalektlerarası iletişim aracı görevi gören ve bu grupların doğal dilleri sayılan bir (veya birkaç) diyalektin temelinde meydana gelen dil. Bk.: O.S.Ahmanova, **Slovar' lingvistiçeskih terminov**, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, İzd. “Sovetskaya Entsiklopediya”, M., 1969, s.198.

elverişli komşuluk ve karşılıklı etkileşim şartlarında diyalektler birbirleriyle temasta bulunmuşlar, şekiller ve sözcük hazineleri birbirine yaklaşmış; herhangi bir merkezde oluşan ve ayrı ayrı bölgelerde tespit edilen yazı dilinin karşısına ortak bir dil çıkmıştır. Aynı şartlar altında bölgesel halk şarkıları da genelleşmiştir, ve ben, her şiir sanatının başında kendiliğinden türediklerini tahmin ettiğimiz o küçük üslup şekil ve yöntemlerinin seçme ve seçilmesini bu genelleştirme ile açıklıyorum. Bir çok özel durumdan ayrılan, daha ortak şiirsel üslubun temelleri bu şekilde oluşmuştur.”⁴⁷

A.V.Desnitskaya Veselovskiy'in bu görüşüne dayanarak, geç dönem kabile toplumu düzeninde, Doğu Slav kabilelerinin diyalektlerinin birbirine çok yakın oldukları bir dönemde meydana gelen *sözlü şiirsel koynenin*, daha sonra feodal toplum yapısında eski bütünlüğünü büyük ölçüde kaybettiğini, fakat folklor dilinin diyalekt üstü özelliğini belirlemeye devam ettiğini belirtir. ⁴⁸ A.P.Yevgeneva'ya göre “uzun tarihi bir süreçte” oluşan farklı sözlü yapıtların karşılaşması ve karşılıklı olarak değiş tokuşta bulunmaları *şiirsel halk koynesinin* gelişimi için çok etkili olmuştur, fakat bu ikincil bir aşamadır, çünkü prensip olarak sözlü şiirsel dil kendi temelinde en fazla tipik ve ortak özellikler içermektedir. *Şiirsel halk koynesi*, doğal, organik yolla yaratılmıştır ve her zaman canlı halk ağızlarıyla sıkı sıkıya bağlı olmuştur.⁴⁹

Görüldüğü üzere, dilbilimcilerin folklor dili ile ilgili oldukça farklı görüşleri vardır. Bu da folklor dilinin bir bütün olarak çok karmaşık, sistemli bir olgu olmasından kaynaklanır. İ.A.Ossovetskiy'nin '*O yazıke russkogo traditsionnogo*

⁴⁷ V.N.Veselovskiy, Sobraniye soçineniy, t.I, s.452, alıntı için bk.: A.P.Yevgenyeva, “O yazıke bılın”, (Stat'ya tret'ya), **Russkiy yazık v şkole**, No:4, M., 1940, s.27.

⁴⁸ E.B.Artyomenko, 1976, s.12.

⁴⁹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.340.

fol'klora’ “Geleneksel Rus Folklorunun Dili Hakkında” adlı çalışmasında da dediği gibi: “*Folklor dili, çok geniş kapsamlı, çok anlamlı ve çok yönlü bir kavramdır. Farklı folklor yapıtlarında son derece çeşitlidir. Genel olarak, folklor dilini gerçekleştirdiği ayrı ayrı türlerin alt sistemlerini içinde barındıran bir meta sistem olarak düşünebiliriz. Bir türün sınırları içerisinde eğer tür oldukça çeşitliyse ayrılıklar görülse de genellikle folklor dili daha tek anlamlı bir üslup oluşumudur. Folklorun farklı türlerinin dili hem belirli ağızlarla, hem diyalektle hem de ortak ulusal dille farklı ilişkiler içerisinde.*”⁵⁰

Rus folklor diliyle ilgili birçok konu bilina materyalleri üzerinde yapılan çalışmalara dayanarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Rus halk edebiyatı yapıtları arasında en çok araştırılan yapıtlar bılinalardır. Rus folklor diliyle ilgili genel konulara değindikten sonra çalışmamızın sonraki bölümlerinde bılinaları daha yakından tanımaya çalışacağız.

⁵⁰ İ.A.Ossovetskiy, 2005, s.202-203.

2. BİLİNALARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE BİLİNALARLA İLGİLİ TEMEL SORUNLAR

Bu ana başlık altında ilk bılına derlemesi olan Kirşa Danilov Seçkisi (Sbornik Kirşi Danilova) ve onun ardından yapılan diğer bılına derleme çalışmaları ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bılına derleme çalışmaları sonucunda bılınaların bölgelere göre dağılımı yapıldıktan sonra bılına geleneğinin özellikle Rusya'nın Kuzey bölgelerinde daha yoğun olduğu görülür. Buna bağlı olarak bılınaların nerede ve ne zaman oluştukları soruları gündeme gelir. Bu sorulara cevap aranırken farklı teori ve görüşler ortaya atılır. Bunlara da ayrı bir alt başlık halinde değinilecektir. Bu konuyla yakından bağlı olan bir başka temel sorun da bılınaların kökeni ile ilgilidir. Bu aynı zamanda bütün bılına araştırmalarının temelinde yatan en önemli sorundur. Bılınaların köken sorunu ile doğrudan bağlı bir diğer önemli konu da bılınaların tür olarak belirlenmesidir. Her iki konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler ayrı alt başlıklar altında verilecektir.

2.1. İLK BİLİNA DERLEMESİ: KİRŞA DANİLOV SEÇKİSİ

Bılınaların araştırılmasında Kirşa Danilov tarafından derlendiği kabul edilen seçkinin yeri ve önemi çok büyüktür. Bu seçkinin ortaya çıkışı ile ilgili çok fazla bir bilgi yoktur. Yalnız seçkinin, 1802 veya 1803 yılında zengin Urallı fabrikatör P.A.Demidov'un damadı N.M.Hozikov'un oğlu N.Markoviç'ten postane müdürü olan F.P.Klyuçarev'in eline geçtiği bilinmektedir. F.P.Klyuçarev, bu kitabı yayımlama görevini, yanında çalışan memurlardan biri olan A.F.Yakuboviç'e verir. Böylece 1804 yılında, içinde 26 metnin bulunduğu ve *Drevniye russkiye stihotvoreniya* 'Eski Rus Şiirleri' adını taşıyan kitabın ilk baskısı yayımlanır.

Seçkinin orijinalinde 71 metnin bulunmasına karşılık bu kitapta yalnız 26 tanesine yer verilir. Orijinal seçkide her metnin başında notalar yer alır. Bu metinler o dönemde her ne kadar şiir olarak adlandırılırsa da aslında şiirden çok şarkıdır.

Seçkinin orijinali 1812 büyük Moskova yangınından şans eseri kurtulur. O dönemde Moskova Dışişleri Kurulu arşivinin resmi belge ve antlaşmalarının yayımlanmasından sorumlu komisyonun başında bulunan kont N.P.Rumyantsev bu seçkinin el yazmalarıyla ilgilendiğini Klyuçarev'e bildirir ve 1816 yılında onları satın alır. 1818 yılında filolog ve arheograf olan K.F.Kalaydoviç'in redaktörlüğünde kitabın ikinci baskısı *Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya, sobrannıye Kirşeyu Danilovım i vtorično izdannıye, s prisovokupleniyem 35 pesen i skazok, dosele neizvestnih, i not dlya napeva* 'Bilinmeyen 35 Şarkı ve Masal, ve Nota İlaveli, Kirşa Danilov Tarafından Derlenen ve İkinci Kez Yayımlanan Eski Rus Şiirleri' adıyla yayımlanır. Bu defa kitapta toplam 61 şarkı, notalarıyla birlikte yer alır.

1878 yılında kitabın üçüncü baskısı yayımlanır, fakat bu ikincisinin aynısıdır. Bu arada orijinal el yazmalar kaybolur. 1892'de A.S.Suvorin tarafından dördüncü baskı yayımlanır, bu da üçüncü baskının tekrarıdır. Kaybolan el yazma 1894 yılında, Knez M.R.Dolgorukov'un kütüphanesinde bulunur. El yazma Petersburg Halk Kütüphanesine verilir. 1901 yılında P.N.Şeffar tarafından *Sbornik Kirşi Danilova* 'Kirşa Danilov Seçkisi' adıyla beşinci baskısı yayımlanır ve bilimsel çevrelerde kitabın bu adı yaygınlık kazanır. Bu baskı tamamen bilimseldir, orijinal el yazmanın tamamını içerir. Önsözde el yazmanın bulunması ve tartışma yaratan konular hakkında bilgi verilir.

1938 yılında *Hudojestvennaya Literatura* ‘Sanatsal Edebiyat’ yayınevi tarafından seçkinin altıncı baskısı yayımlanır. Bu baskının amacı daha geniş okuyucu kitlelerine ulaşmak olduğu için, bazı akademik konulara yer verilmez. 1958 yılında Bilimler Akademisinin yayımladığı *Literaturniye pamyatniki* ‘Edebi Anıtlar’ adlı seri içerisinde A.P.Yevgenyeva ve B.N.Putilov tarafından kitabın yedinci baskısı yapılır. Kitap, biri orijinal el yazmanın tam kopyası, diğeri biraz daha çağdaştırılmış ve kolay anlaşılır olmak üzere iki farklı şekilde yayımlanır. 1977 yılında yine ‘Edebi Anıtlar’ serisi içerisinde ve yine A.P.Yevgenyeva ve B.N.Putilov tarafından yapıtın sekizinci baskısı yapılır. 1980 yılında N.V.Krasovitov’un düzenlemesiyle Sverdlovsk’ta kitabın dokuzuncu baskısı yayımlanır. Günümüzde “Tropa Troyanova” yayınevini çıkarttığı *Polnoye Sobraniye Russkih bilin* ‘Rus Bilinaları Derlemeleri’ çerçevesinde 2000 yılında kitabın onuncu baskısı yayımlanır.⁵¹

Bu kitabın ortaya çıkışı, kime ait olduğu, hangi tarihlerde hangi bölgede derlendiği ile ilgili bir çok soru henüz tam olarak aydınlatılamamıştır. Bunlarla ilgili birçok farklı görüş ortaya atılır. *Bilini. İtogi i problemi izuçeniya* ‘Bilinalar. Araştırma Sonuçları ve Problemleri’ adlı çalışmasında A.M.Astahova bu konulara ayrıntılı bir biçimde değinir. Çalışmamızın bu bölümünde Astahova’nın verdiği bilgiler doğrultusunda bu konulara kısaca değineceğiz.

En çok tartışılan konulardan biri, seçkide yer alan yapıtların hangi bölgede derlendikleri konusudur. Sibiryaya bölgesine ait bölgesel ve budun betimsel (etnografik) adların yapıtlarda çok fazla kullanılmasına, Sibiryaya’da geçen bazı

⁵¹ A.A.Gorelov, “Zavetnaya kniga”, **Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya, sobranniye Kirşeyu Danilovim**, İzd. “Tropa Troyanova”, St.Petersburg, 2000, s.6-7, 402; A.M.Astahova, **Bilim. İtogi i problemi izuçeniya**, İzd. “Nauka”, M.-L., 1966, s.178-182.

olayları anlatan şarkıların bulunmasına bağlı olarak, bazı bilim adamları, bu seçkinin derlendiği yer olarak Batı Sibirya'yı belirler. P.S.Bogoslovskiy, V.F.Miller, A.A.Gorelov gibi bazı araştırmacılar ise bu görüşü kabul etmeyerek, bu kitabın Ural kökenli olduğu hipotezini ortaya atar. 1960'lı yıllarda ise bir yeni tahmin daha ortaya atılır. Ya.R.Koşelyov, bu kitabın Doğu Sibirya bölgesine, özellikle de Krasnoyarsk bölgesine ait olduğunu savunur.⁵²

Kırşa Danilov Seçkisinin 2000 yılında yapılan onuncu baskısına yazdığı giriş makalesinde A.A.Gorelov, 18.yy.'da Ural ve bütün Ural Ötesi (Zaural'ye) bölgesine Sibirya dendiğini belirtir. Dolayısıyla bu şarkılar, Demidov'lara ait fabrikalardan, yani Ural veya Batı Sibirya'dan gelmiştir.⁵³

Fakat bütün bu görüşleri destekleyecek sağlam kanıtlar yoktur. Elyazmanın dil verilerini kullanarak bu soruyu çözmek oldukça zordur. Ayrıca bu bölgelerde konuşulan lehçelerin sesbilgisel ve biçimbilgisel özellikleri, bu seçkinin orijinalinin ne zaman oluştuğunu veya orijinalden ilk kopyanın ne zaman yapıldığını belirleyecek kadar yeterince araştırılmamıştır.

Bir başka çok tartışılan konu ise, bu kitabın nasıl derlendiğidir. En yaygın ve geleneksel açıklamaya göre, bu seçki zengin Urallı fabrikatör P.A.Demidov'un isteği üzerine Kırşa Danilov tarafından derlenir. Bunu doğrulayan kanıtlar yoktur. Bu görüşün tek dayanağı, el yazma nüshasının Demidov'ta bulunmasıdır.

Demidov, bu seçkide yer alan tarihi olayları yansıtan şarkılardan (istoričeskiye pesni) birini 1768 yılında ünlü Rus tarihçi G.F.Miller'e gönderir. O zamanlar Demidov'un elinde bu şarkı dışında başka yapıtların veya bütün seçkinin olup olmadığı bilinmemektedir.

⁵² A.M.Astahova, 1966, s.170-172.

⁵³ A.A.Gorelov, 2000, s.18.

Bu seçkinin Demidov'un isteği üzerine derlenmiş olabileceği tahminini ilk ortaya atan K.F.Kalaydoviç'tir. Kitabın ikinci baskısına yazdığı önsözde Kalaydoviç kitabın derlenme tarihi olarak 1748 yılını verir. Bu bilgiyi nereden aldığı bilinmemektedir, fakat yaygınlık kazanan, kitabın 18.yy.'ın ortalarına ait olduğu görüşü bu bilgiye dayanmaktadır.

Demidov'da bulunan nüshanın orijinal olup olmadığı bilinmemektedir. Korunan el yazmaların büyük bir kısmının 18.yy.'ın 80'li yıllarına ait kağıtlara kopya edildiği, P.N.Şeffeffer tarafından tespit edilmiştir. Bunun aslından yapılan ilk değil, ikinci kopya olduğu tahmin edilir. Seçkide yer alan birkaç şarkıda I.Petro "ilk imparator" olarak anıldığı için bu seçkinin I.Petro'nun imparator unvanını aldığı 1721 yılından önce çıkmış olamayacağı düşüncesi yaygındır. Birçok bilim adamının kabul ettiği tarih 18.yy.'ın ortaları olduğu halde, bu bilgi de kesin değildir.

Çok tartışılan bir başka konu da Kirşa Danilov ile ilgilidir. Yine Kalaydoviç'in seçkinin ikinci baskısına yazdığı önsözünde, şiirlerin yazarı ya da daha doğrusu derleyicisinin Kirşa Danilov adında biri olduğu belirtilir. Kalaydoviç bu bilgiyi kitabın birinci baskısını yayımlayan A.F.Yakuboviç'ten aldığını belirtir. A.F.Yakuboviç'in dediğine göre, bu kişinin adı bulunan el yazmaların ilk sayfasında yazılıdır, fakat bu sayfa kayıp olduğu için bilginin doğruluğu kesin değildir. F.E.Korş'a göre ise Kirşa Danilov derleyici değil, bir ozan, bir skomorohtur (skomoroh: Eski Rus Devletinde keskin dilli, akrobat, şarkıcı-müzisyen, gezginci komedyen) ve kendi repertuarını kaleme almıştır. P.N.Şeffeffer de onunla aynı görüştedir. P.D.Uhov, kitapta yer alan bilina ve tarihi

olayları yansıtan şarkılardaki ortak yerleri araştırdıktan sonra bunların aynı anlatıcıdan kaydedildikleri sonucuna ulaşır.⁵⁴

Aynı görüşü destekleyen bir başka bilim adamı da A.A.Gorelov'tur. Gorelov, *Kem bil avtor sbornika "Drevniye Rossiyskiye Stihotvoreniya"* "Eski Rus Şiirleri" Seçkisinin Yazarı Kimdir' adlı makalesinde şu sonuca varır: "... "Eski Rus Şiirleri" seçkisinin aslını yazan kişinin ozan, skomoroh olduğunu ispatlamaya çalışırken, elbette, bu kişinin Kirşa Danilov olduğunu kabul etmek gerekir. Kopyanın kaybolan ilk sayfasında yazılı bulunan Kirşa Danilov adının ozanın bir şarkısında geçen Kirila Daniloviç adı ile olan benzerliğini bir tesadüf olarak görmemek gerekir".⁵⁵

Kirşa Danilov Seçkisinin onuncu baskısına yazdığı giriş makalesinde A.A.Gorelov yeni elde edilen bulgulardan da örnekler vererek bu görüşünü yenilemektedir. 1963 yılında yayımlanan Sverdlovsk bölgesi Aşağı Tagil devlet arşivlerinde 1756 yılına ait bir belge bulunur. Bu belgede N.A.Demidov'un fabrikasında Kirila Danilov adında birinin çalıştığı yazmaktadır. Yekaterinburg doğumlu yazar ve tarihçi İ.M.Şakinko, Moskova'da, Rus Devletinin Eski Belgeleri Arşivinde Demidov'ların Aşağı Tagil'deki fabrika yazışmalarına ait 1739, 1741 ve 1742 tarihli üç mektup bulur ve bunları 1989 yılında "Ural" dergisinde yayımlar. Bu mektuplarda da Kirila Danilov'tan tarihi şarkılar bilen bir müzisyen olarak bahsedilir.⁵⁶

Bunun dışında çok daha farklı görüşler de ortaya atılmıştır. 1958 yılında IV.Uluslararası Slavistler Konferansında A.Stender-Petersen, Kirşa Danilov'un

⁵⁴ A.M.Astahova, 1966, s.172-176.

⁵⁵ A.A.Gorelov, "Kem bil avtor sbornika 'Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya'", **Russkiy Fol'klor**, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., No:7, 1962, s.312.

⁵⁶ A.A.Gorelov, 2000, s.26, 30-31.

yalnızca derleyici olmadığını, aynı zamanda bilinçli bir redaktör olduğu görüşünü ortaya atar. Fakat araştırmacının sunduğu gerekçeler diğer bilim adamları tarafından yeterince ikna edici bulunmaz.

Farklı görüşte olan bir diğer bilim adamı İ.Putilov'dur. Putilov'a göre bu kitap farklı ortamlarda derlenerek oluşturulmuştur. Kitabın yazarının bir skomoroh olduğu ve kendi repertuarını yazdığı görüşüne kesinlikle karşı çıkar. Ona göre, bu kitabı oluşturan kişi geniş folklor ilgisi olan olağanüstü bir derleyicidir.

Çalışmasında bütün bu görüşlere yer verdikten sonra A.M.Astahova, Korş ve Gorelov'un görüşlerinin daha basit ve daha gerçekçi olduğunu düşünür. Ayrıca, 18.yy.'ın ortalarında Putilov'un dediği özelliklere sahip bir derleyicinin varlığından söz etmenin mümkün olamayacağını belirtir. 18.yy.'da Sibiry'a da skomorohların bulunduğu dair bilgilerin bulunmasına bağlı olarak bu seçkiyi derleyen kişinin bir skomoroh olabileceği fikrinin daha ağır bastığını ileri sürer.⁵⁷

Kırşa Danilov Seçkinde yer alan metinlerin her birinin başında notaların bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Seçkinin merak uyandıran konularından biri de bu notalardır. K.F.Kalaydoviç 1818 yılında yayımlanan Seçkinin ikinci baskısında bu notaların keman için yazıldıklarını belirtir. Fakat bu notalar kim tarafından ve ne şekilde yazıldı? Neden keman müziği olarak verildi? Melodiyi yazan kişi neden notaların altına metinleri yerleştirmede? Birçok bilim adamı 200 yılı aşkın bir süredir notalarla metinleri birleştirmeye çalışır. Bütün bu sorulara cevap arayan Ye.Yakubinskaya'ya göre, notalar şüphesiz müzik eğitimi almış, keman çalabilen ve melodiyi doğrudan müzik aletinden duyduğu şekliyle

⁵⁷ A.M.Astahova, 1966, s.176- 178.

notalara dökülen biri tarafından yazılmıştır. Seçkinin oluşturulduğu dönemde kemanı portatif bir enstrüman olarak ancak koro şefleri, ev orkestraları ve şarkı topluluklarını yönetenler, müzikli drama gösterilerini sahneye koyanlar ve hatta dans hocaları kullanır. Urallı fabrikatör P.A.Demidov'un evinde şarkı söyleyen bir koro ve orkestra olduğu bilinir. Seçkinin ilk derlendiği zamanlarda babasının yanında da eğitimli müzisyenlerin çalışıyor olabileceği tahmin edilir.

Notaları yazan kişinin Kirşa Danilov'un kendisinin olabileceği ihtimali ise biraz düşüktür. Belgelere göre Kirşa Danilov sıradan bir insandır. O dönemlerde okuma yazma eğitime oranla müzik eğitimi almak çok daha nadir rastlanan bir olaydır. Nota bilgisine sahip olmak basit bir iş değildir. Fabrika işçisi olan Kirşa Danilov'un kendi repertuarını notalarıyla birlikte kaydedebilmesi için olgun bir yaşta nota eğitimi almış olma ihtimali söz konusu değildir.

Notaların metinlerle birlikte değil de, metinler kaydedildikten sonra eklenmiş olma olasılığı büyüktür. El yazmalarda sol anahtarları üç farklı şekilde yazılmıştır. Buna bağlı olarak notaların bir kişi tarafından değil, üç ayrı kişi tarafından yazılmış olabileceği tahmin edilir. Sol anahtarlardan iki tanesinin yazılış şekline bakılarak bunların 18.yy.'ın ikinci yarısında nota eğitimi almış biri tarafından kaydedildikleri sonucuna ulaşılır. Diğer sol anahtar yazılış şekli ise 18.yy.'ın başı ve ortasına aittir, 18.yy.'ın sonunda bu yazılış biçimi artık kullanımdan kalkmıştır. Bilim adamlarının ortak görüşüne göre, bu sol anahtarlarının farklı yazılması, notaları orijinalinden mekanik bir biçimde kopya eden yazıcıların işi olamaz.

Notaların altına metinlerin yazılmamasını ise bilim adamları, melodi yazıcılarının çok iyi bildikleri şarkı ve bılinaların başka türlü söylenemeyeceğini düşünerek notaların altına metinleri yazma gereğini duymamalarıyla açıklarlar.⁵⁸

Tartışma yaratan bütün konularıyla, bütün gizemliliğiyle birlikte Kirşa Danilov Seçkisi 1860'lı yıllara kadar Rusya'da bilinen ilk ve tek bılina kitabıdır.

2.2. DİĞER BİLİNA DERLEME ÇALIŞMALARI

1830'lu yıllarda Rus toplumunda milli bilincin ve folklorla olan ilginin artması üzerine, ünlü Rus Slav bilimcisi P.V.Kireyevskiy'nin önderliğinde folklor materyallerinin kapsamlı bir şekilde toplanması için bir çalışma başlatılır. Kireyevskiy'nin başlattığı bu çalışmaya katılanlar arasında ünlü Rus şairi A.S.Puşkin, ünlü Rus yazarları N.V.Gogol' ve A.V.Kol'tsov, ünlü araştırmacı V.İ.Dal' de yer alır.

1838 yılında N.Yazıkov ve A.S.Homyakov'la birlikte P.V.Kireyevskiy, geniş toplum çevrelerine Rus halk şarkılarının ve dini içerikli kilise şiirlerinin (duhovniye stih) toplamında aktif rol almaları için çağrıda bulunur. Kireyevskiy hayattayken, toplanan bütün materyalleri yayımlama düşüncesini gerçekleştiremez. Bunun sebebi, bu işin çok zor ve kapsamlı olmasının yanı sıra birçok sansürle karşılaşmasıdır. Kireyevskiy hayattayken yalnız dini şiirler ve bılinaların bir kısmı basılır. Bılina, balad ve tarihi olayları yansıtan şarkıların önemli bir kısmı ancak 1860 yılının başlarında P.A.Bessonov'un redaktörlüğünde yayımlanır. Lirik şarkıların büyük bir kısmının yayımlanmasına ise 1911 yılında, V.F.Miller ve M.N.Speranskiy'nin redaktörlüğünde başlanır ve 1929 yılında sona

⁵⁸ Ye.Yakubovskaya, "İstoriya na golosu...", **Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya, sobranniye Kirşeyu Danilovim**, İzd. "Tropa Troyanova", St.Petersburg, 2000, s.392-394.

erer. Kireyevskiy'nin derlenmesinde öncülük ettiği folklor materyalleri *Pesni, sobrannıye P.V.Kireyevskim* 'P.V.Kireyevskiy Tarafından Derlenen Şarkılar' adı altında toplanır. Bu çalışma geniş coğrafya alanlarını, Sibiryaya, Ural, Povoljye, Rusya'nın orta ve kuzey bölgelerini kapsadığı için, bılınaların tarihi açısından çok önemlidir. P.V.Kireyevskiy'nin Moskova'da Lenin Kütüphanesinde ve Devlet Tarih Müzesinde korunan arşivi 1960'lı yıllarda P.D.Uhov, A.D.Soymonov ve Z.İ.Vlasova tarafından ayrıntılı bir biçimde incelenir. Bu bilim adamlarının çalışmaları sonucunda toplanan bütün materyallerin yayımlanmadığı, yayımlanan materyallerin düzenlenmesinde belirgin hataların bulunduğu ve kitabın birçok gereksiz bilgiyle doldurulduğu ortaya çıkar.⁵⁹ Örneğin, A.D.Soymonov 1860-70'li yıllar arasında Moskova Üniversitesine bağlı Rus Edebiyatını Sevenler Topluluğunun on cilt halinde yayımladığı Kireyevskiy'in bılına ve tarihi olayları yansıtan şarkı koleksiyonunun büyük bir kısmı, topluluğun sekreteri olan P.A.Bessonov tarafından tahrip edilmiştir. Yapılan araştırmalarda, bu on ciltte Kireyevskiy'ye ait olmayan materyallerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Kireyevskiy'in bılına koleksiyonu bu on cildin temel çekirdeğini, yani yalnız üçte birini oluşturur. Geriye kalan materyaller, başta Kirşa Danilov Seçkisi, P.N.Rıbnikov'un, P.V.Şeyn'in derledikleri seçkiler olmak üzere, farklı kaynaklardan alınmıştır. Bütün bunlar, bu çalışmanın yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılar.⁶⁰

19.yy.'ın 60'lı yıllarında 'P.V.Kireyevskiy Tarafından Derlenen Şarkılar'ın ilk ciltleri yayımlandığında, bılınaların araştırılmasında çok önemli bir yere sahip

⁵⁹ A.M.Astahova, 1966, s.183-186.

⁶⁰ A.D.Soymonov, "Zapisi bılın pervoy polovını XIX veka v sobranii P.V.Kireyevskogo (K istorii sobiraniya i izdaniya)", **Russkiy Fol'klor**, Materialı i issledovaniya, Vıp.V, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1960, s.369.

başka bir çalışma daha ortaya çıkar: *Pesni, sobrannıye P.N.Rıbnikovım* ‘P.N.Rıbnikov Tarafından Derlenen Şarkılar’ (1861-1867, 4 cilt). Bu çalışma, beraberinde birçok tartışmayı ve şüpheyi de getirir. 19.yy.’da bilina geleneğinin artık tarihe karıştığı düşüncesi yaygın iken, çok kısa bir süre içerisinde ve çok sınırlı, üstelik başkente yakın bir bölgede (Petrozavodsk-Onega Bölgesi) bu kadar çok sayıda bilinanın derlenmesi büyük şüphe uyandırır. Birinci ve ikinci ciltte materyallerin derlenmesiyle ilgili hiçbir bilginin yer almaması, bu şüpheleri daha da arttırır. Rıbnikov’un hazırladığı *Zametka sobiratelya* ‘Derleyicinin İzlenimi’ adlı bölüm ancak üçüncü ciltte yayımlanır. Bu bölümde Rıbnikov derlediği materyallere dayanarak bir dizi önemli teorik konuyu ortaya koyar. Bunlardan biri de bilina yaratıcılığı ile ilgilidir. Bilinaların yeniden oluşturulmasında farklı anlatıcıların rolü, onların bilinalara kattıkları bireysel özelliklerle ilgili görüşü ilk ortaya atan Rıbnikov olur.

Rıbnikov, derlediği materyalleri önce bölgelere göre, sonra da bölgelerdeki yerleşim yerleri ve anlatıcılara göre vermeyi tasarlar. Fakat bu çalışmanın redaktörlüğünü yapan P.A.Bessonov, Kireyevskiy’nin derlediği şarkılarda olduğu gibi, bu materyalleri konularına göre yerleştirir. Rıbnikov, materyalleri parça parça gönderdiği için konularda da bir birlik sağlanamaz. Ayrıca, Bessonov’un bilimsel değeri olmayan izlenimleri, bu çalışmanın önemli bir kısmını kaplar (2.ciltte toplam 346 sayfa).

1909-1910 yılında Rıbnikov’un derlediği şarkılar, bu defa üç cilt halinde A.E.Gruzinskiy tarafından ikinci kez yayımlanır. Bessonov’un gereksiz notları çıkartılır ve kitap Rıbnikov’un planladığı gibi bölgelere ve anlatıcılara göre

düzenlenir. Fakat Gruzinskiy Rıbnikov'un arşivinden haberdar olmadığı için birinci baskıda yapılan birçok hata burada da yapılır.

Rıbnikov'un başlattığı çalışmaları 1871 yılında A.F.Gil'ferding devam ettirir. Olonets bölgesine yaptığı gezide Rıbnikov'un izinden giderek önemli bir kısmı aynı bölgelerden aynı anlatıcılardan derlenen çok sayıda bılına kaydeder. Bunlar, *Onejskiye bılıni, zapisanınye A.F.Gil'ferdingom letom 1871 goda* '1871 Yılı'nın Yazında A.F.Gil'ferding Tarafından Kaydedilen Bılınalar' adı altında yayımlanır.

Gil'ferding bu geziye çıkmadan önce, 1850'li yılların sonuna doğru Slavların tarihi ve budun betimi (etnografyası) ile ilgili materyaller toplamak amacıyla Güney Slav ülkelerini gezer. Buralarda gözlemediği canlı epik gelenek ilgisini çeker ve bunun üzerine Rıbnikov'un derlediği şarkılara büyük önem gösterir. Kendi şahsi merakını tatmin etmek için bu bölgelere gidip bu şarkıları bir de canlı olarak dinlemek ister. Gil'ferding başlangıçta Rıbnikov'un çalışmalarına bir katkıda bulunabileceğini, daha farklı materyaller elde edebileceğini düşünmez. Kırk sekiz gün içerisinde tam yetmiş anlatıcıyı dinler ve 322 epik yapıt metni kaydeder. Bunlardan 270 tanesi bilinadır. Gil'ferding daha önce bilinmeyen birçok yeni anlatıcıyı ortaya çıkarır, bilinen birçok bılına konusunun farklı değişkelerini kaydeder. Rıbnikov'tan on yıl sonra aynı anlatıcılardan aynı yapıtları kaydederek bireysel yaratıcılık sorununu daha açık bir şekilde ortaya koyar. Ayrıca materyalleri bölgelere ve anlatıcılara göre yerleştirir. Her metnin başına anlatıcı ile ilgili bilgiler ve kendi izlenimlerini verir. Gil'ferding'in *Olonetskaya guberniya i yeyo narodniye rapsodi* 'Olonets İli ve Onun Halk Ozanları' adlı giriş makalesinin bilimsel açıdan önemi çok büyüktür.

Gil'ferding'in kitabı ilk kez bir cilt halinde 1873 yılında Bilimler Akademisi tarafından yayımlanır. 1894-1900 yılları arasında üç cilt halinde tekrar basılır. Bu baskıda Onega binaları dışında, Gil'ferding'in Petersburg'a bağlı Novoladoj kazasında kaydettiği binalar da yer alır. 1909 yılında ikinci baskıya ek olarak N.V.Vasilyev tarafından hazırlanan eşya ve isim dizini yayımlanır (*Ukazatel' k Onejskim bınam Gil'ferdinga*, St.Peterburg, 1909). 1930'lu yılların sonuna doğru G.S.Vinogradov ve A.İ.Nikiforov tarafından hazırlanan üçüncü baskı yapılır. Üç ciltlik bu yeni baskının ikinci ve üçüncü cildi M.K.Azadovskiy'nin redaktörlüğünde ve İ.Bilibin'in sanatsal düzenlemesiyle 1938-1940 yıllarında yayımlanır. 1949-1951 yılları arasında A.M.Astahova'nın redaktörlüğünde yapılan dördüncü baskıda daha önce yayımlanmayan birinci cilt de yayımlanır. Ayrıca, bu baskıda V.G.Bazanov'un Gil'ferding hakkında yazdığı giriş makalesi de yer alır.

S.İ.Gulyayev'in 1840-1870'li yıllar arasında Altay bölgesinde yaptığı derleme çalışmalarının da binaların araştırılmasında rolü büyüktür. Gulyayev üzerine yazılan yazılarda, Altay halk edebiyatı üzerine bir kitap oluşturduğundan söz edilir. Fakat bu kitap ne kendisi hayattayken ne de ölümünden sonra yayımlanmamıştır. Gulyayev'in ölümünden sonra oğlu tarafından *Doğal bilimlere, İnsan bilimine (Antropolojiye) ve Budun Betime (Etnografyaya) İlgili Duyanlar Topluluğuna* verilen el yazmalar kaybolur. Bu el yazmalarına, 1942 yılında Novosibirsk'te bulunan Gulyayev'in arşivinde de rastlanmaz. S.İ.Gulyayev'in folklor alanında yaptığı çalışmaları araştıran bilim adamlarının bu kitabın içeriği ile ilgili verdikleri bilgiler de birbirinden farklıdır. Ya.R.Koşelyov, Gulyayev'in 1870'li yıllarda Güney Sibiryա bölgesi halk

edebiyatı ile ilgili çalışmasını tamamladığından söz eder. M.K.Azadovskiy ise Gulyayev'in 1860'lı yıllarda Altay bölgesinde derlediği bılinalardan oluşan bir kitap hazırladığını belirtir. 1939 yılına kadar Gulyayev'in derlediği bılinalar parça parça farklı dergi ve kitaplarda yayımlanır. M.K.Azadovskiy bütün bu bılinaları bir araya getirerek 1939 yılında *Bilini i istoričeskiye pesni iz Yujnoy Sibiri, Zapisi S.İ.Gulyayeva* 'S.İ.Gulyayev'in Derlediği Güney Sibiryaya Bılina ve Tarihi Olayları Yansıtan Şarkıları' adı altında yayımlar. 1952 yılında S.İ.Gulyayev'in kaydettiği bılinalar, lirik şarkılar ve düğün şarkıları da eklenerek tekrar yayımlanır. Gulyayev'in bilim dünyasına sağladığı en büyük katkı, epik halk geleneğinin Altay bölgesinde de yaygın olduğunu göstermektir.

19.yy.'ın ortalarında ve ikinci yarısında Rusya'nın daha farklı bölgelerinden de bılinalar derlenir. 1860-70'li yıllarda Rusya'nın Avrupa kısmında, Mezen' ve Zimniy Bereg gibi, bılina geleneğinin devam ettiği yeni bölgeler bulunur. Rusya'nın güneyinde, Sibiryaya'nın farklı bölgelerinde (Yenisey iline bağlı Minusin civarında; Yakutsk bölgesinde Verhoyansk'a bağlı Russkoye Ust'ye köyünde) de birçok bılina kaydedilir. Bütün bu bılinalar, V. Miller ve N.S.Tihonravov'un redaktörlüğünde 1894 yılında Moskova'da çıkan *Bilini staroy i novoy zapisi* 'Eski ve Yeni Kayıtlı Bılinalar' adlı kitapta toplanır.⁶¹

1890'lı yıllarda bazı bilim adamları artık yeni bılinalar bulma zamanının geçtiğini öne sürer. Fakat 1895-1896 yıllarında Yakutsk bölgesinde, Kolım'da birkaç tane yeni bılının kaydedilmesi bu düşüncenin ne kadar yanlış olduğunu ortaya koyar. Bu yıllarda özellikle Güneyde-Don Nehri kıyısında, Aşağı Povolj'ye'de Orenburg Kazaklarından çok sayıda bılina kaydedilir. 20.yy.'ın

⁶¹ A.M.Astahova, 1966, s.186-195.

başlarında Rusya'nın Kuzeyinde bılına derleme alanında çok önemli gelişmeler olur. V.F.Miller'in öğrencilerinden biri olan A.D.Grigoryev, Pomorye, Pinega, Kuloy ve Mezen' gibi yeni bölgelerden derlediği bılinaları *Arhangel'skiye bılıni i istoričeskiye pesni* 'Arhangel'sk Bölgesi Bılına ve Tarihi Olayları Yansıtan Şarkıları' adlı kitapta toplar. Bu kitabın birinci cildi 1904 yılında Moskova'da, üçüncü cildi 1910 yılında St.Peterburg'ta ve ikinci cildi 1939 yılında Prag'ta basılır.

Aynı yıllarda V.Miller'in bir başka öğrencisi A.V.Markov, Zimnyaya Zolotitsa köyünde ve Beyaz Deniz (Beloye More) kıyısındaki Zimniy Bereg'de çok sayıda bılına derler (*Belomorskiye Bılıni*, M., 1901). Bu bölgeye ait ilk bılinalar daha 1870'li yıllarda İ.Rozanov tarafından kaydedilir ve P.S.Yefimenko'nun *Materialı po etnografii russkogo naseleniya Arhangel'skoy gubernii(1877-1878)* 'Arhangel'sk Vilayetinde Yaşayan Rus Halkının Etnografyası Üzerine Materyaller' adlı çalışmasında yer alır. Fakat Zimniy Bereg bir bılına merkezi olarak ancak 1900'lü yıllarda A.V.Markov'un *Belomorskiye bılıni* 'Beyaz Deniz Bölgesi Bılinaları' adlı kitabı yayımlandıktan sonra ünlü olur.⁶²

1898 yılında Zolotitsa köyüne ilk kez gelen A.V.Markov buradaki bılına konusu çeşitliliğine ve çok sayıda bılına anlatıcısının bulunmasına dikkat çeker. İlk gelişinde tek bir anlatıcıdan toplam beş bılına derler. 1899 yılında ikinci kez gelişinde kitabında yayımladığı bılinaları derler. 1901 yılında A.L.Maslov ve V.A.Bogoslovskiy ile birlikte tekrar geldiklerinde on beş bılına metni daha kaydederler. Bu yıllar içerisinde Zolotitsa köyünden toplam doksan bılına, on bir

⁶² **Bılıni Peçorı i Zimnego Berega**, (novıye zapisi), izd.podgotovili A.M.Astahova, E.G.Borodina-Morozova, N.P.Kolpakova, N.K.Mitroplol'skaya, F.V.Sokolov, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1961, s.35.

balad, yirmi beş civarında da bılına türünde yazılmış masal, hikaye, tarihi olayları yansıtan şarkı ve dini şiir derlenir. Diğer edebi türleri bılına şeklinde vermek, bılına ve masal motiflerini kullanarak yeni epik türler oluşturmak Zolotitsa köyüne özgü bir eğilimdir.⁶³

Orta ve Aşağı Peçora'daki bılına geleneğini ise N.E.Onçukov araştırır (*Peçorskiye bılıni*, St.Petersburg, 1904). Onçukov, Aşağı Peçora'ya ilk gezisini 1901 yılının yazında gerçekleştirir. Fakat bu gezisi pek başarılı geçmez ve ancak yedi adet bılına metni derlemeyi başarır. Rus Coğrafya Topluluğu ve Bilimler Akademisinin İkinci Bölümü tarafından düzenlenen ikinci gezisini ise 1902 yılının bahar ayında gerçekleştirir. Bu defa araştırmaları daha geniş alanları kapsar: Ust' Tsil'ma ve etrafı, Aşağı Peçora ve Pijma Nehri civarındaki köyler. Bu gezi sonucunda deşikelerle ve eksik metinlerle birlikte toplam 82 bılına, 15 dini içerikli şiir, 44 şarkı ve 50 masal kaydetmeyi başarır.⁶⁴ Onçukov, mümkün olduğu kadar Peçora'da yaygın olan tüm bılına konularını kaydetmeye çalışır ve bu sebeple daha önce bilinen konuların deşikelerine yer vermez. Öncelikle az bilinen veya daha önce hiç duyulmamış konulara ve bunların farklı deşikelerine önem verir. Fakat uyguladığı bu yöntem kendisinin de itiraf ettiği gibi, çoğu zaman sanatsal yönden çok değerli olan metinleri atlamasına sebep olur. Buna rağmen Onçukov, Peçora bölgesi bılinalarının büyük bir kısmını derlemeyi başarır.⁶⁵

Sovyet öncesi dönemde bılına derleme çalışmalarında amaç öncelikle bılinaların varlıklarını sürdürdükleri yeni bölgeleri ortaya çıkarmaktır. Bu

⁶³ **Bılıni Peçori i Zimnego Berega**, s.36.

⁶⁴ **Svod Russkogo Fol'klora**, Bılıni v 25 tomah, Bılıni Peçori, tom I, İzd. "Nauka", St.Petersburg, İzd.tsentr "Klassika", M., 2001, s.107.

⁶⁵ **Bılıni Peçori i Zimnego Berega**, s.10.

dönemde bilim adamları, daha çok belirli bölgedeki epik yapıtların konu yapısını ve en eski motifleri günümüze kadar taşıyan değişkeleri ortaya koymaya çalışırlar. Sovyet döneminde ise daha çok epik yapıtların çağdaş durumu ile ilgilenilir. Bılına, eski ve yalnızca halkın hafızasında korunan bir olgu olarak değil, hala canlı, varlığını sürdüren bir gelenek halinde ele alınır. Bılınaların derlenmeye başlandıkları ilk zamanlardan günümüze kadar ne tür değişiklikler geçirdikleri araştırılır ve böylece bu türün gelişim kanunları tespit edilmeye çalışılır. Bu amaçla, bilim adamları daha önce bılına derlemesi yapılan bölgelere tekrar araştırma gezileri düzenler. Bunlardan biri, Sokolov kardeşlerin yönetiminde Moskova Devlet Sanat Bilimleri Akademisinin 1926-1928 yılları arasında düzenlediği gezidir. Bu gezi, 'Rıbnikov ve Gil'ferding'in İzinde' adını taşır. 1926- 1928 yılları yaz aylarında düzenlenen üç gezide 370 metin kaydedilir. Bu materyaller ancak 1948 yılında Devlet Edebiyat Müzesi tarafından yayımlanır (*Onejskiye bılıni, podbor bılıni i nauçnaya redaktsiya tekstov akad. Yu.M.Sokolova, podgotovka tekstov, primeç. i slovar' V.Çiçerova, M., 1948 ("Letopisi" Gos.liter.muzeya, kn.13)*).

Aynı yıllarda A.M. Astahova'nın yönetiminde Leningrad Devlet Sanat Tarihi Enstitüsü tarafından da benzer bir gezi düzenlenir. Astahova, çalışmalarını dört bölgede: Zaonej'ye, Pinega, Mezen' ve Peçora'da sürdürür. Bu gezide toplanan materyaller giriş makalesi ve yorumlarla birlikte 'Kuzey Bılınaları' adlı iki ciltlik kitapta yayımlanır (*Bılıni Severa, T.I., Mezen' i Peçora, Zapisi, vstup. stat'ya i komment. A.M.Astahovoy, pod red. M.K.Azadovskogo, M.-L., 1938; T.II.,*

*Prionej'ye, Pinega i Pomor'ye, podgotovka teksta i komment. A.M.Astahovoy, pod red. V.P. Adrianovoy-Perets, M.-L., 1951.).*⁶⁶

20.yy.'ın 20-30'lu yıllarında farklı bölgelere bir dizi gezi düzenlenir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında bu alanda yapılan çalışmalar devam eder ve özellikle sözlü epik geleneğin uzun yıllar canlı olarak varlığını sürdürdüğü Peçora, Mezen', Zimniy Bereg, Prionej'ye ve Kargopol'şçina gibi bölgelerde yoğunlaşır.

1900'lü yıllarda yapılan çalışmalardan sonra Zimniy Bereg Bölgesinde otuz yıl içerisinde ne tür çalışmalar yapıldığı konusunda bir bilgi yoktur. Fakat 1934 yılında A.M.Astahova'nın tavsiyesi üzerine Leningrad Devlet Üniversitesinde asistan olan V.P.Çujimov, Zolotitsa köyüne gider. Yalnız bir anlatıcıdan (M.S.Kryukova'dan) kesin sayısı bilinmemesine rağmen oldukça fazla metin derler. 1937-1939 yılları arasında başka bilim adamları tarafından aynı anlatıcının bütün repertuarı kaydedilir. 1937 yılında Bilimler Akademisine bağlı Etnografya Enstitüsünün Folklor Komisyonu ve Devlet Edebiyat Müzesi buraya araştırma gezisi düzenlerler. 1938, 1939 ve 1940 yıllarında E.G.Borodina-Morozova kısa sürelerle Zolotitsa köyünde çalışmalarda bulunur, İkinci Dünya savaşı döneminde ise iki yıldan fazla bir süre (1942 sonu -1945 ortası) burada yaşar. Bütün bu süre içerisinde toplam 15 anlatıcıdan (M.S.Kryukova hariç) elli civarında geleneksel bilina metni, az sayıda nesir türünde anlatılan bilina süjeleri ve bilina şeklinde söylenen masal ve tarihi olayları yansıtan şarkı kaydeder.⁶⁷

1929 yılında Aşağı Peçora'ya, yani Onçukov'un daha önce gittiği yerlere Devlet Sanat Tarihi Enstitüsü tarafından bir araştırma gezisi düzenlenir. Bu

⁶⁶ A.M.Astahova, 1966, s.200-202.

⁶⁷ **Bilini Peçori i Zimnego Berega**, s.37-38.

gezide yirmi bir anlatıcıdan toplam elli dört bılına kaydedilir. Çeyrek asır sonra tekrar yapılan kayıtlar, anlatıcıların repertuarlarında, bılınaların kendilerinde meydana gelen değişiklikleri gözleme olanağı sağlar. Bu gezide Koroviy Ruçey ve Klimovka gibi Ust'-Tsil'ma'ya bağlı köylerde ilk kez kayıt yapılır. Bu gezide, aynı anlatıcıdan aynı konuyu ele alan bılınaların tekrar tekrar kaydedilmesi, değişke konusunun önemini ortaya çıkartmıştır. Ayrıca geçen çeyrek asır içerisinde aynı bölgede yapılan incelemeler sonucunda bılına geleneğinde önemli bir düşüş olduğu da gözlemlenmiştir.⁶⁸

1930 yılında Perm' Devlet Üniversitesine bağlı Bilimsel Etnografya Topluluğu üyelerinden G.İ.Markov ve V.N.Serebrennikov Peçora'daki epik geleneğin durumunu ve bu gelenekle Kirşa Danilov'un derlediği bılınalar arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmak için buraya bir gezi düzenlerler. Son derece zor şartlara bakmaksızın G.İ.Markov, Yakşin limanından ağızlara kadar bütün Peçora Nehri'ni tek başına dolaşmak zorunda kalır. Bu gezide elde edilen materyaller halen yayımlanmamıştır.⁶⁹

1936 yılının Eylül ayında Aşağı Peçora bölgesinde derlemeler yapan bir başka folklorcu da N.P.Leontyev'dir. Bu gezisinde, Leontyev otuz altı bılına metni kaydeder ve bunları *Peçorskiy fol'klor* 'Peçora folkloru' adı altında 1939 yılında yayımlar. Daha sonraki yıllarda da (1940, 1944, 1949-1951, 1962-1963) Peçora bölgesini ziyaret eden Leontyev, bılına geleneğinin yavaş yavaş yok olduğuna tanık olur.⁷⁰

⁶⁸ Svod Russkogo Fol'klora, s.109-110.

⁶⁹ A.g.e., s.112.

⁷⁰ Peçorskiye bilim i pesni, zapisal i sostavil N.P.Leontyev, Severo-Zapadnoe Knijnoe İzdatel'stvo, Arhangel'sk, 1979, s.7.

1942 yılının yaz aylarında Kareliya-Fin Devlet Üniversitesi V.G.Bazanov yönetiminde Orta Peçora bölgesine yeni bir gezi düzenler. Bu gezide daha önce hiç çalışma yapılmamış yeni bölgeler ortaya çıkartılır. Bu gezi sonucunda on iki anlatıcıdan otuz dört bılına metni kaydedilir. Bunların yanı sıra yetmiş masal, yüz yirmi ağıt metni ve çok sayıda lirik şarkı da derlenir.⁷¹

Orta Peçora bölgesine bir sonraki araştırma gezisi 1955 yılında düzenlenir. Bu gezi Pijma nehrinin en üst noktalarından aşağılara kadar bütün yerleşim yerlerini kapsar. 1942 yılındaki geziden tek farkı Ust'-Tsil'ma'dan aşağılara inilmemesidir. Bu gezide yedi anlatıcıdan toplam on beş tam metin kaydedilir. Önceki yıllarda düzenlenen gezilere oranla bılına anlatıcılarının sayısında önemli bir düşüş gözlenir.⁷²

Peçora Nehri kıyılarındaki bılına derleme çalışmaları 1956 yılında devam eder. Bilim adamları çalışmalarını bu kez nehrin aşağı kısımlarında - Nar'yan-Mar bölgesinde sürdürürler. Aşağı Peçora bölgesi Moskova'nın etkisinde kaldığı için Orta Peçora bölgesine göre daha gelişmiştir. Fakat burada bılına geleneği pek yaygın değildir. Yaşlı anlatıcılar bilgilerini yeni nesle aktaramamışlardır. Yeni neslin de bılinalara olan ilgisi azdır. Buna rağmen gezide toplam yirmi dokuz tam metin kaydedilir.⁷³

1942, 1955 ve 1956 yıllarında düzenlenen gezilerde elde edilen materyaller Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan *Bilini Peçori i Zimnego Berega* (M.,L.,1961) 'Peçora ve Zimniy Bereg Bılinaları' adlı kitapta toplanmıştır. Bu

⁷¹ **Bilini Peçori i Zimnego Berega**, s.11.

⁷² A.g.e., s.21-22.

⁷³ A.g.e., s.27, 32.

kitapta materyaller Ust'-Tsil'ma ve Nar'yan-Mar bölgelerine göre yerleştirilmiştir. Bölgelerin içerisinde ise anlatıcılara göre sınıflandırılmıştır.⁷⁴

1963 ve 1964 yıllarında D.M.Balaşov, Ust'-Tsil'ma köyünde ve Ust'-Tsil'ma bölgesindeki Tel'viska, Borovaya, Trusovo köylerinde çalışmalarda bulunur.

1978 ve 1980 yıllarında Ust'-Tsil'ma bölgesinde araştırma çalışmalarını F.M.Selivanov'un yönetiminde Moskova Devlet Üniversitesi öğrencileri yürütür. Öğrenciler yirmi sekiz anlatıcıdan bılına derleme olanağı bulur. Bunların çoğu ya parça halindedir ya da nesir, masal türündedir. Bu son gezilerde elde edilen materyaller, bılınanın bir tür olarak artık unutulduğunu göstermektedir.⁷⁵

Bu arada 1960 yılında A.M.Astahova, V.V.Mitrofanova ve M.O.Skripil'in hazırladıkları *Bilini v zapisyah i pereskazah 17.-18 vekov* '17.-18.yy. Kayıtlarında ve Anlatılarında Bılınalar' adlı çalışma yayımlanır. Bu çalışmada toplam 45 metin yer alır. Bunlardan 5 tanesi 17.yy.'a , diğerleri 18.yy.'a ve 19.yy.'ın başına aittir. Bunlar, 19.-20.yy.'da bulunan eski el yazma kitaplarında farklı türden hikayelerle, gezi notlarıyla, masal ve destanlarla bir arada yer alan, çoğu şiirsel özelliklerini korumasına rağmen hepsi nesir türünde yazılan metinlerdir. Bu en eski bılına metinleri bılınaların araştırılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu metinlerden hareket ederek bılınaların çok daha eski dönemlerde ortaya çıktıkları, 16.-17.yy.'da artık tür olarak kesin bir biçimde şekillendikleri tahminleri ortaya atılır.

19. ve 20.yy. boyunca yapılan folklor yayınları dikkatli bir biçimde incelendiğinde hepsinin farklı yöntemlerle, farklı konulara ağırlık verilerek hazırlandıkları gözlenir. Folklor materyallerinin bir kısmı çeşitli eski dergilerde

⁷⁴ Svod Russkogo Fol'klora, s.115.

⁷⁵ Svod Russkogo Fol'klora, s.116-117.

veya kitaplarda yayımlandıkları için bugün nadir eserler arasındadır, bir kısmı ise hiç yayımlanmamıştır. Bunun sonucunda bütün folklor materyallerini düzenli bir biçimde tekrar gözden geçirerek toplu yapıtlar olarak yayımlama ihtiyacı doğmuştur. Bu fikir daha 1938 yılında ünlü Rus yazarları M.Gorki ve A.N.Tolstoy tarafından ortaya atılır. 1940 yılında Bilimler Akademisi A.N.Tolstoy'u Sovyetler Birliğine bağlı halkların toplu folklor yapıtlarını yayımlamakla görevli komisyonun başına getirir. İkinci Dünya Savaşı zamanında bu çalışmalara ara verilir. 1956 yılında Bilimler Akademisine bağlı Rus Edebiyatı Enstitüsü Halk Edebiyatı Bölümü *Svod Russkogo Fol'klora* 'Rus Folklor Derlemeleri' adlı çalışmanın yayımlanması için hazırlıklara başlar ve M.O.Skripil'in redaktörlüğünde çalışmanın binaları da kapsayan ayrıntılı planı yayımlanır. Fakat ne yazık ki çalışmalar planlandığı gibi gerçekleşmez. Birçok sebepten dolayı bu çalışma ancak 2000'li yıllarda hayata geçirilmeye başlanır. Derlemelerin 25 ciltlik bölümü binaları kapsamayı amaçlamaktadır. İlk on ciltte Arhangel'sk ve Beyaz Deniz Bölgesi Binaları yer alır. Bunlar sırasıyla şöyledir: 1. ve 2. ciltte Peçora Bölgesi, 3., 4. ve 5. ciltte Mezen' , 6. ciltte Kuloy, 7. ciltte Pinega, 8. ve 9. ciltte Zimniy Bereg, 10. ciltte Batı Pomor'ye bölgesi binaları. Bu kapsamlı çalışmanın şu ana kadar yalnız ilk beş cildi yayımlandı. İlk iki cilt 2001 yılında, üçüncü cilt 2003 yılında, dördüncü cilt 2004 yılında ve beşinci cilt 2006 yılında yayımlandı. Bu büyük projenin hayata geçirilmesi bu alanda çalışacak olan bilim adamlarının ve bu konuya ilgi duyan herkesin işini kolaylaştıracaktır.

2.3. BİLİNALARIN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI VE ORTAYA ÇIKTIKLARI BÖLGE VE ZAMANLA İLGİLİ GÖRÜŞLER

19. ve 20.yy.'larda bilinaların derlenmesi sonucunda bilinaların özellikle bazı bölgelerde daha yoğun bir biçimde sözlü olarak varlıklarını sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Bu bölgelere *bilinnıye oçagi* 'bilina ocakları' veya *bilinnıye gnezda* 'bilina yuvaları' adı verilir. Bilinalar en çok Rusya'nın Kuzey bölgelerinden, özellikle de bugün Arhangel'sk, Vologda ve Kareliya Cumhuriyetine dahil olan bölgelerden derlenir. A.M.Loboda, 1896 yılında yayımladığı *Russkiy bogatırskiy epos* 'Rus Bahadır Destanları' adlı çalışmasında 18. ve 19.yy.'da derlenen bilinalardan yalnız bahadır (yani kahramanlık ve novel türü) bilinalarını ele alarak, bunların bölgelere göre dağılımını vermeye çalışan ilk bilimadamıdır. A.M.Loboda Gil'ferding, Kireyevskiy ve Kirşa Danilov seçkilerini esas alarak en çok bilinanın Olonets bölgesinde kaydedildiğini tespit eder (300 civarında). Rıbnikov'un görüştüğü hemen hemen bütün bilina anlatıcılarıyla Gil'ferding de görüştüğü için A.M.Loboda Rıbnikov'un derlediği bilinaları bu çalışmasına dahil etmez. Olonets bölgesini Arhangel'sk vilayeti (36), Sibiry (27), Perm' bölgesi ve Priuralye' (26) takip eder. Loboda'nın kitabı yayımlandıktan sonra eski Arhangel'sk vilayetinde: Pinega, Mezen', Peçora ve Pomorye'de yeni bilinalar derlenir. Grigoryev, Markov ve Onçukov'un seçkileri Arhangel'sk vilayetinin bilina değişke sayısını 288'e yükseltir. 1890-1900 yıllarında Olonets bölgesinde de bilina derlemeleri devam eder ve bu süre içerisinde 70 civarında yeni değişke elde edilir. Diğer bölgelerde ise çok az sayıda bilina kaydedilir. Yalnız Rostov-Don bölgesi bir istisna oluşturur. A.M.Listopadov, 1900-1910 yılları arasında bu bölgede 50'den fazla bilina ve

bılina parçası (fragman) kaydeder, fakat bunlar özellikleri bakımından Kuzey bılinalarından ayrılır. Bu bölgelerde bılinalar köklü değişikliklere uğramışlardır: epik özelliklerini yitirmişler, eski süjelerin birer parçası olarak kalmışlar, sözsel şekil ve söyleniş biçimleri bakımından daha çok tarihi olayları yansıtan şarkılara (istoričeskiye pesni) benzemişlerdir. Sovyet döneminde yapılan derleme çalışmaları sonucu Kuzey’de yüzlerce yeni değişke elde edilirken Sibirya, Volga boyu (Povoljye) ve güneyde bunlar yok denecek kadar azdır.⁷⁶

Bılinaların özellikle Rusya’nın kuzey bölgelerinde yaygın olması bilim adamlarını bunların ne zaman, nereden ve nasıl buraya geldikleri konusunda cevap aramaya itmıştır. Bılinalarda, çok eski tarihi olaylar, bu olaylarda yer alan tarihi kişilerin adları, Kiev, Galiç, Novgorod, Rostov, Suzdal, Moskova gibi eski önemli şehir merkezlerinin adları geçer. Kuzey doğası ve yaşam tarzına dair izlerin yanı sıra bılinalarda yalnız güney bölgelerine has özellikler de yer alır. Bütün bunlar, çoğu bilim adamının bılina süjelerinin büyük bir kısmının kuzeyde oluşmadığı, buraya başka yerlerden geldiği görüşünü benimsemesine yol açar.

En yaygın tahminlere göre, bılinaların kuzey bölgelere yayılması güneyden gelen halk kitleleri sayesinde olur. Kuzey bölgelerinin ve Batı Sibirya’nın, bir kısmı Novgorod bölgesinden bir kısmı da Moskova bölgesinden gelen göçmenler tarafından istila edildiği bilinmektedir. Novgorodluların buraya gelmeleri 12.-13. yy.’a dayanır. Moskova’dan Kuzey’e hareket ise biraz daha geç bir dönemde, 16.-17.yy.’da meydana gelir. Her iki istila dalgası kuzey bölgelerinde karşılaşır. Böylece, 19.-20.yy. bılina geleneğinin taşıyıcıları olan kuzeyli köylüler bu geleneği Novgorod ve Moskova’dan gelen atalarından miras edinmişlerdir.

⁷⁶ A.M.Astahova, **Russkiy bilinny epos na severe**, gos. İzd. Karelo-Finskoy SSR, Petrozavodsk, 1948, s.12.

Novgorod ve Moskova'dan gelen göçmenlerin en eski yerleşim yerleri olan Olonets bölgesi, Beyaz Deniz (Beloye more) bölgesi, Pinega, Mezen' ve Peçora'da çok zengin bir bılına geleneğinin varlığı da bu durumu desteklemektedir.⁷⁷

Bılına derleme çalışmalarının en yoğun olduğu dönemde Ukrayna'da bılına örneklerine rastlanılmaması ve birçok bılınada Moskova yaşam tarzının, Moskova siyasi ilişkilerinin ve olaylarının anlatılması M.Halanskiy, A.Arhangel'skiy ve S.Şambinago gibi bilim adamlarının bılınaların Moskova Devleti sınırları içerisinde ve daha geç bir dönemde (16.-17.yy.'da) oluştuklarını düşünmesine yol açmıştır. Halanskiy'e göre Güney'de bılına bulunmaması bu türün orada hiç var olmadığını gösterir. Buralarda çok eski zamanlarda Kiev'in ve Knez Vladimir'in adının geçtiği bazı halk şarkıları oluşmuştur ve bunlar kuzey epik şarkılarına etki etmişlerdir. Böylece Moskova döneminde Kiev öğelerinin yalnız şekilsel olarak yer aldığı Kiev dizisi meydana gelmiştir.⁷⁸

Bazı bilim adamlarına göre ise, Ukrayna'da bılına derlemelerine rastlanmamasına rağmen Ukrayna folklorunda bahadır destanlarının izleri görülür. Bunun en açık göstergesi olarak ise bazı halk efsaneleri ve hikayelerinde, düğün ve oyun şarkılarında bılına motiflerinin bulunmasını ve bahadır adlarının geçmesini gösterirler. M.M.Plisetskiy *Vzaimosvyazi russkogo i ukrainskogo eposa* 'Rus ve Ukrayna Destanları Arasındaki İlişkiler' adlı çalışmasında bu konuya ayrıntılı olarak değinir.

Eski Rus vakayinamelerinin ve bazı eski belgelerin incelenmesi sonucu bazı şarkıların Moskova Devleti öncesinde oluştuğu ve Güney'de bilindikleri görüşü

⁷⁷ A.M.Astahova, 1966, s.220.

⁷⁸ A.M.Astahova, 1948, s.14.

ortaya atılır. Örneğin, Orşan muhtarı (starosta) Filon Kmita Çernobilskiy'nin 1574 yılında çamaşırcı (kastelyan) Ostafiy Voloviç'e yazdığı mektupta İl'ya Muromets ile birlikte Solovey Budimiroviç'ten de bahadır olarak söz etmesine dayanarak, Solovey Budimiroviç hakkındaki bilinenin 16.yy.'ın sonunda bilinen eski bir bılına olduğu ileri sürülür.⁷⁹

1594 yılında Kiev'de bulunan Roma İmparatorluğu elçisi Erik Lassota'nın yolculuğu ile ilgili notlarında, hakkında çok sayıda hikaye anlatılan ünlü kahraman veya bahadır İl'ya Muromets'in Sofya Kilisesinde gördüğü mezarlığından söz etmesi de, bılınaların Güneyde bilindiklerine dair gösterilen kanıtlar arasındadır.⁸⁰

Beyaz Rusya'da ise bılına süjelerini, bölümlerini ve motiflerini içeren masallar vardır. Bunlar, 1959 yılında P.F.Glebki ve İ.V.Gutorov'un redaktörlüğünde, Beyaz Rusya Bilimler Akademisi tarafından *Belaruski epas* 'Beyaz Rusya Destanları' adı altında yayımlanan seçkide toplanmıştır.

A.M. Astahova'ya göre Beyaz Ruslarda bılına süjelerini ve bahadır isimlerini içeren masalların bulunması iki şekilde açıklanır: bu durum ya kültürel bir etkileşim sonucu Rus folklorunun Beyaz Rusya folkloruna etkisidir; ya da 19.yy.'da artık kaybolmuş olan eski Rus bılına geleneğinin Beyaz Rusya epik geleneklerine göre yeniden şekillenmiş halidir. Araştırmacı, bazı olguların daha çok ikinci olasılığı desteklediğini belirtir. Bu olgulardan biri şudur: bılına süjelerinin de bulunduğu 16.-17.yy. el yazmalarında İl'ya Muromets ve Solovey Razboynik ile ilgili Sebej metinleri yer almaktadır. Sebej, Beyaz Rusya'da bir şehirdir. Bu bilinenin birçok değişikliğinde İl'ya Muromets'in Kiev'e giderken

⁷⁹ A.M.Astahova, 1948, s.15.

⁸⁰ A.M.Astahova, 1966, s.219.

yolda kurtardığı şehir Çernigov'tur. Büyük bir ihtimalle Beyaz Rusya'daki değişikde bu şehir Sebej olarak değiştirilmiştir. Buna dayanarak birçok bilim adamı 16.-17.yy.'larda bu bilinin Beyaz Rusya'da hala yaygın olduğu görüşünü savunur.⁸¹

Rus bilim adamları arasında bılınaların büyük bir kısmının Güneyde, Kiev Devleti döneminde oluştuğuna ilişkin görüş yaygındır. A.N.Veselovskiy'e göre, güneyde yerel olaylar ve bahadırlar hakkındaki bölgesel şarkılar Kiev ve Knez Vladimir etrafında birleşir. Bu eski , Güney Rus destanlarının önemli bir bölümü Kuzey'e taşınır ve orada yerel Kuzey Rus efsane ve şarkılarıyla birleşir. Burada yeni şartlar altında varlığını sürdürür, fakat eski öğelerini de korumaya devam eder.

Bugünkü Ukrayna'da bılina geleneğinin tamamen yok olmasını ise ünlü Rus tarihçi N.İ.Kostomarov bölgenin yeni tarihi yaşam şartlarına bağlar. Moğol-Tatar istilasından sonra iyice tahrip olan Güney ve Güney-Batı Rusya daha bir dizi güçlü tarihi sarsıntılar yaşar. Daha sonraki tarihi olaylar üzerine kurulan Kazak destanları (kazakskiye dumı) eski halk destanları kalıntılarının etkisini yavaş yavaş yok eder.

Bilim adamlarının yıllardır ilgisini çeken bir başka önemli soru da neden bu epik geleneğin özellikle Kuzey'de korunduğu sorusudur. S.İ.Dmitriyeva, *Geografiçeskoye rasprostraneniye bılın na Russkom Severe* 'Rusya'nın Kuzeyinde Bılınaların Coğrafya Bölgelerine Göre Dağılımı' adlı çalışmasında farklı araştırmacıların bu soruya verdikleri cevaplara yer verir. Örneğin, A.F.Gil'ferding'e göre bunun sebebi, bu bölgelerin büyük kültür merkezlerinden

⁸¹ A.M.Astahova, 1966, s.218-219.

kopuk olmaları, toprak köleliği sisteminin burada bulunmaması ve dolayısıyla halkın özgür olması, ayrıca okuma yazma oranının burada daha düşük olmasıdır. Olonets bölgesi binalarını ortaya çıkartan P.N.Rıbnikov'a göre ise, bunun sebebi yerel sakinlerin özel bir şiiir yeteneğine sahip olmalarıdır. V.F.Miller, Gil'ferding'in görüşlerine de katılarak daha çok Rıbnikov'un görüşünü savunur.⁸²

A.M.Loboda, Don Nehri civarında yaşayan insanların daha özgür olduklarını, fakat orada daha az bılına kaydedildiğinin altını çizer. Olonets bölgesi sakinlerinin özel bir yeteneğe sahip oldukları görüşüne gelince bu yalnız Kuzey bölgesi köylülerine has belirgin bir özellik değildir. Okuma-yazma oranının düşük olması konusuna gelince, A.M.Astahova'nın araştırmalarına göre yüzdeye vurulduğunda, hiç bılına kaydedilmeyen merkezi bölgelere göre, Kuzey bölgelerde okuma-yazma oranının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerin kültür merkezlerinden uzak olduğu görüşü de kabul görmez. Onega Nehri civarında yaşayan halk gelişmiş bir sanayi merkezi olan Petrozavodsk ve Petersburg'la daima sıkı ilişkiler içerisinde olmuştur. Ayrıca, 18.yy.'a kadar Rusya'yı Batı Avrupa ülkeleriyle bağlayan birçok ticaret yolu Kuzey bölgelerinden geçmiştir. Tüm bu itirazları haklı bulan S.İ.Dmitriyeva, araştırmacıların binaların bütün Kuzey bölgelerinde yayıldıkları konusunda yanlışlıklarını belirtir. Dmitriyeva'ya göre binaların bölgelere göre dağılımını yalnız Kuzey ve Kuzey olmayan bölgeler olarak ele almamak gerekir. Kuzey Bölgeleri içinde de binaların korunduğu ve korunmadığı bölgeleri karşılaştırmak gerekir.⁸³

⁸² S.İ.Dmitriyeva, "Geografiçeskoye rasprostraneniye bilin na Russkom Severe", **Slavyanskiy fol'klor**, İzd. "Nauka", M., 1972, s.57.

⁸³ S.İ.Dmitriyeva, a.g.e., s.58-60.

1894 yılında V.F.Miller *Nablyudeniya nad geografičeskim rasprostraneniye bilin* ‘Bilinaların Coğrafya Bölgelerine Göre Dağılımı Üzerine İzlenimler’ adlı çalışmasında “Novgorod teorisi”ni ortaya atar. Bu teoriye göre, bilinalar Novgorodluların göç edip yerleştikleri bölgelerde korunmuştur. Rostov, Yukarı Volga, Moskova bölgelerinden göç edenler bilina taşıyıcıları olmamışlardır. Bu bakış açısı S.İ.Dmitriyeva’nın yanı sıra S.N.Azbelev, B.A.Rıbakov, V.P.Anikin gibi bilim adamları tarafından da kabul edilmiştir. Fakat bu teorinin de bazı tartışılır yanları vardır. Eğer bilinalar Kuzey’e Novgorodlular tarafından taşındıysa neden Novgorod ve onun etrafındaki bölgelerde bilina geleneği korunmamıştır? Sibirya’daki bilina merkezlerinin ortaya çıkması Novgorod kolonileşmesine bağlı ise 16.yy.’ın ortalarından itibaren Moskovalıların yerleştikleri Volga boyunda da epik geleneğin korunması nasıl açıklanabilir? Don, Yaik, Terek gibi Kazak bilina merkezlerinin varlığı nasıl açıklanabilir? Bu sebeple son yıllarda “Novgorod Teorisi” bazı bilim adamları tarafından birçok yönüyle eleştirilir. Örneğin, Yu.A.Novikov, S.İ.Dmitriyeva’nın matematiksel hesaplarına karşı çıkarak bilina geleneğinin farklı bölgelerde düzensiz bir biçimde etkisini kaybetmeye başladığı görüşünü ortaya atar. 1990-1993 yılları arasında ‘Sovetskaya Etnografiya’ (‘Etnografičeskoye obozreniye’) dergisinde ise M.İ.Vasil'yev ve S.İ.Dmitriyeva arasındaki polemikler yayınlanır. Vasil'yev’e göre, bu bölgelere özgü işlerden, özellikle de kuzeyli köylülerin geçim kaynağı olan balıkçılık, deniz hayvanları avı gibi zanaatlardan dolayı bilinalar Kuzey’de daha çok korunmuştur. Bu görüş yeni değildir, daha önce de birçok bilim adamı tarafından ortaya atılmıştır. Fakat bu durumda, tarımın ve toprak köleliğinin yaygın olduğu Saratov ve Samara vilayetlerinde de bilinaların korunmuş olması nasıl açıklanabilir?

Bütün bu sorulara işaret eden T.G.İvanova, tüm bilina bölgelerini (Rusların oldukça eski dönemlerde yerleştikleri Rusya'nın Avrupa kıtasına bağlı Kuzey bölgelerini, daha geç dönemde yerleşik hale gelen Sibiry'a'yı, toprak köleliğinin olmadığı bölgeleri, toprak köleliğinin yaygın olduğu Volga boyu köylerini, tarımla uğraşan vilayetleri, sanayi alanlarını, köy birliklerini, büyük Kazak köylerini) kapsayan ortak bir sebep bulmak gerektiğini ileri sürer. İvanova'ya göre, bütün bilina bölgelerinin ortak özelliği etnik sınır alanları olmalarıdır, yani bu bölgeler Rusların 19.yy.'da ve yakın geçmişte başka etnik halklarla doğrudan ilişkide buldukları bölgelerdir. Bilina geleneğinin bulunmadığı bölgeler ise Rusya'nın merkezi vilayetleridir ve bu bölgelerde 19.yy.'a doğru yalnız Ruslar yaşar. Epik türkülerin kaydedildiği Sibiry'a'da (Altay'da, Baykal Ötesinde, Rus Ağzında (Russkoye Ust'ye)) 19.yy.'da Ruslar yerli halklarla yan yana yaşarlar. 16.yy.'da Terek Nehri civarına yerleşen Greben Kazakları dağlı Kafkasya halklarıyla sürekli ilişki içerisindeyler. Rusların yerleştikleri Don Nehri bölgesinin güney komşuları Kırım Tatarlarıdır, buraya zaman zaman göçebe Kalmuklar da gelmişlerdir. Ural Kazaklarının yaşadıkları Yaik Nehrine bu Doğu göçebe halkları da yerleşmiştir. Volga Nehri boyunca günümüzde bile Ruslar, Mordvalar, Mariler, Tatarlar, Çuvaşlar birlikte yaşar. Peçora, Mezen', Pinega Rusların Komilerle, Onega Nehri ötesi Kareyalılarla komşu oldukları bölgelerdir.

İvanova, yazının olmadığı çağlarda insanın etnik bilinçlenmesinde destanların önemli bir rol oynadıklarını belirtir. Birey hangi halka ait olduğunu birçok ögenin yanı sıra kendi tarihiyle ilgili bildikleriyle de belirler. Bu bilgiler ise kahramanlık şarkılarında korunur. Bu sebeple Rus insanının etnik kimliğinin belirlenmesinde bilinaların rolü büyüktür.

İvanova'ya göre bılınaların yayılma süreci şu şekilde gelişmiştir: bılınalar Kiev Rusya'sı döneminde, bılinalarda adı geçen bölgelerde, yani Kiev, Çernigov, Novgorod'da şekillenir. Güneyde Kiev-Çernigov bölgesi, kuzeyde Novgorod, Slav kabilelerinin 9.-10.yy.'larda Eski Rus etnik birliğinde birleştikleri bölgelerdir. 11.yy.'da Kiev Rus Devletinin sınırları kuzey-doğuya, Murom, Rostov, Suzdal'a doğru kayar. Büyük ölçüde, bılınalarla tanışık olan Novgorodlu Slavlar tarafından işgal edilen bu topraklar, 11.yy.'da Rusların etnik sınır bölgesidir. Novgorod ve Kiev'den gelen halk kendisini Hıristiyan olmayan yerel halktan ayıran ve etnik benliğini korumasını sağlayan destanlarını da yanında getirir. Onların getirdikleri bılina geleneği henüz oluşum aşamasındadır ve bu sebeple her türlü değişikliğe açıktır. Vladimir-Suzdal Rusya'sı dönemi bılina geleneğinde oldukça önemli bir iz bırakır. Fakat bu toprakların Ruslar tarafından tamamen asimile edilmesi sonucunda epik gelenek yavaş yavaş yok olmaya başlar. Rusya'nın tarihi açıdan bir başka önemli merkezi de Moskova'dır. 1237-1238 yıllarında Batu Han'ın Vladimir-Suzdal Knezliğini yerle bir etmesinden sonra yerli halk Moskova'ya kaçar. Eski Rus şehri Moskova, daha önce Fin-Ugor kabilelerinin yaşadığı toprakların üzerine kurulmuştur. Buraya yerleşen Rusların yerli halktan ayrılmasını sağlayan ögelerden biri de epik türkülerdir. Fakat 13.yy.'ın ikinci yarısında buraya getirilen bılina geleneği artık oluşumunu tamamlamıştır. Bu yüzden bılinalarda 15.-16.yy. Moskova yaşam tarzı ile ilgili çok sayıda dolaylı kanıt bulmak mümkündür, fakat kahramanların hiçbiri Moskova kökenli değildir.

Böylece İvanova'ya göre, Ruslar yayılma hareketleriyle birlikte asırlar boyunca başka milletlerle ilişki kurarlar. Her ilişki kaçınılmaz olarak göç eden

Rusların kendi milli bilincini korumak zorunda bırakır. Milli bilincin korunmasında epik türkülerin rolü çok büyüktür. Rusların yerleştikleri toprakları asimile etmeleri sonucunda milli bilinçlerini koruma gerekliliği zayıflar ve zamanla o bölgede epik türkü geleneği yavaş yavaş yok olur.⁸⁴

Bu bölümde bılınaların bölgelere göre dağılımına bağlı olarak ortaya çıktıkları yer ve zamanla ilgili farklı teorilere değindik. Bılınalarla ilgili birçok konuda olduğu gibi bu konu da tam olarak aydınlatılamamıştır. Fakat Rus bilim adamları arasında bılınaların oluşumunu mümkün olduğu kadar eski dönemlere dayandırma eğilimi ağırlık kazanmaktadır. Dolayısıyla bılınaların Kiev Rus Devleti döneminde veya daha da önce oluştukları düşüncesi yaygındır. Bılınaların Rusya'nın Kuzey'ine yayılması güneyden gelen halk kitleleri sayesinde olmuştur. Kuzey bölgelere göç eden halkın bir kısmı Novgorod, bir kısmı da Moskova kökenlidir. Fakat Kiev, Novgorod ve Moskova'da bılina geleneğinin korunmamış olması bu konunun aydınlatılmasını zorlaştıran temel sorunların başında yer alır.

2.4. BİLİNALARIN KÖKENİ SORUNU

Rus halk edebiyatının en çok araştırılan türü bılinalardır. Zamanla bilim dünyasında bılınalarla ilgili çok sayıda çalışma birikir. Bu alanda nelerin yapıldığını ve ileride nelerin yapılması gerektiğini daha iyi görebilmek için kılavuz niteliği taşıyabilecek bir kaynağa ihtiyaç doğar. 1966 yılında yayımlanan A.M.Astahova'nın *Bilini. İtogi i problemi izuçeniya* 'Bılınalar. Araştırma Sonuçları ve Problemleri' adlı kitabı bu ihtiyacı karşılamak üzere hazırlanır.

⁸⁴ T.G.İvanova, "Mahıye" oçagi severnorusskoy bilinnoy traditsii, St.Petersburg, 2001, s.8-14.

Yazar, kitabında binaların araştırılmasında Devrim öncesi ve sonrasında izlenen yolları, üzerinde en çok durulan önemli konuları ve bunlarla ilgili farklı görüş ve düşünceleri vermeye çalışır. Astahova'nın üzerinde en çok durduğu konulardan biri binaların kökeni sorunudur. Araştırmacının verdiği bilgiler doğrultusunda görüyoruz ki, Devrimden önce folklor alanında etkili olan bütün bilimsel akımların temsilcileri bu konuya değinir. Binalarla ilgili ilk bilimsel çalışmalar Mitoloji Okulu (Mifologičeskaya škola) çerçevesinde yürütülür. Bu okulun görüşüne göre, farklı halkların folklorunda görülen ortak özelliklerin sebebi, bu halkların aynı dil ailelerinden gelmeleridir. Dolayısıyla folklorun kökenleri çok eski dönemlere, halkların tek ortak bir gruptan akraba topluluklara bölündükleri zamanlara kadar dayandırılır. Bu okulun temsilcilerine göre, folklorun temelinde mitolojinin şiirsel şekline bürünen eski dini inanışlar vardır. Diğer folklor türleri gibi epik yapıtlar da mitolojiye bağlı olarak ortaya çıkar. Başlangıçta mitolojiye dayanan epik yapıtlar, zamanla insan kahramanlıklarını anlatmaya başlayarak, kahramanlık destanlarına dönüşürler.⁸⁵

Mitoloji Okulunun en önemli temsilcilerinden biri olan ünlü Rus bilim adamı F.İ. Buslayev'e göre epik yapıtlar üç temel gelişim evresi geçirirler: Eski mitler ve onlarla bağlantılı olan gelenekler, şiirsel yaratıcılığın ilk evresi, çıkış noktasıdır. Dolayısıyla epik yapıtlar başlangıçta teogoniktir, yani tanrılar hakkında bilgi verirler. Zamanla mitlerin yerini, tarihe mal olmuş kişilerin yaptıkları kahramanlıklarla ilgili hikayeler almaya başlar ve bu yapıtlarda kahramanlık ön plana çıkar. Üçüncü evrede ise tarihi bir olayla ilgili hikaye daha baskın hale

⁸⁵ A.M. Astahova, 1966, s.29.

gelir.⁸⁶ Mitoloji Okulu temsilcilerine göre, Rus bılinaları da böyle bir gelişim evresi geçirir.

Bu okulun anlayışına göre, gerçek tarihi olaylarla bağlantıları olmayan bahadırlar, mitoloji temelli destanların en önemli kalıntılarıdır. Bu bahadırlarda eski tanrıların izleri aranır. K.S.Aksakov bu tür bahadırları “eski kuşak”, tarihi olaylarla ilgisi olanları ise “yeni kuşak” olarak adlandırır. Aksakov’a göre Svyatogor⁸⁷, Suhman, Dunay, Volh Vseslaviç, vd. - eski kuşak, İl'ya Muromets, Dobrinya Nikitiç, Alyoşa Popoviç ise yeni kuşak bahadırlardır. Daha sonra bu sınıflandırmayı F.İ.Buslayev geliştirir. Buslayev’e göre, “eski kuşak” ifadesi Vladimir dizisi bılinalarında yer alan bahadırlarla ondan öncekileri ayırmak için kullanılmaktadır. Halk, bu varlıkların Vladimir bahadırlarından önce yaşadıklarını, onların ataları olduklarını vurgulamak istemiştir. Fakat gerçekten öyle olup olmadıkları belli değildir. Bılinalarda bazen bir şahısta, örneğin İl'ya Muromets'te olduğu gibi, hem gök tanrısı Perun'un, hem Aziz İl'ya'nın hem dev Svyatogor'un, hem de belirli bir döneme ait tarihi kişilerin özellikleri toplanabilir. Bu karışık karakter yapısı daha çok erken mitolojik çağa ait olan eski kuşak bahadırlarda görülür. Bılinalarda “eski kuşak” bahadırlar olarak geçen dev

⁸⁶ S.N. Azbelev., “F.İ.Buslayev- İssledovatel' narodnogo eposa i mifologii”, **F.İ.Buslayev, Narodny epos i mifologiya**, İzd. “Vısshaya škola”, M., 2003, s.13.

⁸⁷ V.G.Smolitskiy, daha sonraları V.Propp tarafından da desteklenen Aksakov'un bu görüşüne karşı çıkar. Araştırmacıya göre, insan, gelişiminin en erken safhalarında bütün dünyayı bir devin canlı vücudu olarak algılar. İnsan fantezisi yaratıklarla, dev varlıklarla ilgili mitler oluşturmaya başlar. İnsanın, hayalinde bu dev varlıklarla mücadele etmeye başlamasıyla birlikte kahramanlık destanları ortaya çıkar. Bu destanlarda hiçbir olağanüstü güce sahip olmayan sıradan insan, bu varlıkları yener. Belli bir zaman dilimi geçtikten sonra bu yaratıkları yenen kahraman daha geç dönem kuşaklar tarafından olağanüstü yeteneklere, sıra dışı boyutlara ve güce sahip bir varlık olarak algılanır. Özellikle bu dönemde, boyutları ve güçleriyle tanınmış epik kahramanlardan daha üstün olan devlerle ilgili hikayeler ortaya çıkar. Smolitskiy'e göre Svyatogor da ünlü bahadır İl'ya Muromets ile kıyaslanmak amacıyla daha sonradan devletirilen bir kahraman tipidir. Bk.: V.G.Smolitskiy, “Bılina o Svyatogore”, **Slavyanskiy Fol'klor**, İzd. “Nauka”, M., 1972, s.71.

varlıkların ilk önemini ancak Rus halkının en eski mitolojik efsanelerini diğer Slav ülkelerinin efsaneleriyle karşılaştırarak belirlemek mümkündür.⁸⁸

Buslayev'e göre, bılinalar, anakronizmlere ve bazı tarihi gerçeklerle sanatsal uydurmaların iç içe girmiş olmasına rağmen, eskiden yaşanmış büyük olayların doğru bir biçimde anlaşılmasında, tarihi şahısların ahlaki özelliklerini belirlemede gerçek tarihi belgelerden geri kalmazlar. Milli duyguları ifade etmesi bakımından bılina, Rus vakayinameleriyle aynı değerde görülebilir.⁸⁹

Bılinaların orijinal Doğu epik yapıtlarının taklidi olduğunu ispatlamaya çalışan V.V.Stasov'u eleştiren Buslayev: "...bılinalar Rus vakayinamelerinin devamıdır, onların yerini alırlar" diyerek şöyle devam eder: "bılina tarih değildir, eleştiri nedir bilmez ve genellikle anlattığı olaylardan yüzyıllar sonrasında oluşur. Bir zamanlar esinlendiği eski efsaneler geri dönmek üzere yok olmuşlardır ve bılina eski olayları aklında kaldığı gibi, fakat yeni tarzda anlatır".⁹⁰

Buslayev, bılinaların milli tarih içeriğine büyük önem verir ve asıl araştırılması gereken konunun bu olduğunu savunur. Aynı okulun temsilcileri olan N.İ.Kareyev, A.N.Afanasyev, O. Miller gibi bilim adamları ise bılinalarda, özellikle bulunduğu varsayılan mitolojik temele önem verirler ve bılinaların araştırılmasında esas sorunun bu mitolojik temeli ortaya çıkarmak olduğunu ileri sürerler.⁹¹

Mitoloji Okulunun ilk çalışmaları ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra bılinaların araştırılmasında "Alıntılama Teorisi" (Teoriya zaimstvovaniya) adını

⁸⁸ F.İ.Buslayev, **Russkiy bogatirskiy epos. Russkiy narodniy epos**, Tsentral'no-Çernozemnoye knijnoye izdatel'stvo, Voronej, 1987, s.21-23.

⁸⁹ S.N. Azbelev., 2003, s.14.

⁹⁰ F.İ.Buslayev, Otviz o soçinenii V.Stasova "O proishojdenii russkih bılın", Otčet o dvenadtsatom prisujdenii nagrad grafa Uvarova, St.Peterburg, 1870, s.55, alıntı için bk.: S.N. Azbelev, a.g.e., s.15.

⁹¹ A.M.Astahova, 1966, s.29-30.

alan yeni bir anlayış ortaya çıkar. Bu teori “Mitoloji Okulu”nun geliştirdiği anlayışın yerine gelmemiştir. Her iki akım da farklı görüşleri savunarak paralel olarak gelişmiştir. Alıntılama Teorisini, 1860’lı yıllarda Rus burjuvazisinin önde gelen bazı temsilcileri, o dönemde çok yaygın olan fanatik milliyetçilik hareketlerine tepki olarak geliştirirler. Bu teoriye göre, farklı milletlerin folklorunda ortak özelliklerin bulunması kültürel değiş-tokuş, alıntılama ile açıklanır. Bu görüş, folklordaki temel milli özellikleri ve genel olarak folklor yapıtlarının köken sorununu tamamen reddeder. Rus bilimlerinin araştırılmasında bu teoriyi ilk uygulayanlardan biri V.V.Stasov’dur. A.A.Şifner ve V.Radlov’un yayınladıkları materyallere dayanarak Stasov, bilinaları Doğu, Türk ve Tatar hikaye ve türküleriyle karşılaştırır. Doğu ve Rus epik yapıtları arasında büyük benzerliklerin olmasına dayanarak Stasov, Rus bilinalarındaki temel kahraman tiplerinin ve süjelerin doğudan alındıkları sonucuna varır. 1890’lı yıllarda Vs.Miller ve G.N.Potanin’in de bu doğrultuda çalışmaları ortaya çıkar. Vs.Miller, Rus bilinalarının etkileşim yoluyla İran halklarından alındıkları sonucuna ulaşır. Potanin Türk, Batı Avrupa ve Eski Yunan epik yapıtlarını inceleyerek Rus epik motiflerinin Türk motiflerine daha yakın olduklarını belirtir. Potanin’e göre, Doğu ve Batı arasındaki edebi etkileşimde aracı olarak Moğolların rolü büyüktür.

Stasov ve Potanin, Rus bilinalarının oluşumunda “Doğudan Alıntılama Teorisi”nin yaratıcılarıdır. Onlara karşıt olarak bir de “Batıdan Alıntılama Teorisi” ortaya çıkar. Bu teorinin başlıca savunucuları ise A.N.Veselovskiy, İ.P.Sozonoviç, K.F.Tiander’dır. Bunların arasında Veselovskiy, bilinaların

Bizans epik yapıtları ve Ortaçağ efsaneleriyle karşılaştırılmasına büyük önem verir.

Alıntılama teorisinin 19.yy.'ın ikinci yarısında birçok takipçisi bulunur. Fakat Rus epik yapıtlarının her türlü kendine has, özgün özelliklerinin tamamen yok sayılması birçok tepkiye de yol açar. Örneğin, Mitoloji Okulunun temsilcilerinden Orest Miller *İl'ya Muromets i bogatırstvo kiyevskoye* 'İl'ya Muromets ve Kiev Bahadırları' adlı tezinde Rus bılinalarının milli özelliklerini savunarak Stasov'un Doğudan Alıntılama görüşüne karşı çıkar.⁹²

Bılinaların araştırılmasında Mitoloji Okulunun da, Alıntılama Teorisinin de olumlu etkileri olmuştur. Mitoloji Okulu, bılinaların gelişiminde tarih öncesi mitolojik düşüncelerin rolünü tespit etmiştir. Fakat bunlara öncelik vererek bılinaların oluşumunda etkili olan diğer etkenleri göz ardı etmiştir, mitleri ise idealist yaklaşımla yorumlamıştır. Alıntılama Teorisi, mitolojik yorumların sınırlılığını bozarak, edebi alıntılama sorununu ortaya atmıştır.

Fakat her iki akım da kendi idealist görüşleri doğrultusunda bılinaların oluşum ve gelişim sürecini doğru kavrayamamıştır. Mitoloji anlayışının bılinalardaki tarih öğelerinin önemini yok sayması, Alıntılama Teorisinin uç fikirleri sert bir biçimde eleştirilmiştir. Bunların sonucunda bılinaların tarihsel, özgün yapısı ile ilgili sorunun daha net bir biçimde ortaya konması gerekliliği doğmuştur.

Bılinaların kökenini mitolojiye bağlayan Mitoloji Okulu, bılinalarda tarihi olaylarla ilgili duygu ve izlenimlerin yer aldığını inkar etmez. Ancak, bunların bılinalara sonradan eklendiklerini savunur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu

⁹² A.M.Astahova, 1966, s.31-36.

okulun temsilcilerinden yalnız Buslayev tarihi izlenimlerin rolü üzerinde daha ayrıntılı olarak durur.

Bılinaların tarihi temeline ilişkin görüşlerin önem kazanmasında, V.G.Belinskiy ve N.A.Dobrolyubov'un çalışmalarının büyük etkisi olur. Belinskiy, bılinalarda "gerçek payı" bulunan eski olayların izlerini görür. Belinskiy'e göre, şiir sanatı daima tarihe sadık kalır, tarihin korumadığı şeyleri şiir sanatı da bize iletmez.⁹³

Belinskiy'e göre, kendini tarih olaylarının katılımcısı olarak gören halkın tarih bilinci bılinalara yansımıştır. Aynı görüşü Dobrolyubov daha açık bir biçimde ortaya koymuştur. Dobrolyubov, bazı kahramanlık hikayelerinin Moğol-Tatar istilasını öncesinde oluştuğunu, Vladimir dizisi bılinalarının ise istilanın ilk yıllarında ortaya çıktığını ileri sürer. Dobrolyubov'a göre, halk, başına gelen istila olayını daha eski dönemlerle karşılaştırır. Eski şanlı günleri hatırlayarak aklında kalan hikayeleri parça parça bir araya getirmeye başlar, şahısları, yerleri, zamanları dikkate almadan olayları en çok aklında kalan Knez Vladimir'in etrafında birleştirir. Güçlü bahadırlar hakkındaki şarkılar başlangıçta o günkü olaylara acı bir sitemdir, daha sonraları ise halka teselli vermeye başlar, halkın acı olayları unutmalarını sağlar ve halk eski olaylarla yenilerini harmanlar.

Bılinaların temelinde tarihi olayların yattığını savunan ilk özel çalışma L.Maykov'un *O bılinalah Vladimirova tsikla* 'Vladimir Dizisi Bılinaları Üzerine' adlı çalışmasıdır. Maykov, bılinalarda mitolojik öğelerin varlığını kabul eder, fakat ona göre, bılinaların oluşumunu belirleyen temel öge tarihi efsanedir. Bılinalarda yer alan tarihi bilgileri gerçek tarihi olaylarla karşılaştırarak Maykov,

⁹³ V.G.Belinskiy, *Sobraniye soçineniy v devyati tomah, Stat'i, Retsenzii i Zametki (mart 1841-mart 1842)*, Hudojestvennaya Literatura, M., T.4, 1979, s.188.

Rus bılinalarının oluştuğu yer ve zamanı belirlemeye çalışır. Maykov'a göre Vladimir dizisi bılinalarının ortaya çıktığı bölge Güney Rusya'dır, oluştuğu tarih ise 13.-14.yy.'dir.⁹⁴

Bılinaların içeriğini gerçek tarihi olaylarla ilişki kurarak yorumlamaya alışan N.P.Daşkevi'in çalışmaları da bu alanda çok önemlidir. Daşkevi'e göre her bılınanın temelinde tarihi bir hikaye yatar. Bılinaların büyük bir kısmı, doğrudan belirli tarihi olayların taze etkileri sonucu ortaya çıkar. Fakat halk yaratıcılığının temel kanunlarına göre, bılinalarda tarihsel gerçek saf haliyle korunamaz ve belirli ölçüde işleme maruz kalır. Bılinalarda, oluştukları çevrenin etkisi, halk yaratıcılığının geleneksel ve yabancı motifleri görülür. Bütün bunlar, bir yandan tarihsel gerçeği süslerken, bir yandan da bozulmasına sebep olur. Daşkevi, edebi etkileşim olgusunu inkar etmez, fakat bunun abartılmasına karşı çıkar. Etkileşim olduğunu göstermek, bılinaların kökeni ile ilgili sorunu çözmez. Daşkevi'e göre, önemli olan bu etkileşimin gerekçelerini ortaya koymaktır. Maykov ve Daşkevi bılinaların tarihi açıdan araştırılmasının temel prensiplerini ortaya koyarlar. Bunları geliştiren ve bütün epik yapıtlar üzerinde uygulayan kişi ise Vs.Miller'dir.

19.yy.'ın sonlarına doğru, epik yapıtların araştırılmasında yeni bir akım önem kazanmaya başlar. "Tarih Okulu" adını alan bu akımın kurucusu, daha önce Alıntılama Teorisini savunan Vs.Miller'dir. Başka halkların yapıtlarıyla yapılan sayısız karşılaştırma sonucu epik bir süjenin gelişim sürecini belirlemenin çok zor olduğunu fark eden Vs.Miller, daha farklı bir yol izlemesi gerektiğine karar verir. Bılinaları tarih öncesi dönemden değil, kendi deyimiyle "yukarıdan aşağı

⁹⁴ A.M.Astahova, 1966, s.37-38.

doğru” yani bılinaların en üst katmanlarından incelemeye başlamak gerektiğini ileri sürer. Çünkü bu üst katmanlar bılinaların yakın tarihi ile ilgili daha kesin bilgiler vermektedir.

Daşkeviç gibi Vs.Miller de alıntılama olgusunu inkar etmez. Asıl önemli olan böyle bir alıntılamanın tarihi sebeplerini açığa çıkarmaktır. Alıntılama yoluyla geçen öğelerin, Ruslar tarafından işlenmiş şekillerinin temelinde yatan tarihsel gerçekliği ortaya koymaktır. Vs.Miller bılinalardaki en üst katmanlardan başlayarak daha derinlere, bılina konusunun ilk şekillendiği evrelere inmeye çalışır. Bunu yaparken çoğu bılınanın temelinde gerçek tarihi olayları anlatan şarkı ve hikayelerin yattığı tahminine dayanır. Bu belirli tarihi olayların izleri bir sahne, yer adı, özel ad olarak bılinalarda korunmuştur. Vs.Miller’in kullandığı temel metot bılinaların en eski değişkelerini yazılı tarihi belgelerde bulunan gerçek tarihi verilerle karşılaştırmaktır. Fakat, Miller’in bir metnin eski olup olmadığını belirlemek için kullandığı ortak bir prensibi yoktur. En eski olarak bazen en kısa değişkeleri, bazen ise en kapsamlı, en ayrıntılı olanları kabul eder. Bu da çok yanlış sonuçlara ulaşmasına sebep olur. Bütün anlayışını günümüze kadar ulaşmamış olan, tahmini efsane ve şarkıların temeline dayandırması, bu okulun bir başka zayıf yönüdür. Hatalı bilimsel metot kullanımı, bu okulun, bılinaların sanatsal doğasını yanlış anlamasına yol açar.

Vs.Miller ve öğrencilerinin en önemli hatası bılinalardaki gerçek tarihi olguların sanatsal açıdan ele alınıp değişikliğe uğramış olabileceklerini dikkate almamaktır. Onlara göre, tarihi gerçekler bılinalara doğrudan yansımıştır ve bu

sebeple gerçeğe uygun her bilgiye, özellikle de özel adlara ve yer adlarına büyük önem vermişlerdir.⁹⁵

Devrimden sonraki ilk yıllarda bılinalar üzerine yapılan çalışmalar genellikle “Alıntılama Teorisi” veya “Tarih Okulu”nun devamı niteliğindedir. Bununla birlikte 1920’li yıllarda “Tarih Okulu” çok sert bir biçimde eleştirilir. Bu eleştirileri yöneltenlerden biri Saratov’lu bilim adamı A.P.Skaftımov’dur. Skaftımov, Vs.Miller’i, A.V.Markov’u ve diğer “Tarih Okulu” temsilcilerini bılinaların sanatsal yönünü görmezden gelip onları geçmişin kalıntıları olarak değerlendirmelerini ve dolayısıyla yaptıkları bütün yorumların sonunda genel kültür ve siyasi tarihe dayanmalarını eleştirir. *Poetika i genezis bilin* ‘Bılinaların Poetiği ve Yaratılışı’ adlı çalışmasında Skaftımov bılinaların karmaşık, değişken ve akıcı bir yapıya sahip olduklarını vurgular. Skaftımov’a göre, bılinaların oluşum yeri ve zamanını belirlemeden önce bılinaların canlı, şiiresel bir organizma olarak özünü belirlemek gerekir. Bılinaların şiiresel özü ile ilgili çalışmalarının sonunda Skaftımov şu sonuçlara varır:

- 1) Bılınanın genel organizasyonuna işlevsel açıdan uygulanma şartlarına bağlı olarak, farklı bılina öğelerinin gerçeklik payı farklıdır.
- 2) Belirli sanatsal bir gerçeğin genetik zamanı ile ilgili konu ancak bütüne uygulanması bakımından önemli olabilir.
- 3) Tarihi gerçeklik, bılina süjesi olarak ele alındığında, bu süjenin esas görevi etrafında en koyu yoğunluğa doğru değişir.

⁹⁵ A.M.Astahova, 1966, s.43-47.

- 4) Bılına kahramanlarının kendi tarihi prototipleriyle olan bağılığı, o kahramanın hikayenin genel kavrayışında nasıl bir rol üstleneceğı ile belirlenir.
- 5) Bılinaların günlük yaşam ögelerinin tarihi belgesel dereceleri süjenin kurgusunda etkili bir rol alıp almamalarına veya üslup özelliğı olarak yardımcı şiirsel güzel ifade aracı grubunda bulunmalarına bağılıdır.
- 6) Bılinaların her türlü genetik incelenişi, ögelerinin iç yapı anlamlarının önceden belirlenmesini gerektirir.⁹⁶

Skaftımov, bılınının yapısı ile ilgili doğru tespitlerde bulunurken, oluşum yeri ve zamanı açısından incelenmesini verimsiz bir çaba olarak görür. Bılınada yer alan bütün motifler, kahramanı belirlemek olan esas göreve yardımcı niteliğindedir. İdeolojik ögeler duygusal renk katan bir aksesuar olarak kullanılır.

1930'lu yılların ortasında folklor alanında yapılan çalışmaların, çözülmesi gereken sorunların, araştırma yöntemlerinin tekrar gözden geçirilmesi üzerine bılinaların oluşum sorunu tekrar önem kazanır. Bu sorunun çözümü için tarihi gerçeklere dayanan ve bılinalara yansıyan toplumsal bilincin ortaya çıkarılması ile ilgili çalışmalara ancak 40'lı-50'li yıllarda başlanır. 30'lu yıllarda Sovyet bilim adamlarının çalışmaları daha çok bılinaların oluşum ve gelişim sorunu ile yakından ilgisi olan bılına yaratıcıları ve koruyucuları üzerinde yoğunlaşır. 19.yy.'ın ortalarında etkili olan folklor akımları bu konu ile fazla ilgilenmemişlerdir. "Mitoloji Okulu", bu soruna, bılinalarla ilgili genel anlayışları çerçevesinde değinir. Bılinaların oluşumunu tarih öncesi döneme dayandırdıkları için, bılinaların yaratıcısı da o dönemlerde henüz bir bütün olan halktır. Daha

⁹⁶ A.Skaftımov, **Stat'i o russkoy literature, Poetika i genezis bilin**, Saratovskoye Knijnoye İzdatel'stvo, Saratov, 1958, s.76.

sonraki dönemlerde bu toplu yaratıcılık, köylüler tarafından korunur ve günümüze kadar getirilir. Bu okulun temsilcileri bılinalardaki mitolojik temelleri bulma konusuna daha çok önem verdikleri için, anlatıcılar üzerinde hiç durmamışlardır.

Alıntılama Teorisini savunanlar için de bılinaları oluşturan çevre ve ortam ilgi odağı olmamıştır. Bu konuyla yalnız “Tarih Okulu” yakından ilgilenmiştir. “Tarih Okulu” temsilcilerine göre, her sözlü yapıtın bir yaratıcısı vardır, fakat bu yaratıcının adı belli değildir. Birçok folklor yapıtının üstün sanatsal tekniği, profesyonel ozan ve anlatıcıların varlığına işaret etmektedir. Bılinalarda knezlerden ve bahadırlardan söz edilmesi, onların kahramanlıklarının anlatılması, dönemin siyasi çıkarlarının ele alınması, bu okulun temsilcilerini bılinaların soylu sınıfa yakın ozanlar tarafından yaratıldığı görüşünü ortaya atmaya itmiştir. Vs.Miller’e göre sıradan halk, epik şarkıların oluşumuna yol açan duygu ve düşünceleri yaratmaktan uzaktır. Bu yapıtlar kaba köylü halk ortamında gelişmez, ancak bozular. Miller’e göre, bılinaların korunması ve tür olarak şekillenmesi *skomoroh*’lar sayesinde olmuştur. *Skomoroh*’ların Rusya’da çok eskiden beri var oldukları bilinmektedir. 19.yy.’ın ikinci yarısından itibaren bunların, başka ülkelerden gelen neşeli insanlar oldukları görüşü yaygınlık kazanır. Almanların *şpil'man*’ları, Fransızların *jongleur*’leri gibi bunlar da çeşitli fıkra, hokkabaz gösterileri, İncil hikayeleri, halk masalları, tarihi efsaneler ve epik şarkılardan oluşan zengin bir eğlence repertuarına sahiptir. *Skomoroh*’larla Ortaçağ Avrupa’sındaki gezgin sanatçılar arasında büyük benzerliklerin olması, vakayiname ve eski kilise fresk betimlemelerinden anlaşıldığı üzere Ruslara özgü kıyafet giymemeleri, onların yabancı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Daha

sonraları şehirli halkın demokratik kesimlerinden Rus asıllı *skomoroh*'ların da ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Bazı bilim adamlarına göre ise, Rus *skomoroh*'larının kökenleri eski putperest ayinlerini yöneten *volhv* (Eski Slavlarda geleceği gören kahin) ve *kudesnik*'lere (büyücü, kahin) dayanır.⁹⁷

Vs.Miller, bılinaların sanatsal yönden işlenmesini de *skomoroh*'lara bağlar. Miller'e göre karmaşık bılına poetikası ancak profesyonel ozanların ortamında oluşabilir ve asırlar boyunca yine bu çevrede korunabilir. Bılinaların en son buldukları köylü ortamına girmesini ise Miller şu şekilde açıklar: eski putperest inanışlara dair şarkılar söyledikleri için Rus yönetimi tarafından sıkı bir şekilde takip edilen *skomoroh*'lar merkezi şehirlerden daha ücra köşelere giderler. Böylece sıradan halkın arasına karışırlar ve bildiklerini onlara aktarırlar. Bılinaların merkezi yerlerde değil de, Kuzey bölgelerde daha çok korunmuş olmaları da bununla açıklanır. "Tarih Okulu"nun anlayışına göre, köylü halkın en önemli katkısı, bılinaları en belirgin özellikleriyle günümüze kadar taşımaktır. Bılinalar, köylü ortamında gelişmemiştir, tersine yavaş yavaş bozulmaya ve yok olmaya başlamıştır.⁹⁸

Vs.Miller'in bılinaların profesyonel ozanlar tarafından yaratıldığı görüşünü destekleyen B.M.Sokolov ise, her çağda, her bir sosyal sınıfın sosyal ve sanatsal ihtiyaçlarını karşılayacak profesyonel şair ve ozanlar varolmuştur düşüncesinden hareket ederek, bu sürecin sınıfsal gelişimini vermeye çalışmıştır. B.M.Sokolov'un anlayışına göre, diğer folklor türleri gibi, bılinalara da birçok tarihi ve sosyal katman eklenmiştir. 10-12.yy.'da Güney Rusya'da, Kiev 'e yakın bölgelerde knez birlikleri çevresinde ortaya çıkan bılinalar, yine bu çevreden

⁹⁷ A.M.Astahova, 1966, s.54.

⁹⁸ A.M.Astahova, 1966, s.55.

gelen ozanlar sayesinde 12-13.yy.'da Galiçya-Volın, 13-14.yy.'da Rostov-Suzdal bölgelerine taşınmışlardır. Bu bölgelerde yeni motifler eklenerek bılinalar gelişmeye devam etmiştir. Bu arada kilisenin ideolojik temsilcileri olan *kalika-piligrim*'ler (kutsal sayılan yerlere seyahat eden dini inançları güçlü, gezgin ozanlar), burjuva-tüccar sınıfına hizmet eden *skomoroh*'lar da bılina yaratmıştır. *Skomoroh*'lar daha çok Novgorod gibi büyük ticari şehirlerde faaliyet göstermişlerdir. Daha sonra yine onların sayesinde bu tür, Moskova Büyük Knezliğine, oradan da Çarlık Rusya'sına taşınmıştır. 17.yy.'da bılinalar *skomoroh*'ların yardımıyla köylü ortamına girmiştir. 19-20. yy.'larda ise bu türün son koruyucuları Kuzey Rusya'daki köylü anlatıcılar olmuştur. Epik yapıtların gelişimiyle ilgili Sokolov'un ortaya attığı bu görüş, folklorda "Katmanlaşma Teorisi" (teoriya naplastovaniy) olarak bilinir. Bu teoriye göre, her sosyal grup her yeni çağda, bir yandan yeni bılina yaratırken, bir yandan da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde eski bılinaları kendi zevkine göre yeniden işler. Bılinaların son "köylü ortamı" evresinde ise herhangi bir sanatsal yaratıcılık söz konusu değildir. 1920'li yılların sonu-1930'lu yılların başında, epik yapıtların oluşumu ve gelişimi ile ilgili bu görüşler, hemen hemen bütün folklor bilimciler tarafından kabul edilir. 1936 yılında bılinaların oluşumu ve yapısı ile ilgili yapılan tartışmalarda ise bılinaların aristokrat temelini tamamen reddeden, onları halkın ürünü olarak gören yeni bir görüş ortaya çıkar. Yu.M.Sokolov, *Russkiy bilinniy epos* 'Rus Bılinaları' adlı makalesinde bu tartışmalara değinerek konuyu daha da geliştirir. Sokolov'a göre, halkın ideallerini konu alan bılinaların yaratıcıları

farklı sınıfların temsilcileri olabilirler, fakat bunlar çoğunlukla geniş demokratik kitlelerden çıkar.⁹⁹

Böylece 1930'lu yılların ortasında bılına yaratıcıları ve koruyucuları ile ilgili görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Bılinalar hem profesyonel hem de profesyonel olmayan ozanlar tarafından yaratılmıştır. Onların ayrı ayrı hangi ortamda oluştukları önemli değildir, önemli olan onların baştan beri halkın ideallerini, anlatılan olay ve kişilere karşı halkın tutumunu yansıtıyor olmalarıdır. Bütün halkların kahramanlık şarkıları halkın içinden çıkan ayrı ayrı ozanlar tarafından oluşturulmuştur. Bılına taşıyıcılarından biri olan *skomoroh*'lar, halkla her zaman sıkı ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Söyledikleri yapıtlar her zaman sosyal protesto içerikli olduğu için iktidar tarafından kovulup takip edilmişlerdir. Bu kovulmalar sayesinde bılinaları çok uzak bölgelere taşımışlardır. Fakat, Vs.Miller'in dediği gibi, bılinaların tek yayılma yolu bu değildir. Profesyonel olmayan ozanlar da bılinaları göçtükleri yerlere taşımışlar, eski gelenekleri yenileriyle sentezlemişlerdir.

1930'lu yılların sonunda ve 1940'lı yıllarda folklor çalışmaları daha çok folklorun son "köylü ortamı" evresiyle ilgilidir. Bılinaların varlıklarını sürdürdükleri son aşamada köylülerin bılinalara katkısının yalnız mekanik bir katkı olup olmadığı; köylülerin eski bılına mirasını korurken geleneklere bağlı kalıp kalmadıkları; bılinaları değiştirerek bozup bozmadıkları; bu dönemde herhangi bir sanatsal sürecin gözlemlenip gözlemlenmediği; bılına anlatıcılarının bireysel yaratıcılıklarının bir katkı sağlayıp sağlamadığı sorularına cevap aranır. Bu dönemde yapılan çalışmalar, Sovyet döneminde bılinaların oluşum sorunu ile

⁹⁹ A.M.Astahova, 1966, s.56-60.

ilgili “Tarih Okulu”nun ileri sürdüğü anlayışın birçok bilim adamı tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu anlayışa göre, binaların temelinde tarihi gerçekler yatmaktadır. Ayrıca, binaların önemli bir bölümü erken feodal dönemde ortaya çıkmıştır. Bazı tip ve sükelerin feodal öncesi dönemlerde çıkmış olabileceği ihtimalleri üzerinde de durulur, bazı binalar da daha geç dönemlere ait edilir.

1950’li yıllarda Rus folklor araştırmacılarını en çok meşgul eden sorunlardan biri, folklorun ve onun bazı önemli türlerinin tarihini oluşturma’dır. D.S.Lihaçyov, M.O.Skripil, V.P.Adrianova-Perets gibi isimler *Russkoye narodnoye poetičeskoye tvorčestvo* ‘Rus Halk Şiirsel Yaratıcılığı’ adlı kolektif çalışmanın ilk cildinde, binalarla ilgili makalelerinde bu konuya değinirler. Tarihi evrelere göre, binaların sükje gelişimini belirlemeye çalışan bu bilim adamları, binaların tarihsel temelinde gerçek tarihi olayların halkın hafızasında yer ettikleri şekilleriyle yansıdıklarını belirtirler. Binalarda ayrı ayrı olayların izlerini aramaktansa binaların ana fikrine ve sanatsal içeriğine bakarak herhangi bir çağın tarihi ve toplumsal hayatıyla bağlantı kurmanın daha doğru olacağı düşüncesindedirler. Bununla birlikte, bazı sükelerin gerçek tarihi olgulara dayanarak ortaya çıkabileceklerini de belirtirler. Fakat sükje ile gerçek olay arasındaki bağı, “Tarih Okulu”ndan çok daha farklı bir biçimde yorumlarlar. Tarihi isim efsaneleştirilir, gerçek olay halkın bilincine yerleşir ve halkın şarkılar oluşturması için bir gerekçe olur. Gerekçe olmasının sebebi ise tek olması değil, tipik olmasıdır. Böylece, halk yaratıcılığı kapsamlı genellemelere, halkın tarihi olaylarla ilgili yorumlarına, değerdendirmelerine dayanır.

V.Ya.Propp ise “Tarih Okulu”nun anlayışını tamamen reddeder. *Russkiy geroičeskiy epos* ‘Rus Kahramanlık Destanları’ adlı çalışmasında Propp, bılinaların tarihle olan ilişkisini belirlemek için bılinalarda gerçek olayların izlerini aramak yerine belirli bir tarihi çağa ait halkın ideallerini tespit etmenin daha doğru olacağını ileri sürer.

“Tarih Okulu”na göre folklor yapıtları edebi yapıtlar gibi belirli bir yerde ve belirli bir anda ortaya çıkarlar. Propp’a göre bu düşünce bazı folklor türleri için geçerli olabilir, fakat bılinalar için çok yanlış bir çıkış noktasıdır. Bılinaların hangi yılda, hangi şehirde, nerede ortaya çıktıkları ile ilgili sorular sormak mümkün değildir, çünkü bılinalar yalnız tek bir olayı ele almazlar, aksine halkın asırlık ideallerini ele alırlar. Bu sebeple bılinaların oluşumu anlık bir olay değildir, uzun bir süreçtir. Propp’a göre bılinaların tarihsel açıdan araştırılmasının ilk şartı bılinaların ana fikrinin bulunmasıdır. Halkın düşünceleri her zaman çağın ideallerini yansıtır. Bılınanın hangi çağa ait edileceğini belirlemede ana fikir, esas kriterlerden biridir. Bılınanın sanatsal açıdan tahlili tarihi açıdan tahlili ile doğrudan bağlıdır.¹⁰⁰

Bu düşüncelerle hareket eden Propp, bazı süjeleri feodal döneme, bazılarını Moğol-Tatar istilasına dönemine, bazılarını da merkezi Rus devletinin oluştuğu döneme ait eder.

Propp’la aynı görüşleri paylaşan B.N.Putilov’a göre, bılinaların tarihle olan ilişkisi bılinaların bütün estetiği ile içten bağlıdır, onun dışında düşünülemez. Bılınanın oluştuğu çağın ideallerini yansıtan ve aynı zamanda bılınanın içeriğini belirleyen halkın ana düşüncesi, bılınanın varlığını canlı olarak sürdürdüğü süreç

¹⁰⁰ V.Propp, **Trudi. Russkiy geroičeskiy epos**, İzd. “Labirint”, M., 1999, s.26.

boyunca köklü değişikliklere uğramaz ve değişmez. Bu durum, bilinin tarihsel açıdan incelenmesini sanatsal açıdan incelenmesi ile birleştirme olanağını sağlar. Bılınada tarih ve sanat iç içedir ve bölünmez bir bütün oluşturur. Bılınalar, süjeleri sanatsal uydurma olan yapıtlardır. Bu uydurmanın temelinde tarihi gerçeklik yatar, fakat bu tarihi gerçeklik belirli olay ve olgular şeklinde değildir. Bılınalar halkın bir asırlık tarihi deneyimini, belirli şekiller içinde, sanatsal olarak genelleştirirler. Bu genellemede halkın tarihi idealleri en önde gelir. Bılınalarda olayların kesin zamanını belirlemeye yardımcı olacak materyaller yoktur. Ancak herhangi bir süjenin ait olduğu tarihi çağ tespit edilebilir.¹⁰¹

1961-1963 yılları arasında bılınaların tarihi temeli ile ilgili sorunu B.A.Rıbakov tekrar ele alır ve aydınlatmaya çalışır. Rıbakov'a göre bılınaları geniş açıdan incelemek, bütün tarih materyallerini kapsayarak ve yüz yıl öncesinde yapılan araştırmaları tekrar kontrol ederek, genişletmek gerekir. Rıbakov, her süjede yer alan özel adları, yer adlarını ve bazı bölümleri vakayinamelerde ve diğer tarihi belgelerde verilen bilgilerle karşılaştırarak, bılınaların önemli bir bölümünü tarihlendirir. İlk bılina grubunu Rıbakov, Peçeneklerin Ruslara saldırdıkları 980-990 yıllarına, ikinci grubu Kıpçakların saldırdıkları 1068 yılına, vs. ait eder. Genel olarak temel bılınalar erken feodal dönemde oluşur. Feodal parçalanma döneminde bılina yaratıcılığı sona erer, fakat bılınalar dikkatlice korunur. Bazı bılınalar 16.-17.yy.'da yeni tarihi durumlarla sentezlenerek tekrar canlanır.¹⁰²

Böylece, Rıbakov "Tarih Okulu" nun her bılının temelinde gerçek bir olayın yattığı ve her bılina kahramanının tarihte gerçekten yaşamış olduğu görüşüne

¹⁰¹ B.N.Putilov, **Russkiy istoriko-pesenny fol'klor XIII-XVI vekov**, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L.,1960, s.22-25.

¹⁰² A.M.Astahova, 1966, s.70-75.

dayanan metotlarını tekrar kullanır. Rıbakov'un çalışmaları, 1964 yılında Moskova'da düzenlenen ve Rus folklorunun tarihle olan bağlantısını konu alan konferansta birçok bilim adamı tarafından eleştirilir.

Rıbakov'un prensiplerini benimseyen bir başka bilim adamı da M.M.Plisetskiy'dir. Plisetskiy, halkın bılinalarda özellikle belirli olay ve olguları doğru bir biçimde yansıtmaya çalıştığını, bılinaların gerçek tarihi olayları kaydetmek amacıyla yaratıldığını ve anlattıkları tarihi olaydan hemen sonra, olayın gerçekleşmesinde yer alan kişilerin ortamında oluştuklarını ileri sürer. Plisetskiy'e göre ilk zamanlarda tarihi olayları yansıtan şarkılarla bılina arasında herhangi bir fark yoktur. Yalnız bılinalarda olayları genelleştirmede bir derece bireyleştirilme görülür. Rıbakov gibi Plisetskiy de bılinalarda gerçek tarihi olayların ve kişilerin izlerini arar ve bılinalara mümkün olduğu kadar tam bir oluşum tarihi vermeye çalışır.¹⁰³

Böylece, Sovyet Dönemi bılina araştırmalarında birbirinden çok farklı iki eğilim söz konusudur. Rıbakov'un da belirttiği gibi, bu iki eğilimin tek ortak yanı, bılinaların aristokrat oluşumunu reddetmeleridir. Bu eğilimlerden ilki, bılinaların araştırılmasında tarihi yaklaşımı korumaya çalışır. İkincisi ise, bılinaların tarihi olaylarla birebir ilişkisine tamamen karşı çıkarak, bılınanın gerçek tarihi olaylara sanatsal açıdan yaklaştığını öne sürer.

Bunun dışında Sovyet Döneminde farklı toplumların epik yapıtlarında mitolojik öğelerin rolü, mitlerle epik yapıtlar arasındaki etkileşim, Rusların devlet kurmadan önce epik yapıt geleneklerinin olup olmaması ile ilgili konular tekrar gündeme gelir. Farklı toplumların destanlarında mitolojik öğelerin rolü

¹⁰³ A.M.Astahova, 1966, s.75-76.

üzerinde başlangıçta en çok duranlar N.Ya.Marr ve takipçileri olur. Marr'a göre, her türlü sanatsal yaratıcılığın kaynağı eski mitlere de yansıyan ilkel toplumların dini inanışlarıdır. Bir folklor süjesinin en eski, ilk kaynağına ulaşmak ancak paleontolojik metotla mümkündür. Böylece Mitoloji Okulunun anlayışı biraz daha farklı bir biçimde ve daha farklı metotlarla tekrar canlanır. Marr ve takipçilerine göre, sosyal ve tarihi gerçeklik yalnız çok eskiden varolan bir süjeyi renklendiren bir faktördür, sanatsal yapıtın ana kaynağı değildir. Marr'ın metotları Rus bilimalarına fazla uygulanmamıştır.

Toplumsal gelişim kanunları ve farklı toplumların birbirine yakın manevi kültür olayları ile ilgili materyalist öğretiyeye dayalı karşılaştırmalı-tarihi metodun yeniden uygulanmasıyla birlikte epik yapıtların kaynağı ve gelişimi ile ilgili bazı önemli veriler kaydedilir. Bu metodun uygulandığı çalışmalarda epik yapıtlarla mitler arasındaki ilişkiye ayrı bir önem verilir. Bu konuda bilim adamlarının görüşleri farklıdır. E.M.Meletinskiy, bazı mitlerin eski kahramanlık şarkılarına doğrudan yansıdıklarını ileri sürer. V.M.Jirmunskiy, kahramanlık şarkılarında mitolojik motiflerin bulunduğunu, fakat bunların bahadır masalları aracılığı ile bu yapıtlara girdiğini kabul eder¹⁰⁴. V.Ya.Propp'a göre ise, kahramanlık şarkılarının ortaya çıkışı mitlerin evrime uğraması sonucu değil, mitlerin ve mitlerin ifade ettiği ideolojinin tamamen reddedilmesiyle olur.¹⁰⁵

Devrim öncesinde Rus epik yapıtlarının Eski Rus Devleti döneminde ortaya çıktıkları görüşü yaygındır. Sovyet döneminde farklı toplumların destanlarının araştırılmasında karşılaştırmalı-tarihi metodun uygulanması ile birlikte Rusların Eski Rus Devleti öncesinde de destanlarının olup olmadığı sorusu önem

¹⁰⁴ A.M.Astahova, 1966, s.82-84.

¹⁰⁵ V.Propp, 1999, s.35.

kazanmaya başlar. Birçok halkın ilkel insan toplumu düzeninde oluşan destanları vardır. Marks ve Lenin'in sosyal ve ekonomik oluşumlara dayanan kültürel gelişim kurallarına uygunluk öğretisine göre, aynı ilkel toplum düzenini yaşamış olan Rusların bunlara benzer destanlarının olmaması olanaksızdır.

Aynı toplumsal ve ekonomik gelişim aşamalarından geçen farklı halkların kültüründe milli özelliklerin yanı sıra bazı ortak özellikler de olabilir. *Russkiy geroičeskiy epos* 'Rus Kahramanlık Destanları' adlı yapıtının *Obşçiy karakter eposa pervobitno-obşçinnogo stroya* 'İlkel İnsan Toplumu Düzenindeki Destanların Ortak Özellikleri' adlı bölümünde V.Ya.Propp, Nivh, Yakut ve Şor destanlarını inceleyerek ortak özellikleri bulmaya ve böylece tahmini de olsa eski Rus destanlarının ortak içeriğini ortaya koymaya çalışır.¹⁰⁶

Rusların, ilkel insan toplumu düzeninde de destanlara sahip olup olmadıkları sorunu çözülmüş değildir, fakat Propp, Jirmunskiy, Meletinskiy gibi bilim adamları bu konunun ortaya konması ve aydınlatılması yönünde önemli adımlar atmışlardır.

1960-70 yılları arasında bilina poetiğinin sınırları genişletilerek bir yandan bilinanın sanatsal bir tür olarak özgünlüğü araştırılırken bir yandan da şiirsel metnin dışına çıkılarak bilinaların oluştukları yer ve zaman, yaratıcılarının ortamı hakkında da bazı tespitlerde bulunma olanağı sağlanmıştır. Bu dönemde Rus bilinalarının araştırılması, poetik yapı ile ilgili farklı ve kapsamlı ortak sorunlar ele alınarak, karşılaştırmalı-tarih metoduyla ve tipolojik çalışmalarla tamamen metne dayalı veya teorik incelemelerle sürdürülür. Rıbakov ve Propp'un öncülük ettikleri iki eğilim bu yıllarda da etkinliğini korur. B.A.Rıbakov'un teorisini

¹⁰⁶ V.Propp, 1999, s.32-58.

destekleyen R.S.Lipets bılinalarda Kiev Rusyası döneminin betimlendiğini belirtir. Hatta günlük yaşam ve toplumsal gerçekler bakımından daha erken dönemlerin de betimlendiğini düşünür. Lipets, “destan her zaman anlattığı olayların yaşandığı dönemde ortaya çıkar” görüşünden hareket ederek ve bılinalarda geçen eski eşya ve hayvan adlarına dayanarak bılinaların oluşumunu tarih öncesi döneme kadar dayandırır. Lipets’in bu görüşü hatalı da olsa *Epos i drevnyaya Rus* ‘Destan ve Eski Rus Devleti’ adlı kitabında 11.-12.yy. ve daha öncesi dönemlerde Rusların özel ve toplumsal yaşam tarzlarına dair kapsamlı tarihi ve arkeolojik materyaller yer almaktadır. Bılina kahramanlarının yaşamında yer alan ortam aksesuarlarını inceleyen Lipets, bılinaların şehir yaşamını ve şehirli halkı betimlediklerine ve büyük ihtimalle şehir ortamında oluştuklarına ilişkin daha önce de ileri sürülen görüşü savunur.¹⁰⁷

V.Y.Propp’un bılinaların tarihle olan bağlantısı ve bazı süjelerin oluşum zamanı ile ilgili teorisi B.A.Rıbakov’un görüşünden daha fazla kabul görmüştür. Propp’a göre birçok süje henüz Rus devleti kurulmadan önce meydana gelmiştir. Bu eski destanlara özgü iki konu vardır: olağanüstü varlıklarla mücadele ve eş edinme. Bu iki konuyu içeren bılinalar Kiev dönemi repertuvarına girerek “tarihselleşir”. T.M.Akimova’ya göre bu karmaşık teorik kurguyu kabul etmek zordur. Fakat yine de bu kurgu bilim çevrelerince geniş kabul görür. Yüksek öğrenim okullarında okutulan ders kitaplarında bılinalar, halkın feodal dönem geçmişini sanatsal biçimde ele alan yapıtlar olarak eski görüşlere göre yorumlanır. Akademik yayınlarda ise bılinaların oluşumu Eski Rus devleti öncesine ait edilir ve bu dönemden yalnızca bazı tip ve motiflerin değil, bütün süjelerin korunarak

¹⁰⁷ T.M.Akimova, “İssledovaniya o poetike bılın v posledniye desyat’ let”, **Fol'klor Narodov RSFSR**, Başkirskiy Gosudarstvennyy Universitet imeni 40-letiya Oktyabrya, Ufa, 1977, vıp.4, s.4.

günümüze kadar ulaştığı görüşü benimsenir. Bu tür çalışmalarda, destanların tarihle olan bağlantısı daha geç dönemlerde meydana gelen bir durum olarak kabul edilir.¹⁰⁸

Ünlü Rus edebiyatbilimcisi D.S.Lihaçyov'un bılinaların zamanı ile ilgili görüşleri ise çok daha farklıdır. *Poetika drevnerusskoy literaturı* 'Eski Rus Edebiyatının Poetiği' adlı çalışmasının *Epiçeskoje vremya bilin* 'Bılinaların Epik Zamanı' adlı bölümünde D.S.Lihaçyov, diğer folklor türlerinde olduğu gibi bılinalarda da yaratılış zamanının olmadığını ifade eder. Bılinalarda, eylem zamanı ve söyleniş zamanı olmak üzere iki zaman türü vardır. Eylem zamanı geçmişe aittir. Eylem zamanı "epik çağ" olarak da adlandırılabilen şartlı Rus geçmişinde kesin olarak sınırlandırılmıştır. Bılinaların büyük bir bölümü için bu, Knez Vladimir'in ideal Kiev dönemidir, diğer bir bölümü için bağımsız Novgorod dönemidir. Fakat her iki dönem de özünde birbirinden farklı değildir. Her ikisi de Rusların bağımsız ve güçlü olduğu, ataerkil düzende halkın bahadırlar arasından kendine yönetici seçebildiği ve bahadırların ülkenin kaderinde etkili olabildiği şartlı "epik çağ"dır. Bu "epik çağ", yeni bir döneme geçişi olmayan ideal bir geçmiştir. Bu çağda daima bahadırlar yaşar, daimi yönetici Knez Vladimir'dir ve birçok olay meydana gelir. Masal zamanından farklı olarak bılina zamanı tarihi bir çağdır, fakat adeta "bir ada gibi" diğer çağlardan kopuktur.¹⁰⁹

Lihaçyov'a göre bılinalardaki eylem zamanını şartlı olarak belirlerken, bu zamanın gerçekten yaşanmış, tarihi bir zaman olarak kabul edildiğini unutmamak gerekir. Bu yüzden halk, destan kahramanlarının adını uydurmaz, olaylar da her

¹⁰⁸ T.M.Akimova, a.g.e., s.4-5.

¹⁰⁹ D.S.Lihaçyov, *Poetika drevnerusskoy literaturı*, İzd."Nauka", M., 1979, s. 228.

zaman gerçekten varolan şehir ve köylerde meydana gelir. Knez Vladimir'in, bahadırların ve diğer kahramanların adları halk için tarihi adlardır ve bu yüzden bu kadar geleneksel ve kalıcıdır. Ayrıca bılinalar çok katmanlıdır. Halk, bılinaları asırlar boyunca yaratmıştır ve bılinalara hem Kiev ve Novgorod öncesi dönemlerden kalma hem de daha sonraki çağlardan çok sayıda süje yansımıştır. Fakat bılina, ancak olayları şartlı “epik çağ”a, bu çağın şartlı tarihi ortamına taşıdığı sürece bılina özelliğini taşır.¹¹⁰

Bılinalardaki eylem zamanı kendi içinde kapalıdır. Hatta bu kapalılık iki yönlüdür: bir yandan Rus tarihinin diğer dönemleriyle bağlantılı olmayan, onlardan kopuk olan bılina epik zamanı, diğer yandan bılina anlatılan olay kendi içinde kapalıdır.¹¹¹

Lihaçyov, çalışmasında M.Bahtin'in destanlardaki sanatsal zamanla ilgili şu görüşlerine de yer verir: “ *Epik zaman diğer takip eden zamanlardan, özellikle de ozan ve dinleyicilerin buldukları zamandan kesin sınırlarla ayrılmıştır. Dolayısıyla destanın şekline özgü olan bu sınır her sözcükte hissedilir. Bu sınırı bozmak, bir tür olarak destanın şeklini bozmak demektir. Özellikle bütün diğer zamanlardan ayrıldığı için epik geçmiş tamdır ve tamamlanmıştır. Bir çember gibi kapalıdır, onda her şey hazır ve tamamen sona ermiştir. Epik alemde hiçbir tamamlanmamışlığa, çözümsüzlüğe yer yoktur.*”¹¹²

Epik zaman, ideolojik açıdan Rus tarihinin milli kahramanlık dönemi sayıldığı için yalnız şekil olarak “tamamlanmış”tır. Bu zamanın şekil itibarıyla

¹¹⁰ D.S.Lihaçyov, 1979, s.229-230.

¹¹¹ D.S.Lihaçyov, a.g.e., s.230.

¹¹² M.Bahtin, Epos i roman (o metodologii issledovaniya romana), Voprosi literaturı, 1970, No:1, s.104, alıntı için bk.: D.S.Lihaçyov, a.g.e., s.231.

kapalı olması genellikle tek bir süjenin işlenmesine ve zamanın tek yönlü olmasına yol açar.¹¹³

Böylece bir yandan V.Propp'un, diğer yandan D.S.Lihaçyov'un görüşleri doğrultusunda, bılinaların gerçek tarihi olayları ne derece yansıttıkları ve hangi dönemde ortaya çıktıkları ile ilgili iki farklı bakış açısı, bılinaların poetik açıdan incelenmesinde iki yaklaşımın gelişmesinde etkili olur. Araştırmaların büyük bir kısmında bılinalar, kendi yapıları içinde tamamlanmış bir bütün olarak ele alınır. Bazı çalışmalarda ise araştırmacılar bılina metninde, bılina yapısının bazı bölümlerini oluşturan korunmuş eski süje öğelerini tespit etmeye çalışırlar.

Lihaçyov'un bakış açısını benimseyen S.Yu.Neklyudov *Vremya i prostranstvo v biline* 'Bilinada Zaman ve Yer' adlı makalesinde "*bılınanın (genel olarak kahramanlık destanlarının) yer ve zaman sistemi hem birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır, hem de büyük ölçüde benzer yapı özelliklerine sahiptir*"¹¹⁴ der. Neklyudov'a göre bılınanın sanatsal zamanı çok yönlü ve karmaşıktır, aynı zamanda farklı öğelerin birleşiminden meydana gelir: epik bahadır döneminin "durgun" zamanı ve bazı bılina kahramanlarının biyografisinde verilen olay zamanı. Bu iki farklı sanatsal zamana uygun olarak bılınanın yer sisteminde bir bütün olarak bılina dünyasının "coğrafyası" ve ayrı ayrı kahramanların süje yer değişimleri ayırt edilir. Buna dayanarak ortak, esas itibariyle durgun bir yer-zaman fonundan ve dinamik, birbirini kovalayan süje yer-zaman sahnelerinden söz etmek mümkündür. Zaman hareketliliği genellikle yer hareketliliğiyle uyum içerisindedir, dolayısıyla bir yere sabitlenmek zamanın da değişmeyeceği anlamına gelir (hareketsiz kahramanın yaşı da değişmez). Kahramanın yer

¹¹³ D.S.Lihaçyov, a.g.e., s.231.

¹¹⁴ S.Yu.Neklyudov, "Vremya i prostranstvo v biline", *Slavyanskiy fol'klor*, İzd."Nauka", M., 1972, s.44.

değişimlerini bir noktada toplama eğilimi, belirli ölçüde zamanın ard arda gelişinin, aynı durumlara sürekli dönüşün sırasını belirlemeye benzer.¹¹⁵

Olayın gerçekleştiği bılına dünyasında özel bir düzen vardır: epik süje kendine özgü bir yer-zaman sisteminde gelişir, benzer olaylar aynı şartlarda meydana gelir. Böylece epik yer-zaman ilişkileri bazı süje öğeleri için benzer “koordinat eksenleri”dir.¹¹⁶

Neklyudov’a göre kahramanın baba ocağını terk edip ilk kahramanlık olayını gerçekleştirmesi motifi özel bir yere sahiptir. İlk kahramanlık genellikle evlilikle bağlıdır ve her iki olay aynı süjede birleşebilir. Eski destanlarda kahraman kendine eş bulmak için evden ayrılır, ilk kahramanlık olayı da evlilik sınavları sırasında gerçekleşir. Bılınada ise evlilik yardımcı konudur ve ilk kahramanlık olayı ile doğrudan bağlı değildir. Fakat birçok bılına süjesinde eski destan izlerini görmek mümkündür.¹¹⁷

Zaman ekseni esas olarak baş kahramanın biyografisiyle oluşur ve şimdiki zamanda durur, gelecek zaman yoktur. Düşmanın da diğer kahramanlar gibi ne geçmişi ne geleceği vardır, zaman bakımından durağandır. Uzak ve yabancı bölgelere giden kahramanların aniden gençleşmeleri, bu yolculukların, yabancılarla ilk karşılaşmanın meydana geldiği ilk kahramanlık ve evlilik durumuna bir geri dönüş olarak algılanmasıyla açıklanabilir. Bu çıkış durumundan yabancıyı geride, zaman ekseninin sıfır noktasında bırakan yeni bir olay-zaman sayımı başlar. Destanda yaş, insanı, insan olmayan varlıklardan ayıran en önemli özelliktir.¹¹⁸

¹¹⁵ S.Yu.Neklyudov, 1972, s.44.

¹¹⁶ S.Yu.Neklyudov, a.g.e., s.19.

¹¹⁷ S.Yu.Neklyudov, a.g.e., s.44-45.

¹¹⁸ S.Yu.Neklyudov, a.g.e., s.45.

Bılinalarda zaman gece ve gündüze, mevsimlere göre değişmez, hikaye fonu sanki hep sonsuz yaz, sonsuz gündür. Toprağın işlenmesine, mahsulün ekilmesine, biçilmesine, toplanmasına bağlı ve daha çok köylülerin kullandıkları zaman dilimleri bılinalarda pek geçmediği için Neklyudov'a göre bılina zamanı şehirde geçer.¹¹⁹ Bılinalarda olayların geçtiği yer de şehirdir. Bu, surlarla çevrili, surların ardında her an bir düşmanın belirebileceği geniş bir arazinin bulunduğu, bu yüzden nöbetçi karakolların sürekli gözlemlediği ortaçağ feodal şehir-kalesidir. Şehri meydana getiren köprüler, surlar, şehir kapıları, saraylar, kiliseler, eşikler, kapılar, vs. bılinalarda ayrıntılı olarak verilir. Çok nadir görülen istisnalar dışında bılina kahramanları da her zaman şehir sakinleridir.¹²⁰

T.M.Akimova, Neklyudov'un bılina ve masal yapılarında ortak noktalar bulma çabasını eleştirir. Akimova'ya göre bu türler farklı zamanlarda ortaya çıktıkları için, anlatıcıların onlara olan tutumuna ve yapıları arasındaki farklılara işaret etmek daha doğru olacaktır. Ayrıca Rus destanlarında büyük, tarihi ve ortak devlet sorunlarının çözümü, tarih öncesi boy ve aile sorunlarından daha önemli olduğu için, Akimova, yazarın eski destanlarda ilk kahramanlığın eş bulma ile ilgili olduğu iddiasına da karşı çıkar.¹²¹

1970'li yılların başında B.N.Putilov Rus bılinalarını Güney Slav destanlarıyla tarihi ve tipolojik açıdan karşılaştırarak ortak bir Slav epik geleneğinden söz etmenin mümkün olduğunu ileri sürer. Putilov'a göre klasik Güney Slav ve Rus destanları toplumların kabile düzeninden sınıfsal toplum düzenine geçtikleri, milli bilincin şekillenmeye başladığı, erken feodal devlet yapılarının oluşmaya başladıkları ve Slav halklarının yabancıların saldırılarıyla

¹¹⁹ S.Yu.Neklyudov, 1972, s.29.

¹²⁰ S.Yu.Neklyudov, a.g.e., s.41.

¹²¹ T.M.Akimova,1977, s.6.

mücadele ettikleri dönemde oluşmuşlardır. Slav destanları belirgin özellikleriyle tarih temelinde kahramanlık destanları olarak şekillenmişlerdir. Aralarında derin yapısal bir birlik vardır, fakat bu birliğin içerisinde bazı farklılıklar ve ayrılıkları noktalar da vardır. Putilov'a göre, Slav destanları çok daha eski bir epik geleneğin temelinde oluşmuşlardır ve dolayısıyla tarihe dayalı destanlara çok daha eski bir destan tipi öncülük etmiştir.¹²² Putilov, halk destanlarının yapısında süjeyi esas alır ve ona göre, kahramanlık destanlarının süjeleri çoğunlukla gelenekseldir ve mitolojik ilk kaynaklara dayanır. Ayrıca birçok fantastik süje ortak Slav geleneğine dahildir.

Putilov gibi ortak Slav destan geleneğini araştıran bir başka bilim adamı da Yu.İ.Smirnov'dur. Smirnov'un çalışmalarına değinen T.M.Akimova onun birçok görüşüne katılmanın mümkün olmadığını belirtir. Smirnov, bilinaların ortaya çıkışını Slavların ilk yerleşim çağlarına, bilinaların son şeklini almasını ise merkezi Rus Devletinin kurulduğu 16.-17.yy.'a dayandırır. Knez Vladimir tipinde tarihi Kiev knezinin değil, Moskova çarının betimlemesini görür. Bilina kahramanları olan bahadırlar da Smirnov'a göre 16-17.yy.'da çara hizmet eden kişilerdir. Bilinalarda tek bir epik merkez olarak Kiev'in ele alınması da çok daha geç dönemlerde ortaya çıkan bir olaydır. Ayrıca Smirnov bilinaların şehir ortamında oluştuklarına dair görüşlere de tamamen karşı çıkar, ona göre bilinaların yaratıcısı genel anlamda halk değil, özellikle köylülerdir. Bilinaların gerçek tarihi olaylarla olan ilişkisine gelince, Smirnov toplumsal şartların bilinalara olan etkisinin doğrudan değil dolaylı olduğunu savunur. Bilina iç evrime bağlı olarak gelişir. Bu evrim Slav birliği zamanında mitoloji temelinde

¹²² B.N.Putilov, **Russkiy i yujnoslavyanskiy narodnyy epos v svete istoriko-tipologičeskogo izučeniya**, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Radovi-XLI, Odjeljenje Društvenih Nauka, Knjiga 14, Sarajevo, 1971, s.162.

oluşan hikayelerin farklı biçimlerde anlatılmasına dayalıdır. Akimova'ya göre Smirnov'un bu görüşleri birçok yönüyle tartışmalıdır, ayrıca Smirnov geleneğe gereğinden fazla önem vererek bılinaların tarihi gelişimini yok saymaktadır.¹²³

Bılinalarda zaman betimlemesi ile ilgili bir makalesinde F.M.Selivanov, bu konu ile ilgili kendisinden önce yapılan çalışmalara genel olarak baktığında, bu çalışmalarda zaman kavramının bılina kahramanları tarafından nasıl algılandığı konusuna hiç değinilmediğine dikkat çeker. Söz konusu makalesinde de bu konuya öncelik verir. Selivanov, bılinalardaki zaman kavramını kahramanların algıladığı şekliyle inceledikten sonra bazı önemli tespitlerde bulunur:

1. Bahadırların eylemlerinin amacı ve sonucu olarak Rus halkının ve Rus Devletinin hayatı zaman içinde aralıksız olarak akışını sürdürür.

2. Bılinalarda üç zaman konumu vardır: kahramanın, anlatıcının, bılınayı söyleyen kişinin içinde bulunduğu zaman dilimi.

3. “İnsan” ve “doğa” zamanı ayrı ayrı ve birbirine paralel olarak varlığını sürdürür. Bılinaların genel estetik anlayışına bağlı olarak olayların mevsimlere yayılması sınırlandırılmıştır. Bılinalarda mevsim her zaman yazdır.

4. Süje ve epik zamanın kendi içinde kapalı oluşu görecelidir: Süjenin epik zamana dahil edildiği yöntemler vardır, epik zaman ise yapıtın sürekli söylenmesiyle süregelen Rus hayatına dahil edilir.

5. Bılinaların “kapalı” zamanı bılinaların silsileşmesinin sonucudur.¹²⁴

Bılinaların kökeni ile ilgili çalışmalara genel olarak değindikten sonra bu konunun, en çok tartışılan konulardan biri olduğu görülmektedir. Bu sorunun

¹²³ T.M.Akimova, 1977, s.8-11.

¹²⁴ F.M.Selivanov, “K voprosu ob izobrajenii vremeni v bılinah”, **Russkiy Fol'klor**, İstoriçeskaya jizn' narodnoy poezii, V1p. XVI, İzd.”Nauka”, L., 1976, s.80.

çözümü bılinalarla ilgili daha birçok konunun aydınlığa kavuşmasını sağlayacaktır. Bunlardan biri bılınaran tür sorunudur. Bılinaların tür olarak şekillendikleri zaman gerçek olaylarla ilişkisi aydınlatılırsa bılinaların edebi tür olarak belirlenmesi de daha kolay olacaktır. Bılinaların edebi bir tür olarak belirgin özellikleri genellikle günümüze ulaşan metinler üzerinde inceleme yapılarak tespit edilmeye çalışılır. Bir sonraki bölümde bu konu üzerinde durulacaktır.

2.5. EDEBİ TÜR OLARAK BİLİNALAR

Bılinaların edebi bir tür olarak belirlenmesinde Kirşa Danilov seçkisinin rolü çok büyüktür. Bu seçkide yer alan metinlerin türü ile ilgili ilk tanımlama çalışmaları ünlü Rus Edebiyatı eleştirmeni V.G. Belinskiy'e aittir. Belinskiy'e göre, Kirşa Danilov'un derlediği *Drevniye Rossiyskiye stihotvoreniya* 'Eski Rus Şiirleri'nin büyük bir kısmı masalı andıran epik yapıtlardır. Belinskiy, bu metinleri, *poema* veya *rapsodi* olarak adlandırır. Ayrıca *masal*, *poema* veya *rapsodi* arasında büyük farklılıklar olduğuna da dikkat çeker. Belinskiy'e göre, *poemada* şair ele aldığı konuya saygı duyar ve başkalarında da bu konuya karşı bir saygı uyandırmak ister. Bu yüzden *poemada* her zaman bir ciddiyet vardır. Oysa *masallarda* bir art niyet olduğu, anlatıcının bile kendi anlattıklarına inanmadığı ve anlattıklarına içten içe güldüğü hissedilir. Bu 'Eski Şiirler', Belinskiy'e göre *masal* değil, *masalımsı poemalardır*. *Masal* değildir, çünkü *masallarda* bazı gereksiz ayrıntılar vardır ve kahramanların hayatı doğumundan ölümüne kadar anlatılır, ayrıca *masallar* nesir türünde yazılır. *Poemalar* ise

kahramanın hayatından bir kesit alırlar ve bu kesitten ayrı bir bütün oluştururlar; nazım şeklidirler ve daha şiirsel, daha coşturucudurlar.¹²⁵

Belinskiy'nin bu izlenimleri bilinaların türünü belirlemede yapılmış ilk önemli çalışmalardır. 19.yy. boyunca bu konuda daha derinlemesine yapılan çalışmalara rastlanmamaktadır. Bütün araştırmalarda ve derslerde bilinalar, '*pesni bogatirskiye*' "bahadır şarkıları", '*pesni o russkih bogatiryah*' "Rus bahadırları hakkında şarkılar" olarak adlandırılır.¹²⁶

Devrim öncesinde, Rus bilinalarının araştırılmasında etkili olan Mitoloji Okulu temsilcileri (F.İ.Buslayev, O.Miller, A.N.Afanasyev,vb.) epik halk şarkılarının başlangıçta Tanrıların hayatını anlatan hikayeler, mitolojik yapıtlar olarak ortaya çıktıklarını ileri sürer. Onlara göre, bilinaların tarihle olan ilişkisi de buradan gelmektedir. Bu bilim adamları, epik halk şarkılarını tarih öncesi dönemden kalma birer anıt olarak ele alırlar. Çok eski ve ilkel toplulukların mitleri hakkında hiçbir bilgi olmadığı için, bu mitler masal ve epik halk şarkıları temel alınarak yeniden oluşturulmaya çalışılır.¹²⁷ Bu sebeple, bu türün en belirgin özelliklerinden biri, bazı eski mitolojik varlıkların tiplerinde, çok eski dönemlerden kalma izlerle birlikte Rus devletinin ilk dönemlerinin anlatılmasıdır. Bu dönemde çok ünlü iki temel yapıt yayımlanır. Bunlardan biri, A.Galahov'un *İstoriya russkoy slovesnosti drevney i novoy* 'Eski ve Yeni Rus Söz Sanatı Tarihi' (1863), diğeri ise İ.Porfiryev'in *İstoriya russkoy slovesnosti* 'Rus Söz Sanatı Tarihi' (1870) adlı yapıtlarıdır. Porfiryev'in kitabında yer alan *Russkaya*

¹²⁵ V.G.Belinskiy, 1979, s.186-187.

¹²⁶ A.M.Astahova, 1966, s.7.

¹²⁷ V.Propp,1999, s.12-13.

narodnaya slovesnost ‘Rus Sözlü Sanatı’ kısmının ikinci bölümü *Bilini ili bogatırskiye pesni* ‘Bılinalar veya Bahadır Şarkıları’ olarak adlandırılır.¹²⁸

Bir başka eğilimin (Alıntılama Teorisinin) temsilcileri olan ‘*karşılaştırmacılara*’ (komparativist) göre ise bılinaların tarihle hiçbir ilgisi yoktur, tamamen fantastiktirler. Bu akıma göre, bu tür hiç gelişmez. Epik şarkılar belirli bir zamanda belirli bir yerde oluşur ve daha sonra bunların konuları bir halktan başka bir halka geçer. Bu geçiş ve etkileşim tarihi, aynı zamanda bu epik yapıtların tarihini oluşturur. Bu akımın temsilcilerinden bazıları Rus epik yapıtlarının kökenini Doğuya, Asya’ya (G.N.Potanin), bazıları da Bizans veya Batı Avrupa’ya (A.N.Veselovskiy) dayandırır.¹²⁹

V.Miller’in öncüsü olduğu ve 19.yy.’ın ortalarına doğru önem kazanmaya başlayan *Tarih Okulu*’nun temsilcileri epik yapıtlarla tarih arasındaki ilişkiyi çok basit bir biçimde açıklar. Onlara göre, bu yapıtlar oluştukları çağın tarihini birebir yansıtır. Bu okul, epik şarkılarda geçen olayları, vakayinamelere veya tarihi belgelere göre araştırır ve açığa çıkarmaya çalışır. V.Miller’e göre bılinalar başlangıçta, knezler arasındaki çekişmelerin çok yaygın olduğu feodal toplum düzeninde, knezlerin başarılarını övmek için halk tarafından değil, egemen asker sınıfı tarafından yaratılmıştır. Daha sonra bu, tarihi olayları yansıtan şarkılar halkın arasına inerek kaba köylü sınıfı ortamında bozulmuş ve bugünkü *bılinalara* dönüşmüştür.¹³⁰

Bu okulun bir başka temsilcisi olan P.V.Kireyevskiy, *Pesni, sobrannıye P.V.Kireyevskim* ‘P.V.Kireyevskiy Tarafından Derlenen Şarkılar’ adlı çalışmasının ilk baskısında yer alan *Vstupleniye k bilevım pesnyam* ‘Gerçekleri

¹²⁸ A.M.Astahova, 1966, s.7.

¹²⁹ V.Propp, 1999, s. 13.

¹³⁰ V.Propp, a.g.e., s. 13-14.

Anlatan Şarkılara Giriş' adlı bölümde *bilina* ile *tarihi olayları yansıtan şarkı* (istoričeskaya pesnya) arasında prensip olarak bir fark görmediğini, aralarındaki tek farkın hangi tarihi dönemi yansıttıklarından kaynaklandığını belirtir. Onun kitabının redaktörü olan P.A.Bessonov ise bütün epik halk şarkılarını *bilina* olarak adlandırır ve Moskova dönemini anlatan binaların *tarihi olayları yansıtan şarkı* (istoričeskaya pesnya) olarak adlandırılmasını teklif eder. Büyük Knez Vladimir hakkındaki şarkıları ise *bahadır bilinaları* (bogatirskiye bilini) olarak adlandırır. Bessonov, ayrıca *masal* ile *bilina* arasındaki belli başlı farklara işaret ederek, *bilinaların* bazı belirgin özelliklerini de tespit eder.

19.yy.'a ait Brokgauz ve Yefron'un Ansiklopedik Sözlüğünde, *bilinaların* "bahadırlar hakkında yazılan şarkılar" şeklindeki tanımına yer verilir.¹³¹

Devrim öncesinde yaygın olan *bilina* ile *tarihi olayları yansıtan şarkı* (istoričeskaya pesnya) arasında belirgin bir farkın olmadığı yönündeki görüşü, Sovyet döneminde P.N.Sakulin gibi bilim adamları savunmaya devam eder. Sakulin'e göre, bu ikisi arasında yalnız oluşum zamanı açısından bir fark vardır. Günümüzde *bilina*, *tarihi olayları yansıtan şarkıdan* daha eski kabul edilir. Fakat her *bilina* eskiden *tarihi olayları yansıtan bir şarkı* olmuştur ve her *tarihi olayları yansıtan şarkı* zamanla *bilinaya* dönüşebilir. Ona göre, bunlar aynı türün farklı gelişim evreleridir. Benzer düşünceler B.M.Sokolov'un erken dönem çalışmalarında da görülür.¹³²

Daha sonraki dönemlerde *bilina* nedir sorusuna cevap aranırken, *bilinada* anlatılan tarihi olayların zamanı belirlenmeye çalışılır, en belirgin özellik olarak kahramanlığın altı çizilir, sanatsal şeklin kendine has özellikleri üzerinde durulur.

¹³¹ A.M.Astahova, 1966, s.9.

¹³² A.M.Astahova, a.g.e., s.9-10.

Örneğin, V.İ.Çiçerov'un verdiği tanıma göre *bilinalar*, genellikle Rusya tarihinin 11.-16.yy. olgularını yansıtan epik şarkılardır; N.P.Andreyev'e göre ise *bilinalar*, özünde kahramanlık şarkıdır, eski tarihi olaylara dayanırlar, fakat bu olayları *tarihi olayları yansıtan şarkılar* kadar açık bir şekilde yansıtmazlar, fantastik unsurlara daha geniş yer verirler.

1940'lı yılların ortalarına doğru *bilina* ve *tarihi olayları yansıtan şarkı* arasındaki tür özelliklerinin aydınlatılmasında farklı bir eğilim ortaya çıkar. A.Astahova'ya göre, *bilina* ile *tarihi olayları yansıtan şarkı* arasındaki fark, içerdikleri tarihi unsurların sayısından veya *bilinanın* daha eski bir tür olarak gerçeklerden uzaklaşması ve fantastik unsurlar içermesi gerektiğinden kaynaklanmaz. *Bilina* bir dizi olayın izlenimlerini toplayarak ve birleştirerek, tarihi gerçekleri daha geniş sanatsal genellemeler çerçevesinde yansıtır. Astahova'ya göre, *bilinalardaki* gerçeklik çok farklıdır ve bu gerçeklik *bilinayı*, her zaman belirli tarihi olgulara dayanan ve daha geç bir dönemde oluşan *tarihi olayları yansıtan şarkılardan* ayırmaktadır. *Bilinalarda* tarihi olaylar büyük sanatsal genellemeler şeklinde verilir. Böylece halkın tarihinden belirli bir kesit çok genel bir tablo şeklinde yansıtılır. Bahadırlar da gerçek tarihi kişiler değildir, halkın ideallerindeki kahramanlardır. V.Ya.Propp'un görüşleri de bu doğrultudadır: “*Bilina* da *tarihi olayları yansıtan şarkı* da halkın ortak iradesini farklı tarihi gelişim aşamalarında farklı şekillerde yansıtır. *Bilinalar* ideal gerçekliği ve ideal kahramanları betimler. *Bilinalarda* halkın büyük tarihi deneyimleri sanatsal olarak olağanüstü bir güç şeklinde genelleştirilir ve bu genelleme kahramanlık yapıtlarının en belirgin özelliğidir”.¹³³ B.N.Putilov'un

¹³³ V.Propp, 1999, s.10.

düşünceleri de buna benzerdir. Putilov'a göre, *bilinaların* içeriğini oluşturan ve yaratıldığı çağın ideallerini yansıtan halk düşüncesi, bu yapıtların sözlü olarak yayıldıkları süreç içerisinde köklü değişimlere uğramaz. *Bilinalarda* tarih ve sanat iç içedir. Fakat *bilinaların* temelindeki tarihi gerçekler belirli olay ve olgulara dayanmazlar. *Bilinalarda*, halkın asırlık deneyimleri sanatsal olarak genelleştirilmiştir.¹³⁴

Bu bakış açısı genel kabul görerek Rus folkloru ile ilgili birçok ders ve okuma kitabında yerini alır. S.N.Azbelev, *Bilini* 'Bilinalar' adlı kitabına yazdığı giriş makalesinde "bilinalar, yalnız önemli olaylar hakkında halkın hafızasında kalan hikayeler değildir, bunlar aynı zamanda sanatsal genellemelerdir. Her bilinada, onu meydana getiren çıkış hikayesinin hatırası üzerine birkaç tane daha eklenmiştir" der.¹³⁵

19.yy.'da yapılan *bilina* tanımlarında, en çok iki konu üzerinde durulur. Bunlardan birincisi *bilinaların* kahramanlık olaylarını ele almasıdır, ikincisi ise baş kahramanların bahadır olmasıdır. Fakat, V.Miller içerik bakımından çok daha karmaşık ve çeşitli olan *bilinaların* bu tanımlarının eksik ve yanlış olduğuna dikkat çeker ve içerikleri bakımından *bilinaları* iki gruba ayırır:

1. Bahadırların çeşitli düşmanlarla yaptıkları mücadeleleri anlatan *bahadır bilinaları*;
2. Kahramanlık içerikli olmayan, şehir hayatını, insanlar arasındaki kişisel kavgaları, aşkları konu alan *novel türü bilinalar*.

Bu iki grup dışında konu bakımından karışık olan *bilinalar* da vardır. Bunlar her iki grubun özelliklerini de içerir. Miller'in bu sınıflandırmasından önce genellikle

¹³⁴ B.N.Putilov, 1960, s.23.

¹³⁵ S.N.Azbelev, **Russkiy narodnyy epos, Bilini**, Lenizdat, 1984, s.6.

bölgesel sınıflandırmalar yapılır, yani *bilinalar* ait oldukları, derlendikleri bölgeye göre sınıflandırılır. Zamanla Miller'in bu sınıflandırması genel kabul görür. Bazı araştırmacılar bu sınıflandırmaya daha birkaç grup ekleyerek *parodi*, *balad* gibi ayrı türleri de *bilinalara* dahil ederler. Bunun sonucunda ortaya çıkan karışıklıkları gidermek için, farklı *bilina* gruplarının tür olarak özgünlüklerini, içeriklerini, toplumsal işlevlerini ve sanatsal şekillerini göz önünde bulundurarak, araştırma gerekliliği doğar. Bu yönde ilk denemeyi V.Ya.Propp yapar. Konu, üslup ve anlatım özellikleri bakımından Propp *bilinaları* üç grupta toplar: *kahramanlık bilinaları*, *masal özellikli bilinalar* ve *novel türünde bilinalar*. Bununla birlikte Propp, *masalla novel* arasında *balad* özellikleri taşıyan, *dini içerikli kilise şiirlerine* (duhovniye stihii), *efsanelere benzeyen bilinaların* da bulunduğunu belirtir. Propp'a göre onun yaptığı sınıflandırma bir başlangıç ve çıkış noktasıdır, ileride bunlar geliştirilebilir, ve değiştirilebilir.¹³⁶

'*Bilina*' terimine gelince, bu terim ilk kez, Rus halk edebiyatı hayranı ve derleyicisi olan İ.P.Saharov tarafından 1830'lu yıllarda kullanılır ve bilim dünyasına kazandırılır. Saharov, bu terimi Eski Rus Edebiyatının en önemli yapıtlarından biri olan "İgor Destanı"nda geçen '*po bilinam sego vremeni*'¹³⁷ sözünden etkilenecek şekilde kullanır. Bu terimle ilgili en geniş bilgileri yine Astahova'nın *Bilini. İtogi i problemu izuçeniya* adlı kitabından elde ediyoruz. A.M.Astahova'ya göre, Saharov destanda geçen bu sözü farklı şekilde yorumlar. Bu sözün destanda geçen anlamı "(Boyan'ın uydurduğu sanatsal düşünceden farklı olarak) günümüz olaylarına, günümüzde olup bitenlere göre"dir. Saharov

¹³⁶ A.M.Astahova, 1966, s.16,19-20.

¹³⁷ Başka dillere çevrilmesi çok zor olan ve birçok sözcüğü Ruslar tarafından bile farklı şekillerde yorumlanan "İgor Destanı"nın Türkçeye çeviren Prof.Dr.Altan Aykut, söz konusu ifadeyi "çağımızın olaylarını örnek alarak" şeklinde çevirmiştir. Bk.: Altan Aykut, "İgor' Destanı (Oleg Torunu Svyatoslav Oğlu İgor'un Seferi Destanı)", **Türk Dili Dergisi**, Sayı 398, Cilt 49, Şubat 1985, s.99.

ise bu ifadeyi, “oluştukları dönemde olmuş bitmiş olayları anlatan halk yapıtlarına göre” anlamında yorumlar. Saharov, *Skazaniyah russkogo naroda* ‘Rus Halk Hikayeleri’ adlı yapıtında Kirşa Danilov’un derlediği şarkılardan bahadır şarkılarını yeniden yayımlayarak, bu bölüme *Bilini russkih lyudey* ‘Rusların Bılinaları’ başlığını atar. Daha sonra bu terim yaygın olarak kullanılmaya başlar. Bir süre sonra bılina anlatıcıları bile bu türün halk arasındaki eski adı olan ‘*stárina*,’ *starína*, ‘*starínka*’ sözcüklerinin yanı sıra *bilina* terimini de kullanmaya başlar.

Başta V.Miller olmak üzere birçok bilim adamı bu terimin yapay olduğu, halk arasında yaygın olmadığı görüşündedir. 18.yy.’ın sonlarında ‘*bil*’ “gerçek, gerçekler hakkında hikaye” sözcüğünden türetilen ‘*bilevaya poeziya*, ‘*bilevaya pesnya*’ terimlerinin kullanımına rastlanır, fakat ‘*bilina*’ terimine rastlanmaz. Bu terim ancak 19.yy.’ın ikinci yarısında yaygın olarak kullanılmaya başlar.

Fakat V.Miller’in bu konu ile ilgili makalesi yayımlandıktan sonra bazı bilim adamları buna itiraz eder. Bunlardan biri A.S.Arangel'skiy’dur. Arangel'skiy’in iddiasına göre, epik bir türün adı olarak *bilina* sözcüğü 19.yy.’ın 30-40’lı yıllarında Vologda vilayeti köylüleri tarafından kullanılır. Ayrıca bu sözcük 19.yy.’ın ortasında ve ikinci yarısında, Olonets ve Arangel'sk bölgelerinde de “bahadrlar hakkında şarkı, bahadır masalı” anlamında, yerel telaffuz özelliği olan a’da vurgu ile, *biliná* şeklinde kullanılır. Bu konu P.D.Uhov tarafından tekrar ele alınır. Uhov, Arangel'skiy’nin kullandığı delillerin yanı sıra kendisi de bazı deliller sunar. V.Ya.Propp, *bilina* sözcüğünün halk dilinde yaygın olan *bil* sözcüğünden türediğini kabul eder ve *bilinanın* halk arasında “gerçekten olmuş bitmiş olay” veya “gerçekler hakkında hikaye” anlamında kullanıldığını belirtir.

Arhangelskiy ve Uhov'un ileri sürdükleri delillerden kesinlikle *bilinanın* bir şarkı türünün adı olarak kullanıldığı sonucunun çıkartılamayacağını savunur.

Sovyet döneminde birçok araştırmacı *bilinanın* yapay bir terim olmadığı, halk arasında kullanıldığı görüşünü benimser.¹³⁸

Görüldüğü üzere, bütün bılina çeşitlerini kapsayacak genel ve kapsamlı bir tanım yapmak oldukça zordur. Bılinaların tür olarak belirlenmesinde karşılaşılan en önemli sorun süje çeşitliliğidir. Bılinalarda birbirinden çok farklı konular ele alınır. Konu bakımından büyük farklılıklar gösteren bılinalarda ortak özellikler tespit etmek de oldukça zordur. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmında genellikle kahramanlık bılinaları, kısmen de novel türü bılinalar esas alınır. Daha karmaşık yapıdaki bılinalar genellikle göz ardı edilir. Bir sonraki bölümümüzde bılina sükeleri ve kahramanları üzerinde daha ayrıntılı olarak durulacaktır.

¹³⁸ A.M.Astahova, 1966, s.22-27.

3. BİLİNALARDA KONU VE KAHRAMANLAR

Ünlü Rus bilim adamı V.Propp'a göre, binaların en önemli özelliği süjedir. Propp, binalarda birbirine benzemeyen çok çeşitli hikayelerin konu edildiğini ve bu konu çeşitliliğinin, bılina süjelerini belirli gruplar altında toplamaya çalışan araştırmacıların işini zorlaştırdığını belirtir. Araştırmacıya göre, bılina süjeleri, ya birçok küçük gruba bölünecektir, ya da çok farklı yapıtların aynı gruba dahil edilmesi göze alınarak, daha geniş kategoriler altında incelenecektir. Propp, bılina süjelerini üç büyük grupta toplar. Bunlardan ilki **kahramanlık binalarıdır**. Bu gruba, milli Rus kahramanları olan bahadırların kahramanlıklarının anlatıldığı “klasik” binalar, farklı düşmanlarla yapılan mücadelelerin anlatıldığı savaş binaları, teke tek dövüşlerin anlatıldığı binalar, olağanüstü bir varlıkla yapılan mücadeleyi anlatan binalar, kahramanların sosyal bir ayaklanma çıkardıkları binalar dahil edilebilir. Propp'un “klasik” olarak adlandırdığı binalarda asıl kahramanlık olayından önce bahadır bazen mucizevi bir şekilde güç elde eder. Eski bir bılınada İlya Muromets bahadır gücünü mitolojik bir varlık olarak kabul edilen Svyatogor'dan elde eder, daha geç döneme ait deşikelerde ise gücünü üç yaşlı ihtiyardan alır. Tatar veya diğer düşman ordularıyla yapılan mücadeleleri anlatan savaş binalarına örnek olarak Propp, *İlya i Kalin* “İlya ve Kalin”, *Kamskoye poboışçe* “Kama Dövüşü”, *Vasiliy İgnatyeviç i Batıga* “Vasiliy İgnatyeviç ve Batıga”, *Danilo İgnatyeviç* “Danilo İgnatyeviç”, *Surovets* “Surovets”, *Bratya Dorodoviçi* “Dorodoviç Kardeşler”, *Dobrinya i sila nevernaya* “Dobrinya ve Kafir Güçler”, *Dobrinya i Vasiliy Kazimiroviç* “Dobrinya ve Vasiliy Kazimiroviç”, *Nayezd litovtsev* “Litvanyalıların Akını” binalarını verir. Suhman hakkındaki bılina biraz daha

farklı konuyla bu tür binaların daha geç dönem örneği olarak kabul edilir. Teke tek dövüşlerin anlatıldığı binalarda teke tek dövüş genellikle bir bahadır ve bir Tatar veya herhangi bir başka düşman arasında, bazen ise birbirini tanımayan iki bahadır arasında gerçekleşir. İl'ya Muromets ve oğlunun birbirlerini tanımadan yaptıkları teke tek dövüşü anlatan bılina da bu gruba dahil edilir. Olağanüstü bir varlıkla yapılan mücadeleyi anlatan binaların diğerlerine nazaran daha eski oldukları düşünülür. *Dobrynya i Zmey* “Dobrynya ve Yılan”, *Alyoşa i Tugarin* “Alyoşa ve Tugarin”, *İl'ya i Solovey Razboynik* “İl'ya ve Haydut Solovey”, *İl'ya i İdolişçe* “İl'ya ve İdolişçe”, *Dyuk i Şark Velikan* “Dyuk ve Dev Şark” adlı binalar bunlara örnek verilebilir. Bahadırların sosyal bir ayaklanma çıkardıkları binalara örnek olarak, İl'ya'nın Vladimir'e karşı ayaklanmasını anlatan bılina, Buyan Bahadır hakkındaki bılina, Vasiliy Buslayeviç ve Novgorodlular hakkındaki bılina, Vasiliy Buslayeviç'in ölümünü anlatan bılina verilebilir. Propp'a göre kahramanlık binalarının en önemli özelliklerinden biri kahramanların devletin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleridir. Dolayısıyla Dunay'ın Knez Vladimir'e eş bulmasını konu alan bılina da kahramanlık binalarına dahil edilebilir.

Propp'un ayırdığı ikinci büyük grubu **masal özellikli binalar** oluşturur. Bu tür binalarda bahadırların karşısındaki düşman genellikle bir kadındır. Masallardaki yardıma muhtaç veya kahramana yardım eden, bilge kadınlardan farklı olarak binalarda kadınlar genellikle gaddar ve şeytanidirler, içlerinde kötülük vardır ve bahadır onları yok eder. “Potık”, “Luka Daniloviç”, “İvan Godinoviç”, “Dobrynya ve Marinka”, “Gleb Volodyeviç”, “Solomon ve Vasiliy Okuloviç” adlı binalar bu gruba dahil edilir.

Üçüncü büyük grubu ise **novel türündeki bılinalar** oluşturur. Bu aynı zamanda en karmaşık ve tartışmalara açık gruptur. Bir yandan novel ve bılina üslupları birbirinden çok farklıdır ve ikisinin bir arada yer alması mümkün değildir, fakat diğer yandan bılinalarda diğer iki gruba kesinlikle dahil edilemeyen, evlilik, zenginlik yarışı, vs. gibi daha gerçekçi konuları işleyen çok farklı süjeler vardır. Bunlara koşullu olarak novel türü bılinalar adı verilir. Bunların sayısı fazla değildir, fakat aralarında büyük çeşitlilik vardır.¹³⁹

V.Propp'un yapmış olduğu bu sınıflandırma genel olarak birçok bilim adamı tarafından kabul edilir. *Russkoye narodnoye poetičeskoye tvorčestvo* 'Rus Halk Şiirsel Yaratıcılığı' adlı çalışmada da bılina süjeleri bu üç ana grup altında ele alınır. Yalnız masal özellikli ve novel türündeki bılinalar **sosyal içerikli bılinalar** ana başlığı altında toplanır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu üç grup arasında en kapsamlı olanı kahramanlık bılinalarıdır. Bu çalışmada, bütün temel bılina kaynakları (Kirşa Danilov Seçkisi, P.V.Kireyevskiy tarafından derlenen bılinalar, Rıbnikov ve Gil'ferding'in derledikleri bılinalar, Tihonravov-Miller tarafından derlenen bılinalar, vb.) incelenerek en yaygın bılina süjeleri ve kahramanları hakkında bilgi verilir. Biz de çalışmamızın bu bölümünde bu kaynaktan faydalanarak bılina süjelerine ve kahramanlarına kısaca değineceğiz. Kahramanlık bılinalarının işledikleri temel konulardan biri, başkent Kiev'in düşman saldırılarına karşı bahadırlar tarafından korunmasıdır. Rusya'ya Kalın Çar'ın, Batu Han'ın, Mamay'ın veya yalnız "kafir çarın", "kafir orduların" saldırması ile ilgili bılinalar bu konuyu işlemektedir. Bu bılinalarda düşmanı yenen kahramanlar arasında bazen İl'ya Muromets, bazen üç bahadır birden: İl'ya

¹³⁹ V.Propp, *Sobraniye trudov, Poetika fol'klora*, İzd. "Labirint", M., 1998, s.37-40.

Muromets, Dobrıya Nikitiç, Alyoşa Popoviç, bazen İl'ya Muromets'in veya onun vaftiz babası olan bahadır Samson önderliğinde bir başka bahadır grubu, bazen Vasiliy İgnatyeviç (sarhoş Vasiliy); genç bahadırlar Yermak ve Mihail Daniloviç; bahadır Suhman yer alır. "İl'ya Muromets, Samson ve Kalin Çar", "İl'ya Muromets, Yermak ve Kalin Çar", "İl'ya Muromets, Sarhoş Vasiliy ve Kalin Çar", "Vasiliy İgnatyeviç ve Batıga", "Danila İgnatyeviç ve Oğlu", "Suhman" gibi her bılına süjesinde kendine has özellikler bulunsa da konuyu işleyiş bakımından ve süjenin kuruluşu açısından (Suhman adlı bılına hariç) bazı ortak özellikler de yer alır. Mesela bu bılinaların başlangıç bölümü aynıdır: düşman, bahadırlar yokken Kiev şehrine saldırır ve Rusların şehri savaşmadan onlara teslim etmelerini ister. Saldırı sahnesi abartılı bir biçimde betimlenir. Knez Vladimir bahadırların şehirde olmamasından dolayı endişeye kapılır. Bahadırlar ya kendi işlerinden dolayı ya da Knez Vladimir'le kavgalı olduklarından dolayı şehir dışındadırlar. Bazı bılinalarda Knez Vladimir'le bahadırlar arasındaki kavga sahnesi ayrıntılı olarak verilir. Genellikle Knez Vladimir'in çevresindeki boyarlar bahadıra iftira atarlar, Vladimir onlara inanır ve bahadırı zindana atar. 19.yy.'ın ilk yarısında bu sahne çok yaygındır. Bu dönemde kaydedilen bılinalarda Knezin yakın çevresini oluşturan boyarlar hicvedilir. Knezin en ümitsiz olduğu anda kurtarıcı bahadır ortaya çıkar. Düşmanla bahadır veya bahadırlar arasındaki mücadele her süjede ayrı bir biçimde anlatılır. İl'ya Muromets'in kurtarıcı olduğu bılinalarda İl'ya ya tek başına mücadele eder ya da diğer bahadırları da toplayarak saldırıyı organize eder. Knezle olan kavga sahnesinin de eklenmesiyle İl'ya Muromets'in vatansever kimliği daha yoğun bir biçimde ortaya çıkar. Ülkenin çıkarı için İl'ya kişisel kavgasını bir yana bırakır. 18.yy. ve 19.yy.'ın başında

yapılan kayıtlarda yer almayan, fakat 19.yy.'ın ikinci yarısında çok yaygın olan bahadırların “Kutsal Rus Toprak Ana” (*radi matuşki svyato-Rus' zemli*) adına savaştıklarını ifade eden formül onların vatanseverliklerini daha da ön plana çıkarmaktadır. Burada yeri gelmişken P.G.Bogatıryov'un *Voprosı teorii narodnogo iskusstva* ‘Halk Sanatı Teorisi ile İlgili Konular’ adlı kitabında yer alan *Funksii leytmotivov v russkoy bılıne* ‘Rus Bılınasında Laytmotiflerin İşlevleri’ adlı makalesine de değinelim. Bogatıryov bu çalışmasında, yukarıdaki formüle çok benzeyen ve bılınalarda yaygın olarak kullanılan bir başka formülü: *stoyat' za veru, za oteçestvo* ‘dini, vatani korumak’ ifadesini ayrıntılı olarak ele alır. Araştırmacı Gil'ferding'in T.G.Ryabinin adlı anlatıcıdan derlediği “İl'ya Muromets ve Kalin Çar” adlı bılınayı inceledikten sonra, bu laytmotifin bılına boyunca farklı değişkeler şeklinde on kez tekrar edildiğini tespit eder ve bılınanın temel içeriğine bakıldığında bunun baskın (dominant) bir laytmotif olduğu sonucuna varır. Bogatıryov'un tespit ettiği diğer önemli noktalar ise kısaca şunlardır: Bılınalarda baskın laytmotiflerin yanı sıra yardımcı laytmotifler de vardır. Baskın ve yardımcı laytmotiflerin incelenmesi sonucu bunların birbirine bağlı oldukları ve bir bütün oluşturdukları görölür. Mısraların arasındaki bağ büyük ölçüde laytmotif olan mısraların sözdizimsel paralelizm şeklinde kurulmasına bağlıdır. Bılınalarda laytmotifler dilbilgisel değişikliklere uğrarlar, özellikle fiil şekilleri ve bunlarla çok sıkı bir bağ içinde bulunan şahıs zamirleri değişir. Laytmotifin işlevi bılınada hangi kahramanın ağzından söylendiğine bağlı olarak da değişir.¹⁴⁰ Bogatıryov'un çalışması bu alanda bir ilk sayılır.

¹⁴⁰ P.G.Bogatıryov, **Voprosı teorii narodnogo iskusstva**, İzd. “İskusstvo”, M., 1971, s.432-449.

Birçok konu gibi, bılinalardaki laytmotifler de daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirir.

Kiev řehrinin kurtarılması ile ilgili bılina sűjelerine geri dűnersek, aynı konuyu iřleyen bazı bılinalarda bařkahraman, dűřmanla műcadele etmek için sabırsızlanan genç bahadır Yermak'tır. Yermak diđer bahadırların gecikmesinden dolayı memnuniyetsizlik duyar, onları beklemeden dűřmana tek bařına saldırır. Dűřman ordusundan çok sayıda kiřiye ۆldürerek yorgun dűřer, tam o sırada diđer bahadırlar onun yardımına yetişir.

Kiev řehrini dűřmana karřı koruyan bir bařka kahraman da Vasiliy İgnatyev'dir. Vasiliy İgnatyev, řehir kenar mahallelerinin ayak takımından gelmektedir. Bu tür bılinaların 17.yy.'da řekillendikleri dűřünűlűr. 19.yy.'ın ilk yarısında yapılan en erken bılina kayıtlarında bu kahramanla ilgili řöyle yaygın bir sűje vardır (ancak bu sűje tam deđildir): Sarhoř Vasiliy, Knez Vladimir'in isteđi üzerine kűr kűtűk sarhoř bir halde dűřmanla savařmaya gider. Dűřmanın (Batıga'nın) en yakın adamını okuyla ۆldüren Vasiliy, Batıga'nın isteđi üzerine Knez Vladimir ve boyarları tarafından "suçlu" olarak Batıga'ya teslim edilir. Dűřmanın adırında Vasiliy vatan hainiyemiř gibi davranır ve Kiev řehrini ele geçirmesi için Batıga'ya yardım teklif eder. Ondan Tatar ordusunu kendisiyle gűndermesini ister. Sűjenin devamı yoktur. Fakat 1860 yılında kaydedilen bir bılınada Batıga'nın Vasiliy'e inandıđı ve ordusunu onunla gűnderdiđi, Vasiliy'in de orduyu yok ettiđi anlatılır.

Bazı bılinalarda Kiev řehrini dűřmana karřı koruyan genç bahadır Mihail Daniloviç'tir (bazı bılinalarda İvan Daniloviç, kuzey-dođu bılinalarında Mihail İgnatyeviç olarak da geçer). Bu bahadırın babası Danilo İgnatyeviç de gűlű bir

bahadır, fakat yaşlandığında manastıra inzivaya çekilir. Düşmanın şehre saldıracağı haberi geldiğinde Danilo'nun küçük oğlu Mihail düşmanla dövüşmek ister, fakat henüz yaşı küçük olduğundan onu vazgeçirmeye çalışırlar. Bunun üzerine genç Mihail manastıra babasının rızasını almaya gider. Babasının onayını aldıktan sonra düşmanla dövüşür, babası da yardımına gider, fakat oğlu düşmanı tek başına yenmeyi başarmıştır. Bu bilinada bahadırın kahramanlığını daha ön plana çıkarmak amacıyla onun yeteneklerini küçümseme, ona gerekli değeri vermeme motifi kullanılmıştır.

Bahadır Surovets-suzdalets hakkındaki bilinanın giriş bölümü diğerlerinden biraz daha farklıdır. Bu bilinada bahadır, düşmanın şehre saldıracağı haberini, vurmak istediği kehanet sahibi bir kargadan öğrenir. Bilinanın devamı diğerlerinde olduğu gibidir.

Suhman hakkındaki bilinanın süje gelişimi ise çok daha farklıdır. Knez, bahadıra canlı bir kuğu getirmesi için emir verir. Bahadır emri yerine getirmeye çalışırken düşmanla karşılaşır. Tek başına düşmanı yener, fakat çok ağır yaralar alır. Knezin etrafındaki boyarlar Knezi bahadırın düşmanla savaştığı konusunda kendisine yalan söylediğine inandırır ve bunun üzerine Knez bahadırı zindana attırır. Gerçeği öğrendikten sonra onu serbest bırakmalarını emreder. Kneze dargın olan Suhman yaralarını kapattığı ağaç yapraklarını kaldırır ve her yer kan olur. Böylece bu bilinada daha çok bahadıyla Knez ve çevresi arasındaki çatışma ön plana çıkmaktadır.

Kiev şehrinin çeşitli kötülükler yapan zorba bir yabancının elinden kurtarılmasını konu alan bilinalar da kahramanlık bilinaları grubunda ele alınır. “İl'ya Muromets ve İdolişçe”, “Alyoşa Popoviç ve Tugarin” bilinaları

bunlardandır. Bu iki bılının süjeleri birbirine benzerdir. Bahadır Kiev'e giderken yolda karşılaştığı dilencilerden, düşmanın Kiev'de yaptığı kötülükleri öğrenir. Dilenci kılığına girerek Knez Vladimir'in düzenlediği eğlenceye katılır. Düşmanı kızdırır. İdolişçe veya Tugarin bahadırın kendisiyle alay etmesinden rahatsız olur ve ona bıçak atarak öldürmek ister, fakat bahadır onu öldürür. Düşmanı yenme sahnesi ise her iki bılınada farklı betimlenir. İl'ya Muromets düşmanı eğlencede öldürür, Alyoşa Popoviç ise düşmanı savaş meydanında teke tek dövüşerek ve kurnazlığa başvurarak yener.

“Dobrinya Nikitiç ve Yılan” adlı bılina da konu bakımından düşmanla mücadeleyi işleyen kahramanlık bılinaları grubuna dahil edilir. Bu bılina süjesi aynı zamanda en eski kahramanlık süjelerinden biri olarak kabul edilir. Süje gelişimi şu şekildedir: Yılan Rusya'ya saldırır ve Rusları esir alır. Yılanla teke tek dövüşen Dobrinya onu yener ve Rusları Knez Vladimir'in yeğeni olan Zabava Putyatişina ile birlikte kurtarır. Dobrinya Yılanla antlaşma yapar. Bu antlaşmaya göre, Dobrinya Soroçin Dağları'na çıkıp küçük yılanları öldürmeyecek, Yılan da Rusları bir daha esir almayacaktır. Bu bılina Kiev dizisine dahil edilir. Yılan genelleştirilmiş düşman tipi olarak kabul edilir.

İl'ya Muromets'in yabancı bir övüngenle teke tek dövüşünü konu alan bılinalar da temel kahramanlık bılinaları grubuna aittir. Bu tür bılinalarda övüngen, bahadırların buldukları karakolun (zastava) yanından geçerken bahadırları kolaylıkla yenebileceğiyle övünür. Övüngenin tipi abartılı bir biçimde betimlenir. Böylece güç açısından bahadır daha zayıfmiş gibi gösterilir. Çoğu bılınada yenilgiye uğrayan düşman İl'ya Muromets'in oğlu çıkar. Savaş

meydanında babanın hiç bilmediği, tanımadığı oğluyula karşılaşması motifi çok eski ve yaygın bir motiftir.

Teke tek dövüşü konu alan bılinalar genellikle bahadır karakolunun betimlenmesiyle başlar. Bahadırlar karakolda kuş bile uçurtmazlar. Bu tür bılinalarda ülkenin düşmandan korunması ana fikri ağır basmaktadır. Karakolun yanı sıra bahadırların karakteri hakkında da bilgi verilir. Bu tür bilgiler bahadırların kişisel özelliklerinin betimlemesinden de elde edilir. Örneğin, Dunay sessiz, sakindir; Alyoşa gururlu ve kibirlidir; Dobrinya, eğitilmiş insanlardandır. Çoğunlukla bahadırlar belirli bir sosyal grubun temsilcileridir. Örneğin, Alyoşa papaz soyundandır, Grişka boyar soyundandır.

Yabancı saldırganlarla mücadele konusunu işleyen bılinalardan biri de Dobrinya Nikitiç ve Vasiliy Kazimiroviç hakkındaki bılınadır. Bu bılınanın süjesi Kiev Knezinin Tatarlara vergi ödemekten kurtulması konusu etrafında gelişir. Fakat bu bılınada bahadır düşmanı askeri bir mücadele sonucu değil, aklını, gücünü, yeteneğini kullanarak yener. Dobrinya Nikitiç düşmanla yaptığı satranç oyununda, yumruk kavgasında, ok atışında galip gelir.

Moğol-Tatar Hakimiyetinin izlerini, bir zamanlar kaçırılıp esir alınan yakın akrabalarla tesadüfen karşılaşmayı konu alan bılinalarda görmek mümkündür. Küçük yaşta Tatarlar tarafından kaçırılan kızkardeşini kurtaran bahadır Kazarin hakkındaki bılina, kardeşlerden birinin küçük yaşta düşman tarafından kaçırıldığı Kryakovlu iki prens kardeşin teke tek dövüşte karşılaşmalarını anlatan bılina bunlara örnek verilebilir.

Moğol-Tatar istilası ile bağlı olmayan, fakat yine de vatanın korunması ana fikrini içeren, Knezlerin çeşitli seferlerini konu alan kahramanlık bılinaları da

vardır. Gleb Volodyeviç'in Korsun'a, Volga (Volh)'nın Hint (veya Türk) topraklarına yaptığı seferleri anlatan ve Knez Roman'ın Litvanyalı kardeşleriyle olan çekişmesini anlatan bılına bunlardandır. Bu bılinalarda kahraman halktan biri değildir, zaferle sonuçlanan bir sefer düzenleyen kişi Knezdir, fakat bu kahraman da bahadır özellikleri taşımaktadır. Knezlerin düzenledikleri seferler genellikle savunma amaçlıdır. Örneğin, Gleb Volodyeviç, Korsun Hükümdarının ele geçirdiği Rus gemi ve mallarını kurtarmak için Korsun'a saldırır. Volga (veya Volh) Hint (veya Türk) hükümdarının Rusya'ya saldıracağı haberini alır ve bunu önlemek için sefer düzenler. Knez Roman, Livik'e (veya Litvanya Knezlerine) karşı karısı ve küçük oğlunu kurtarmak için sefere çıkar.

'Russkoye narodnoye poetičeskoye tvorčestvo' adlı kitapta İl'ya Muromets ve Haydut Solovey hakkındaki bılına ülke içindeki haydutlarla mücadeleyi konu alan kahramanlık bılınası olarak ele alınır. V.Propp ise bu bılınayı, "Dobrinya ve Yılan", "Alyoşa ve Tugarin", "İl'ya ve İdolişçe", "Dyuk ve Dev Şark" gibi olağanüstü varlıklarla mücadeleyi anlatan kahramanlık bılınaları içerisine dahil eder. Bu bılına 18.yy.'da ve 19.yy.'ın ilk yarısında çok yaygındır. El yazmalarda en çok rastlanılan bılına da budur. Haydut Solovey aslında yarı insan yarı yaratıktır. Korkunç ışııyla yanından gelip geçenleri öldürür. Knez ve boyarların hicvedilmesi, bahadırın yüceltilmesi bu bılınada da açıkça görülür.

Mikula Selyaninoviç ve Volga Svyatoslaviç hakkındaki bılına kahramanlık bılınaları arasında özel bir yere sahiptir. Bu bılınada herhangi bir askeri mücadele sonucu elde edilen zaferden değil, emeğin zaferinden söz edilir. Mikula Selyaninoviç, geniş orman arazilerini, taşlı toprakları temizleyip tarla haline getiren bir bahadırıdır. Bılınada Mikula, Knez Volga ve birliği ile karşılaştırılır ve

her defasında onun üstünlüğü daha belirgin bir şekilde betimlenir. Mikula'nın gücü abartılmıştır. Mikula sabanı bir eliyle kullanır, Knez ve birliği ise hep birlikte bile onu yerinden kaldıramazlar. Mikula'nın çelimsiz kırsığı Knezin atını geride bırakır. Mikula, köylüler tarafından çok sevilen bir kahramandır.

Kahramanlık binaları dışında Propp'un belirlemiş olduğu novel türü binalar ve masal özellikli binalar sözünü ettiğimiz çalışmada genel olarak sosyal içerikli binalar grubu içerisinde ele alınır. Bu tür binalarda bahadırların özel ve aile hayatlarında meydana gelen çeşitli olaylar, Eski Rus Devleti döneminde büyük şehirlerdeki toplumsal ilişkiler, farklı sosyal grupların çatışması, rekabet, toplumun farklı sınıflarından temsilcilerin güç, çeviklik, zenginlik yarışı ele alınır. Bu gruptaki binalar içerik ve süje açısından çok daha büyük bir çeşitlilik gösterir. Bunlardan bazılarının, ünlü kahramanların şiirsel biyografisini ve epik kişiliğini yeni sahnelerle tamamlamak çabası sonucu ortaya çıktıkları düşünülür. Bazı binalarda ise daha önce duyulmamış yeni kahramanların adı geçer: Dyuk Stepanoviç, Stavr Godinoviç, İvan Gostinnıy sını (Misafirin oğlu İvan), Dunay, Potok (veya Potık), İvan Godinoviç, Çurilo Plenkovıç, Danil Lovçanın.

Bu gruba giren binaların bazıları, düşmanla mücadele, bahadırın onuru gibi kahramanlık binalarına özgü motifleri de içerirler. Sosyal içerikli binalarla kahramanlık binaları arasındaki sınırlar çok belirgin değildir. Bir gruptaki binalar bazen diğer gruptaki binalardan ayrı ayrı sahneler alarak daha karmaşık bir kompozisyon oluştururlar. Bu durum özellikle 19.yy.'ın ikinci yarısı ve 20.yy.'ın başlarında daha çok görülür.

Bahadırların yabancı ülkelere gidip Knez Vladimir'e veya kendilerine eş bulmalarıyla ilgili binalar genellikle kahramanlık binalarına daha yakındır. Bu konuyu işleyen üç ayrı bılina süjesi vardır. Bunlardan ilki Dunay hakkındaki bılınadır. Bu bılının erken feodal dönemde, 11-12.yy.'da ortaya çıktığı ve 11.yy.'da meydana gelen (Knez Vladimir'in Polonya prensesi Rogned ile olan evliliği) bazı gerçek tarihi olguları taşıdığı düşünülür.

Aynı konuyu işleyen ikinci bılina Potık hakkındaki bılınadır. Bu bılina daha çok masal özellikleri taşımaktadır. Üçüncü bılina, İvan Godinoviç hakkındaki bılınadır. Bu süjenin daha geç bir dönemde, 16.yy.'da ortaya çıktığı görüşü yaygındır. Bu üç bılina da 17.-18.yy. kayıtlarında yer almaktadır. 19.yy. boyunca da çok yaygın olmuşlardır. Bu bılinaları kahramanlık binalarına yaklaştıran ise bahadırların düşmanlarla yaptıkları mücadele sahneleridir. Dunay hakkındaki bılınada, Litvanya kralı kızını Knez Vladimir'e vermeyi önce kabul eder, fakat sonra bu düşüncesinden vazgeçer. Dunay ve diğer Rus bahadırları kendilerinin ve Knezlerinin onurunu korumak için kralla savaşır. Potık hakkındaki bılınada Potık, karısını kendi çarlarına eş olarak almaya gelen düşmanla mücadele eder. İvan Godinoviç hakkındaki bılınada geleneksel kahramanlık özellikleri daha zayıftır. İvan Godinoviç'in özel, aşk ilişkisindeki rakibi aynı zamanda Rus Devletinin de düşmanı olan bir çardır.

Potık hakkındaki bılınada Rus halkının kahramanlık duygularını ön plana çıkaran bir özellik daha vardır. Potık'ın başına gelenlerin sebebi, karısının Rus Devletinin düşmanı olan yabancı bir devletten olmasıdır. Potık'ın karısı aynı zamanda bir cadıdır, iki kez büyü yaparak kocasını öldürmeye çalışır, düşmanın Kiev'e saldırmasına sebep olur. İvan Godinoviç hakkındaki bılınada da buna

benzer bir durum söz konusudur. Bu bilinanın bazı değişmelerinde kahramanın karısı Altın Ordu'ludur. Bahadırın etrafındakiler, onu karısının gaddarlığı konusunda uyarırlar, fakat bahadır onları dinlemez. Bu bilinanın daha erken kayıtlarında kahramanın eşi Rus kökenlidir, fakat o da düşmanla işbirliği yapar.

Sosyal içerikli binalar arasında rekabet konusunun işlendiği, Knez Vladimir ile bahadırlar arasındaki akıl, hesap, çeviklik yarışmalarının betimlendiği binalar vardır. Bu binaların süjeleri, yarışmaların içeriği, özelliği ve amacı farklıdır. Örneğin, Dyuk Stepanoviç Knez Vladimir'in boyarlarından biri olan Çurilo Plenkoviç ile zenginlik bakımından yarışır, İvan Gostinniy sın ve Knez Vladimir atlarıyla yarışır. Stavr hakkındaki binalarda ise Stavr'ın karısı erkek kılığına girerek Knez'in boyarlarını ok atışında ve teke tek dövüşte yener. Süjeler ne kadar farklı olursa olsun bu binalarda bahadırın Knez Vladimir'i ve boyarları yenmesinin verdiği sevinçli betimleme eğilimi açıkça görülmektedir.

Çurilo Plenkoviç hakkındaki binalarda önemli sosyal içeriğiyle dikkat çeker. Zengin ve yakışıklı Çurilo Knez Vladimir için çalışır. Knez'in gücüne güvenerek Çurilo ve birliği Kiev halkına bir sürü eziyet çektirir. Knez, Çurilo'nun kendisine zengin hediyeler vermesinden dolayı memnun bir şekilde onu destekler. Danilo Lovçanın hakkındaki binalarda Knez Vladimir çok daha olumsuz bir biçimde betimlenmiştir. Knez en sadık hizmetkarını sırf karısına sahip olabilmek için öldürmeye kalkışır. Gururlu, dürüst ve sadık hizmetkar Danilo ise bilinanın sonunda Kneze laik olamadığından dolayı kendini öldürür.

Sosyal içerikli binalar arasında Alyoşa Popoviç'in Dobrinya Nikitiç'in yokluğunda onun karısıyla evlenme girişimini konu alan binalarda da Knez

Vladimir olumsuz betimlenmiştir. Knez Vladimir Alyoşa Popoviç'in Dobrinya'nın karısı ile evlenmesinde ön ayak olur.

Yukarıda sözü edilen bütün bılinalar Kiev dizisine dahildir. Bunların dışında bir de Eski Novgorod hayatını anlatan bılinalar vardır. Sadko ve Vasiliy Buslayev hakkındaki bılinalar bunlardandır. Bu bılinalarda, Kiev dizisi bılinalarına özgü yabancı saldırganlarla ve halkın iç düşmanlarıyla mücadele konusu ele alınmaz, halk kahramanı Knez ve boyarlarla karşılaştırılmaz. Bu iki bılınada insanın kendi yetenekleri sayesinde elde ettiği olanaklardan sözedilir.

Sadko hakkındaki bılina ile ilgili T.M.Akimova'nın özel bir çalışması vardır. *Struktura bilinnogo tsikla o Sadko* 'Sadko Hakkındaki Bılina Dizisinin Yapısı' adını taşıyan bu çalışmada Akimova, bu bılina ile ilgili R.S.Lipets'in yapmış olduğu bölgesel sınıflandırmaya yer verir. Sadko hakkındaki bılina metinlerini Lipets dört grupta toplar: Olonets, Beyaz Deniz, Ural-Sibirya ve Peçora. V.Propp bunlara bir de Don grubunu ekler. Bütün bu değişkelerin içeriği çok farklı da olsa Akimova bazı ortak özelliklere göre bunları üç grupta birleştirir: Don ve Peçora, Beyaz Deniz ve Olonets, Ural-Sibirya. Bu bılinalarda değişkelerin süje gelişimini tahmin etmek zordur, çünkü bu değişkelerin süjeleri çok nadir olarak tek başına varlığını sürdürür, çoğu zaman birbirleriyle birleşirler. Birinci süjede eğlenceye çağırılmayan fakir gusli çalgıcısı Sadko, Il'men Gölü kenarına gider. Onun gusli çalışını çok beğenen deniz çarı ona Novgorod halkı ile gölden altın balık tutacağı konusunda iddiaya girmesini ister ve bu iddiayı kazanmasında ona yardımcı olur. Bunun sonucunda Sadko zengin bir tüccar olur. İkinci süjede Sadko zihin çevikliği, başarısı ve akli sayesinde zengin bir tüccar olur. Gücünün ve olanaklarının farkındadır ve bütün Novgorod'u yarışa davet eder. Bılınanın bu

versyonunda iki farklı son vardır: Sadko ya kazanır ya da kaybeder. Üçüncü süje birincisinin devamı gibidir. Birçok mal satın alan Sadko deniz çarının isteği üzerine denizin dibine iner. Bu bilinin kahramanı Sadko'nun iki kimliği vardır: o hem bir gusli çalgıcısıdır, hem de zengin misafir, tüccardır. Çalışmasında Sadko'nun bu kimliklerinden hangisinin daha önce şekillendiği, hangi süjenin daha eski olduğu konularındaki farklı görüşlere ayrıntılı olarak değinen Akimova, Sadko hakkındaki hikayeleri bılina olarak adlandırmamak gerektiği sonucuna ulaşır. Bunlar, farklı dönemlerde ortaya çıkmış, farklı folklor türlerinin motif ve şiirsel geleneklerini içeren, özgün ve karmaşık şarkı dizisidir. En eski ve en sanatsal olanları ise Sibiryta bölgesinde korunan değışkelerdir.¹⁴¹

Vasiliy Buslayev hakkındaki bılina bahadırın sınır tanımayan gücünün betimlenmesiyle başlar. Vasiliy Buslayev korku nedir bilmeyen, yiğit bir delikanlıdır ve gücüne son derece güvenir. Bütün Novgorod'u kendisiyle dövüşmeye davet eder ve herkesi yener. Fakat bu bılina bahadırın gücünü boş işler uğruna harcadığı görülür. Vasiliy Buslayev, gücünü büyük toplumsal öneme sahip olaylar uğruna değil de, ufak tefek anlamsız işler için kullanır.

Bahadır Svyatogor da bu açıdan Vasiliy Buslayev'e benzemektedir. Svyatogor hakkındaki bılinalar fazla yaygın değildir. 18.yy. ve 19.yy. başlarında yapılan kayıtlarda onunla ilgili bılinalara rastlanmaz. Ancak 1860-1870 yıllarında yapılan kayıtlarda çok az sayıda değışke vardır. Bu değışkelerde Svyatogor'un yeri açıkça belirlenmiştir. Svyatogor, yabancı saldırganlara karşı yapılan hiçbir mücadelede yer almaz, vatani ve halkı uğruna hiçbir kahramanlık yapmaz. Svyatogor'un gücü bütün bahadırların toplam gücünden daha fazladır. Bu öyle

¹⁴¹ T.M.Akimova, "Struktura bilinnogo tsikla o Sadko", **Voprosı literaturı i fol'klora**, İzdatel'stvoVoronejskogo universiteta, Voronej, 1973, s.153-166.

bir güçtür ki bahadırın kendisine bile çok ağır gelir. Bu gücün hiç kimseye bir faydası yoktur, sonunda bahadırın ölümüne sebep olur. Büyük, önemli bir amaç uğruna harcanmayan güç eninde sonunda bu gücü taşıyana karşı döner.

Devleti ilgilendiren önemli büyük sorunların yanı sıra bılinalarda özel ve aile hayatı ile ilgili ahlak sorunlarına da değinilir. “Dobrinya ve Alyoşa” adlı bılınada Dobrinya Nikitiç’in aile ilişkileri olumlu olarak verilmiştir. Dobrinya iyi bir evlat olmanın yanı sıra iyi niyetli, mantıklı ve merhametli bir kocadır. Dobrinya savaşa giderken karısına eğer altı yıl içerisinde dönmezse artık onu beklememesini ve başkasıyla evlenmesini, fakat bu kişinin asla Alyoşa Popoviç olmamasını tembih eder. Karısı onun uyarısını dinlemeyerek Alyoşa ile evlenmeye kalkar, fakat Dobrinya bunu isteyerek yapmadığını, buna zorlandığını anlar ve karısını affeder. Dobrinya, Alyoşa’yı ise karısıyla evlenmeye kalkıştığı için değil, onun öldüğünü söyleyerek annesini üzdüğü için asla affedemez. Dobrinya’nın karısı Nastasya Mikuliçna kocasını seven, ona sadık, ahlaklı bir kadındır, fakat bağımsız hareket edemez. Kocasının sözünü dinler ve onu altı yıl bekler, kocası gelmeyince bir altı yıl daha bekler ve ancak Knez Vladimir ve Karısı Apraksiya’nın yoğun ısrarları sonucunda Alyoşa ile evlenmeyi kabul eder.

Knezle zorla evlenmek yerine ölümü tercih eden Danilo Lovçanın’in karısı ve Tatarlar tarafından esir alındığında namusunu korumayı başaran ve kaçarken her türlü engeli kahramanca aşan Knez Roman’ın karısı Marya Yuryevna büyük manevi güce sahip, sadık kadın tipleridir. Bu olumlu kadın karakterlerine zıt olarak bir de ahlaksız ve gaddar kadın tipleri vardır. Knez Vladimir’in karısı Apraksiya, çar Solomon’un karısı Solomaniya, kötü kalpli cadı Marinka bunlardan bazılarıdır.

Bazı bılinalarda, oğlunu çok seven ve onu dűşüncesizce yapılan davranışlara karşı korumaya çalışan bahadırın annesi “namuslu dul kadın” tipini yansıtır. Buna örnek olarak, Dobrinya Nikitiç, Dyuk Stepanoviç ve Vasiliy Buslayev’in anneleri verilebilir.¹⁴²

Rus bılinalarının içerik yönünden ele alınması ve sanatsal ana fikirlerinin incelenmesi değindikleri konuların, yaratılan tiplerin çeşitliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bılinalardaki kahraman tipleri birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir ve çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri de Yu.İ.Yudin’in *Tipi geroyev v geroieskih russkih bılinah* ‘Rus Kahramanlık Bılinalarında Kahraman Tipleri’ adlı çalışmasıdır. Yudin, kahramanlık bılinalarında süjenin kuruluşu bakımından birkaç farklı kompozisyon türü ayırt eder ve bılina kahramanlarını bu kompozisyon türleri içerisinde inceleyerek onların betimlenmelerindeki farklılıkları ortaya koymaya çalışır. Farklı süjelerde aynı isim altında karşımıza çıkan kahramanlar, kimliklerinin bütünlüğüne rağmen farklı kompozisyon yapısına sahip bılinalarda çok farklı betimlenirler. Aynı kompozisyon yapısına sahip bılinalarda farklı isimlerdeki kahramanlar ise birçok ortak özelliğe sahiptir. Süje ve kompozisyon bakımından farklı bılina türleri olduğu gibi, farklı kahraman tipleri de vardır. Yudin’e göre en eski süjeler tesadüfen gerçekleşen karşılaşmaları ve maceraları konu alan süjelerdir. Dobrinya ve Yılan (Dobrinya’nın ilk savaş deneyiminin anlatıldığı bölüm), Alyoša Popoviç ve Tugarin (kahramanın Tugarin’le Kiev yolunda karşılaştığı değişke), Muromets ve Haydut Solovey (bahadırın Kiev’e gelmeden önceki bölüm), Svyatogor ve İl’ya Muromets, Vasiliy Buslayeviç hakkındaki bılinalar bu

¹⁴² **Russkoye narodnoye poetieskoye tvorestvo**, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1955, Tom II, Kniga 1, s. 146-178.

gruba dahildir. Bu binalarda kahramanların betimlenmesinde gelecekle ilgili öngörü hissedilir. Kahramanların eylemlerinde gizemli, psikolojik olarak açıklanamayan, fantastik özellikler vardır. Kahraman, insani özelliklerinin yanı sıra daha üstün güçler tarafından yönetilen bahadır özellikleri taşır ve ruh hali ile ilgili hiçbir bilgiye yer verilmez. Olaylar boyunca bahadırın ne hissettiğini anlamak mümkün değildir. Bu binalarda kahramanlar tek başına hareket ederler. Volga'nın seferini anlatan bılina, Dobrinya ve Yılan adlı bılının ikinci bölümü, Dunay'ın evliliği ile ilgili bılina (bahadırın Nastasya ile birlikte Kiev'e varmadan önceki bölüm), Dobrinya ve Vasiliy Kazimiroviç hakkındaki binalarda kahramanlar önceden belirlenen bir amaç doğrultusunda yabancı ülkelere giderler ve bu topraklarda bazı olaylar meydana gelir. Bu tür binalar ikinci grubu oluşturur. Burada kahramanlar artık tek başına değildir, Knez Vladimir'in emirlerini yerine getiren sadık hizmetkarlardır ve çok sayıda düşmanla mücadele ederler. Fakat bazı durumlarda ilk gruba ait özellikler de gözlenir. Tatarlarla mücadeleyi konu alan binalar (İl'ya Muromets, Samson ve Kalin; İl'ya, Yermak ve Kalin; Vasiliy İgnatyeviç ve Batıga; Danilo İgnatyeviç ve Oğlu) üçüncü grubu oluşturur. Bu tür binalarda, görevine sadık, yüksek ahlaki değerlere sahip ve vatani uğruna her şeyi göze alan ideal kahraman tipi çizilir. Bahadırlar kişisel konuları bir yana bırakarak milli çıkarları savunurlar. Bu gruptaki binalar tarihi özellik taşır. Dördüncü grubu sosyal mücadele içerikli ve bahadırlarla Knez ve boyarlar arasındaki çekişmeleri konu alan binalar oluşturur. Bu tür binalarda kahramanın kendi iç dünyasında meydana gelen güçlü duygular öne çıkarken,

eski tipik bahadır özellikleri daha arka plandadır. Kahramanın fiziksel gücü ve davranışlarını yöneten psikolojik sebepler daha gerçeğe uygun, daha insandır.¹⁴³

T.M.Akimova, Yudin'in sınıflandırmasında bazı metot hatalarına işaret eder. Örneğin, Yudin sanatsal olarak bir bütün oluşturan binaları uygun gördüğü biçimde böler. "İl'ya ve Haydut Solovey" adlı binaların birinci bölümünü ilk gruba dahil ederken, son bölümünü dördüncü gruba dahil eder. Ayrıca Yudin'e göre, binalarda birçok gizem vardır. Örneğin, yine aynı binalarda İl'ya'nın evden niçin ayrıldığı belli değildir, ve sanki yolda Haydut Solovey ile karşılaşması onun kaçınılmaz kaderidir. Birçok araştırmacıya göre ise, burada herhangi bir gizem söz konusu değildir. Bahadır ilk kahramanlığını yapmak üzere yola çıkar, Kiev'e ulaşmak için acele eder ve yolda karşısına çıkan bütün engelleri yok eder.¹⁴⁴ Bu konuda bir başka itiraz da F.M.Selivanov'tan gelir. Selivanov, özellikle Alyoşa Popoviç ve Tugarin hakkındaki binaların birçok değişikliğinde kahramanın neden Kiev'e gittiğini açıkça belirttiğini ifade eder. Kahraman ya "şefkatli Knez Vladimir'e hizmet etmek için", ya "Kiev'i felaketten kurtarmak için", ya da "Kiev'i korumak için" yola çıkar. Yudin ortaya attığı görüşü desteklemek amacıyla bu temel gerekçeleri gözardı etmiştir.¹⁴⁵

Poetika russkogo fol'klora 'Rus Folklorunun Poetiği' adlı kitabında binaların süjelerine değinen bir başka araştırmacı da S.G.Lazutin'dir. Lazutin, binaların süjelerinin binaların içeriğiyle yakından bağlı olduklarını belirtir. Binaların içeriğinin temelinde binaların yaratıcısı, anlatıcısı ve dinleyicisi için milli ve tarihi önem taşıyan olaylar yatmaktadır. Binaların baş kahramanları ideal özellikler taşıyan

¹⁴³ Yu.İ Yudin., "Tipi geroyev v geroičeskih russkih binalah", **Russkiy Fol'klor**, İzd.Akademii Nauk SSSR, vıp.XIV, L., 1974, s.34-45.

¹⁴⁴ T.M.Akimova,1977, s.16-17.

¹⁴⁵ F.M.Selivanov, "İzobrajenije čeloveka v binalah", **Fol'klor. Poetičeskaya sistema**, İzd."Nauka", M., 1977, s.205-206.

bahadırlardır ve bılının amacı dinleyiciye çok önemli olaylar hakkında bilgi vermektir. Bılinalarda olması mümkün olmayan olağanüstü olayları bile anlatıcı gerçekmiş gibi anlatır. Bütün bu özellikler bılınaların süje ve kompozisyonuna da yansır. Bılınalar, tarihi, genel anlamda yansıtan yapıtlardır. Kiev Rus Devleti dönemi, Moğol-Tatar hakimiyeti dönemi, Kıpçaklarla, Peçeneklerle ve Tatarlarla olan mücadeleler bılinalara yansımıştır. Knez Vladimir, Dobrinya Nikitiç, Alyoşa Popoviç, İl'ya Muromets gibi kahraman tiplerinin gerçek tarihi prototipleri varken (Knez Vladimir'in tipinde Büyük Knez Vladimir Svyatoslaviç ve Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın birleştiği düşüncesi yaygındır; Dobrinya Nikitiç Knez Vladimir Svyatoslaviç'in voyvodası olan Dobrinya ile özdeşleştirilir, Alyoşa Popoviç'in Rostov'da yaşayan bir yiğit olduğu söylenir, İl'ya Muromets ile ilgili bazı bilgilerin Alman kaynaklarında yer aldığı ileri sürülür) Solovey Razboynik, Zmey, İdolişçe gibi tipler tamamen uydurmadır. Bılina süjeleri de tamamen uydurmadır, fakat gerçek bir olgu olarak değerlendirilirler. Bılina süjesinde baş kahramanın hayatından alınan kısa bir kesitte genellikle bir veya iki, çok nadiren daha fazla olay yer alır. Süjenin az sayıda olaydan oluşması, bılının belirgin bir tür özelliğidir. Bu yüzden bılınaları ard arda sıralayıp epope oluşturmaya çalışan bilim adamlarının çabaları olumlu sonuç vermemiştir.¹⁴⁶Bu tür çabaların boşuna olduğunu işaret edenlerden biri, bılina poetiğinin birçok belirgin özelliğinin saptanmasında büyük bir rol oynayan ünlü Rus edebiyat eleştirmeni V.G.Belinskiy'dir. Kirşa Danilov'un derlediği "Eski Rus Şiirleri"ni inceleyerek Belinskiy, bu yapıtların içerik bakımından birbirine benzediklerini, fakat birbirleriyle bağlı olmadıklarını; bol

¹⁴⁶ S.G.Lazutin, *Poetika russkogo fol'klora*, İzd. "Vıssşaya şkola", M., 1989, s.26-29.

söz ve az eylem içerdiklerini belirtir. Ünlü eleştirmen bu bılınaların birbirinin devamı olmadıklarını, her birinin ayrı bir yapıt olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁷

Bılınalarda olay sayısının neden az olduğu konusu ise tam olarak aydınlatılamasa da bilim adamları arasında bunun sebebinin, anlatıcının dinleyicilerin dikkatini çok sayıda karmaşık olaylara değil de tek veya birkaç önemli olay üzerinde toplamaya çalışması olduğu görüşü yaygındır. Süjenin temelinde az sayıda olayın yer almasıyla bılına bu olayları mümkün olduğu kadar derin bir biçimde işlemek ister.

Ob epiçeskom podtekste ‘Epik Metinaltı Üzerine’ adlı makalesinde B.N.Putilov, epik süjenin iki boyutlu olduğundan söz eder. İlk boyutu doğrudan anlatılan, “görünen” hikayedir. Fakat bu hikaye çoğu zaman bılınanın içeriğinde yer alan birçok konuyu tam olarak aydınlatmaz. Aynı zamanda hikayenin kendisi de birçok bilmece ve belirsizliklerle doludur. Kahramanların davranışları çoğu zaman açıklanmaz, meydana gelen olayların gerçek, derin anlamı açıkça belirtilmez. Bütün bunlar süjenin derinliğinde yer alan ve kendini farklı biçimlerde hissettiren metinaltı (podtekst) ile açıklanabilir. Epik metinaltını, kahramanın herhangi bir davranışını, eylemini açıklayan gizli bir gerekçe olarak tanımlamak mümkündür. Meydana gelen olayların anlamını ortaya çıkaran gizli, fakat nesnel olarak var olan bir gerekçe. Metinaltı epik ilişkilerle ilgili ortak formülleri ortaya çıkarır, epik mantığın çözümlenmesine yardımcı olur, epik kahramanın mantık dışı davranışlarının anlaşılmasını sağlar. Kahramanın

¹⁴⁷ V.G.Belinskiy, 1979, s.187-188.

kaderinin epik açıdan nasıl programlanmış, önceden belirlenmiş ve kaçınılmaz olduğunu ortaya çıkarır.¹⁴⁸

Bu bölümde üç büyük grupta toplanan ve birçok alt bölüme bölünen bilina süje çeşitliliğine ve bunlarla ilgili bazı önemli çalışmalara değindik. Bir sonraki bölümde ise bilinaların kompozisyon yapısı ile ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹⁴⁸ B.N.Putilov, “Ob epiçeskom podtekste” (Na materiale bilin i yunatskih pesen), **Slavyanskiy Fol'klor**, İzd. “Nauka”, M., 1972, s.4-5.

4. BİLİNALARIN KOMPOZİSYONU

Bılınaları içerik ve şekil yönünden ilk değerlendirenlerden biri yine V.G.Belinskiy'dir. Ünlü eleştirmen bılınaları içerik bakımından çok zayıf ve tekdüze bulur. Bunun sebebini de halk yaşamının sınırlı alanlarında, hayatın durağan olmasında, ilerlemeden sürekli kendi etrafında dönüp durmasında görür. Belinskiy: “ *Bu halk poemalarının içerik bakımından zayıf ve tekdüze oluşlarına bakmaksızın anlattıkları hayatın olağanüstü gücünü hissetmemek mümkün değildir, bu hayat yalnız maddi güç olarak anlatılsa bile onlar için (bahadırlar için) bir orduyu yenmek veya bir buçuk kova şarap içmek arasında güç farkı yoktur, bahadır her zaman bahadırdır, güç de her zaman güçtür, ne ile ifade edildiği önemli değildir. Halkın hayal gücünde, onun ruhunun ve onurunun ölçüsü sayılabilecek idealleri yansıtmaktadır*”¹⁴⁹ der.

Ünlü eleştirmene göre, bılınaların şekli de içerikle uyum içerisindedir. İfade ve anlatım tarzında aynı zayıflık, aynı belirsizlik, aynı tekdüzelik söz konusudur. Örneğin, Knezin veya misafirin içkili eğlence sahnesi bütün bılinalarda aynı şekilde betimlenir. Bahadırın ok atması hep aynı şekilde anlatılır. Kısacası, halk şiirinin kaynakları çok sınırlıdır. Bu sebeple ortak ifadeler kullanılır ve bunlar tekrar edilir. Rus halk şiirinin en önemli özelliklerinden biri de melodik oluşudur. Bazı sözcükler belirli bir anlam ifade etmekten çok, yalnız melodi için gerekli sesleri yan yana getirmek amacıyla kullanılır. Ozan, ritmi bozmamak için sözcük ve mısra tekrarlarına gider. Bunun dışında Rus halk şiirinde sözcük kafiyesinden çok anlam kafiyesi önemli bir rol oynar. Anlam kafiyesinden kastedilen şey mısraların ikililiğidir. İkinci mısra ilkiyle anlam olarak kafiye oluşturur. Gereksiz

¹⁴⁹ V.G.Belinskiy, 1979, s.254.

sözcük, ifade ve mısraların sık sık tekrar edilmesinin, olumsuz benzetmelerin sebebi budur.¹⁵⁰

Belinskiy binalarla ilgili tespitlerini yalnız Kirşa Danilov Seçkisine dayanarak yapmıştır. Binaların kompozisyonu ile ilgili daha ayrıntılı tanımlamalar özellikle P.N.Rıbnikov ve A.F.Gil'ferding'in derledikleri binalar ortaya çıktıktan sonra yapılır.

Danimarkalı bilim adamı Aksel' Ol'rik'in 1908 yılında Berlin'de düzenlenen 4. Uluslararası Tarihçiler Konferansında okuduğu *Epiçeskiye zakonu narodnoy poezii* 'Halk Şiirinin Epik Kanunları' adlı bildirisi bu alanda yapılmış önemli çalışmalardan biridir. A.Ol'rik bildirisinde bütün epik halk yapıtlarında ortak kompozisyon özellikleri olduğunu ileri sürer. A.Ol'rik'in tespit ettiği epik kanunlardan bazılarını A.M.Astahova şu şekilde sıralar:

- Giriş kanunu (zakon vstupleniya) ve sonuç kanunu (zakon zaverşeniya). Bunlardan ilki sükundan coşkuya doğru yavaş yavaş geçişi, ikincisi ise sık sık felaket özelliği taşıyan esas olaydan sonra heyecanlı duygunun yatışmasını sağlar.
- Tekrar kanunu (zakon povtoreniya) (genellikle üç defa yapılan tekrarlar). Bu kanun yalnız gerilimi arttırmak için değil, aynı zamanda betimlenen şeyin yoğunluğunu belirtmek için de kullanılır.
- Sahnenin iki kişi tarafından paylaşılması (stseniçeskaya parnost'), yani eylemde aynı anda en fazla iki kişinin yer alması.
- Karşıtlık (protivopolojnost'). Yaşlı-genç, büyük-küçük, insan-canavar, vs. karşıtlığı.

¹⁵⁰ V.G.Belinskiy, 1979, s.255.

- Epik hikayede her zaman son sına, küçük kardeşe, vs. önem verilmesi. Bu kanuna A.Ol'rik “arka dayanak” (kormovoy upor /Achtergewicht) adını verir. Ayrıca Ol'rik'e göre bu kanunla “üçleme” (troičnost') kanunu destanların ve halk şiirinin en önemli kanunlarıdır.
- Eylem birliği (yedinstvo deystviya), yani eylemin aralıksız olarak meydana gelmesi, paralel hikayelerin yer almaması; eylemin ana kahraman etrafında yoğunlaşması, eylemin simetrik oluşu, eylemde yer alan kahramanların ve eşyaların her türlü özelliklerinden mutlaka söz edilmesi, her motifin mantıklı bir sebebinin olması ve eyleme etki etmesi, vs.

Ol'rik, bılinalar da dahil olmak üzere bütün epik yapıtların ortak kompozisyon kanunlarını kapsamlı bir biçimde ele alır, fakat bu kanunların tarihi oluşumuna değinmez.¹⁵¹

Bılinaları sanatsal açıdan ele alan A.P.Skaftımov'un bılina kompozisyonu üzerine yaptığı çalışmalar ayrı bir önem taşır. Skaftımov'a göre her bılina değişkesinden çok farklı ve birbirine zıt veriler elde edilebilir. Sanatsal iç yapısını belirlemek için her değişkeyi tek tek incelemek gerekir. Daha sonra ortak bir süjenin oluşumunda ve yorumunda özelliklerini, benzer ve farklı yönlerini karşılaştırıp elde edilen bulgulara dayanarak, farklı kişiler tarafından farklı bireysel değişikliklerle aktarılmış olmalarına rağmen, o süjede bılının ortak sanatsal eğiliminden söz etmek mümkündür.

Skaftımov, “İl'ya ve Haydut Solovey” adlı bılının bütün değişkelerini inceler ve hepsinin sanatsal amacının aynı olduğunu tespit eder. Değişkeler bazı bölümleriyle, diğer bılinalardan alınan sahnelerle birbirlerinden ayrılırlar da, bu

¹⁵¹A.M.Astahova, 1966, s.132.

yeni ayrıntı ve bölümler her zaman aynı ana göreve yönelik sanatsal işlevler taşır. Böylece “İl'ya ve Haydut Solovey” adlı bılının bütün değişkelerine bakarak temel bir eğilimden söz etmek mümkündür. Skaftımov, daha birçok bahadır bılınasını değişkeleriyle birlikte inceler (“İl'ya i İdolişçe”, “Kalin”, “Mamay”, “Batıga”, “Alyoşa i Tugarin”, “Dobrınya i Zmey Gorıncışçe”, vs.). İnceleme sonucunda her bılının bütün değişkelere göre aynı kompozisyon yapısına sahip olduğu (çok nadir istisnalar dışında), kahramanlık bılınalarının kuruluş ve Şekil bakımından genel olarak birbirlerine benzedikleri ortaya çıkar. Böylece bu tür bılınaların ortak kompozisyonundan söz etmek mümkündür.¹⁵²

Araştırmacıya göre, bılınaların kompozisyonu ani oluş (neojidannost') etkisi üzerine kuruludur. Bılınaların başında farklı yöntemler kullanılarak her zaman kısaca kahraman hakkında bilgi verilir ve dramatik durum belirtilir. Kahraman hakkındaki daha ayrıntılı bilgileri anlatıcı sanki zamanı gelene kadar gizler. Bılina, dinleyicileri hayrete düşürmeyi sever, bu sebeple bılının başında bahadırın bütün özellikleri belirtilmez. Bılınadaki seyirci kahramanlar başlangıçta gelecekteki kahramanı küçümser: kahraman fazla gençtir, görünüş olarak çirkindir, durumu ilgi uyandırmaz, güven vermez, bazen sebepsiz yere ona hak ettiği ilgi, değer verilmez, hatta gücendirilir. Bılının başında kahramanla ilgili verilen bilgiler her zaman “kahramana gereken değeri vermeme” kalıplaşmış motifini oluşturur. Gereken değeri vermemeye yönelik en sevilen bılina durumlarından biri kahramanın gençliğidir. Kahramanla ilgili bu ön bilgiler Őaşırtmaya hazırlık niteliğindedir. Yine aynı amaç doğrultusunda çok sık

¹⁵² A.Skaftımov,1958, s.4-5.

görülen bılına süje kuruluşu da asıl kahramanlık olayına geçmeden önce düşmanın güç üstünlüğüdür. Düşman abartılmış, bahadır küçültülmüştür.¹⁵³

Bılinalarda sık sık görülen her türlü korkunç belirti, kehanet ve uyarı aynı estetik amaca hizmet eder, bu amaç da ani oluşa hazırlıktır.¹⁵⁴

Skaftımov'a göre bılına kompozisyonunun bir başka özelliği asıl kahramanlık olayının (dövüşün) betimlenmesidir. Burada zaferin kolayca elde edilmesi dikkat çekicidir. Güçlü düşmanlar bahadırlar tarafından hayret verici bir kolaylıkla, adeta şaka gibi, hiç gerilim olmadan yenilir. Dövüşün betimlenmesinde mücadele ögesi yoktur. Sanki düşman hiç karşı koymaz. Fakat bılına kahramanı bir başka Rus bahadırı ile dövüşüyorsa, bılının sempatisi ikiye katlanır ve karşılıklı direniş sahnesi yaratılır.¹⁵⁵

Bazen bahadırın yardımına olağanüstü güçler yetişir, uygun tesadüfler veya hileler sonucunda bahadır dövüşü kazanır. Hile, tesadüf, mucize öğeleri, ozanın kahramanın şanını gösterme isteğine zıt düşmelidir, ne de olsa kahramanın en önemli özelliği olan "kişisel hizmeti (katkısı)" elinden alınmış olur. Fakat, görünen o ki, sanatçı kişisel üstün nitelikler sayesinde yapılan kahramanlıkla tesadüfi avantajlar (hile, ilahi yardım) sonucu elde edilen basit bir başarı arasında fark görmüyor.¹⁵⁶

Kahramanlık olayı gerçekleştikten sonra çoğu bılına genelde sona erer. Fakat bazıları bu olaydan sonra da devam eder. Bu bılınaların devamında kahramana

¹⁵³ A.Skaftımov, 1958, s.6-8.

¹⁵⁴ A.Skaftımov, a.g.e., s.14.

¹⁵⁵ A.Skaftımov, a.g.e., s.16.

¹⁵⁶ A.Skaftımov, a.g.e., s.17.

karşı duyulan güvensizlik (kuşku) motifi yer alır. Böylece bılına baştan sonuna kadar dinleyiciyi şaşırtma, hayrete düşürme amacını devam ettirir.¹⁵⁷

Skaftımov, incelediği bütün değişkelere genel kuruluş bakımından birbirine benzediklerini, fakat aralarında önemli farklılıkların da bulunduğunu tespit eder ve bu farklılıkları üç grupta toplar:

1. Yer adlarındaki farklılıklar;
2. Hikayenin ana durum ve hareketine eşlik eden en küçük, gerçek ayrıntı öğelerinin sabit olmayışı;
3. Üslup farklılıkları.

Skaftımov, ayrı ayrı değişkelere göre, bılınaların temel eğilimiyle ilgili bazı sonuçlar çıkartmanın da mümkün olduğunu ifade eder. Ayrı ayrı bölümlerde ve bılınanın bütününde bazı bilgiler sabit olmasalar da aynı iç eğilimler daima korunur. Bılınaların başlangıç bölümlerinin büyük çeşitlilik göstermesine rağmen her zaman gerilimi arttıran ve bılınanın esas etkisine hazırlayan ayrıntıları taşıdıkları görülür. Örneğin, İ'ya'nın yolculuğu sırasında uğradığı şehirlerin adları, karşılaştığı insanlar sürekli değişir, hatta anlatıcı bu tür ayrıntıları bazen unutup atlar. Bılınanın sanatsal amacı için bunların görevi aynıdır, hepsinde İ'ya'nın korkunç bir düşmanla karşı karşıya kalacağını ön bilgileri verilir. Böylece üslup çeşitliliği tek bir ortak eğilime hizmet eder. Renkli ve canlı ayrıntıları sürekli değiştirerek bılına, her durumda taşıdığı sabit estetik ve psikolojik eşdeğerliliği korur.¹⁵⁸

Hikayenin, kahramanın hareketlerine yoğunlaşması durağan öğelerden çok hareketli öğelerin hakim olmasına yol açar. Tek bir özne ve söylemin dokusuna

¹⁵⁷ A.Skaftımov,1958, s.19.

¹⁵⁸ A.Skaftımov, a.g.e., s.22-24.

yalnız esas kahramanın hareket yönünü ve nesnesini belirlemek için giren az sayıda ve en gerekli yardımcı cümle ögelerinin, çok sayıda yüklemle kurulan bileşik cümlelerin aralıksız kullanımını da buradan kaynaklanır. Bununla birlikte olayların genel akışında, anlatıcı için, her an değerli değildir. Bazı anlar fazla ayrıntılı anlatılmaz. Bazı anlar ise aynı zamanda ve ard arda meydana gelen, birbirine sıkı bir biçimde bağlı olan ve bütün bir sahneyi oluşturan bir dizi ara olayla anlatılır. Bazen de hareket ve durumlar yoğunlaşır, fiil çekimleri sıklaşır, iç içe girer ve hikaye bir betimlemeye dönüşür, hareketlilik yavaşlar ve yavaş yavaş durağanlaşır. At eyerleme, ok fırlatma sahneleri bu türdendir.

Bahadır bılinalarında genel olarak betimleme ögesi eksiktir: ev, eşya, kılık kıyafet sanatçının ilgisi dışındadır. Betimleme, ancak süjenin esas göreviyle doğrudan bağlı olduğu zaman bılınada yer alır. Bu yüzden betimleme doğrudan hikayenin ana kahramanı ile bağlıdır ve mutlaka yalnızca süjeyi yöneten özellikleri kapsar. Örneğin, Dyuk hakkındaki bılınada yalnızca onun zenginliği, Çurilo hakkındaki bılınada yalnızca dış görünüşü ve kıyafeti, Vladimir'in evlenmesi hakkındaki bılınada evleneceği kızın güzelliği, vs. betimlenir.

Bılina, bahadırın kendisine ve ona ait her şeye çok değer verir. Bu sebeple bol bol şefkat ve sevgi ifade şekilleri kullanır.¹⁵⁹

Bılınanın temel hikaye dokusunu bozan ögelerden biri diyalogtur. Bılınada esas etki edecek olayla en çok bağlı olan bölümlerde hikaye yavaşlar. Diyalog bölümleri sanatsal ilgiyi en çok tetikleyen bölümlerdir.

Hikayede yer alan kişi ve eşyaların betimlenmesinde kullanılan üslup araçları bılınaya renk katar ve olup bitenleri değerlendirmede yardımcı olurlar. Örneğin

¹⁵⁹ A.Skaftimov,1958, s.45-46.

düşmana karşı olumsuz tavrı belirtmek için ‘pogannıy’ (kafir), ‘proklyatıy’ (lanetli), vs. gibi sıfatlar kullanılır. Burada abartma adları da yalnız büyüklüğü değil, nefret ve hor görme duygularını ifade etmek için kullanılır: İdolişçe, pritugalişçe, gorınçışçe, hrebtinişçe, litsinişçe, lohanişçe, vs. Şefkat ve sevgi ifadeleri de tersine daha sıcak ve sevecen bir renk katarlar.¹⁶⁰

Skaftımov’un bılınaların şaşırtma, ani oluş, duygusal gerilim üzerine kurulan yapıtlar oldukları ve bütün bu etkilerin bılınanın sanatsal merkezi olan bahadırın etrafında toplandıkları görüşünü yetersiz bulan bilim adamları da vardır. Bunlardan biri M.O.Gabel’dir. Gabel’in görüşlerini yine Astahova’nın verdiği bilgiler doğrultusunda öğreniyoruz. Skaftımov’un görüşüne dayanarak bılınaların en eğlenceli yapıtlar arasında yer alması gerektiğini belirten Gabel, eğlence efektlerinin çok nadir olarak sanatsal açıdan baskın olduklarını, genellikle yardımcı görev üstlendiklerini ve bu yüzden onları bılina kompozisyonunun temel özelliği olarak görmenin çok zor olduğunu ileri sürer. Kahramanlık ve novel türü bılınaların farklı eylem şekillerini inceledikten sonra Gabel, bılina kompozisyonunun temel özelliğinin simetri olduğunu iddia eder. Gabel’e göre bılinalarda iki temel eylem türü vardır:

1. **mekanik eylem:** zaman bakımından ard arda gelen ve alan ilişkilerini değiştiren ayrı ayrı olayların sıralanışı;
2. **dramatik eylem:** her olayın bir öncekine bağlı olarak gelişmesi ve kendinden sonra gelen olayı doğurması, dolayısıyla birbirlerine sebep ilişkileriyle bağlı karmaşık olay birleşmesi.

¹⁶⁰ A.Skaftımov,1958, s. 46-49.

Gabel', eylemi sağlayan diğer oğeleri (ilerleme, yavaşlama, karşıtlık, vs.), hikaye hareketliliğinde kahramanların rolünü ve olayın dış planını ayrı ayrı inceler. Gabel', eylemin tek çizgiselliğinden (yani eylemin kahramanın çizgisinde, ona bağımlı olarak gelişmesi) ve “sahne ikiliği” kanunlarından söz eden A.Ol'rik'e de karşı çıkar. Gabel' bılinalarda eylemin çok çizgiselliğinin, yani bir kişiden bir başkasına geğmesinin mümkün olduğunu belirtir. Ayrıca sahne ikiliği kanunu da şart değildir, bılınada aynı anda üç kişi de eylemde bulunabilir.

Gabel''in değerli izlenimleri vardır, fakat o da bılina eylemlerinin yapı şekillerini hem bılınanın fikir yönü dışında hem de türün sanatsal eğilimi dışında ele almıştır.¹⁶¹

1930'lu yılların sonlarına doğru N.P.Andreyev bılinaların tür olarak özgünlüğünden hareket ederek ortak özelliklerini belirlemeye çalışır. Andreyev, bılina poetiğinin bütün oğelerini bılınanın temel tür özellikleriyle ilişkilendirir. Buna göre kahramanlık, destansılık, şarkı olarak söylenme, bu türün temel özellikleridir. Çoğu zaman fantastiğe dönüşen abartma (giperbola) doğrudan bılınanın kahramanlık özelliğiyle bağlıdır. Yalnız kahraman değil, onun gücü, hareketleri, hatta düşman bile abartılıdır. Kahramanın yaptığı eylemin büyüklüğünü göstermek için karşıtlık (kontrast) kullanılır. Bahadır ne kadar güçlü olursa olsun, düşmanla kıyaslandığında normal bir insan olarak kalır, bu yüzden kazandığı zafer de son derece etkileyici olur. Bılınanın epik özelliği, hikayenin ağır, sakın anlatımında belirir. Bılınanın yapısı, ana oğeleri hikayenin yavaş hareketine yöneliktir. Anlatış biçimi de ağırdır. Bu ağırlık, betimlemelerin ayrıntılı anlatımı ile sağlanır ve farklı türden tekrarlarla artar. Epik kuruluşun en

¹⁶¹A.M.Astahova, 1966, s.134-135.

belirgin özelliklerinden biri anlatım tarzının basitliğidir. Olaylar mantık çerçevesinde ve eşzamanlı olarak sıralanır, dikkat tek bir kahramana odaklanır, lirik ögeler yok denecek kadar azdır. Bılına, şarkı olarak söylenen bir yapıt türüdür, melodili bir söyleme dayalıdır. Şiirsel ritim ve bılınayı bir anlam ifade etmeyen sözcük ve eklerle doldurma, melodiyle bağlantılıdır. Şarkılar gibi bılinalarda da kafiye ve farklı türde yarım uyaklar (assonans) kullanılır.¹⁶²

Russkoye narodnoye poetičeskoye tvorčestvo ‘Rus Halk Şiirsel Yaratıcılığı’ adlı çalışmada da bılına poetiği türün özgünlüğüne dayanarak incelenir ve bütün şiirsel ögelerin birbirine bağlı oldukları savunulur. Bılına poetiği, bılinaların sanatsal amacı ve ana fikirleriyle doğrudan bağlıdır. Şekillerin içerikle bağlı oldukları, bılinalarda açıkça görülür. Bılinalar Ortaçağ döneminde kahramanlık yapıtları olarak ortaya çıkarlar. Fiziksel açıdan güçlü, vatansever, ülkeyi ve halkı her türlü düşmandan koruyan kahramanlarıyla dinleyiciyi etkilemeyi amaçlarlar. Bılınanın poetiğini belirleyen temel öge kahramanlıktır. Bir başka önemli öge ise, Ortaçağ sanatsal anlayışına özgü olan, betimlenenin ideal özünü ortaya çıkarma eğilimidir. Rus halkının anlayışına göre en iyi özellikleri kendilerinde toplayan bahadırlar, bu eğilimin ürünlerinden biridir.¹⁶³

Bılinaların bazı sanatsal özellikleri varlıklarını sürdürdükleri şartlarla belirlenir, ağızdan ağıza anlatıldıkları süreç içerisinde oluşur. Bılına yaratıcıları ve anlatıcıları her zaman bir dinleyici kitlesine hitap ettikleri için, algılanması zor olan bu türün daha başlangıç bölümünden itibaren dinleyicinin dikkatini çekecek ve sürekli heyecan içinde tutacak sanatsal araçlar kullanır. Bılınanın 17.yy.’da artık oturmuş bir şiirsel tür olduğu düşünülür. 16.-17.yy.’a ait kayıtlı bılinaların

¹⁶² A.M.Astahova, 1966, s.135-136.

¹⁶³ **Russkoye Narodnoye Poetiçeskoye Tvorčestvo**, s. 178-179.

olmaması, bılınaların daha erken bir evredeki şiirsel sisteminin bütünüyle ortaya çıkarılmasını engeller. 17.yy.'a ait bazı kayıtlar, o dönemlerde bılınaya özgü hikaye etme araçlarının varlığına işaret eder. Bılınaların bir tür olarak özgünlüklerinin belirlenmesinde Kirşa Danilov'un seçkisinin rolü büyüktür. Daha geç dönem kayıtlarının bu seçkiyle karşılaştırılması sonucunda, Rus bilim adamları bılina poetiğinin 19.yy. boyunca sabit kaldığı görüşündedir. Örneğin, bılina kompozisyonu, hikayenin açık seçik, basit ve aynı zamanda büyük bir gerilim üzerine kurulu olmasıyla son derece belirlidir. Bılınanın merkezinde genellikle bir kahraman durur ve dinleyicilerin dikkati onun üzerinde yoğunlaşır. Bılina, onun kaderini, hareketlerini veya özelliklerini betimler. Bılina başlığı anlatıcılar tarafından kahramanın adına göre belirlenir. Bılınaların çoğunda bu kahraman aktif öznedir, pasif olduğu durumlar çok nadirdir. Bununla birlikte bahadırın kahramanlığını, eylemlerini betimlediği için bılina genellikle süjelidir. Süje kahramanın eylemlerine bağlı olarak gelişir. Bu tür tipik "tek çizgisel" kuruluş İl'ya Muromets'in bir an bile sahneden inmediği "İl'ya Muromets ve Haydut Solovey" adlı bılınada açıkça görülür. Bazı durumlarda daha karmaşık içerikli bılinalarda (örneğin düşman saldırılarını konu alan bılinalarda ve birçok sosyal içerikli bılınada) eylemlerin bir kişiden bir başkasına geçişi, yani "çok çizgisel" kuruluş gözlenir. Fakat bu durumlarda bile bütün olayların merkezinde tek bir kişi vardır o da esas kahramandır. Kahraman sahnede olmasa bile dinleyicinin dikkati daima onun üzerindedir. Bılınanın bütün bölümleri onun etrafında yoğunlaşır. Kahramanlık hikayelerine özgü olan bu özellik bılınanın ana düşüncesine bağlıdır.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Russkoye Narodnoye Poetiçeskoye Tvorçestvo, s.179-182.

Bilinada genellikle tek bir olay anlatılır: düşman saldırısı, yabancı bir bahadırı yenme, yarış, vs. Eğer bilinada birkaç olay birden anlatılıyorsa, bu olaylar zaman bilimsel (kronolojik) olarak sıralanır, ard arda meydana gelir ve mutlaka kahramanda odaklanır. Bu tür binaların parçalarıyla birlikte bir bütün olarak mı oluştukları, yoksa bütün bu parçalar aynı kahramanla ilgili ayrı ayrı binalar olarak farklı zamanlarda mı oluştu sorusu henüz aydınlatılmış değil. Fakat bu parçalardan her biri kendi içinde başlı başına bir yapıttır, kendi düğüm bölümü (zavyazka: bir yapıtta olayların gelişimini başlatan sorunların betimlenmesi) ve süje gelişimi vardır, ayrıca çoğu kayıta ayrı yapıtlar olarak kaydedilmişlerdir. Bu durumda bir kahramanla ilgili ayrı ayrı binaların birleşmesi yoluyla hikayenin daha geç bir dönemde genişlemesi söz konusudur. Bu tür karmaşık binalarda olayların zamana göre yerleştirilmesi sonucu parçalar ard arda gelir.¹⁶⁵

Genelde her bılina doğrudan **olay düğümü (zavyazka)** ile başlayarak hemen hikayeye girer: bahadır kahramanlık yapmaya gitmeden önce ailesinin hayır duasını ister; veya bahadırın yola çıkışı anlatılır; sık sık Knez Vladimir'in düzenlediği eğlencede bahadırlara görev verilir; bazen bahadırın eğlence sofrasında övünmesi bir sonraki olaylara sebep olur. Bilinanın “**zaçin**” adı verilen **başlangıç bölümü** olaylara **girişi (ekspozitsiya)** sağlar (belirli coğrafya bilgileri, kahramanın nereden nereye gittiği veya olay nerede, hangi durumda başlar). Örneğin:

V stol'nom gorode vo Kieve

Çto u laskova sudar' knyazya Vladimera,

A i bilo pirovaniye, poçestnoy stol...

¹⁶⁵ Russkoye Narodnoye Poetiçeskoye Tvorçestvo, s.182-183.

(Başkent Kiev’de
Sevgili hükümdar Knez Vladimir’in [sarayında],
Yemekli eğlence vardı ...)

Bılına başlangıç bölümünün (zaçin) coğrafik ve tarihi kesinliği (Knez Vladimir’in şartlı epik dönemi) bu türün tarihi geçmişi yansıtıyor olmasından kaynaklanır ve bu yönüyle masalların uydurma başlangıç bölümünden ayrılır. Bazen başlangıç bölümünden (zaçin) önce bilinenin içeriğiyle doğrudan bağlı olmayan ve bilinenin **“sanatsal kısa girişi” rolünü üstlenen “zapev”** veya **“pribautka” (espirili söz, nükte)** yer alır. “Zapev”in görevi dinleyiciyi günlük hayatından koparıp bilinayı algılamasına yardımcı olmaktır. Bu durumda “zapev”in görevi masal nüktesiyle aynıdır. Her iki anlatım türünde de bu araç sözlü söyleniş sürecinde gelişmiştir ve başlıca görevi dinleyiciyi hazırlamak, dikkatini hemen konu üzerine çekmektir. Örneğin:

*Vısota li, vısota podnebesnaya,
Glubota, glubota okean-more,
Şirokoye razdol'ye po vsej zemle,
Gluboki omutı dneprovskiye.*

(Yüksek mi yüksek gökyüzü,
Derin mi derin okyanus-deniz,
Bütün yeryüzünde geniş bir alan,
Derin mi derin Dnepr’in girdapları.)

Bilinada olaylar her zaman ileriye dönüktür. Olay iki açıdan ele alınsa da ilkinden diğerine geçiş genellikle hep ileriye doğru hareket ederek olur. Geçmişteki olaylara dönüş bilinada gözlenmez. Bununla birlikte süje, acele etmeden, sürekli tekrarlarla ve kahramanın eylemlerinin gerekçeleriyle birlikte betimlenmesiyle ağır ağır gelişir. Diğer folklor türlerinde de görülen üçlü tekrarlar bilinaya da özgüdür. Bu **yapay yavaşlatma (retardatsiya)** hikayeye rahatlık ve huzur katar. İçeriğin önemini vurgulayarak dinleyicinin diğer bölümlere ve sonuç kısmına olan ilgisini artırır.

Bilinada durağan betimlemeler nerdeyse hiç yoktur. Örneğin, yola çıkmadan önce hazırlanan bahadırın hareketleri ard arda sıralanır ve her defasında yeni bir ayrıntı eklenir, böylece hikayenin ilerlemesi sağlanır:

Pohodit Dobrinya na konyuşiy dvor,

İmayet Dobrinya dobra konya,

Uzdayet vo uzdeçku tesmyannuyu,

Sedlayet vo sedel'tse çerkesskoye,

V toroka vyajet palitsu boyevuyu, -

A vesom ta palitsa devyanosto pud.

Na bedrı beryot sablyu ostruyu,

Vo ruki beryot plet' şelkovuyu,

Poyehal Dobrinya na goru Saraçinskuyu...

(At ahırına gidiyor Dobrinya,

Dobrinya'nın iyi bir atı var,

Tasmalı dizginleri vuruyor,
Çerkez eyerini vuruyor,
Eyerin arkasındaki kayışa dövüş sopasını bağlıyor,-
Sopanın ağırlığı doksan pud.
Kalçasına keskin kılıcını takıyor,
Eline ipek kamçısını alıyor,
Saraçin Dağlarına gidiyor Dobrinya...)

Bılinalarda karakter betimlemesi yoktur. Kahramanların karakter yapısı eylem ve davranışlarında ortaya çıkar.

Hikayenin ağır olmasının yanı sıra bılına hareketle doludur, bu da çok sayıda fiilin kullanımıyla sağlanır.¹⁶⁶

Bılananın **en gerilimli bölümü (kul'minatsiya)** genelde hikayenin sonlarında yer alır. Bu bölümde bahadırın düşmanla yaptığı yarış veya dövüş anlatılır. Bu sahnenin betimlenmesi genellikle çok kısadır, bahadır düşmanı her zaman kolaylıkla ve tek başına yener. Örneğin Alyoşa Popoviç'in Tugarin'le yaptığı dövüş şu şekilde anlatılır:

Sverstalsya Alyoşa Popoviç mlad
Protiv Tugarina Zmeyeviça,
Hlestnul yego şelepugoyu po buynoy golove,
Rasşib yemu buynu golovu,
İ upal Tugarin na siru zemlyu...

¹⁶⁶ Russkoye Narodnoye Poetiçeskoye Tvorçestvo, s.186-187.

(Genç Alyoşa Popoviç geçti,
Tugarin Zmeyeviç'in karşısına,
Kamçıyla vurdu onun deli başına,
Ezdi deli başını,
Ve düştü Tugarin nemli toprağa...)

Bılinanın en gerilimli bölümünden hemen sonra **çözüm bölümü (razvyazka)** gelir. Burada bılinanın belirli ölçüde gerçeğe ve tarihi olaylara uygunluğunun altı çizilir. Örneğin, "Vasiliy İgnat'yeviç ve Batıga" adlı bılinanın çözüm bölümünde Batıga'nın Rusya'dan kaçıışı anlatılır:

*Ne day boje, ne day bog da ne day dityam moim,
Ne day dityam moim da moim vnuçatam
A vo Kievi bıvat' da ved' Kieva vidat'.¹⁶⁷*

(Tanrım sen benim çocuklarıma,
Çocuklarıma, torunlarıma
Kiev'de bulunmalarını, Kiev'i görmelerini nasip etme.)

Bılinanın sonunda sık sık farklı türden **sonuç bölümleri (kontsovka)** yer alır. Bunlar betimlenen niteler, betimlenenin uyandırdığı etkiyi ifade eder, yüceltme veya nasihat içerirler:

¹⁶⁷ S.G Lazutin., 1989, s.33-35.

Sinemu moryu na utişen'ye,
A bıstrım rekam slava do morya,
A dobrım lyudyam na posluşan'ye,
Vesyolım molodtsam na poteşen'ye.

(Mavi denize - dinmesi için,
Hızlı nehirlerle - denize kadar ulaşmaları için,
İyi insanlara - dinlemeleri için,
Neşeli delikanlılara - eğlenmeleri için.)

Bu tür sonuç bölümlerinin kullanılıp kullanılmaması anlatıcının kişisel zevkine ve o bölgede yerleşmiş olan geleneğe bağlıdır. Bu sonuç bölümleri de bilinenin ana düşüncesiyle yakından ilgilidir, çünkü bılına dinleyicinin dikkatini ciddi bir hikayeye, önemli ve eğitici bir olmuş olaya çekmeye çalışır.¹⁶⁸

1977 yılında yayımladığı *Ízobrajenıye çeloveka v bılınah* 'Bılinalarda İnsan Betimlemesi' adlı makalesinde F.M.Selivanov, bılına kompozisyonuna insan betimlemesi açısından yaklaşır. Selivanov, bılına kompozisyonunun beş katmandan oluştuğunu belirtir. Birinci katman içerik ve üslup modelleri sisteminden oluşur. Bunlar, yapıtın konusuna bağlı olarak ortak epik ve ortak folklor fonundan alınan ve anlatıcıların şekillendirmelerine bağlı olan ortak yerler, motifler, sözel formüllerdir. İkinci katman ard arda gelen ve birbirine bağlı bulunan sahne sisteminden (süje kompozisyonu) oluşur. Birbirleriyle etkileşim

¹⁶⁸ **Russkoye Narodnoye Poetiçeskoye Tvorçestvo**, s.187-188.

içinde bulunarak estetik etki yaratan, süje anlatımında dinamikliği sağlayan, kahramanların ve anlatıcının bakış açılarının gerçekleşmesi olan metnin sunulmasındaki yöntem sistemi (hikaye, betimleme, monolog, diyalog) üçüncü katmanı oluşturur. Hikayenin yavaşlama, hızlanma ve (süjenin bazı bölümlerinin, bazı eylemlerin, sözcük ve büyük metin parçalarının) tekrar sistemi (epik üslup) dördüncü katmanı oluşturur. Beşinci katman sonlandırma katmanıdır. Bu katmanın en belirgin dış özellikleri başlangıç ve sonuç bölümleridir. Bunlar bir yandan epik dünyanın zaman-mekan sınırını çizerler, bir yandan da gerçeklikle bağlantı kurarlar, bu epik dünyayı dinleyicilere açarlar, dikkati epik gerçekliğe ve bu gerçekliğin halkın hayatındaki önemine çekerler.¹⁶⁹Selivanov, esas kahraman tipinin önemini süje kompozisyonu açısından ele alan A.P.Skaftımov'un çalışmalarından söz ederken, Skaftımov'un bu konuya anlatıcı-dinleyici açısından yaklaştığını belirtir. Anlatıcı hikayesini dinleyiciyi etkileyecek, hayrete düşürecek şekilde tasarlar. Fakat süje içi ilişkilere bakıldığında da süjeyi hareketlendirenin tek başına hareket eden, bağımsız kahramanın kendisi olduğu görülür. Süjenin dinamiği onun eylemlerine bağlıdır. Bılnalarda küçük ve büyük sahnelerin kuruluşuna, ard arda gelişlerine ve birbirleriyle olan bağlarına bakıldığında her birinin zaman ve mekan açısından sınırlandırılmış olduğu görülür. Biri (Selivanov buna anlatıcı demenin daha uygun olacağını belirtir) epik dünyada meydana gelen aralıksız eylemlerden, epik olayda çatışmanın çıkmasında, gelişmesinde ve çözülmesinde temel rol oynayan yalnızca belirli sahneleri ele alır. Bılına kompozisyonunun ikinci katmanını, bılina kahramanı eylemleriyle kendisi belirler. Kompozisyonun üçüncü katmanında esas görev

¹⁶⁹ F.M.Selivanov, 1977, s.195-196.

anlatıcıya aittir. Anlatıcının bütün dikkati esas ve tek betimleme öznesi olan kahramana yoğunlaşır. Epik betimleme ayrıntılarının her biri ancak kahramanın eylemleri ile bağlı olarak hikayede yer alır. Bu ayrıntılar aynı zamanda kahramanın yüceltilmesi için gerçek üstü bir dünyanın yaratılmasını sağlar. Kompozisyonun dördüncü katmanında bütün tekrarlar, yavaşlatmalar, hızlanmalar hikayede kahramanın idealleştirilmesi işlevine hizmet eder. Sanatsal bir yapıt olarak bilinalar, asırlar boyunca kahramanların şanını ağızdan ağıza anlatan coşkulu şarkılar olarak meydana gelmiş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında bilinalar övdükleri epik kahramanların eylemleri sayesinde kompozisyon bütünlükleri içerisinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Kompozisyonun birinci katmanına gelince, metnin sistemi anlatıcı (veya anlatıcılar) tarafından bilina içeriğine ve kahraman tipine bağlı olarak geleneksel süje şemaları, motifleri, sözel formülleri temelinde şekillenir.¹⁷⁰

Görüldüğü üzere, farklı insan betimleme yöntemleri kompozisyonun belirli katmanlarıyla sıkı bir ilişki içerisinde. Selivanov'a göre epik kahraman bu çok katmanlı kompozisyon dışında düşünülemez. Şekil ve içerik katmanları hem kendi içlerinde hem de aralarında çok karmaşık ilişkiler içerisindedir. Epik kompozisyon, epik insanın eylemleriyle, iç ve dış özellikleriyle, estetik bir bütün olarak varlığını sürdürme şeklidir.

Şüphesiz bilina kompozisyonunun temel ögesi süjedir. Fakat bilinaların kompozisyon prensipleri arasında süje dışı öğeler de vardır. Bunlardan biri, öncelikle süjenin kuruluşunda kullanılan **karşılaştırma** (**karşıtlık** veya **antitez**) prensibidir. Bilina süjesinin temelini, kural olarak kahraman ve düşman arasındaki

¹⁷⁰ F.M.Selivanov, 1977, s. 196-197.

çatışma oluşturmaktadır. Bilina bahadırları ve yabancı düşmanlar etnik kimlikleri ve dini inançları dışında, ahlaki yönden de birbirlerine karşıttır. Bahadır her zaman iyi niyetli, dürüst, barışsever, mütevazi, erdemlidir, düşman ise tam tersine kötü niyetli, ahlaksız, kendine güvenen ve acımasızdır. Bahadır ve düşmanın dış görünüşlerinin betimlenmesinde de karşıtlık söz konusudur. Bahadır normal insani boyutlarda ise düşman her zaman devasa boyutlardadır.¹⁷¹

Birçok bilim adamı bılinaların belirgin özelliklerinden biri olarak karşıtlık prensibine mutlaka değinmiştir, fakat G.A.Petrov, *Protivopostavleniye personajey v bılinah* ‘Bılinalarda Kahramanların Karşılaştırılması’ adlı çalışmasında bu konuyu daha ayrıntılı olarak ele alır. G.A.Petrov, bilina kahramanlarının karşılaştırılmalarını iki temel grup altında inceler: bahadır ve düşmanın doğrudan birbirleriyle temasta buldukları doğrudan (açık) karşılaştırma ve kahramanların doğrudan temasını gerektirmeyen gizli karşılaştırma. Ayrıca üçüncü bir grup daha vardır, ona da tamamlanmamış karşılaştırmaları dahil eder.

I. Doğrudan (açık) karşılaştırmalar birkaç alt gruba ayrılır:

1. Bahadır ve düşmanın karşılıklı güç mücadelesi, teke tek dövüşmeleri. Bu durumda eğer düşman bir yabancı ise aralarındaki mücadele fazla uzun sürmez, genellikle bahadır düşmanı kolaylıkla yener, ama eğer düşman aynı dinden, aynı milliyetten ise dövüş sahnesi uzatılır ve daha dramatik bir hal alır. Bü tür birebir mücadele sahnelerinde sayı karşılaştırması da yapılır. Bahadır çoğu zaman tek bir kişiyle değil, bir orduyla mücadele eder. Genellikle düşmanın sayısı ya tam olarak belirtilir ya da “büyük” (Ör.:

¹⁷¹ S.G.Lazutin, 1989, s.35-36.

velikaya sila ‘büyük güç’) sıfatı kullanılır. Binalalarda düşman orduları genellikle kırk bin kişiden oluşur. Kırk burada epik bir sayıdır. Birebir mücadele bazen de basit bir yumruk kavgası şeklinde olabilir. Burada artık milli, vatansever duygulardan çok sosyal duygular ön plana çıkar.

2. Bahadır ve düşman arasında yapılan yarışlar. Oyun, ok atışı, güreş, tartışma, bilmece yarışmaları bu alt gruba aittir. Burada bahadır ve düşman kaba fiziksel güç kullanarak değil, çeviklik, yetenek, zeka açısından yarışır. Bu yarışmalar da bazen vatanseverlik özelliği taşıyabilir, bazen ise daha kişisel olabilirler.
3. Haksız yere cezalandırma. Burada iki kişiden biri diğerine haksız bir davranışta bulunur. Bu karşılaştırma sosyal içeriklidir. Knez Vladimir’in bahadır Suhman’ı veya İl’ya Muromets’i haksız yere zindana atması bu tür haksız cezalandırılmaya örnektir.
4. Kurnazlık veya aldatma (iftira atma). Aldatma düşmana karşı yapıldıysa bu askeri bir kurnazlık olur. Tam tersine düşmanın bahadırı kandırması ise bir hile ve alçaklıktır. Bir bahadırın bir başka bahadırı aldatması da hoş karşılanmaz. Bazı durumlarda bahadırın karşısındaki bir kadındır. Kadın bahadırı kandırarak zindana atar veya bahadıra büyü yapar.
 - a) Bu alt grubun bir çeşidi de kadın sadakatsizliğidir. Bu sadakatsizlik iki şekilde olabilir: tam sadakatsizlik ve yarı sadakatsizlik. İlkinde kadın bir başka erkeğe kaçar, ikincisinde ise kadın bir başka erkeğe hayran hayran bakar. İlkine örnek olarak Mihail Potık’ın karısının bir çara kaçması, ikincisine ise Knez Vladimir’in karısı Apraksiya’nın genç Tugarin Zmeyeviç’e veya Çurilo Plenkoviç’e hayran hayran bakması verilebilir.

Bunların dışında bir de “pasif” sadakatsizlik vardır. Burada genellikle kahramanın karısına veya nişanlisına kocasının (nişanlisının) öldüğüne dair yalan haber gelir, bunun üzerine kadın bir başkasıyla evlenir.

b) Bu alt grubun bir başka çeşidi ise kılık değiştirmedir. Her türlü kılık değiştirmenin amacı bir başkası gibi görünmektir. Bıinalarda kılık değiştirme çoğu zaman herhangi bir çatışmaya yol açmadan, yalnızca şiirsel bir araç olarak kullanılır. Bazı durumlarda ise çatışmanın tam merkezinde yer alarak tanınmama motifiyle bağlıdır.

II. Gizli karşılaştırma:

1. Bahadırların birbirleriyle karşılaştırılması. Bahadırların birbirleriyle arkadaş olmalarının yanı sıra eylemlerinde belirli farklılıklar da söz konusudur. İl'ya Muromets ve oğlu hakkındaki bılınada İl'ya bilmediği oğlunun karşısına bahadırları sırayla arka arkaya gönderir, fakat oğluya bir tek kendisi başa çıkar. İl'ya Muromets ve Knez Vladimir arasındaki kavgayı anlatan bılınada Knez, İl'ya'yı çağırımları için farklı farklı bahadırları gönderir. Her bahadır ayrı bir sonuç elde eder.
2. Olağanüstü, açıklanması mümkün olmayan bilgilerle günlük yaşama dair ve metinde açıklaması olan bilgilerin karşılaştırılması. Örneğin, “Dobrinya ve Yılan” adlı bılınada Dobrinya'nın annesi Dobrinya'ya asla Puçay Nehrinde yıkanmamasını öğütler, Dobrinya onu dinlemez ve Yılanla karşılaşır. Burada anne kehanet sahibidir ve oğlunun kaderini önceden bilir, ama Dobrinya'nın bundan haberi yoktur. “Dobrinya ve Marinka” adlı bılınada, annesi Dobrinya'ya Marinka'nın yaşadığı sokağa gitmesini yasaklar. Bu yasak artık daha güncel yaşam özelliği taşır, çünkü

anneninin bildiği Şey kolayca açıklanabilir. Marinka bir büyücüdür, insanları zehirler, bunu da bütün Şehir sakinleri bilir.

3. Zıt davranışta bulunmak. Bu durumda iki kişinin bir üçüncü kişi hakkındaki düşünceleri veya eylemleri farklıdır. Birinin davranıŐı, diğerinin tam zıddıdır. Bılinalarda bu karşılaŐtırmanın en tipik örneği, bir kişinin kahramanı zindana atması, diğerinin ise onu kurtarmasıdır.
4. Üçüncü bir Őahsın iki Şahıs hakkında farklı düşünmesi. Üçüncü bir kişi iki kahraman arasında seçim yapar. İkisini karşılaştırarak birini kabul eder, diğerini etmez. Fakat bu kişinin tutumu kahramanların gerçek özellikleriyle bağlı olmayabilir. Örneğin, Suhman hakkındaki bılınada Knez Vladimir Suhman'ın Tatarlarla dövüŐtüđüne inanmayarak Dobrınya Nikitiç'i bu durumu kontrol etmesi için gönderir. Birine güvenerek diğerine ise güvenmeyerek Knez Vladimir iki bahadırı kıyaslar.
5. Diğerleri arasından asıl kahramanın öne çıkması. Burada kahramanın bir başkasıyla değil, herkesle karşılaştırılması söz konusudur. Haydut Solovey öldürücü ıŐlıđını çaldığında herkes yere düşer, bahadırlar, knezler, boyarlar, bir tek İl'ya ayakta kalır. Bu karşılaştırma türünde "... dışında hiç kimse yapamaz" olumsuz kuruluşu çok yaygındır. "Dobrınya ve Yılan" adlı bılınada Dobrınya dışında hiç kimse Yılan'ın karşısına çıkamaz. İl'ya Muromets ve Knez Vladimir'in kavgasını konu alan bılınada ise kahramanın dışlanması söz konusudur. Knez İl'ya dışında, bütün bahadırları eğlenceye davet eder. Dobrınya ve Alyoşa hakkındaki bılınada Dobrınya eğer altı yıl içinde dönmezse karısının, Alyoşa dışında, kiminle isterse evlenebileceğini söyler.

Tamamlanmamış karşılaştırmalara örnek olarak ise barışçıl bir biçimde neticelenen gerçekleşmemiş çatışmalar verilebilir. Örneğin, Dyuk hakkındaki bilinada, Kiev yolunda Dyuk dört karakoldan herhangi bir çatışma olmadan geçer. Bu tür örneklerin sayısı çoğaltılabilir.¹⁷²

G.A Petrov, çalışmasında bilina kahramanlarının çok çeşitli şekillerde karşılaştırıldıklarını göstermiştir. Bu karşılaştırmalar tipik epik araçlardır ve bilinanın süje gelişimini ve kompozisyonunu belirleyen karmaşık bir sistem oluştururlar.

¹⁷² G.A.Petrov, "Protivopostavleniye personajey v bilinah", **Voprosı Janrov Russkogo Fol'klora**, sbornik statey pod red. Prof. N.İ.Kravtsova, İzd. Moskovskogo Universiteta, 1972, s.58-73.

5. BİLİNALARIN ŞİİRSEL DİL ÖZELLİKLERİ

Bılınaların şiirsel dil özelliklerinin araştırılması bılınaların ilk ortaya çıktıkları döneme kadar uzanır. Kirşa Danilov'un derlediği "Eski Rus Şiirleri"nin Yakuboviç tarafından yayımlanması (1804 yılındaki ilk baskı) üzerine, bılınaların kendine has şiirsel düzeni ünlü Rus şairi G.R.Derjavin'in ilgisini çeker. Fakat ünlü şairin bılınalarla ilgili görüşü çok da olumlu değildir. Sıfatların, benzetmelerin, bazı sahnelerin sürekli tekrar edilmesine ve ortak süje şemalarına dayanarak Derjavin, bılınaları renksiz ve monoton bulur. Derjavin, bılinalarda bir devasallığın (gigantesk) hakim olduğunu, bahadırların sürekli kendilerini övdüklerini, misafirperverlikte, ağırlamada olduğu gibi çatışmalarda da herhangi bir zevkin söz konusu olmadığını belirtir. Ayrıca bılınalar, bahadırların bir fıçı şarabı bir seferde içmeleri, ayaklarından tutup savurdıkları bir düşmanın cesediyle binlerce düşmanı öldürmeleri gibi bir sürü saçmalıkla doludur, bılinalarda kadınlara karşı inanılmaz bir saygısızlık ve kaba davranış söz konusudur. Fakat Derjavin bütün bu kabalığı ve dar görüşlülüğü bütün Rus halkına mal etmiyor, ona göre bu şiirler bir kişi tarafından yazılmıştır.¹⁷³

Ünlü Rus edebiyat eleştirmeni V.G.Belinskiy de bılınalarla ilgili ilginç tespitlerde bulunur, fakat onun görüşleri Derjavin'inkileri gibi olumsuz değildir. Belinskiy: "*Ortak insani mitleri burada aramayın, şiirin sanatsal güzelliklerini aramayın; fakat bu tuhaf ve orijinal ifadelerde şiir olmasa da, yine de şiirsel öğeler var; halk fantezisinin bu yabani ve belirsiz şekillerinde düşünce olmasa da anlam ve önem var, hatta düşünce de var, fakat bireysel; genel, halka, insanlığa ait olmayan; ve tekrar ediyoruz, şekillerin kaba, incelikten yoksun olmalarına*

¹⁷³ G.N.İonin, "Fol'klornıye motivı v poezii G.R.Derjavina 1800-h godov", **Russkiy Fol'klor**, materialı i issledovaniya, VII, İzdatel'stvo Akademii Nauk, M.-L., 1962, s. 54.

*bakmaksızın düşünceye yabancı olan ifade, şiire hiç de yabancı değil, hem de hiç” der.*¹⁷⁴

V.F.Miller, 19.yy.’ın sonunda bılınaların yüksek şiirsel tekniğini ve bılın yaratıcılarının profesyonel ozanlar olduklarını kanıtlamak için bılınaların kompozisyonuna ve üslubuna daha ayrıntılı olarak değinir. Miller’e göre bılınaların en belirgin özelliklerinden biri, her türlü olası tekrar yoluyla bılın hikayesinin yavaş ve ağır ele alınmasıdır. Miller çalışmalarında bılınaların poetiği ile ilgili bazı öğeleri tespit eder, fakat bunların bılınaların içeriği ile, türün genel yapısı ve sanatsal anlayışıyla olan ilişkisine ve bu öğelerin birbirleriyle olan iç ilişkilerine değinmez.¹⁷⁵

Bir başka araştırmacı F.Mikloşic ise, *İzobrazitel'nyje sredstva slavyanskogo eposa* ‘Slav Destanlarının Betimleme Araçları’ adlı çalışmasında Sırp, Hırvat, Bulgar, Rus ve Ukrayna destanlarını inceledikten sonra, halk yaratıcılarının sanatsal fikirlerini yansıtan ve tüm halk destanları için ortak olan betimleme araçlarını birkaç grup altında toplar. Bunları A.M.Astahova şu şekilde özetler:

- 1) Önemsiz dahi olsa, her hareket anının önem kazandığı, ozanın kendini tamamen hikayeye kaptırmasıyla sağlanan hikayenin ağırlığı; bu yolla betimlemenin sürekliliği sağlanır.
- 2) Her türlü tekrar (sözcük, cümle, edat, eş anlamlı ve etimolojik olarak akraba olan sözcüklerin kullanımı); Bunların sebebi halk ozanının, onu saran etkiden kolayca sıyrılamamasıdır. Ayrıca ozan tekrar yardımıyla dinleyicinin bılınayı kolay ezberlemesini sağlamak ve etkiyi arttırmak ister.

¹⁷⁴ V.G.Belinskiy, 1979, s.193.

¹⁷⁵ A.M.Astahova, 1966, s.128-129.

- 3) Nesneyi hissedilebilir belirginlikte betimlemek amacıyla kalıplaşmış sıfatların (postoyanniye epiteti) kullanımı.
- 4) Nesneyi daha gösterişli yapan ve dinleyicinin dikkatini onda odaklayan benzetmelerin kullanımı.

Mikloşç'e göre benzetmeler, kalıplaşmış sıfatlar ve diğer bazı sanatsal betimleme araçları basit birer süs değildir, halk hikayesinin kendi iç ihtiyaçlarından, epik betimleme sanatının ortak taleplerinden ortaya çıkar. Bu yüzden farklı Slav halklarının epik yapıtlarındaki betimleme araçlarında çok fazla benzerlikler vardır.¹⁷⁶

Mikloşç bılinaların şiirsel diliyle ilgili bazı önemli olguları doğru tespit etmiştir. Fakat bunları listelemekle yetinmiş, konunun genel olarak çözümü için gerekli açıklamaları ve yorumları getirememiştir.

V.Propp, *Yazık bilin kak sredstvo hudojestvennoy izobrazitel'nosti* 'Sanatsal Betimleme Aracı Olarak Bılinaların Dili' (1954) adlı çalışmasında Mikloşç'in değindiği sanatsal araçlara çok daha ayrıntılı olarak değinir. Ayrıca konuyu daha da genişleterek çalışmasında eğretilmelere, bılina sözcükbilimine (leksigine), biçimbilgisine (fiil şekillerine, son eklere, ön eklere), bazı ritim ve ses düzenleyici araçlarına da değinir. Propp'un bu makalesi bu alanda yapılmış en önemli çalışmalardan biridir.

1955 yılında bılinaların ve tarihi olayları yansıtan şarkıların tarihi ve kökeni ile ilgili bir bilimsel toplantıda ünlü Rus bilim adamı V.V.Vinogradov, Doğu Slav ve özellikle Rus epik yapıtlarının dil ve üslup çalışmalarının çok yetersiz olduğundan bahseder. O tarihten sonra bu alanda bazı önemli çalışmalar ortaya

¹⁷⁶ A.M.Astahova, 1966, s.130-131.

çıkar. P.D.Uhov'un *Tipičeskiye mesta (loci communes) kak sredstvo pasportizatsii bilin* 'Bilinaların Kimlik (Pasaport) Bilgilerini Verme Aracı Olarak Tipik Yerler (Loci Communes)' (1957); *Postoyannıye epiteti v bilinah kak sredstvo tipizatsii i sozdaniya obraza* 'Tipleştirme ve Tip Yaratma Aracı Olarak Bilinalardaki Kalıplaşmış Sıfatlar' (1958); A.P.Yevgenyeva'nın *Oçerki po yazıku russkoy ustnoy poezii v zapisyah 17.-20.vv* '17.-20. yy. Kayıtlarındaki Sözlü Rus Şiir Dili Üzerine Denemeler' (1963); P.D.Uhov'un *Atributsii ruskih bilin* 'Rus Bilinalarının Sabit Özellikleri' (1970); F.M.Selivanov'un *Poetika bilin* 'Bilinaların Poetiği' (1977) ; *Epitet v bilinah* 'Bilinalarda Sıfat' (1980) adlı çalışmaları bunların arasında en önemli olanlarıdır.

Çalışmamızın bu bölümünde bilinaların şiirsel dil özelliklerini verirken bu çalışmalar esas alınacaktır.

5.1. TEKRARLAR

Bılına üslubunun en önemli sanatsal araçlarından biri farklı türden sözel tekrarlardır. Sözcük, cümle, edat tekrarlarının yanı sıra kökleri aynı olan sözcük birleşimleri ve eşanlamlı sözcük birleşimleri de bu başlık altında ele alınır. Bütün bu tekrarlar arasında edat tekrarı, kökleri aynı olan sözcük birleşimleri ve eşanlamlı sözcük birleşimleri üzerinde daha ayrıntılı olarak durulur. Bu sebeple bu üç şiirsel araç çalışmamızda ayrı alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

Bilinalarda sözcük ve sözcük birleşimleri tekrarları ile ilgili V.Propp'un görüşleri esas alınır. Propp'a göre tekrar, bir sözcüğün anlamını vurgulama yöntemlerinden biridir. Araştırmacı aşağıdaki örneği vererek, burada İlya'nın

yaşlılığının onun en belirgin ve en önemli özelliği olduğunu ve üç kez tekrarlanarak bunun anlamının daha belirgin bir biçimde vurgulandığını belirtir:

Vıyezjayet tut *stary* kazak,

Star-stary kazak İ'ya Muromets.

(Yola çıkıyor *ihtiyar* kazak,

İhtiyar mı ihtiyar kazak İ'ya Muromets.)

Propp'a göre, bazen tekrar yöntemi aslında hiç gerekmediği yerlerde de kullanılır. Bılına üslubuna özgü bir araç olduğu için bu durumda bile bılınanın sanatsal özelliğini bozmaz. Örneğin:

İz-za *lesu, lesu* tyomnogo

(Ormanın, karanlık ormanın ardından)

Tekrar, sözcüklerin anlamını güçlendirir ve vurgulanmak istenilen özelliğe kesinlik katar. Tekrar edilen sözcük veya sözcük grupları ayrı satırlara bölündüğünde tekrar daha etkili hale gelir. Tekrar edilen ögeler ilk satırın sonunda ve ikinci satırın başında yer alabilir. Buna çapraz yineleme (palilogiya) adı verilir:

“Tıy ne bey menya *po belu litsu,*

Po belu litsu, po rumyanomu.”

(Vurma sen benim ak yüzüme,
Ak yüzüme, al yüzüme)

Tekrar edilen ögeler her iki satırın başında yer alabilir. Buna ön yineleme (anafora) adı verilir:

*“Zapeçalilsya naş Vladimir knyaz’,
Zapeçalilsya, zakruçinilsya”.*

(Kederlendi Knezimiz Vladimir,
Kederlendi, gamlandı)

Tekrar edilen ögelerin her iki satırın sonunda yer alması, yani art yineleme (epifora) ise bılinalarda fazla yaygın değildir.¹⁷⁷

Karşıt özelliğın reddedilmesi yoluyla pekiştirme (litota/arıksayış) (Örneğın, “Küçük bir hata yaptım” yerine “Büyük bir hata yapmadım” denmesi gibi) bılinalarda görülen özel bir tekrar türüdür. Bir belirti önce olumlu verilir, daha sonra onun karşıtı olan durum olumsuz olarak verilir. Halk Edebiyatında bu tekrar türünün kullanılması, anlamı güçlendirmeye yöneliktir. Örneğın:

“Za velikuyu dosadu, ne za maluyu”

(**Küçük değil**, büyük can sıkıntısından dolayı.)

¹⁷⁷ V.Propp, “Yazık bilin kak sredstvo hudojestvennoy izobrazitel'nosti”, **Russkaya Literatura**, Seriya Filologičeskih Nauk, vıpusk 20, İzd.Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1954, s.393-394.

Bu örnekte, “küçük değil” derken aslında can sıkıntısının “büyük” olduğu daha kesin bir biçimde vurgulanmak istenir.

*“Nalival on çaru zelena vina,
Nemaluyu çaru, poltora vedra”*

(Kadehe taze şarap döküyordu,
Kadeh küçük değil, bir buçuk kova büyüklüğünde.)

Nesne veya herhangi bir özellikten değil de, bir kişiden söz edildiğinde yalnız o kişinin adı değil, adın yerine kullanılan **şahıs zamiri** de tekrar edilir:

*“On, Dunayuška, vo poslah bival,
On, Dunay, mnogo zemel' znaval.”*

(O, Dunayuška, büyükelçiliklerde bulunmuş
O, Dunay, çok yerler görmüş.)

Burada amaç eylemi yapan kişinin bir başkası değil de, özellikle Dunay olduğunu vurgulamaktır. **İşaret zamirlerinin** kullanımı da aynı amaca hizmet etmektedir:

“Poyehali vo slavnu vo etu horobru Litvu”
(Bu şanlı, cesur Litva'ya gittiler.)

Zamir bazen kısaltılabilir ve o zaman tanımlık (article) görevi görür:

“Kak Ugarin-ot sidit, na nego vzglyadivat”

(Bu Ugarin nasıl da durup ona bakıyor.)

“Ugarin-ot”, “Ugarin-tot” (O Ugarin) veya “Ugarin-etot”(Bu Ugarin)’un kısaltılmış şeklidir.¹⁷⁸

5.1.1. EDAT TEKRARLARI

Edat tekrarı bazı bilim adamları tarafından genellikle yalnız bılına diline özgü bir özellik olarak ele alınır. Örneğin, V.Propp edat tekrarını, her sözcüğün anlamını güçlendirmek amacıyla, ilk bakışta sanatsal önemi yokmuş gibi görünen, fakat aslında yalnız şiir dilinde, özellikle de bılinalarda kullanılan bir özellik olarak görür. Bılinalarda edatlar, çağdaş Rus yazı dili normlarından veya nesir türlerinde görüldüğünden çok daha farklı bir şekilde kullanılır. Bılinalarda edat yalnız ait olduğu sözcük grubunun önünde değil, ayrı ayrı her sözcüğün önünde tekrar edilir. Propp’a göre bu, yalnız ayrı ozanlara veya bölgelere has özel bir durum değildir, bılına üslubunun ortak kanunudur. Bu durumlarda edat yalnız edat işlevi görmez. Örneklere bakıldığında edatların ayırıcı işlev gördükleri ortaya çıkar. Edatların tekrarlanmasıyla sözcükler birbirinden ayrılır ve böylece her bir sözcüğün anlamı güçlendirilir.

¹⁷⁸ V.Propp, 1954, s.395-396.

“Ko slavnu ko gorodu ko Kievu

Ko laskovu ko knyazyu ko Vladimiru”

(Şanlı şehir Kiev’e

Şefkatli Knez Vladimir’e)

“Vo slavnom vo gorode vo Murome, vo sele Karaçarove”

(Şanlı şehir Murom’da, Karaçarovo köyünde)

“Kto bi nam skazal pro staroye, pro staroye pro bivaloye

pro togo li İl'yu pro Muromtsa?”¹⁷⁹

(Bize kim eskileri anlatacak, eskileri, olmuş bitenleri

o, İl'ya Muromets'i)

Edat tekrarı konusunu en ayrıntılı inceleyen bilim adamı A.P.Yevgenyeva’dır. *Oçerki po yazıku russkoy ustnoy poezii v zapisyah 17.-20.vv* ‘17.-20. yy. Kayıtlarındaki Sözlü Rus Şiir Dili Üzerine Denemeler’ adlı kitabında Yevgenyeva bu konuda daha önce yapılmış çalışmalara da değinir. Yukarıda sözünü ettiğimiz Propp’un görüşü dışında edat tekrarını ritme bağlı yavaşlatma aracı olarak gören bilim adamları da vardır. N.P.Andreyev ve M.P.Ştokmar bunlardandır. F.Mikloşic ise edat tekrarını eski Rus dilinden kalma bir betimleme

¹⁷⁹ V.Propp, 1954, s.391.

aracı olarak görür. Ayrıca edat tekrarı olayının birçok Slav dilinde de görüldüğünü belirtir.

Eski Rusça yazılı metinlerde, folklor yapıtlarında ve diyalektlerde ayrı ayrı bu özelliğin görüldüğünü tespit eden ve farklı sonuçlara ulaşan araştırmacılar vardır. Fakat A.P.Yevgenyeva, halk ağızlarını, canlı konuşma dilini yansıtan Eski Rusça yazılı kaynaklarını ve farklı zamanlarda farklı bölgelerde kaydedilen bılına kayıtlarını birlikte inceler.

Öncelikle eski yazılı Rusça kaynaklarındaki edat tekrarlarını inceleyen Yevgenyeva şu sonuçlara ulaşır:

1. Edat tekrarlarının eski metinlerde, özellikle de edebi yapıtlarda (“Geçmiş Zamanların Hikayesi”, Lavrentyev vakayinamesi, İpatyev vakayinamesi, vd.) yer yer görülmesi, bütün uyumlu sözcüklerin önünde mutlak tekrar edilen eski bir özellik olduğunu göstermez.
2. Eski yapıtlarda yer yer görülen edat tekrarı bir yandan geleneği, bir yandan da farklı sözdizimsel bağ ve kuruluşların kalıntılarını yansıtır.
3. Edat tekrarları en çok 14.yy.’dan başlayarak Kuzey Rus lehçelerinde, özellikle de resmi belgelerde görülür. Bu durumda bu bölgelerde diğer lehçelerde ve edebi dilde olduğundan çok daha farklı bir sürecin meydana geldiği düşünülebilir. Bu durum daha geç dönemde (19.-20.yy.) yapılan folklor ve ağız kayıtları verileriyle de desteklenir.¹⁸⁰

Daha sonra Yevgenyeva 17.yy.’a ait en eski bılına kayıtlarındaki edat tekrarlarını şu gruplar altında inceler:

¹⁸⁰ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.39-40.

Sıfat önünde edat tekrarı:

Edatın addan önce gelen sıfatın önünde tekrar edilmesine Yevgenyeva, bir tek örnekte rastlamıştır, onda da sıfat yüklemle ayrılmıştır:

Po boj'ei bilo po milosti, a molodu İvanu po şçyastiyu.

(Allaha göre, oldu, lütfuna göre, genç İvan'ın ise şansına göre)

Belirteç görevinde olan *ves'* (bütün, hep, tüm, tamamen) ve *vsyakiy* (her, herkes, her türlü) zamirleri önünde edat tekrarı hem bılınalarda hem de yazılı belgelerde çok sık görülür:

Po vsem po primetam znat'.

(Bütün belirtilere göre bilmek.)

U vsyakiye de u jenşçinu volosı dolgi a um korotok.

(Bütün kadınlarda saçlar uzun akıl kısadır.)

Addan sonra gelen sıfatın önünde edat tekrarı ise bılınalarda en çok görülen edat tekrarı örneğidir:

İ vıhodil *na pole na çistoye*.

(Ve çıktı tertemiz kıra.)

Sadilis' *za stoli za dubovi*.

(Oturdular meşe masaların arkasına.)

Ad belirteci (prilojeniye) önünde edat tekrarı:

a) Şahıs adları önünde:

U nas bila **u** batyuška moego **u** *Fedora*, popa sobornogo, korova objerçiva.
(Bizde, babamda, Fedor'da, kilise papazında, obur bir inek vardı.)

Vspalo na um knyazyu Vladimeru **pro** boyarina **pro** *Stavra Gadenoviça*.

(Knez Vladimir'in aklına düştü boyar Stavr Gadenoviç.)

Edatın hem adın hem baba adının önünde tekrar edildiği tek bir örneğe rastlanmıştır:

A kak tıy budeş, Nastas'ya, **za** *Ívanom za Godinovım*, i tebe slit' budet holopkoyu.

(Sen Nastasya, İvan'a Godinov'a nasıl varacaksın, herkes sana uşak diyecek.)

b) Yer adları önünde:

Poedem mıy **k** gorodu **ko** *Kievu*, k velikomu knyazyu Vladimeru.

(Gidelim biz, şehre, Kiev'e, büyük Knez Vladimir'e.)

Birleşik sayıların önünde edat tekrarı:

Vozmu dani i vihodı **za** *tridsat'* let i **za** *tri* godı.

(Vergi ve çıkış alacağım, otuz yıl için ve üç yıl için.)

Kuzey bılınalarında edat genellikle bir birleşimi oluşturan bütün sözcüklerin önünde tekrar edilir:

Na svoyo *na* krıleçko *na* krasnoye

(Kendi kırmızı eşiğinde)

Yalnız 17.yy. değil 16.yy. metinlerinde de belirteç durumundaki sıfatın adın önünde kullanıldığı durumlara daha sık rastlanır. Bu durum, cümlede sözcüklerin dizilişi ile ilgili daha sağlam sözdizimsel ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Bılınada belirteçin addan sonra gelmesi bılınanın dize yapısıyla bağlıdır ve çok daha eski bir geleneğe dayanır. Bu sebeple eskiden belirli kurallara bağlı olan edat tekrarının, birçok bılınanın “ortak yerlerini” oluşturan en kalıcı dizelere yerleşmesi son derece doğaldır. Çoğu bılınanın başlangıç dizeleri bu tür kalıcı dizelerdir:

Vo stol'nom vo gorode vo Kieve

*U laskogo knyazya u Vladimira*¹⁸¹

(Başkent şehri Kiev’de

Şefkatli Knez Vladimir’de)

19.yy.’da P.N.Rıbnikov, E.V.Barsov ve A.F.Gil’ferding’in kaydettikleri kuzey bılınalarında edat tekrarlarına yalnız en kalıcı dizelerde değil, bütün bılına

¹⁸¹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.42-45.

metninde rastlanması dikkat çekmektedir. Buradaki edat tekrarlarının ritimle bir ilgisi yoktur, çünkü genellikle hece oluşturmeyen ve ritim bağlamında hiçbir katkı sağlamayan “k”, “v”, “s” gibi edatlar tekrar edilir. Bütün edat tekrarlarında, birlikte kullanıldıkları sözcükleri ayırma, vurgulama amacı yoktur. Aynı şartlarda, aynı bılınada veya aynı anlatıcı tarafından anlatılan bılinalarda edat bazen tekrar edilir, bazen edilmez.¹⁸²

19.yy.’ın 70’li-80’li yıllarında edat tekrarı kullanımında bazı aksaklıklar görülür. 20.yy.’ın başında edat tekrarının kullanılmadığı durumlar az değildir. Edat tekrarı en yaşlı kuşağın konuşmasında bile artık nadir görünen bir olaydır. Ekim devriminden sonra köy hayatında büyük değişiklikler olur, dolayısıyla dil de değişir ve yazı diline daha çok yaklaşır. Diğer diyalektik özelliklerle birlikte edat tekrarı da yok olur. Edatların kullanımı ile ilgili bu yeni tutum bılinalara da yansır. Edat kullanımı ile ilgili çağdaş edebi dil normları uygulanır, edat tekrarlarının olduğu dizeler çok nadir görülür. Görünen durumlarda da edat, ya anlam güçlendirici veya ritim düzenleyici araç görevi gören “to”, “li”, “da”, “tut”, “je”, vs. gibi eklerle aynı amaçla kullanılır ya da çağdaş edebi dilde olduğu gibi ayırteğici, vurgulayıcı işlev görür.¹⁸³

5.1.2. KÖKÜ AYNI OLAN SÖZCÜK BİRLEŞİMLERİ

Propp, bılinalarda aynı sözcüğün harfi harfine tekrar edilmesinin nadir görülen bir olay olduğunu belirtir. Fakat aynı kökten çeşitli sözcüklerin türetilmesi bılinalarda çok sık görülür [Örneğın: ‘*çernım çerno kak çerna vorona*’ ‘kara karga gibi kap kara’] (bu ifade uzaktan görünen Tatar ordusu için

¹⁸² A.P.Yevgenyeva, 1963, s.47.

¹⁸³ A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.48-50.

kullanılır, karalığın vurgulanması ordunun kalabalık olduğunu göstermek içindir) ; *'krepko-nakrepko'* “sapasağlam” (hayatın istisnasız her türlü şartlarına karşı tam bir dayanıklılık); *'tugo-natugo'* “sımsıkı”; *'skoro-naskoro'* “alelacele, hemencecik”; *'na vekı veçniye'* “sonzuza dek, ebediyen” ; vs.]. **Bu tür tekrarlar sözcüğün anlamını güçlendirir.** Fakat Propp, amaçları daha farklı olan anlam bakımından birbirine yakın veya hatta kökleri aynı olan sözcüklerin birleşimlerini bunlardan ayırmak gerektiğini belirtir. Bu tür birleşimlerin bir çeşidi de fiile kendisiyle aynı kökten olan tümlecın eklenmesidir: *Dumu dumat'* (düşünce + düşünmek) , *zımu zimovat'* (kış + kışlamak), *soslujit' slujbu* (hizmet göstermek + hizmet), *şutki şutit'* (şaka + şakalaşmak), *zaveşcat' zavet* (vasiyet etmek + vasiyet), *torg torgovat'* (ticaret + ticaret yapmak), vs. Propp'a göre **bu tür birleşimlerin amacı sözcüğün anlamını güçlendirmek ya da vurgulamak değildir, sözcüğe açıklık getirmek, netlik kazandırmaktır.** *Dumat'*, *şutit'*, *slujit'*, *zimovat'* gibi fiiller halk poetiğinde anlamı çok açık fiiller değildir. *dumat'* , *dumat' dumu* ile aynı şey değildir. Tümleç aracılığı ile fiil açıklık kazanır. Tümlece çoğunlukla bir de sıfat eklenir ve bu şekilde bılınaların diline özgü olan ifade açıklığı sağlanmış olur.

Bu tür birleşimlerin bir başka türü, bir sözcüğe anlam bakımından ona çok yakın bir başka sözcüğün eklenmesidir: “*v tuyu poru vremeçku*” (**pora:** zaman, çağ, mevsim; **vremya:** zaman, vakit), “*zakruçinilsya i zapeçalilsya*” (**zakruçinit'sya:** gamlanmak; **zapeçalit'sya:** kederlenmek, üzölmek), “*s togo so gorya so kruçinuşki*” (**gora:** dağ; **kruçinuşka:** uçurum, yar), “*znayu-vedayu*” (**znat':** bilmek; **vedat':** haberi olmak), “*idyot putem da i dorogoyu*” (**put':** yol; **doroga:** yol), vs.

Bu tür birleşimlerin genelde dili yavaşlatmak veya ritim amacıyla kullanıldıkları ileri sürülür. Fakat Propp'a göre **bunlar, dil araçlarının son derece ekonomik olarak kullanılmasına, söylenmek istenilenin az sözle daha açık bir biçimde söylenmesine bağlıdır.** Bunların ritimle bağlantısı yoktur, müzik ve şiir ritim sistemleri birbirleriyle o kadar uyumludur ki, müzik ritmi ölçü gerektirdiğinde ve metin bunu sağlamadığında ozan sesli harfleri biraz uzatır. Sesli harflerin uzatılmasının mümkün olmadığı durumlarda metne anlamsal işlevleri zayıf, fakat ritmi sağlayan sözcükler eklenir: a, a i (a и), ay (аӥ), da (да), to (то), je (же), li (ли), ved' (ведь), vsyo (всѣ). Bu tür sözcüklere enklitik adı verilir.

Bu tür sözcük birleşimlerine eş anlamlı birleşimler (sinonimiçeskiye soçetaniya) de denir. Özellikle A.P Yevgenyeva'nın teorisi bunun üzerine kuruludur. Yevgenyeva'ya göre, bu tür sözcüklerin kullanımı anlamı güçlendirmeye, bazı sözcük, sözcük birleşimi ve mısraları vurgulamaya dayalıdır. Propp, Yevgenyeva'nın bu görüşüne karşı çıkar. Propp'a göre aynı bölgede konuşulan halk dilinde, çok nadiren görülen istisnalar dışında, tamamen eş anlamlı olan sözcükler yoktur. İlk bakışta eş anlamlı gibi görünen sözcükler aslında çok küçük, fakat ozan için önemli ve hissedilir bir fark taşırlar. Sorun bu tür ifade ve birleşimlerin gerçekten eş anlamlı olmamalarından kaynaklanır. Ozan için *pora* ve *vremya, put'* ve *doroga, kruçinit'sya* ve *peçalit'sya, stud* ve *sram*, vs. birbirinden farklı kavramlardır. Bunlar dili yavaşlatmak veya anlamı güçlendirmek için değil, **anlatılanı en ince ayrıntısına kadar doğru bir biçimde vermek için kullanılır.** Örneğin, *stud* sözcüğü daha çok konuşan açısından, *sram* sözcüğü ise çevre açısından bir utanma duygusunu ifade eder;

put' sözcüğü nasıl yapıldığına bakmaksızın bir yerden bir yere hareket etme olgusunu, *doroga* sözcüğü ise hareket eden kişinin özellikle yeryüzünde takip ettiği çizgisel doğruyu ifade eder.¹⁸⁴

F.Mikloşç, 'Slav Destanlarının Betimleme Araçları' adlı çalışmasında kökü aynı olan sözcük birleşimlerini "etimolojik olarak birbirine akraba sözcüklerin birleşimi" olarak adlandırır. Bu birleşimler için ayrıca "kök tekrarı" ifadesi de kullanılır. En yaygın kullanılan bilimsel terim ise "ikili yineleme" (tavlolojiya) ve "özdeşlik" (tojdesloviye) tir. Fakat bu terimlerin kapsamı ile ilgili farklı görüşler vardır. A.P.Yevgenyeva bu görüşlere kısaca değinir. Örneğin, F.İ.Buslayev ve A.A.Potebnya "tavlolojiya" terimini çok daha geniş anlamda ele alırlar. Kökü aynı olan sözcük birleşimlerinin yanı sıra anlamların uyumuna bağlı eş anlamlılığı (sinonimiya) da bu terimin içeriğine dahil ederler. Aslında Rus filolojisinde "tavlolojiya" teriminin hem geniş hem de dar anlamda kullanımından söz etmek mümkündür. Geniş anlama, aynı köke sahip, "etimolojik olarak birbirine akraba" sözcük birleşimleri (*dojd' dojdit* "yağmur yağıyor", *zimu zimovat* "kış kışlamak", *krikom kriçat'* "çığlık atmak") ve " anlamı birbirine yakın iki veya üç sözcüğün birleşimi" olan eş anlamlılık (*kolbel'-lyul'ka* "beşik-salıncak beşik", *sil'ny-moguçiy* "güçlü-kudretli") dahildir. Dar anlama ise yalnız kökü aynı olan sözcük birleşimleri (*grom gremit* "gök gürlüyor", *zimu zimovat* "kış kışlamak", *krikom kriçat* "çığlık atmak") dahildir.¹⁸⁵

Kökü aynı olan, etimolojik olarak birbirine akraba sözcük birleşimleri bütün söylem türlerinde, sözlü ve yazılı edebiyatta görülür. Bu tür birleşimlerin işlevleri

¹⁸⁴ V.Propp, 1954, s.394-398.

¹⁸⁵ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.98-99.

ve bileşimleri çok farklıdır. A.P.Yevgenyeva bunları çok ayrıntılı olarak ele alır. Eş anlamlı sözcük birleşimlerini ise ayrı bir bölümde inceler. Ona göre, ikisi arasında çok derin bir fark vardır. İkili yinelemede sözdizimsel ilişkiler büyük önem taşıırken, eş anlamlılığın temelinde leksik ilişkiler yatar. Eş anlamlı sözcükler aynı söylem kategorisine (eş anlamlı adlar, eş anlamlı sıfatlar, eş anlamlı fiiller, eş anlamlı zarflar) dahildirler ve cümlede aynı görevi görürler. İkili yineleme birleşimlerinde ise farklı söylem kategorileri (fiille ad, fiille zarf, adla sıfat birleşir) veya aynı sözcüğün farklı şekillerde birleşimleri (*tuça-tuçey* “bulut gibi”) söz konusudur. Eş anlamlılıkla ikili yineleme arasındaki fark en çok sözdizimsel ilişkilerde ortaya çıkar: eş anlamlı sözcükler, eş anlamlı sözdizimsel birimler (sintagma) ve cümleler her zaman birbirine paralel duran aynı sözdizimsel kategorilerdir. İkili yineleme birleşimlerinde ise ögeler uyum (soglasovaniye) , yaklaşma (primikaniye) ve yönetme (upravleniye) ilişkileri içerisinde birbirine bağlıdır. Genellikle ikili yineleme, sözlü şiir sanatının en belirgin özelliklerinden biri olarak kabul edilir. İkili yineleme birleşimleri gerek sözlü gerek yazılı edebiyatta belirli üslup işlevleri görürler, fakat bu tür birleşimlerin hepsi sanatsal araç değildir ve her kökü aynı olan birleşimi, aynı sözcüğün tekrarı olarak görmek mümkün değildir. Tam bir “tekrar etme” durumu, yalnızca aynı sözcüğün farklı şekillerinden oluşan ve belirli anlamsal veya sözdizimsel özelliğini yitirmeden ögelerine ayrılamayan (nerazlojimiye soçetaniya) birleşimlerde (*bolvan-bolvanom* “kalın kafalı”, *davnım-davno* “uzun zaman önce”); ögelerine ayrılamayan fiille ad-zarf birleşimlerinde (*hodunom hodit'* “zangır zangır sarsılmak”, *valom valit'* “akın akın gitmek/gelmek”) veya fiille, birkaç istisna dışında yalnız bu durumlarda kullanılan “-mya” ile biten zarf

birleşimlerinde (*jivmya jit'* “sürekli yaşamak”, *drojmya drojit'* “sürekli titremek”, *gorma gorit'* “sürekli yanmak”) ve ikili yineleme sıfatlarında (*den' denskoy* “bütün gün”, *muka muçeniçeskaya* “büyük azap”, *vsyakaya vsyaçına* “her türlü şeyler” , *razniye raznosti* “muhtelif şeyler”) görülür. Bunlar, canlı konuşma diline özgü ve oradan hem sözlü hem de yazılı edebiyata geçen, anlam güçlendirici ikili yineleme birleşimleridir.¹⁸⁶

Bunların dışında tekrarın olmadığı ve dolayısıyla anlam güçlendirmeyen, kökleri aynı olan sözcük birleşimleri de vardır. Bunlar:

- **Eylemi yapan ad + adla aynı kökten olan fiil-eylem birleşimi (özne + yüklem):** *kuznets kuet* “demirci demir işliyor”, *jnitsa jnyot* “ekin biçen kadın ekin biçiyor”, *pahar' paşet* “toprağı süren kişi toprak sürüyor”, *uçitel' uçit* “öğretmen öğretiyor”, *sud'ya sudit* “yargıç yargılıyor”.

- **Fiil + eylemin sonucunu veya eylemin kendisini ifade eden ad birleşimi (yüklem+tümleç; yüklem+edilgen özne):** *pisat' pis'mo* “mektup yazmak”, *krit' krişu* “çatıyı örtmek”, *pet' pesnyu* “şarkı söylemek”, *zagadat' zagadku* “bilmece sormak”, *zadat' zadaçu* “çözmek için problem vermek”.

- **Fiil + eylemin yapıldığı aleti, aracı veya usulü belirten ad birleşimi (yüklem + tümleç veya adın -ile durumunda zarf (obstoyatel'stvo)):** *kosit' kosilkoy, kosoy* “orak makinesiyle, orakla biçmek /tırpanla tırpanlamak/” ; *jat' jneykoy, jatkoz* “orak makinesiyle ekin biçmek”; *pilit' piloy* “testere ile kesmek”, *sverlit' sverlom* “matkapla delmek /delgiyle delmek/”.¹⁸⁷

Kökü aynı olan sözcüklerin sözdiziminde, fiil-yüklem + onunla aynı kökten gelen ve eylemi ya da durumu belirten ad birleşimleri özel bir yere sahiptir.

¹⁸⁶ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.100-101.

¹⁸⁷ A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.104.

Bunlar, “derin içeriği belirten adın –i durumu” (Vinitel'nyy vnutrennego soderjaniya) ve “adın ikili yineleme -ile durumu” (Tvoritel'nyy tautologičeskiy) dur. Bu birleşimlerin en belirgin özelliği, bu durumda fiillerin geçişli ya da geçişsiz olmasının bir önem taşımaması (geçişsiz fiillerde adın –i durumunda dolaysız tümleç kullanılır) ve adın (tümleç veya zarf), eylemi ya da durumu belirtmesi, dolayısıyla fiil-yüklem anlamını tekrar etmesidir. Çağdaş Rus yazı dilinde “derin içeriği belirten adın –i durumu” taşlaşmış bir şekil olduğu için leksik olarak sınırlıdır: *delo delat'* “iş yapmak”, *gore gorevat'* “acı çekmek”, *dumu dumat'* “düşünmek”, *kliç klikat'* “çığlık atmak”, *şutki şutit'* “şaka yapmak”; *zimu zimovat'* “kış kışlamak”, *vek vekovat'* “bir asır yaşamak”, *jizn' projit'* “hayatı yaşamak”. (*pisat' pis'mo* “mektup yazmak”, *pet' pesnyu* “şarkı söylemek”, *zagadat' zagadku* “bilmece sormak”, *krut' krişu* “çatıyı kapatmak”, *mostit' mostovuyu* “köprü yapmak”, vs. gibi -i durumundaki adın /dolaysız tümlecin/ eylemin açık sonucu olduğu birleşimler bu kategoriye dahil değildir).¹⁸⁸

İkili yineleme birleşimlerini Yevgenyeva şu gruplar altında ele alır:

I. Kökleri aynı olan özne ve yüklem birleşimleri (Soçetaniya odnokorennih podlejaşçego i skazuemogo):

a) “Eylemi yapan” canlı özne ve onun özgün eylemi (Podlejaşçee “deystvovatel” oduşevlenniy i ego spetsifiçeskoye deystviye):

A y okol'noyu dorojkoy tudı dal'neyu

A gon'tsi gonyayut po tri mesyatsa.

¹⁸⁸ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.105.

(Ay dolaylı yol buraya uzak

Ulakları üç aylığına gönderirler.)

Vor voruet ne dlya pribili, a dlya gibeli.

(Hırsız kâr için değil, ölüm için hırsızlık yapar.)

Kabı prej *bortsı borolise*,

Kabı prej *strel'çi strelilise*,

S vinovatogo plat'ye ne sımıvalı.

(Güreşçiler güreşse de,

okçular ok atırsalar da,

Suçlunun elbisesini çıkartamadılar.)

b) “Eylemi yapan” cansız özne ve onun özgün eylemi (Podlejaşçee

“deystvovatel” neoduşevlennıy s ego spetsifiçeskim deystviyem):

Çto zlata *truba* pod Rigoyu *protrubila*.

(Riga'nın altında altın boru çaldı.)

c) Özne bir doğa olayını belirtir (Podlejaşçee oboznaçayet yavleniye

prirodı):

Yeşyo den' za den' ved' kak i *dojd' dojdıt*.

(Günler yağmur yağar gibi geçiyor.)

Odna *kurevka prokurila*.

(Bir fırtına koptu.)

Ne *grom gremit*, ne *stuk stuçit*.¹⁸⁹

(Gök gürlemiyor, takırtı takırdamıyor.)

Yevgenyeva, öznesi ve yüklemi aynı köke sahip özneli cümleleri özneyüklem ilişkisine göre iki ana gruba ayırır:

- 1) Öznenin canlı (*kuznets kuets* “demirci demir işliyor”) ve cansız (eylemi yapan aracı, aleti belirttiğinde- *truba trubit* “boru ötüyor”) olduğu cümleler;
- 2) Öznenin olayın (eylemin, durumun, niteliğin) adı olduğu ve aynı kökten gelen yüklemle birleştiğinde usulen eylemi yapan sayıldığı cümleler: *grom gremit* “gök gürüyor”, *stuk stuçit* “takırtı takırdıyor”, *dojd' dojdit* “yağmur yağıyor”, *pil' pilit* “toz tozuyor”, vs.

İkinci gruptaki cümleler gerçek ilişkileri birinci gruptaki cümlelerden daha farklı yansıtır. Birinci gruptaki cümlelerde gerçek “eylemci” kendine özgü eylemi yapar, ikinci gruptaki cümlelerde ise gerçek “eylemci” yoktur, olduğu düşünülmeyebilir. Çağdaş edebi dilde, folklorda ve diyalektlerde birinci gruptaki cümleler anlam (yani nesnenin, kendine has eylemiyle, en tipik, en genel şekilde ifade edilmesi) bakımından birbirlerine tamamen benzerler. Burada ikili yineleme doğaldır ve eylemi yapanla ona özgü eylem arasındaki ilişkilerin ifade edilmesi

¹⁸⁹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.117-126.

açısından gereklidir. İkinci grup cümlelerin edebi dilde ve folklorda kullanımları daha farklıdır. Edebi dilde doğa olaylarını belirtmek için kökleri aynı olan özne ve yüklem birleşimleri sözcüksel olarak oldukça sınırlıdır ve öznenin eylemin, durumun adı olduğu ikili yineleme cümleleri de nadiren kullanılır. Folklorda ise bu tür cümleler daha yaygındır ve anlam bakımından daha güçlüdür. Bu tür cümlelerin sözdizimsel anlamı, olayın tam ve en tipik haliyle kendi süreci içerisinde ve zamana yayılması bakımından ifade edilmesidir. Bu sözdizimsel anlam, birçok durumda tek başına yetersiz olan aynı köklü sözcüğün (fiil veya ad) oluşumunda belirir: *molniya molnit* (Burada *molniya* “yıldırım” sözcüğünden *molnit* fiili üretilmiştir, fakat bu fiil tek başına kullanılmaz), *gam gamit* (*gam* “gürültü” sözcüğünden *gamit* fiili üretilmiştir, bu fiil de tek başına kullanılmaz), *stolb stolbit* (*stolb* “direk” sözcüğünden *stolbit* fiili üretilmiştir, bu fiil de tek başına kullanılmaz), *kras' krasneetsya* (*krasnet'sya* “kırmızı görünmek” fiilinden *kras'* sözcüğü üretilmiştir, bu sözcük de tek başına kullanılmaz). Sözlü şiir sanatında, özellikle de bılinalarda bu tür birleşimler çok sık kullanılır. **Bu birleşimlerin amacı ortak ve tipik olanı ifade etmektir. Bılına üslubunun temel öğelerinden biri de ortak ve tipik olanı ifade etmek olduğu için, burada hikayeyi süslemek veya yavaşlatmak için yapılan bir tekrar söz konusu değildir. Yalnız içeriğe en çok uyan sözdizimsel şekil kullanılır.**¹⁹⁰

II. Kökleri aynı olan yüklem ve -i durumunda tümleç birleşimleri

(Soçetaniye odnokorennih skazuemogo i dopolneniya v vinitel'nom padeje):

¹⁹⁰ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.137-140.

a) **Kökü aynı olan dolaysız tümleç gerçek “dış” nesne** (Odnokorennoye pryamoye dopolneniye - real'nıy “vneşniy” obiekt):

Zasedlal sedelişko çerkaskoye.

(Çerkez yapımı eyerini eyerledi.)

On *podtyajeçki podtyagival* şyolkoviya.

(İpek askılarını çekiyordu.)

Strelyat' etu *streloçku* kalyonuyu.

(Kızdırılmış bu oku fırlatmak.)

b) **Kökü aynı olan tümleç, fiil-yüklem belirtiği eylemin gerçek (araçlı) sonucu** (Odnokorennoye dopolneniye - real'nıy (predmetniy) rezul'tat deystviya glagola-skazuemogo):

Suhariki suşat na slujbu speşat.

(Peksimet kurutuyorlar göreve acele ediyorlar.)

İ v tom-ta *podpis' podpisana*.

(Burada da imza atılmış.)

Fal'şivaya da *nadpis' napisana*.

(Sahte yazı yazılmış.)

c) “Hayali nesne” belirten adın –i durumu (Vinitel'nıy “mnimogo obiekta”):

Fiil-yüklemle ifade edilen, eylemin veya (süreç) durumun adı olduğu (*rabotu rabotat'* “iş yapmak”, *igrü igrat'* (na guslyah) “çalgı çalmak” , *sud sudit'* “hüküm vermek”,vs.) veya eylemin, sürecin bir “parçası, ögesi” olduğu (*skok skoçit'* “atlamak”, *stupen' stupit'* “adım atmak”, *şagi şagat'* “adım adımlamak”,vs.) için çağdaş yazı dilinin anlamsal ve sözdizimsel normlarına göre, bu i- durumunu Yevgenyeva, “hayali nesne” belirten adın –i durumu olarak adlandırır.

Promeju soboyu *razgovori govoryat*,

Vse bili reçi prohladnıya.

(Aralarında sohbet ediyorlar

Bütün konuşmaları soğuktu.)

A i *veru veruyeş'* tı busurmanskuyu,

Busur'manskuyu veru, nemetskuyu.

(Müslüman dinine inanıyorsun,

Müslüman dinine, Alman dinine.)

On pervu *stupen' stupil*.

(O ilk adımı attı.)

d) Zaman belirten adın ikili yineleme –i durumu (Tavtologičeskiy vinitel'nyy vremeni):

Ya u deviç'ey krovati rad *god godovati*,

Rad *god godovati* i *vek vekovati*.

(Ben genç kız yatağında bir yıl geçirmekten memnunum,
bir yıl ve bir asır geçirmekten mutluyum.)

Odnü *noçku noçevati*,

İ toyu nam vsyu ne spati.

(Bir gece geceleylim,
ve bütün o gece uyumayalım.)

İ poşli vverh po Çusovoy reke,

Gde b1 Ermaku *zima zimovat'*.

(Ve Çusova Nehri üzerinden,
Ermak'ın kış kışladığı yere gittik.)

e) “Soyut nesne” belirten adın ikili yineleme –i durumu (Vinitel'nıy tautologičeskiy “otvleçyonnoĝo obiekta”):

A stal Mikuluška *tseñi tseñit'*

A *tseñi tseñit'* kobılışki toy.

(Mikuluška fiyat biçmeye başladı

Fiyat biçmeye, bu kısraĝa)

Naşyol ya vorov-razboynikov,

Tut-to oni *duvan duvanili*:

Zolotuyu kaznu delili meroyu,

A tsvetnoye plat'ye delili noşami.

(Hırsız haydutları buldum,

Ganimeti bölüşüyorlardı:

Altın hazineyi ölçüyle bölüyorlardı

Renkli kumaşları bıçaklarla.)

Kak çut' s devitsoyu yemu greh tvorit',

A greh tvorit', s neyu *blud bludit'*.¹⁹¹

(Genç bir kızla günah işlesin

¹⁹¹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.140-176.

Günah işlesin, onunla ahlaksızlık etsin)

III. Adın ikili yineleme –ile durumu (Tvoritel'nıy tavnologičeskiy):

a) Alet belirten –ile durumu (geniş anlamda) (Tvoritel'nıy orudiya (v širokom smisle)):

A *kopal* on zemlyu *koparulyami*.

(Toprağı ise kazmalarla kazıyordu.)

A *streloy zastreli* teşçu matuşku.

(Kaynanamı okla vur.)

Ya ne *milom umilasya*.

(Ben sabunla sabunlanmadım.)

b)Eylemin yöntemini belirten –ile durumu (Tvoritel'nıy sposoba deystviya):

Vzglyanul on *vzglyadom* neveselim.

(Neşesiz bir bakışla baktı.)

Zasvital svoim *svistom* razboyniç'im krepko.

(Kendi haydut ışığı ile sağlam bir ışık çaldı.)

Nagradit' nadot' *nagraduškoy* tebya velikoyu.¹⁹²

(Seni büyük bir ödülle ödüllendirmek gerekir.)

IV. “-ma”, “-mya” ile biten ikili yineleme zarfı ve ikili yineleme zarf-filiyle fiil-yüklem birleşimleri (Glagol-skazuyemoye v soçetanii s tavitologiçeskim nareçiyem na “-ma”, “-mya” i tavitologiçeskim deepriçastiyem):

İ velel grabnitsu delat' kamennuyu,

Çtobı dvum çelovekom *sidma sidet'*,

İ *lejma lejat'*, i *stoyma stoyat'*.

(Ve taştan bir mezar yapmalarını emretti,

İki insanın oturup oturacağı,

Yatıp yatabileceği ve ayakta durup durabileceği /büyüklükte/)

Fiil+ikili yineleme zarf fiili:

Sdelayte kolodu belodubovu,

Çtob dvum v kolodı *stoya stoyat'*,

İ dvum v kolodı *sidya sidet'*,

İ dvum v kolodı *leja lejat'*.

¹⁹² A.P.Yevgenyeva, 1963, s.176-196.

(Beyaz meşeden bir kütük yapın ki,
İki kişi bu kütükte /ayakta/ durabilsin,
İki kişi bu kütükte oturabilsin,
İki kişi bu kütükte yatabilsin.)

Fiil + “-uçi”, “-yuçi” ile biten zarf-fiil:

Ne mojet Vladimir *stoyuçi stoyat'*,
Ne mojet Vladimir *sidyuçi sidet'*,
Ne mojet Vladimir *lejuçi lejat'*.¹⁹³

(Vladimir /ayakta/ duramıyor,
Vladimir oturamıyor,
Vladimir yatamıyor.)

V. Yüklemin diğer ad durumlarındaki kökü aynı olan adlarla birleşimi

(Soçetaniye skazyemogo s odnokorennimi suşçestvitel'nimi v proçih padejah):

a) Edath –i durumu:

Gde on vıpil, tut i v *son zasnul*.

(Nerede içtiyse orada da uykuya daldı.)

Ya sama sebya v *zaboti obzabotila*.

(Ben kendi kendimi tasalandırdım.)

¹⁹³ A.P.Yevgenyeva, 1963, s. 197-205.

b) –in durumu:

Mnogo *groz* on mne *ugrajival*.

(O beni tehditlerle tehdit ediyordu.)

c) –e durumu:

Onı *çuduşku* da *çuduyutsya*,

Onı *divuşku* da *divuyutsya*.

(Onlar mucizelere hayret ediyorlar

Onlar şaşılacak şeylere şaşıyorlar.)

d) –de durumu:

A zyat' *na piru piroval*.

(Damat ise eğlencede eğleniyordu.)

Hemen hemen bütün ikili yineleme birleşimleri adın üç durumunda (yalın durum, -i durumu, -ile durumu) oluşturulur. Diğer durumlardaki fiil+ad birleşimleri çok azdır ve bunlar daha geç dönemde meydana gelen sözdizimsel değişikliklerin sonucunda oluşmuşlardır. Kökü aynı olan fiil+ad birleşimlerini, bu birleşimlerde yer alan adların özelliklerine göre üç gruba ayırmak mümkündür:

1) Ad, eylemi yapandır (eylemi yapan canlı olduğunda ad daima üretkendir: *pahar'* “çiftçi”, *sekar'* “kesici, biçici”, *kosar'* “orakçı, biçici”, *pisar'* “katip, yazıcı”; *kuznets* “demirci”, *strelets* “ok atıcısı”, *gonets* “ulak”, *borets* “güreşçi”;

jitel' “sakin, vatandaş”, *roditel'* “veli”; *oratay* “çiftçi”; *vor* “hırsız”, *svat* “dünür”, *gost'* “misafir”, *tsar'* “çar” gibi adlar ise çek nadirdir). Eylemi yapan cansız olduğunda ise üretken olan fiildir (*grom* “gök gürültüsü”, *stuk* “takırtı”, *gam* “gürültü”, *şum* “gürültü”; *dojd'* “yağmur”, *svet* “ışık”, *pıl'* “toz”, *tuça* “bulut”, *zarya* “tan kızılığ”; *bel'* “beyazlık”, *çern'* “siyahlık”, *sin'* “mavilik”; *voy* “uluma”, *ston* “inilti”, *stolb* “direk”, vs., ayrıca *molniya* “yıldırım”, *kureva* “fırtına”, *rovnya* “eş”, vs.)

2) Ad, eylemin sonucudur (yüklem+ -i durumunda ad: *mostit'* *most* “köprü yapmak”, *podkopat'* *podkopi* “hendek kazmak”, *zasekat'* *zaseki* “kertik kertmek”, *plesti pleti* “çit örmek”; *skazat'* *skazku* “masal anlatmak”, *zagadat'* *zagadku* “bilmece sormak”, *şutki şutit'* “şaka yapmak”).

3) Ad, yüklemün belirttiği eylemin adıdır (*rabotu rabotat'* “iş yapmak”, *slujbu slujit'* “hizmet etmek”, *veru verovat'* “inanca sahip olmak”, *pir pirovat'* “ziyafet çekmek”, *razgovori razgovarivat'* “sohbetler etmek”, vs.) Bazı istisnalar dışında bu birleşimlerdeki bütün fiiller geçişsizdir.

Üçüncü gruptaki adlar hem – i durumunda hem –ile durumunda çekilir, bu da onların çok eskiye dayandıklarını gösterir. Ayrıca birçok durumda ad fiilden sonra gelirken, burada adın hep fiilden önce gelmesi de dikkat çekicidir. Yüklem+tümleç, yüklem+özne grubundaki fiil+ -i durumunda ad birleşimleri genel ve tipik olanı ifade ederler, bu yüzden *del delit'* “bölmek”, *blud bludit'* “ahlaksızlık yapmak”, *rabotu rabotat'* “iş yapmak” türündeki birleşimler anlam güçlendirici olarak kabul edilmezler.

Fiil+ -ile durumunda ad birleşimleri daha farklı bir gelişim süreci geçirirler. Bu tür birleşimler dilde korunmuştur ve belirteçle birlikte bir çok birleşimde hala

canlı olarak kullanılırlar. Bu, fiilin özelliğini en ince ayrıntılarına kadar belirleme yöntemlerinden biridir. *Smeyat'sya smehom* “gülüşle gülmek” birleşimi, adın -ile durumunun fiille kullanımında işlevlerinin dağılması ve adlarda soyutluğun gelişmesine bağlı olarak ayrılmıştır. Durum işlevi ve durum anlamı kaybolur ve anlamın “tekrarı” belirir, bu da ikili yineleme –ile durumunun daha farklı bir anlam almasına yol açmıştır. İkili yineleme –ile durumunun işlevi fiilin anlamını güçlendirmek olmuştur, kendisi ise birçok durumda zarfa dönüşmüştür.¹⁹⁴

VI. İkili yineleme –ile durumunda sıfat (Tvoritel'nyı tautologičeskiy imeni prilagatel'nogo):

a) Fiil + -ile durumunda sıfat (Tvoritel'nyı imeni prilagatel'nogo pri glagole):

Na matke Volge

Ne *belim zabelelos'*,

Ne *çernim zaçernelos'*

(Volga Ana'da

Ne ak ağarıyordu

Ne kara kararıyordu)

b) –ile durumundaki sıfatın yüklem görevi gören sıfatla birleşimi

(Tvoritel'nyı imeni prilagatel'nogo v soçetanii s prilagatel'nım v skazuyemom):

A tam-to yest' tri çuduška tri çudnih,

¹⁹⁴ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.205-215.

Tam-to yest' tri divuşka tri divnih:

Kak pervoye tam çudo *belum-belo*,

A drugoye-to çudo *krasnum-krasno*,

A tret'yo-to çudo *çernum-çerno*.

(Orada ise üç hayret verici üç mucize var,

Orada üç şaşırtıcı üç şaşılacak şey var:

İlk mucize ak mı ak,

İkinci mucize al mı al,

Üçüncü mucize kara mı kara.)

c) Birleşik sözcük ögesi olarak ikili yineleme –ile durumu (Tvoritel'ny

tavtologičeskiy kak komponent slojnogo slova):

Belirteç:

Otdayut menya, bednuyu,

Çto kormilets-to dyadyuşka

İ golubuşka tyotuşka

Protiv voli vo zamujestvo,

Molodım-to molodyoşen'ku

Zelenım-to zelenyoşen'ku.

(Verecekler ben, zavallıyı,

Beni büyüten amcam

Ve gözümün nuru teyzem

kocaya rızamın dışında,

Gepe genç yaşında

Körpe mi körpe halimle)

Zarf:

A y onı vsi yemu kak *nizkim-nizko* klanyalis'.

(Ay onların hepsi nasıl da karşısında yerlere kadar eğiliyorlardı.)

d) Duygusal-güçlendirme eki olan zarfla ikili yineleme -ile durumu

(Tvoritel'nıy tavnologičeskiy s nareçiyem, imeyuşçim emotsional'no-usilitel'nıy suffiks):

Priyejjayet ved' İl'ya *blizkim-blizyohon'ko*.

(Geliyor İl'ya çok çok yakınlara)

Otdala menya matuşka

Dalekim-dalekoşen'ko.¹⁹⁵

(Annem beni çok uzaklara verdi.)

VII. İkili yineleme zarfı + fiil-yüklem (Tavnologičeskoye nareçiyeye pri glagole skazuyemom):

Tonko pryala,

Zvonko tkala,

Belo belila.

¹⁹⁵ A.P.Yevgenyeva, 1963, s. 215-224.

([İpi]İnce büküyordu,
Çınlıyan bir sesle dokuyordu,
Beyaz badana vuruyordu.)

Toşno mne, golova bolit.
Bolit bol'no golovuşka.¹⁹⁶

(Midem bulanıyor, başım ağrıyor.
Ağrıyor ağrıtarak başçağızım.)

VIII. Yüklem + yüklemle aynı köke sahip belirteci olan –ile durumunda ad birleşimi (Soçetaniye skazuyemogo s suşçestvitel'nım v tvoritel'nom padeje, imeyuşçim opredeleniye odnogo kornya so skazuyemım):

İ *nazıvayet* İl'ya togo p'yanitsu Vasiliya
Bratom nazvaniem.

(Bu sarhoş Vasiliy'i kardeşim diye çağırıyor İl'ya.)

Uvidel na pole çernizinu,
Krıçal-zıçal zıçnım golosom.

¹⁹⁶ A.P.Yevgenyeva, 1963, s. 224-229.

(Kırda bir karartı gördüm,
Bağırdım-gürledim gür bir sesle.)

IX. İkili yineleme sıfatı (Tavtologiçeskiy epitet):

Tselovala vo usta da vo sahnii,
Provodila Çurilu vo *svetli svetlitsi*.¹⁹⁷

(Şekerli dudaklarından öptü,
Çurilo'yu aydınlık köşklere uğurladı.)

X. Farklı anlam güçlendirici ikili yineleme türleri (Različniye vidı usilitel'noy tavtologii):

1) Kökleri aynı olan öğelerin edat yardımıyla birleşmeleri sonucunda bileşik zarf oluşturmaları (Obrazovaniye slojnogo nareçiya putem soedineniya odnokorennih çastey pri pomoşçi predloga):

A tut *krepit*-to vorota *krepko-nakrepko*.
(Burayı ise kapı sım sıkı sağlam tutuyor.)

2) Karşılaştırma derecesi olan aynı köklü zarfla yüklem birleşimi yoluyla fiil özelliğinin en üstün derecesinin ifade edilmesi (Vırajeniye vışşey

¹⁹⁷ A.P.Yevgenyeva, 1963, s. 229-244.

stepeni glagol'nogo priznaka putem soçetaniya skazuemogo s odnokorennım nareçiyem, predstavlyayuşçim soboy sravnitel'nuyu stepen'):

Zaznobil menya *povisuşil*,

Suşe vetra, *suşe* vihoryu,

Suşe toy travı koşonıya.

(Esir etti beni kuruttu,

Rüzgardan daha kuru, kasırgadan daha kuru,

Bu biçilmiş ottan daha kuru.)

3) Zarfın (yüklemde) aynı köklü sıfat-belirteçle birleşimi sonucu nesnenin en üstün nitelik, belirti derecesinin ifade edilmesi (Vırajeniye vışşey stepeni kaçestva, priznaka predmeta putem soçetaniya nareçiya (v skazuyemom) s odnokorennım prilagatel'nım-opredeleniyem):

Kraşe bıl *krasnova* zolota.

(Kırmızı altından daha kırmızıydı.)

Kak sidit-to *krasna krasota*

Pokrasnee krasna solnişka,

Posvetlee svetla mesyatsa,

V polunos-to ne iznoşena,

V poluderj-to ne izderjana.

(Nasıl da oturuyor güzeller güzeli

Kırmızı güneşten daha kırmızı,

Parlak aydan daha parlak,

Geceyarısı eskimemiş,

Öğle vakti harcanmamış.)

4) Nesnenin, benzerleri arasından en yüksek derecesini ifade etmek için aynı adın farklı ad durumlarındaki birleşimi (Yalnız durumda ve “iz” edatıyla çoğul –in durumunda) (Soçetaniye, predstavlyayuşçee soboy različniye padeji odnogo i togo je suşçestvitel'nogo (imenitel'nıy i roditel'nıy mnojestvennogo s predlogom “iz”) dlya vırajeniya samoy vısokoy stupeni predmeta po otnoşeniyu k podobnım):

Urodilsya lenok

Tonok, dolog i vısok,

İz koren'ya korenist,

İz golovok golovist.

(Keten yetişti,

İnce, uzun ve yüksek,

Köklerden daha köklü,

Başlardan daha başlı.)

5) Aynı fiilin şahıslara göre çekilmiş haliyle (olumlu veya olumsuz), bir de olumsuz belgisiz kiple birleşim oluşturan “mutlak” belgisiz kip (“absolyutnoye” neopredelyonnoye nakloneniye, postavlennoye v soçetanii s liçnoy formoy togo je glagola (polojitel'noy ili otritsatel'noy), a takje v soçetanii s neopredelennim nakloneniyem s otritsaniyem):

Ya *stupit'-stuplyu* vo sto rubley,

A drugoy stuplyu v tısyacı.

(Yüz ruble indirim yapacağım,

Diğerine ise bin ruble.)

Ya *uttit'- ne uşol*,

Ubejat' – ne ubejal.

(Gitmek ise gitmedim,

Kaçmak ise kaçmadım.)

Çtob klyukoy *gresti – ne vigresti*,

Pomelom *mesti – ne vimesti*.¹⁹⁸

(Sopayla kürek çekeceksen – çekme,

Çalı süpürgesiyle süpüreceksen- süpürme.)

¹⁹⁸ A.P.Yevgenyeva, 1963, s. 244-249.

Bütün bu incelemeler sonucunda Yevgenyeva, birçok kökü aynı olan fiil+ad, fiil+zarf birleşiminin sanatsal araç olmadığı gibi, birçok durumda duygusal veya anlamsal açıdan güzel ifade aracı da olmadığını tespit etmiştir. Sanatsal araçla güzel ifade aracı arasındaki fark ise, sanatsal aracın öncelikle sanatsal,yani belirli bir biçimde tasarlanmış ve ona göre düzenlenmiş yazılı veya sözlü söylemin bir parçası olması, güzel ifade aracının ise bütün dile ait bir olgu olmasıdır.

Kökü aynı olan özne + yüklem (*kuznets kuet* “demirci demir işliyor”); yüklem + tümleç (netice bildiren adın –i durumu : *pisat' pismo* “mektup yazmak”); yüklem + araç bildiren adın –ile durumu (*pilit' piloy* “testere ile kesmek”) gibi birleşimler doğal, mantıklı birleşimlerdir. Fiil-yüklem + fiil-yüklemin ifade ettiği eylem veya durumun adı [-i ve –ile durumunda] (*del delit'* “bölmek”, *delo delat'* “iş yapmak”, *brodom bresti* “yavaş yavaş yürümek”, vs.) olan birleşimler ise sözcük bakımından sınırlı ve eski sözdizimsel ilişkilerin izlerini taşıyan birleşimlerdir. Bunlar, yeni sözdizimsel bağ ve ilişkiler temelinde yeniden anlamlandırılmışlardır ve dilin güzel ifade araçları kategorisine geçmişlerdir.

İkili yineleme, sözlü şiir sanatında, özellikle de lirik yapıtlarda, şarkılarda ve ağıtlarda çok sık kullanılır. Bunun sebebi, anlam güçlendirme görevi gören ikili yinelemelerin daha geç bir dönemde sanatsal araç olarak gelişmeleri ve bu tür birleşimlerin lirik türlere daha uygun olmalarıdır. Tam anlamıyla güçlendirme görevi gören birleşimler şunlardır:

- a) (-ile durumu) sıfat + zarf veya (-ile durumu) sıfat + sıfat;
- b) ikili yineleme –ile durumunda ad (eylemin adı) + fiil;
- c) İkili yineleme sıfatı (Tavtologičeskiy epitet).

Bazı yapıtlarda çok farklı türden kökleri aynı olan sözcük birleşimleri görmek mümkündür. Bunların görevi duygu ve düşüncelere güçlü ve etkileyici bir ifade vermektir. Kökleri aynı olan sözcük birleşimlerinin sözlü yapıtların ritim ve sözdizimsel yapısıyla derin bağları vardır. Halk şiirinin en belirgin özelliklerinden biri olan sözdizimsel paralelizm de ikili yineleme gruplarıyla sıkı ilişki içerisindedir.

Sözlü şiir sanatında çok fazla kullanılan ve farklı işlevler (bir kısmı duygusal ve anlamsal güçlendirme aracı olarak işlev görür; bir kısmı özne-yüklem, yüklem-nesne ilişkilerinde en tipik ve genel özellikleri ifade etmek için kullanılır; bir kısmı da yalnız sözlü yapıtlarda değil, halk ağızlarında da çok sık kullanılan doğal sözcük birleşimleridir) gören kökleri aynı olan sözcük birleşimleri hem dilin gelenekselliğini hem de sözlü şiir sanatının güzel ifade araçları sorununu çözmek için zengin bir malzeme oluşturur.¹⁹⁹

5.1.3 EŞ ANLAMLILIK

A.P.Yevgenyeva'nın üzerinde durduğu bir diğer önemli konu, sözlü şiir sanatında farklı şekillerde ve çok sık kullanılan eş anlamlılıktır (sinonimiya). Rusya'da bu konu ile ilgili çok fazla çalışma yapılmamıştır. Bazı dilbilimci ve folklor bilimciler yalnız çift oluşturan eş anlamlı sözcük birleşimleri (sinonimiçeskiye parı) üzerinde durmuştur. Eş anlamlı sözcük gruplarına ise F.İ.Buslayev ve A.A.Potebnya dışında kimse değinmemiştir. Yevgenyeva'nın verdiği bilgilere dayanarak F.İ.Buslayev'in eş anlamlılığa olan yaklaşımının biraz

¹⁹⁹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.250-253.

farklı olduğunu görüyoruz. Buslayev'e göre, halk şiir sanatının en önemli özelliklerinden biri ikili yinelemedir (taftoloji) ve ikili yineleme ikiye ayrılır:

- 1) aynı sözcüğün, aynı sesin tekrarı;
- 2) anlamları birbirine yakın iki veya üç sözcüğün karşılıklı ilişkisi.

Ünlü bilim adamına göre, yalnız sözcükler değil, cümleler de yinelenebilir. Böylece Buslayev ikili yinelemeyi (yani kökleri aynı olan sözcük birleşimlerini) semantik ikili yinelemeyle (yani eş anlamlı sözcük birleşimleriyle) birleştirir.²⁰⁰

Yine Yevgenyeva'nın verdiği bilgilere göre, A.A.Potebnya incelediği 19.yy. kayıtlı kaynaklarındaki çift oluşturan eş anlamlı sözcükleri üç kategoriye ayırır:

- 1) Belirteçli birleşimler (atributivniye soçetaniya): *dani-poşlini* “vergi-gümrük vergisi”, *rat'-sila* “ordu-güç”, *sila-voysko* “güç-ordu”, *pir-radost'* “ziyafet-sevinç”;
- 2) “dvandva”²⁰¹ birleşimleri: *rod-plemya* “boy-kabile”, *hleb-sol'* “ekmek-tuz”;
- 3) özdeş birleşimler: bunlar asıl eş anlamlı birleşimlerdir. Potebnya'ya göre bu tür birleşimler başlangıçta “dvandva” birleşimleridir. Örneğin, *put'* “yol” ve *doroga* “yol” eş anlamlı sözcükleri, ilk oluştukları zamanlar eş anlamlı olmayan *hleb-sol'* “ekmek-tuz” birleşimi gibi birbirinden tamamen farklı iki kavramı ifade ediyorlardı.²⁰²

D.N.Ovsyaniko-Kulikovskiy, çift oluşturan eş anlamlı sözcükleri belirteçli birleşimler kategorisine dahil eder ve bu adlardan hangisinin belirteç hangisinin belirtilen olduğunu tespit etmenin bazen çok zor hatta olanaksız olduğunu belirtir.

²⁰⁰ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.255.

²⁰¹ Dvandva: İng.dvandva compound. Ögeleri arasında birleştirici ilişkiler gözlemlenebilen birleşik sözcükler.

²⁰² A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.255-256.

A.A.Şahmatov da bu tür birleşimleri belirteçli olarak kabul eder ve bunları ad belirteci (prilojeniye) bölümünde ele alır.²⁰³

Eş anlamlılığın üslup açısından işlevine geçmeden önce Yevgenyeva eş anlamlılık kavramı üzerinde durur ve eş anlamlılık denildiğinde iki durumun söz konusu olduğunu belirtir. Bunlar:

- a) tam anlam uyumu (*glyadet'-smotret'-zret'* “bakmak”; *oko-glaz* “göz”);
- b) anlam benzerliği, anlam yakınlığıdır.

Edebi yapıtlardaki eş anlamlılığı incelerken Yevgenyeva, gerçekte eş anlamlı olmayan fakat belirli şartlarda, sözcüğün anlamını önemli ölçüde belirleyen metne, sözdizimsel ve deyimsel ilişkilere bağlı olarak bu görevi üstlenen sözcük ve birleşimleri de göz önünde bulundurmak gerektiğini ileri sürer. Çağdaş edebi dilde iki eş anlamlı sözcüğün yan yana gelmesi mümkün değildir (örneğin, *uçitel'-prepodavatel'* “öğretmen”, *litso-fizionomiya* “yüz”, *nehoroşiy-plohoy* “kötü”, *smotret'-glyadet'* “bakmak”, vs.). Fakat aralarında küçük anlam farklılıkları bulunan sözcükler, ifade ettikleri kavramların içeriğini daha ayrıntılı ve eksiksiz verebilmek için birlikte kullanılır. Aynı cümlede yer alan eş anlamlı sözcüklerin anlam ve üslup işlevlerinden biri de budur. Canlı konuşma dilinde anlamları tamamen aynı veya birbirine çok yakın iki sözcük anlam güçlendirme veya vurgulama amacıyla bağlaçsız veya “i”(ve), “da” (ve) bağlaçlarıyla birlikte kullanılabilir. Örneğin, *nejdanno-negadanno* “hiç beklenmediği halde”, *podobru-pozdorovu* “sağsalım, başını derde sokmadan”, *kontsa-kraya* “sonu yok, uçsuz bucaksız”, *do porı do vremeni* “belli bir zamana kadar”, *vkşiv' i vkos'* “doğru yanlış”, vs. gibi deyimsel birleşimler.

²⁰³ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.256.

18.yy. ve 19.yy.'ın başında Rus yazarlarının eş anlamlılığa ve onun edebi yapıtlardaki üslup işlevlerine olan tutumlarını Yevgenyeva şu şekilde özetler:

1) eş anlamlı sözcükler dilin zenginliğinin göstergesidir ve ifadedeki en ince ayrıntıları gösterebilirler;

2) edebi yapının konusuna ve görevine uygun olan sözleri seçme olanağı tanrlar.

18.-19.yy.'larda kaydedilmiş sözlü şiirsel yapıtlarda ise bir yandan yazılı edebiyatın artık vazgeçtiği bazı eski prensipler korunur ve geliştirilir, bir yandan da eş anlamlılığın yazılı edebiyatta hiç gelişmemiş veya daha farklı üslup işlevleri olan özellikleri görülür.²⁰⁴

Çift Oluşturan Eş Anlamlı Birleşimler

İki sözcüğün bir bütün oluşturacak şekilde yan yana gelmesi, çift oluşturması Rus folklorunun bütün türlerinde en eski kayıtlardan günümüze kadar görülür. Bütün söylem kategorileri: ad, sıfat, fiil, zarf-fiil, zarf, edat belirli durumlarda eş anlamlı çift oluştururlar. Çift oluşturabilmeleri için sözcüklerin anlamları birbirine yakın olmalıdır. Çift birleşimler en çok ad ve fiille oluşturulur. Yevgenyeva bu tür çift birleşimler oluşturan birkaç eş anlamlı sözcük kategorisi ayırt eder:

1) Genel olarak dilde (hem edebi dilde hem diyalektlerde) anlam bakımından özdeş olan sözcükler: ***glyaju-smotryu*** “bakıyorum”,

²⁰⁴ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.258-259.

govorit-molvit “konuşuyor”, *znayu-vedayu* “biliyorum”, *oçi-glaza* “göz”, *pravda-istina* “gerçek”, *holost-nejenat* “bekar”, vs.²⁰⁵

- 2) Yerel, diyalektik sözcüklerin “ortak Rus” edebi dilinde kullanılan sözcüklerle birleşim oluşturmaları. Sözcüklerin önemli bir bölümünün en basit tarihi, edebi dilde ne zaman ortaya çıktıkları, diyalektlerde ne kadar yaygın oldukları bilinmediği için bu gruba dahil olan birleşimlerin sınırlarını belirlemek çok zordur. Bu gruba şu birleşimler dahil edilebilir: *krasa-basa* “güzellik”, *prizagun'te-prizamolknite* “susun”, *soçit'-iskat'* “aramak”, *pet'-jupet'* “şarkı söylemek”, *boyat'sya-polohat'sya* “korkmak”, *kriçat'-revet'* “bağırıp çağırmak”, *baska-horoşa* “güzel”, *reç'-pogovor'ye* “konuşma”, vs.
- 3) Sözcüklerden birinin, diyalekt veya genel olarak Rus dili açısından, eskimiş olduğu birleşimler. Örneğin: *kuptsı-gosti* (kupets, kuptsı “tüccar, tüccarlar”; gost' “eskiden deniz ticaretiyle uğraşan tüccarlara verilen ad”), *deyalos'-uçinilosya* “oldu-meydana geldi” (eskimiş deyat'sya “olmak” fiili ve uçinyat', çinit', çinit'sya “düzenlemek, meydana getirmek”), *svetlitsı-gridni* (svetlitsa “eskiden evin aydınlık, ihtişamlı odasına verilen ad”; gridnya “özellikle epik yapıtlarda iç

²⁰⁵ Yevgenyeva'nın ayırdığı bu gruplar, kendisinin de belirttiği gibi, içerik bakımından görecelidir. Yevgenyeva, çalışmasında 17.-20.yy. kayıtlarını göz önünde bulundurur ve bu üç asır boyunca, edebi dille diyalektler arasındaki sınırlar, ilişkiler çok farklıdır. Rus edebi dilinin sözcük hazinesi tarihi ise bugüne kadar çok az araştırılmıştır. Özellikle 17.-18.yy. edebi dilinde sözcüklerin üslup sınırlarını belirlemek zor, hatta olanaksızdır. Sözlü edebiyatta ve diyalektlerde bunu yapmak ise çok daha zordur. Örneğin, *znat'-vedat'*, *oçi-glaza* birleşimleri üslup kullanımları açısından farklıdır. *Vedat'* ve *oko* sözcükleri edebi dil açısından eskimiş sözcüklerdir. Bunlar ancak belirli üslup özelliği taşıyan metinlerde, örneğin yüksek üsluplu veya bilerek arkaikleştirilmiş söylemlerde kullanılabilir. Diyalektlerde ise çok yakın bir zamana kadar durum çok daha farklıdır. Kuzey ağızlarında *vedat'* sözcüğü eski kuşağın konuşmalarında hala kullanılır, *oko*, *oçi* ve oldukça yeni sayılan *glaza* sözcükleri ise birer sözcüksel normdur. Bu yüzden Yevgenyeva, çalışmasında ele aldığı sözlü yapıt metinlerine dayanarak (ki bunlar çoğunlukla Kuzey ağızlarında söylenmiştir) *oçi-glaza*, *znayu-vedayu*, *govorit-molvit* birleşimlerini birinci kategoriye dahil eder.

mekanlar için kullanılan bir sözcük”), *bit'sya-ratit'sya* (bit'sya “vuruşmak, dövüşmek”; ratit'sya “Eski rat' “ordu, savaş, dövüş” sözcüğünden üretilen bir fiil, anlamı da “savaşmak, dövüşmek”), vs. Tarihi değişikliklerle birlikte özgün anlamlarını kaybeden ve kendilerine anlam olarak yakın sözcüklerle yakınlaşan, çoğu durumda tamamen uyuşan sözcükler de bu kategoriye dahildir: *dedina-otçina* (ded “dede, ata”; otets “baba”), *rod-plemya* (rod “aralarında kan bağı bulunan, aynı atadan gelen nesil, soy, sülale”; plemya “soy, işgal ettikleri alan, kültür, dil birliği ile birbirine bağlı insanların oluşturdukları etnik ve sosyal birlik”), *dani-poşlini* (dan' “eskiden savaşta kazanan tarafın yenilen taraftan aldığı vergi”; pošlina “bazı işlemler karşılığında devletin aldığı vergi”), *dani-vihodi* (vihod “çıkış, gider”), *nyanuşki-mamuşki* (nyanya “dada”; mama “anne”), vs.

- 4) Ögelerden birinin, dilde yaygın bir biçimde kullanılmasına rağmen, yabancı sözcük olduğu birleşimler: *mesyats-luna* (mesyats “ay”; luna “Latince kökenli bir sözcüktür, anlamı da aydır”), *busı-korabli* (busı, busa “meşe ağcından oyularak yapılmış iki direkli kayık, yelkenli”; korabl' “gemi”), vs.
- 5) Sözcüklerin kendi içerikleri ve anlam kapsamlarından çok söylemin türüne bağlı olarak anlamlarında bazı küçük farklılıklar bulunan sözcük birleşimleri: *otets-batyuşko* (otets “baba”; batyuşka “Eskiden baba anlamında kullanılan bir sözcük; aynı zamanda dostça bir hitap şekli; Ortodoks rahibi”), *prisek-prirubil* (priseç', seç' “dövmek, kamçılama, kırbaçlama; kıymak, doğrama; vurma, uçurma,

kesmek”; *prirubit'*, *rubit'* “kesmek, doğramak, kırmak; kılıçtan geçirmek, bıçaklamak”), *opoçivali-spali* (poçivat' “yatmak, uyumak”; *spat'* “uyumak”), *kidalisya-metalisya* (kidat'sya “atmak, fırlatmak; atılmak, fırlamak, saldırmak”; *metat'sya* “koşuşmak, şuraya buraya koşmak, çırpınmak”), *uşib-ubil* (uşibit' “çarparak yaralamak, çarparak acıtmak”; *ubit'* “öldürmek, vurmak; mahvetmek; ezmek, bitirmek”), vs. Yazı dilinden folklor ve diyalektlere sağlam bir biçimde giren sözcüklerin önemli bir bölümü bu gruba dahil edilebilir. Bunlardan bazıları canlı konuşma dilinde çok sık kullanılır, bazıları ise pasif haldedir ve nerdeyse hiç kullanılmazlar. Bunlar, anlamları konuşan tarafından iyi bilinen ve söylemde en çok kullanılan diyalektik sözcüğün anlamına çok yakın sözcüklerdir: *pora-vremya* (pora “zaman, çağ, mevsim, sezon”; *vremya* “zaman, vakit, sıra, esna, ayar, saat, mühlet”), *spes'-gordost'* (*spes'* “kibir”; *gordost'* “gurur; kibir, kurum, çalım; şan, şeref”), *rubite-kaznite* buynu golovu “babayiğidi kesin-öldürün” (*rubit'* “kesmek, doğramak, kırmak; kılıçtan geçirmek, bıçaklamak”; *kaznit'* “idam etmek, öldürmek; cezalandırmak, incitmek, ezmek”), *popı-otsı* duhovniye “ruhani papazlar-pederler” (pop “Rus papazı”İ otets “baba, peder”), *orat'-pahat'-krest'yanstvovati* (orat' “toprak sürmek”; *pahat'* “toprak sürmek”, *krest'yanstvovat'* “köylülük (çiftçilik) yapmak”), *nepahanaya-nearanaya* “işlenmemiş, sürülmemiş (toprak)”, vs.

- 6) Başka bir sözcüğün eşdeğerliliğinin duyumu ve algılanması; nesne, olay veya eylemi farklı sözcüklerle ifade edebilme olanağı, genellikle

anlam bakımından uzak olan ikinci sözcüğün bazı kullanımlarda (genellikle metne bağlı olarak) diğer sözcükle tamamen uyduğu çift birleşimlerin oluşmasına sebep olur.

Poslujı mne veroyu, da tı *veroyu-pravdoyu*.

(Hizmet et bana inançla, sadakatle (canla başla).)

Mnogoy *mir-narod* pogubili.

(Dünya kadar insanı yok ettiler.)

Bu tür çift birleşimlerde sözcüklerden biri mecazi anlamda kullanılabilir veya eğretilme (metafor) olabilir.

Katit-jáluyet sestritsa dvurodimaya, na rukah nesyt beluyu soroçeçku.

(Amca kızı hızlı hızlı gidiyor, elinde beyaz gömleği taşıyor.)

Vipey-vısuşi çaru zelena vina.²⁰⁶

(Taze şarap dolu kadehi iç - dibini kurut.)

18.-19.yy. Rus edebi yazı dilinde üslup veya anlam farklılıklarını belirlemek için kullanılan ve dolayısıyla yan yana gelemeyen eş anlamlı birleşimler, sözlü edebiyatta anlamı güçlendirme aracı olarak işlev görürler ve anlam uyumuna

²⁰⁶ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.261-263.

bağlı olarak çift oluştururlar. Çift oluşturan eş anlamlı birleşimlerin temel özelliği birbirine bağlı, kaynaşmış olmalarıdır.

Çoğu durumda ögelerden birinin vurgusu zayıf olur: **znàyu**-védayu, **vèroy**-právdoyu, **porà**-vrémya velikaya, **çèst'**-hvalá, vs.

Belirteç bütün birleşime aittir:

Í **mnogoy** *mir-narod* pogubili.

(Ve dünya kadar insanı yok ettiler.)

Naçalas' u nih *draka-boy* **velikaya**.²⁰⁷

(Aralarında büyük bir kavga-dövüş başladı.)

Çift oluşturan eş anlamlı sözcük birleşimleri kaynaşmış olmalarına rağmen bölünebilirler. Bunlar üsupsal ve sanatsal araçlardır ve günümüzde hala üretkendir. Edatlı ad durumlarında çekildiklerinde edat her iki ögenin de önüne gelir ve zayıf vurgu tekrar güçlenir.

Vo vesél'ye v rádoste ne vidali, kak dni prošli.

(Neşe ve sevinç içinde günlerin nasıl geçtiğini göremediler.)

Molodu Kas'yanu poklonyayetsya **bez studá bez sóromu**.

(Genç Kas'yan'ın önünde eğiliyor, utanmadan sıkılmadan.)

²⁰⁷ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.263.

Fiillerin önünde olumsuzluk belirten “ne” bağlaçları bulunduğunda da durum aynıdır:

Ko mne **ne** hódiş'-**ne** jáluyeş'

(Bana gidip gelmiyorsun)

Da kak-jo mne **ne** drát'sya-**ne** rátit'sya

(Nasıl dövüşmeyeyim nasıl savaşmayayım)

Sözlü şiir sanatında “i” ve “da” bağlaçlarıyla birlikte kullanılan çift birleşimler çok sık görülür. “i” ve “da” bağlaçlarıyla vurgulanan çift birleşimlerin üslup bakımından işlevi anlamı güçlendirmektir.

Vıy poyeşte **da** pokuşayte

(Siz yiyin, tadına bakın)

Polno nam *bit'sya i ratisya*

(Yeter artık dövüştüğümüz, savaştığımız)

Bağlaçsız kullanılan çift birleşimlerin çoğu “i” veya “da” bağlaçlarıyla da kullanılır: *znayu i vedayu, hodila i gulyala, boy i draka, veroy i pravdoyu*, vs.

Bağlacın güçlendirici işlevi eş anlamlı sözcüklerden birinin tekrarından sonra daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkar:

A smeyu ya tsar' *pohvalitisya*,

*Pohvalitisya i pohvastati.*²⁰⁸

(Çar olarak ben övünmeye cesaret ediyorum,

Övünmeye ve kendimi methetmeye.)

Birkaç Eş Anlamlı Sözcüğün, Eş Anlamlı Sözcük Birleşiminin Ve Cümlelerin Birleşimi:

1) Dolaylama (perifraza) yoluyla oluşturulan eş anlamlı birleşimler:

Proglasil gosudar', slovo molvil

(Hükümdar dedi, söz söyledi)

Govorit tsaritsa yemu, otvet derjit

(Çariçe ona söylüyor, cevap veriyor)

2) Üç eş anlamlı sözcük:

Spraşivayet sebe soprotivnika,

Sebe sil'na-moguça bogatırya,

Pobit'sya-podrat'sya-poratat'sya,

Sılı bogatırski priotvedati,

A moguçi pleçi priopraviti.

²⁰⁸ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.268-270.

(Düşmanına soruyor,
Güçlü-kudretli bahadıra,
Vuruşalım-dövüşelim-savaşalım,
Bahadır gücünü sınavalım,
Güçlü omuzlarımızı oynatalım.)

Ne dlya radi *krası-bası-ugojestva*

(Güzellik, hoşluk, memnuniyet için değil)

a) Üçüncü eş anlamlı sözcük (bazen ikinci) ilk ikisine “i” ve “da”

bağlaçlarıyla bağlanır:

S kem *pobit'sya-podrat'sya i poratat'sya*.

(Kiminle vuruşayım, dövüşeyim ve savaşayım.)

b) Üçüncü, bazen birinci veya ikinci eş anlamlı sözcük belirteç alır; bu

belirteç yalnız ona değil üçüne veya ikisine birden bağlı olabilir:

Bez *boyu*, bez *draki velikiya*

İ bez togo *krovolitiya naprasnago*

(Büyük vuruşma, dövüşme olmadan

Ve boşuna kan akıtılmadan)

c) Üç eş anlamlı sözcük, ilk ikisinin veya ilk ikisinden birinin tekrar

edilmesiyle karmaşık hal alır:

Vas-ta tsarey, *ne b'yut-ne kaznyat*

Ne *b'yut-ne kaznyat* i ne veşayut.

(Siz çarları, vurmuyorlar-idam etmiyorlar

Vurmuyorlar-idam etmiyorlar ve de asmıyorlar.)

d) Üçüncü eş anlamlı sözcüğün dolaylama olduğu durumlar:

A spiş'-lejiş', opoçiv derjiş'

(Uyuyorsun-yatıyorsun, gözlerini dinlendiriyorsun)

Eş anlamlı sözcükler (bağlaçlı veya bağlaçsız) her zaman yan yana gelmeyebilir, bazen farklı cümle öğeleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Bu durumda eş anlamlı sözcüğün güçlendirici, açıklayıcı üslup rolü daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Eş anlamlı sözcüklerden birinin vurgulanması devrikleşme (inversiya) yoluyla sağlanır. Devrikleşmenin birkaç türü vardır:

a) Yüklem görevinde olan eş anlamlı sözcükler (filler) özne veya hitapla (ad, zamir) bölünür:

Kriçit on, revet zıçnım golosom.

(Bağırıyor o, haykırıyor gür sesiyle.)

Tıy zaçem v gosti *ne hodiş'*, **drug**, *ne jaluyeş'*.

(Sen niye misafirliğe gitmiyorsun, arkadaş, ziyaret etmiyorsun.)

b) Belirteç durumundaki eş anlamlı sözcükler (sıfatlar) belirtilenlerle (adlarla) bölünür:

Glupaya knyaginya, nerazumnaya!

U te volosı dolgi, um korotok.

(Aptal prenses, akılsız!

Senin saçların uzun, aklın kısa.)

c) Bağımlı sözcükler (tümleç, zarf) bağlı oldukları sözcükle bölünürler:

Çto ne tihaya prişla ne smirennaya,

Ne po-staromu prişla ne po-prejnemu.

(Sessiz sakın gelmedin,

eskisi gibi, önceden olduğun gibi gelmedin.)

d) Özne durumundaki eş anlamlı sözcükler yüklemlerle bölünürler:

*A pir poşyol i velikoy stol.*²⁰⁹

(Eğlence başladı ve büyük sofraya kuruldu)

Eş Anlamlı Sözcük Grupları Ve Eş Anlamlı Cümleler:

a) Belirteçli eş anlamlı birleşimler (ad+sıfat veya zamir):

V to je vremya i v tot je čas

Priyehal knyaz' iz çista polya.

(O anda ve o saatte

Knez meydandan geldi.)

Çado miloye, dite lyubimoye.

(Sevimli evladım, sevgili çocuğum.)

b) Bağımlı sözcüklerin oluşturdukları eş anlamlı sözcük grupları:

A i netu u nas tsarya v Orde, korolya v Litve,

Mıy tebe postavim tsarem v Ordu, korolem v Litvu.

(Bizim Orda'da çarımız, Litva'da kralımız yok,

Seni Orda'ya çar, Litva'ya kral yapalım.)

²⁰⁹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.273-275.

c) Eş anlamlı cümleler ve deyimsel birleşimler:

Otkul' priyehal? Otkul' tebe bog prines?

(Nereden geldin? Tanrı seni nereden getirdi?)

Kuda vıy yedete i kuda bog nesyt?²¹⁰

(Nereye gidiyorsunuz ve Tanrı sizi nereye götürüyor?)

Eş Anlamlılığın Farklı Sanatsal Araçlarla Birlikte Kullanımı

Birbirine paralel olan mısralarda eş anlamlılık:

- a) Bütün mısra, genellikle mısranın sonunda yer alan ve bu yüzden gerek ritim gerek anlam bakımından en vurgulu olan eş anlamlı sözcük dışında, tekrar edilir:

Ona stala Dobrinyuşku pokidivat',

Ona stala Dobrinyuşku pobrasovat'.

(O (at) Dobrinyuşka'yı atmaya başladı,

O (at) Dobrinyuşka'yı savurmaya başladı.)

- b) Anlamsal olarak birbirine bağlı farklı eş anlamlı sözcüğün yer aldığı iki paralel mısrada, mısranın geri kalan bölümü tekrar edilmiyor,

²¹⁰ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.275-276.

paralel olarak nesnenin (veya kavramın) bir başka adıyla değiştirilir veya (aynı değiştirme prensibine göre) belirteçli birleşim, ilk mısrada belirtilenin, ikinci mısrada belirteçin yer alacağı şekilde bölünür:

None Nastas'ya prosvatana,

Duşa Dmitriyevna zaporuçena.

(Şimdi Nastasya kocaya vardı,

Dmitriyevna'nın kalbi kilitlendi.)

Tut devitsa vzdogadalasya,

Krasavitsa vzdoumilasya.

(Burada genç kız anladı,

Güzel kızın aklına geldi.)

S Kostryukom poborotisya

S molodım polomatisya.

(Kostryuk'la mücadele edin

Delikanlıyla dövüşün.)

Bazen (çok karmaşık epik şiirlerde) mısranın bir bölümünün tekrarı, sözcük değişimi ve eş anlamlı sözcüğü bir arada görebiliriz:

Vıy kuda, volki, prizadumali,
Kuda, serıye, prizamıslili.

(Siz, kurtlar nereye (gitmeyi) düşündünüz,
Nereye (gitmeyi), boz (kurt)lar, aklınıza koydunuz.)

c) Sanatsal bir araç olarak eş anlamlılık o kadar belirgin bir biçimde hissedilir ki, bir mısranın her bir ögesinin diğer mısranın her bir ögesiyle eş anlamlı olduğu paralel mısralar oluşturulur:

Blagoslovi mne, Vladimer-knyaz', slovo molviti,
Slovo molviti mne ka reç' govoriti.²¹¹

(İzin ver bana, Knez Vladimir, söz söyleyeyim,
söz söyleyeyim, laf edeyim.)

5.2. ORTAK YERLER

Bılinalarda tekrarlarla doğrudan bağlantılı olan bir de **ortak yerler** vardır. Ortak yerler, anlatıcılar tarafından aynı veya farklı bılinalarda hikayenin benzer sahnelerinde veya betimleme sahnelerinde neredeyse kelimesi kelimesine tekrar edilen sabit söz formülleridir. Ortak yerler bılınanın oluşumunu kolaylaştırır. Bazı durumlarda anlatıcı bılına metnini tekrar oluşturmak yerine, bılınada fikir ve sanat yönünden önemli işlevler gören hazır formüllerden faydalanır.²¹² Bu

²¹¹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.276-281.

²¹² S.G.Lazutin, 1989, s.36-41.

formüller için ortak yerler dışında tipik yerler, epik formüller, geleneksel yerler, geleneksel formüller, loci communes, hareketli yerler gibi terimler de kullanılır.

P.D.Uhov, *Atributsii²¹³ ruskih bilin* ‘Rus Bılinalarının Sabit Özellikleri’ adlı kitabında tipik yerler terimini kullanır ve bu formülleri çok ayrıntılı bir biçimde inceler. Bılinalar iki farklı bölümden oluşur: tipik yerler ve geçişli yerler. Geçişli yerler süjeyle bağlantılıdır ve kesin bir sözel şekle sahip değildirler. Genellikle her anlatıcı bılina söylerken bu bölümlerde doğaçlama yapar. Ortak yerler ise belirli bir süjeye bağlı değildir, bir süjeden diğer bir süjeye geçerler ve bitmiş bir sözel şekle sahiptirler. Bılina metni içerisinde ortak yerlerin kapladığı alan çok büyüktür. Uhov’un tespitlerine göre, bılina metninin %20’sinden %80’ine kadarını ortak yerler oluşturur. Bu oran farkı bılina süjesine (bazı bılinalarda bunların sayısı azdır, bazılarında daha fazladır) ve anlatıcının sanatsal üslubuna bağlıdır (bazı anlatıcılar daha fazla kullanırken, bazıları daha az kullanır).²¹⁴

Her bılının tipik yerler ve geçiş yerleri olmak üzere iki bölümden oluştuğunu ilk tespit eden kişi, bılinaları canlı olarak dinleyen ve derleyen A.F.Gil'ferding'tir. A.F.Gil'ferding'e göre bunlardan ilkinin anlatıcı ezberde bilir ve bılınayı her söyleyişinde bu kısım aynı kalır, ikinci kısmı ise ezberlemez, hafızasında yalnız genel iskeleti korur ve her söyleyişinde bu kısma ya bir şeyler ekler, ya çıkartır, ya da ifadelerin yerlerini değiştirir. Uhov, tipik yerlerin anlatıcılar tarafından ezberde bilindiği konusundaki bu görüşün bugüne kadar doğru kabul edildiğini ve hiç kimsenin buna itiraz etmediğini söyler. Fakat ona göre, bu düşünce yanlıştır. Uhov ‘ezbere bilmek’ konusunu ayrıntılı olarak irdeler ve tipik yerlerin anlatıcılar tarafından ezberde bilinmesinin son derece nadir

²¹³ Söz konusu çalışmada P.D.Uhov bu terimin, folklor metinlerinin aslına uygunluğunu (orijinalliğini) belirleyen (buna pasaport bilgileri de dahil) bütün özellikleri kapsadığını belirtir.

²¹⁴ P.D.Uhov, *Atributsii ruskih bilin*, İzd. Moskovskogo universiteta, M., 1970, s.10-11.

rastalanılan hatta neredeyse olanaksız bir durum olduğu sonucuna varır. Uhov, örnek olarak bilinalarda en yaygın olan tipik yeri, 'Knez Vladimir'in düzenlediği eğlence' sahnesini ele alır. Bunlardan bazıları şunlardır:

*Vo gorode bilo vo Kieve,
U knyazya bilo u Vladimera;
Bil ved' pir u yego vsyo veselen'kiy.*

(Şehirde, Kiev'de
Knez Vladimir'in [sarayında];
Çok neşeli bir eğlence vardı.)

*U stol'nyago u knyazya u Vladimira
Zavodilsya u nego da poçestnoy pir.*

(Başkentin Knezi Vladimir
eğlence düzenledi.)

*Vo tom-to vo gorode vo Kiyovi
U laskova knyazya Vladimira,
Zavyolso, zavyolso poçesten pir.²¹⁵*

(Bu şehirde Kiev'de

²¹⁵ P.D.Uhov, 1970, s.23.

Nazik Knez Vladimir,

Eğlence düzenledi, düzenledi.)

Uhov, bu tipik yerin, farklı anlatıcılar (anlatıcısı belli olmayan değişkeleri çalışmasına dahil etmemiştir) tarafından söylenen 135 değişkesini inceler. Bu formülde genellikle Kiev şehrinde Knez Vladimir'in düzenlediği eğlenceden söz edilir. Bazı anlatıcılar yalnız bu bilgiyi vermekle yetinir, bazıları ise eğlenceye kimlerin katıldığı, kimin adına düzenlendiği konusunda da bilgi verirler. Misafirler çok farklı kesimlerden olabilir: bahadırlar, boyarlar, generaller, tüccarlar, kazaklar, kadınlar, vd. Uhov 135 değişkede 41 farklı kombinasyon oluşturur. Her birini tek tek inceler ve şu sonuçlara ulaşır: bılinalarda en yaygın görünen tipik yer olmasına ve farklı anlatıcılarda sık sık benzer özelliklerin görünmesine rağmen hiçbir anlatıcının formülü bir başka anlatıcının formülü ile tam olarak aynı değildir. Aynı bölgeden olan ve özellikle öğretmen-öğrenci veya akrabalık ilişkileri olan anlatıcılarda formüller arasında büyük benzerlik görülür. Farklı bölgelerden olan anlatıcıların tipik yerlerindeki farklılık daha büyüktür.²¹⁶ Uhov, birçok tipik yeri (daha kapsamlı ve daha kısa olanları) aynı şekilde inceleyerek sonucun değişmediğini belirtir. Araştırmacıya göre, anlatıcılar bılinaların tipik yerlerini bir başka anlatıcıdan ezbere öğrenmezler, anlatıcıların da belirttikleri gibi bılınayı duyduklarında onu anlamaya çalışırlar. Anlatıcı yalnız yapıtın içeriğini ve ortak kompozisyonunu kavrar ve benimser, yapıtın sözel olarak ifade edilmesi büyük ölçüde anlatıcının bireysel yaratıcılığıdır. Bılinaların sözcük hazinesinin sürekli yenilenmesi kısmen bununla açıklanabilir.

²¹⁶ P.D.Uhov, 1970, s.16, 18, 42.

Anlatıcı bilinayı anlamaya çalışır, anlamadığı, bilmediği yerleri bildikleriyle değiştirir.²¹⁷

Uhov'un bir başka çalışması da bılınaların pasaport bilgilerinin elde edilmesinde ortak yerlerin önemi üzerinedir. Uhov, bılınaların bölgelere göre dağılımına bakarak ortak yerleri dört grup altında toplamanın mümkün olduğunu belirtir. Birinci grubu ortak Rus tipik yerleri oluşturur. Knez Vladimir'in eğlence düzenlemesi, bahadırın Knez sarayına girişi, atın sıçrayışları, düşmanın yok edilmesi bunlara örnek olarak verilebilir. İkinci grup, yalnız belirli bir bölgede kullanılan tipik yerlerden oluşur. Örneğin, atın eyerlenmesi formülü yalnız kuzey bılına anlatıcılarına özgüdür, diğer bölge anlatıcıları tarafından bilinmez. 'Sohbet' formülü Simbirsk anlatıcılarına özgüdür, Kuzey bılınalarında görülmez:

Ne dorogo nam piva p'yanogo,

A doroga nam beseda smirennaya.

Vo besede sidyat lyudi dobriye,

Govoryat reçi horoşiye.

(Bizim için değerli olan sarhoş edici içki değil,

Bizim için değerli olan alçakgönüllü sohbettir.

Sohbete iyi insanlar katılır,

Hoş sözler söylerler.)

²¹⁷ P.D.Uhov, 1970, s.58, 65.

Üçüncü grup tipik yerler daha dar bir kullanım alanına sahip ve yalnız bir yerleşkeye ait veya aynı okuldan gelen anlatıcılara özgüdür. Örneğin, zamanın hızlı akmasıyla ilgili formül yalnız Onega, özellikle de Kijalı anlatıcılara özgüdür:

İ yeşçyo den' za den' kak bıdto dojd' dojdit,

Da nedelya za nedeley kak reka bejit.

(Ve yağmur yağar gibi gün günü kovalar,

Bir hafta haftaların peşinden ırmak gibi koşar.)

Bazı yetenekli anlatıcılar bazen kendi tipik yerlerini yaratırlar. Bu tür tipik yerler de dördüncü grubu oluşturur. Örneğin:

A i virublyu çud' beloglazuyu,

Prekroçu soroçinu dolgopoluyu.

A i teh çerkes pyatigorskiih,

İ teh kalmıkov s tatarami,

Çyukşi vse i alyutori.

(Ak gözlü Çudları keseceğim,

Uzun etekli Soroçin dağını yok edeceğim.

Pyatigor Çerkezlerini de,

Tatarlarla Kalmukları da,

Çyukşilerle bütün Alyutorları da.)

Bu formül büyük ihtimalle Kirşa Danilov seçkisinde derlenmiş olan binaların anlatıcısına aittir.²¹⁸

Uhov'a göre, tipik yerlerin araştırılması sonucu binalarla ilgili birçok konu aydınlığa kavuşturulabilir. Örneğin, anlatıcısı belli olmayan binaların anlatıcısının kim olduğu belirlenebilir, çalıntı metinler tespit edilebilir, anlatıcıların "öğretmenleri" ortaya çıkartılabilir, binaların kaydedildikleri bölge tespit edilebilir.

5.3. KALIPLAŞMIŞ SIFAT

Sıfat (epitet) konusu çok eski zamanlardan beri yazar ve düşünürlerin ilgisini çekmektedir. Sıfatın tarihi gelişimi üzerine ünlü Rus bilim adamı A.N.Veselovskiy'nin yazdığı '*İz leksiy po istorii eposa*' "Destan Tarihi ile İlgili Derslerden" ve '*İz istorii epiteta*' "Sıfatın Tarihinden" adlı makaleler önemli bir kaynak oluşturur. Veselovskiy bu çalışmalarında farklı zamanlarda yazılan ve farklı ülkelere ait yapıtlardaki sıfatları karşılaştırır ve sıfat tarihini tek başına ve bağımsız gelişen bir tarih olarak ele alır. Veselovskiy'nin verdiği sıfat (epitet) tanımı şöyledir: "Sıfat (epitet), sözcüğün tek açıdan tanımıdır, ya onun yenilenen ad anlamıdır, ya da nesnenin herhangi bir belirgin özelliğinin vurgulanması, güçlendirilmesidir".²¹⁹ Veselovskiy sıfatları iki gruba ayırır: ikili yinelemeli sıfatlar (tavitologičeskiye epiteta) ve açıklayıcı sıfatlar (poyasnitel'niye epiteta). Açıklayıcı sıfatların temelinde ya nesnenin en önemli özelliği ya da nesneyi pratik amaç ve ideal mükemmellik açısından niteleyen özellikler yer alır. Açıklayıcı sıfatların özellikle iki grubu çok dikkat çekicidir. Bunlar: eğretileme-

²¹⁸ P.D.Uhov, "Tipičeskiye mesta (loci communes) kak sredstvo pasportizatsii bilin", **Russkiy Fol'klor**, Materialı i issledovaniya II, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1957, s.130-131.

²¹⁹ A.N.Veselovskiy, "İz istorii epiteta", **İstoričeskaya poetika**, İzd. "Vıssşaya şkola", M., 1989, s.59.

sıfatlar ve kaynaşmış (senkretik) sıfatlardır. Bu iki grup, sıfatın bilinçsiz gelişiminden bilinçli gelişimine doğru bir bütün oluşturur.²²⁰

Yevgenyeva, Veselovskiy'nin sıfatın gelişimi ile ilgili görüşlerini şu şekilde özetler: 1) Sıfatlar lirik ve epik sanatın henüz birbirinden ayrılmadıkları kaynaşmış (senkretik) sanat döneminde ortaya çıkar. Bunlar başlangıçta adın anlamını yenileyen sıfatlardır. Daha sonraları ise adın en belirgin ve en tipik özelliğini belirtirler. Belli bir süre içerisinde çeşitli sıfatlardan oluşan bir birikim meydana gelir. 2) İkinci evre, şarkı türündeki şiirsel geleneğe olan ilginin artması üzerine kalıplaşmış sıfatların oluşmasıdır. Lirik-epik olarak adlandırılan eski şarkı geleneğinde kalıplaşmışlık henüz gelişmemiştir. Kalıplaşmışlık, ancak daha sonraları destanlara ve halk edebiyatına özgü olarak kabul edilen tipik, şartlı, sınıfsal dünya görüşünün ve üslubunun bir özelliği olmuştur. 3) Sıfatın bir sonraki gelişimi bu kalıplaşmışlığın bireysel olarak yaratılan sıfatlar tarafından yıkılmasından oluşacaktır. Sözlü edebiyatta da “çok yönlü” bir sıfatın gelişmesi olanağına rağmen, bu görüş her şeyden önce yazılı, özellikle de geç dönem yazılı edebiyatı için geçerlidir.²²¹ Veselovskiy'e göre bu şu şekilde olacaktır: “Başlangıçta kalıplaşmış ve sabit olan sıfat zamanla daha serbest ve çok yönlü olur. Fransız destanlarındaki sıfat bu gelişim evresindedir. Örneğin, Tanrı'ya sıfat bulmak için İncil'den alınan ve Tanrı ile ilgili birçok bilgi veren, oldukça kalıcı, bir dizi nitelendirme yapılır. Burada sıfat belirteç olarak gelişir. Rus destanlarında böyle bir durum söz konusu değildir”.²²²

²²⁰ A.N.Veselovskiy, 1989, s.59-61.

²²¹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.299.

²²² A.N.Veselovskiy, “İz lektsiy po istorii eposa”, **İstoriçeskaya poetika**, L.,1940, s.451, alıntı için bk.: A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.299.

Yevgenyeva'ya göre, sıfatın gelişimini inceleyen Veselovskiy eski sıfat tanımlamalarından hareket eder, çağdaşı olduğu şiir sanatından ise yalnız bu tanıma uygun olan, bu tanıma bozmayan örnekleri ele alır. Bunu yaparak aslında tarih prensibini bozar. Antik edebiyat norm ve teorilerini 19.yy.'a taşır. Oysa 19.yy. sanat anlayışı eski sıfat tanımlarının tekrar gözden geçirilmesini gerektirir. 19.yy. yazarlarının yapıtlarının incelenmesi, sıfatın eski tanımına uygun düşmeyen belirteçlerin üslup ve sanat rolünü ortaya çıkartmıştır. Bu yüzden edebiyatta sıfatın “dar” ve “geniş” anlayışından söz etmek mümkündür. “Dar” sıfat anlayışı esas olarak antik dönemde yapılan tanımla uyşur.²²³

“Epitet” teriminin kullanımındaki çeşitliliğe ve bu durumun tarihi gerekçelerine V.M.Jirmunskiy ‘*K voprosu ob epitete*’ “Sıfat Üzerine” adlı makalesinde ayrıntılı olarak değinir: “*Epitet* teriminin çağdaş üslupbiliminde daha dar ve daha geniş olmak üzere iki anlamının olması boşuna değildir. Bu ikilik, 18. ve 19.yy. sınırında şiirsel üsluptaki evrime bağlı olarak bu sözcüğün kullanımındaki değişikliği yansıtır. Başlangıçta “epitet” sözcüğü, belirttiği kavrama yeni bir özellik katmayan şiirsel mecaz anlamında kullanılır. Eski teorisyenlerin bu mecazı belirtmek için (şu anda kullanılmayan, fakat bu şiirsel yöntemin en önemli özelliğini doğru olarak ifade eden *epitheton necessarium*'a (gerekli, zorunlu sıfat) karşıt olarak) alışılmış *epitheton ornans* (süsleyici sıfat) terimini kullanmalarının sebebi budur”.²²⁴

Sıfatın geleneksel dar anlamı olan “şiirsel mecaz” (poetiçeskiy trop) Romantizm döneminde kaybolur ve yerine bireysel niteleyici şiirsel belirteç gelir.

“Epitet” teorisi bu evrimin arkasından gider, fakat onu tam olarak kavrayamaz.

²²³ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.299.

²²⁴ V.M.Jirmunskiy, “K voprosu ob epitete”, **Pamyati Sakulina, Sbornik statey**, M., 1931, s.79, alıntı için bk.: A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.300.

“Epitet” teriminin şiirsel belirteç anlamındaki yeni ve geniş kullanımı 19.yy.’da ortaya çıkan sanatsal eğilimin ürünüdür. Bu yüzden Jirmunskiy “epitet” teriminin yalnızca “süsleyici sıfatlar” için, yani eskiler tarafından betimlenen ve Klasisizm döneminde çok sık görülen özel bir şiirsel mecaz anlamında kullanılmasını teklif eder. Diğer durumlarda şiirsel belirteçten söz edilebilir. Halk şarkısı veya kahramanlık destanı açısından da “epitet” teriminin kullanılması uygundur, çünkü Homeros destanlarında veya Rus bılinalarında geçen kalıplaşmış sıfatlar süsleyici sıfatlardır. Böylece Jirmunskiy’e göre sanatsal belirteçler antik çağdan 19.yy.’a kadar sıfattır (epitet), 19.yy.’dan günümüze kadar ise bireysel ve şiirsel belirteçtir.²²⁵

Genellikle sıfatla ifade edilen belirteç, dış dünyada varolan nesnelerin ve onların özelliklerinin zenginliğini ve çeşitliliğini nitelemek için kullanılan en önemli dil araçlarından biridir. Belirteç sayesinde bir yandan tipik, genel, ideal, ve ortak, diğer yandan bireysel, geçici özellikleri, ince ayrıntıları belirtmek mümkündür. Belirteç çok eskiden beri şiirsel araç olarak kullanılır, fakat şiirsel işlevleri farklı tarihi çağlarda farklılık gösterir. Sıfatların bileşimi, miktarı ve üslup işlevleri bakımından ortaçağ edebiyatı çağdaş edebiyattan büyük ölçüde ayrılır. 19.yy. edebiyatı, sıfat-belirteçleri sanatsal araç olarak kullanarak önceki dönemlere oranla onlara farklı bir biçimde yaklaşır; dış çevreye karşı tutumu belirtmek olan yeni üsupsal işlevlerini ön planda tutar. Edebi dilde sıfat sayısının artması, insanları çevreleyen dünyanın farklı bağ ve ilişkilerini hareket ve değişim halindeyken verme isteğine bağlıdır. Yalnız tipik ve ortak olanlar değil, değişken, özel, zamanla, hareketle, bakış açısıyla belirlenen özellikler de önem

²²⁵ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.300.

kazanır. Ortaçağ ve 18.yy. Klasisizm dönemi şiirsel sisteminde “prozaizm”, “epitheton necessarium”, “mantıklı belirteç” (logičeskoye opredeleniye) olarak kabul edilen şey, 19.yy. gerçekçilik edebiyatında sanatsal araç olarak büyük güç kazanır.²²⁶

Rus halk şarkılarında, kahramanlık destanlarında geçen sanatsal belirteçlerin tipik “süsleyici sıfat” olduklarına ve en belirgin özelliklerinin kalıplaşmışlık olduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Fakat bu durumu destekleyen çok fazla materyal yoktur. Rus folklorunda kullanılan sıfatlarla ilgili çok fazla araştırma yapılmamıştır. Halk edebiyatı sıfatının yazılı edebiyattaki sıfattan farklı olarak ne tür özelliklere sahip olduğu konusu ancak farklı türlerde ve farklı zaman kayıtlarındaki üslup işlevleri açıklanarak çözülebilir. Herhangi bir dil olayının belirgin özellikleri ancak farklı türler karşılaştırılarak ortaya çıkar görüşünden hareket eden Yevgenyeva, genellikle lirik yapıt olan ağıtlarda (özellikle cenazede söylenenler) ve epik yapıt olan bılinalarda geçen sıfatları karşılaştırır. Karşılaştırmak için aynı dönemde ve aynı bölgede kaydedilen yapıtları ele alır (1860-70 yılları arasında P.N.Rıbnikov ve A.F.Gil'ferding'in bılina kayıtları ile E.B.Barsov'un ağıt kayıtları).²²⁷ Yaptığı araştırmalar sonucunda Yevgenyeva aşağıdaki tespitlerde bulunur.

Cenaze ağıtlarında sıfat (epitet) temel şiirsel araçtır. Derin acı, ölümün karşısındaki çaresizlik, yalnızlık, terkedilmişlik, dul kalan eşin ve yetim kalan çocukların sonraki hayatları için duyulan endişe sıfatlar yardımıyla çok güçlü bir şekilde ifade edilir. Sözlü şiir sanatında kullanılan sıfatların en belirgin özelliği kalıplaşmış olmalarıdır. Sıfatın kalıplaşmış olması, herhangi bir adla mutlaka

²²⁶ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.301-302.

²²⁷ A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.304-305.

belirli bir sıfatın kullanımını gerektirmez, fakat belirteçle belirtilen arasında mümkün olan birleşimlerde belirli bir sınırlama getirir. Kalıplaşmış sıfat olarak genellikle şu örnekler verilir: ‘*krasna devitsa*’ (güzel genç kız), ‘*beli ruki*’ (beyaz eller), ‘*çisto pole*’ (açık alan), ‘*sine more*’ (mavi deniz), ‘*mat' sıra zemlya*’²²⁸ (nemli Toprak Ana), ‘*zeleno vino*’ (taze şarap), vs. Bunlar gerçekten de sürekli kullanılan sıfat ad birleşimleridir ve bunları Rus halk edebiyatının her türünde görmek mümkündür. Bu tür birleşimlerin sayısı azdır. Gerçekte sözlü şiir sanatında kullanılan sıfatların “kalıplaşmışlığı” görecelidir. Kocasının ölümü üzerine dul eşin yaktığı ağıtlarda ana konular acı kayıp, dul hayatın zorlukları, yalnızlık, yetim kalan çocukların durumu, vs.dir. Ana konu ile bağlı adlara birçok sıfat eklenerek bu duygular ifade edilir. Örneğin, “çocuk” sözcüğünün 30 civarında belirteci vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: *sirotni* (yetim), *bessçastniye* (mutsuz), *bedniye* (zavallı), *malı* (küçük), *glupı* (aptal), *obidniye* (incinmiş), *bespokoyniye* (üzüntülü), vs. Konu ile doğrudan bağlı soyut kavramların da çok sayıda sıfatı vardır. Bazı sıfatlar adlarla daha sık birleşir, bazıları daha nadir. Fakat bir adın bu kadar çok sanatsal belirteçle birlikte kullanıldığı bir durumda kalıplaşmış sıfattan söz etmek oldukça görecelidir. Burada önemli olan bu sıfatların üslup işlevidir. Bu sıfatların çoğu sözlü şiir sanatı sıfatı tanımına uymuyor. Fakat bunlar özelliklerin bir defaya mahsus,

²²⁸ Ünlü Rus folklorbilimci A.N.Afanasyev bu ifadenin “yağmurla ıslatılmış, döllenişmiş, anne olmaya, yani üretmeye elverişli hale gelmiş toprak” anlamına geldiğini belirtir. A.T.Lipatov ise Rus binalarından ve Ukrayna düğünlerinde gelinlere söylenen sağlık dileği içeren sözlerden örnekler vererek *sıraya* “nemli” sözcüğündeki *sır-* kökünün eskiden Slavlarda farklı anlamda kullanıldığını belirtir. Bu kökün eski Slavca şekli *sūr-* olarak düşünülürse *sıraya* sözcüğünün anlamının Eski Hint dilinde “güçlü” veya “bahadır” anlamına gelen *sura*, Eski Farsça “sağlam” anlamındaki *sur*, Ermenicede yine “sağlam” anlamındaki *sur*, Rus diyalektlerinde kullanılan “zor işlenen bostan veya bahçe” anlamındaki *osirok* sözcüklerinin anlamlarına yakın olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle Lipatov’a göre toprak için kullanılan *sıraya* sıfatının en eski anlamı “sağlam, güçlü, lekelenmemiş”tir. Daha fazla bilgi için bk.: A.T.Lipatov, “Évolýutsiya semantiki praslavyanskogo kornya sūr- v sostave russkoy idiomi mat' sıra zemlya”, **Vzaimodeystviye vrazitel'nyh sredstv i semantiki v istorii drevnerusskogo i russkogo yazıkov**, Mejvuzovskiy sbornik, Gor'kiy, 1987, s.49-54.

tekrar edilemez oluşunu gösteren bireysel belirteçlerden de çok farklıdır. Hatta bazı kalıplaşmış birleşimlerde sıfat çoğu zaman tipik özelliği değil tipik olmayan özelliği belirtir. Olay veya kavram farklı yönleriyle ele alınır. Sıfat-belirteçlerle, anlatılan olayın farklı ve çeşitli özellikleri ortaya koyulabilir, bu yüzden bir ad bazen iki, üç hatta dört belirteçle birlikte kullanılabilir. Ağıtlarda duygu ifade eden sıfatlar önemli bir rol oynar. Bu tür sıfatlar öznel dünya algılayışını gösterir. Ağıtlarda “bireysel sanatsal belirteçler” de oldukça sık kullanılır. Bütün bu sıfatlar yalnız duyguları ifade etmekle kalmazlar, konuyu belirli sanatsal ayrıntılarla aktarırlar.²²⁹

Ağıtlarda sıfatların kullanım sistemi son derece karmaşıktır. Bir yandan bu eski sanatsal araca karşı, nesne ve ilişkilerin tüm çeşitliliğini, ayrıntı zenginliğini ve duyguların gücünü göstermek gibi yeni bir yaklaşım söz konusudur. Diğer yandan ağıtlarda gelenek çok güçlü bir şekilde kendini gösterir: en belirgin, en tipik özellikleri belirten çok sayıda kalıplaşmış sıfat kullanılır. Diğer folklor türlerinde de görülen kalıplaşmış sıfatlar dışında yalnız ağıtlara özgü olanlar vardır. Ağıtlarda eski “kalıplaşmış sıfat” işlevini yitirmemiştir, ayrıca yeni sıfat oluşumları için model olmuştur. Kuzey bölgesi ağıtlarında çok sayıda yeni oluşan sıfat vardır. Bunlar şu eski prensiplere göre oluşmuş olabilir:

- 1) nesnenin en belirgin veya en önemli özelliğinin altını çizmek: ‘*studenaya, holodnaya zima*’ (soğuk, sert kış).
- 2) ikili yineleme veya eş anlamlılık yardımıyla adın anlamını arttırmak: *obidnaya obiduška* (dargın dargınlık).

²²⁹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.306-312.

3) En iyi, en üstün özelliklere işaret etmek: *jemçujnyje* podvesoçki (inci küpeler), *vilki zoloçeniye* (altın çatalar).

Buna benzer sıfatlar herhangi bir adla oldukça sık birleşir, fakat bunlara kelimenin tam anlamıyla “kalıplaşmış sıfat” (*krasna devitsa, sine more, çisto pole, vs.* gibi) demek mümkün değildir, çünkü onlarla birlikte başka sıfatlar da aynı adlarla birleşir. Ağıt yakan kişi nesne veya kavramda yalnızca bir değil, birkaç esas özellik görür ve esas özelliği şartlara, zamana bağlı olarak ayırt eder. Bu durumda sıfatın “kalıplaşmışlığı” konuyla, hatta yapıyla sınırlandırılır.

Sonuç olarak Yevgenyeva ağıtlarda farklı türden sıfatların varlığına işaret eder:

- a) kalıplaşmış sıfatlar, yani o anki duruma bağlı olmayan belirteçler;
- b) kalıplaşmışlığı göreceli olan ve konu tarafından belirlenen sıfatlar;
- c) ideal, arzu edilen özelliği belirten “süsleyici” sıfatlar;
- d) bireysel şiirsel belirteçler.²³⁰

Bılına ve ağıtları karşılaştırarak, Yevgenyeva sıfatların birleşiminde ve üslup rollerinde önemli farklar tespit eder. Bılinalarda sıfat-belirteçlerin önemi ağıtlara göre daha azdır, bılinalarda anlamsal vurgu öncelikle yüklem-fiildedir.

Gil'ferding, Rıbnikov ve Kireevskiy'nin bılına kayıtlarından elde ettiği geniş materyallere dayanarak bılına sıfatlarını inceleyen P.D.Pervov, bılinalarda sıfat kullanım alanının çok sınırlı olduğunu ve genellikle elle tutulur nesne adları ile birlikte kullanıldıkları sonucuna varır. Pervov'un sıfat sınıflandırmasını Yevgenyeva şu şekilde verir:

²³⁰ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.312-314.

- 1) Eski veya Pervov'un tabiriyle "organik" sıfatlar, yani sözcüğün eski kök anlamını yenileyen ikili yineleme sıfatları (Ör.: *belyy svet* "beyaz ışık");
- 2) Renk belirten sıfatlar (*zelena trava* "yeşil ot");
- 3) Nesnenin yapıldığı maddeyi belirten sıfatlar (*bulatnaya sablya* "çelik kılıç");
- 4) İnsanın nesneye karşı duygusal tutumunu belirten sıfatlar (*mily* "sevgili", *dorogoy* "değerli");
- 5) Nesnelerin ölçülerini belirten sıfatlar (*şirokiy* "geniş", *vysokiy* "yüksek, uzun", *glubokiy* "derin");
- 6) Bir de kategorisini belirlemediği fakat en alışılmış sıfatlar olarak kabul ettiği, *çasty dojd* "sık yağan yağmur", *sladkiy napitok* "tatlı içecek" türündeki sıfatlar.²³¹

Yevgenyeva'ya göre, bu düzensiz sınıflandırmanın en önemli eksikliği sıfatların anlamsal incelemesinin sözdizim ve üslup işlevlerine bakmaksızın yapılmış olmasıdır. Pervov'a göre soyut kavramlar canlı ve renkli oluşlarını yitirmişlerdir, sıfatlar ise ancak gerçek, canlı izlenimler taşıyan nesnelerle birlikte kullanılabilir. Bu yüzden bılinalarda sıfatlar genellikle nesneler için kullanılmıştır. Pervov, sıfatlarda eski dünya algılayışının izlerini arar. Eski sıfatlara örnek olarak *gore lyutoye* "dayanılmaz acı"yı verir. *Lyuty* aynı zamanda canavar, gaddar, yırtıcı anlamına gelir. Pervov'a göre halk *acıyı* canlı varlık olarak algılar ve bu yüzden ona *lyuty* sıfatını verir. Yevgenyeva ise bılinalarda kullanılan sıfatların birleşiminde eski animik izlenimlerden hiçbir iz kalmadığını, bunlarda daha çok 19.yy. Rus köylüsünün çağdaş dünya algılayışının hissedildiğini belirtir. Bılinalarda eğretileme-sıfatlar nerdeyse hiç yoktur (*saharnyye usta* "şekerli

²³¹ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.315.

dudaklar” birleşimindeki *saharniy* “şekerli” sıfatı nadir görünen istisnalardan biridir). Soyut kavramlarla kullanılan sıfatların temelinde ise eski değil, çağdaş algılayış biçimi yatar: *laskoviye* slova “tatlı sözler”, *pohval'niye* reçi “övgü dolu sözler”, *molodetskiye* reçi “yiğit sözü”, *horoshen'kiye* ıgrı “güzel oyunlar”.²³²

Bılinalarda geçen sıfatların tarihi gelişimini ve bunların kullanımında yatan temel prensipleri ortaya çıkartabilmek için Yevgenyeva 18.yy.'a ait Kirşa Danilov'un seçkisiyle 19.yy.'a ait Gil'ferding ve Rıbnikov'un kayıtlarını karşılaştırır. Bunun sonucunda herhangi bir adla birleşebilecek sıfat-belirteç sayısının Kirşa Danilov'un seçkisine oranla Gilferding'in kayıtlarında daha fazla ve daha çeşitli olduğunu tespit eder. Ayrıca Kirşa Danilov'un seçkisinde 19.-20.yy. kayıtlarında hiç görülmeyen belirteçler de vardır, fakat bunların sayısı azdır ve bunlar çoğunlukla artık kullanılmayan nesnelere niteleyen sıfatlardır veya daha geç kayıtlarda görülen sıfatların yerel, diyalektik değişkeleridir. 19.yy. kayıtlarında özellikle doğa olaylarını, günlük yaşamla ilgili ayrıntıları, olayların meydana geldiği ortamı niteleyen sıfat-belirteçlerin sayısı artmıştır. Örneğin, Kirşa Danilov'un seçkisinde *deniz* yalnızca *mavidir* (sinee more), Gil'ferding'in “Onega Bölgesi Bılinaları”nda ise *deniz mavi, geniş, derin, güzel, güzel mavi, derin mavi, mavi tuzludur* (more sinee, şirokoye, glubokoye, slavnoye, slavnoye sinee, sinee glubokoye, sinee solonoye). Yevgenyeva'nın tespit ettiği birkaç örnek daha verelim:

Gorı (Dağlar)

vısokiye (yüksek), kamenniye (taşlı) [K.D.]

²³² A.P.Yevgenyeva, 1963, s.315-316.

vısokiye (yüksek), prevısokiye (çok yüksek), krutiye (dik, yalçın), kamenniye (taşlı), talkuçiye (çarpışan), sil'nıye (güçlü, kudretli), pretolstiye (çok kalın) [Gil'f.]

Pole (Tarla, kır, alan)

çistoye (tertemiz, temiz) [K.D.]

çistoye (boş, temiz), velikoye (büyük), širokoye (geniş), slavnoye (şanlı) [Gil'f.]

Reki, reka (Nehirler, nehir)

bıstriye (hızlı) [K.D.]

bıstriye (hızlı), glubokiye (derin), melkiye (küçük), šiрокиye (geniş), svirepaya (azgın, yırtıcı), krovavaya (kanlı) [Gil'f.]

Tuça (Bulut)

groznaya (korkunç) [K.D.]

tyomnaya (kara), groznaya (korkunç)[Gil'f.]²³³

Günlük yaşam ile ilgili ayrıntıları, olayların meydana geldiği ortamı niteleyen sıfatların sayısı gözle görülür bir biçimde artar:

Doroga, dorogi (Yol, yollar)

širokaya (geniş), okol'naya (dolaşık), nebliynaya (yakın olmayan), pryamoyezjaya (düz giden araba yolu), uvol'nıye (serbest) [K.D.]

širokaya (geniş), pryamaya (düz), dal'naya (uzak), okol'naya (dolaşık), pryamaya -neokol'naya (düz-dolaşık olmayan), pryamoyezjaya (düz giden araba yolu), pryamohojaya (düz giden yaya yolu) , prohojaya (gelip geçen yaya yolu), proyeyzjaya (araba yolu), putistaya (...), bol'şaya (büyük), mernaya (düzenli),

²³³ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.317-318.

perspektivnaya (...), poçtovaya (posta yolu), glinyanaya (çamur yolu), širokaya-tornaya (geniş-düz) [Gil'f.]

Krıł'tso, krıleçko (Eşik)

krasnoye (kırmızı, güzel) [K.D.]

peryonoye (kuştüylü), perinçato (kuş tüyünden yapılan), toçyonoye (işlenmiş), krasnoye (kırmızı, güzel), krutoy-krasnıy (dik-kırmızı, güzel) krılets, krutoye (dik), dubovoye (meşe ağacından yapılan), belodubovo (beyaz meşeden yapılan), zoloçyonoye (yaldızlı), perednee (ön), paradnoye (baş eşik, tören eşiği) [Gil'f.]²³⁴

Bahadırı, bahadırın donanımını, mücadelesini niteleyen belirteçler ayrı bir önem taşımaktadır. Bahadırlar için kullanılan en yaygın ve kalıplaşmış sıfat *sil'nıye moguçıye* (güçlü kudretli) dir. Bu ikili eşanlımlı sıfat 17.yy. kayıtlarında da görülür.

Bogatır', bogatırı (Bahadır)

sil'nıy (güçlü), moguçiy (güçlü, kudretli), svyatorusskiy moguçiy (kutsal Rus güçlü), russkiye moguçıye (Rus güçlü) [K.D.]

sil'nıye (güçlü), moguçıye (güçlü, kudretli), sil'nıye-moguçıye (güçlü - kudretli), svyatorusskiye (kutsal Rus), russkiye (Rus), çudnıy (olağanüstü), divnıy (mükemmel), slavnıy (şanlı), gosudarskiy (hükümdara hizmet eden), nevernıy (hain), prestraşnıy (çok korkunç), pornıy (azimli)[Gil'f.]

²³⁴ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.319.

Kon', koni (At, atlar)

dobriy (iyi), nastupçiviy (taaruz atı), bogatırskiy (bahadır atı), stoyalıy (duran at), suhoparıy (kuru, arık), bur-kosmat (kahverengi kıllı) [K.D.]

dobriy (iyi), nastupçiviy (taaruz atı), kosmatıy (kıllı), bogatırskiy (bahadır atı), voroneniy (karayağız), rijiy (doru), beliy (beyaz), kariye (kestane dorusu), buriye (kahverengi), zlatogrıvıy (altın yeledi), sivogrıvıy (kır yeledi), uçeniy (eğitilmiş), snaryadnıy (donanımlı), krılatıy (kanatlı), suşçiy-veşçiy (gerçek-ilerisini gören), rıtsarskiy (şovalye atı), smenniye (değiştirilebilen), peremenniye (değişen), deduşkov (dedeye ait)[Gil'f.]²³⁵

Bütün bu örnekler günlük yaşamla ilgili nesnelere niteleyen belirteçlerin nasıl belirgin bir şekilde arttıklarını gösterir. Bıinalarda olayların gelişiminde doğa önemli bir rol oynamadığı için doğa olaylarını niteleyen belirteçlerde fazla artış olmamıştır. Yevgenyeva'ya göre belirteçlerin sayıca artması iki yolla gerçekleşir: birincisi, varolan geleneksel özellikler dışında yeni özelliklerin tespit edilmesiyle; ikincisi, ideal, arzu edilen özelliği belirten süsleyici sıfatların geliştirilmesiyle. Geleneksel bir tür olan bıınanın şiirsel dilinde de, ağıtlarda olduğu gibi dünyayı farklı özellikleriyle gösterme eğilimi gözlenir. Gil'ferding'in seçkisinde yer alan yeni sıfatlar aslında genel olarak dil açısından yeni sayılmazlar. 17.-18.yy. yazılı edebiyatında çok sık kullanılmamaları çağın estetik ve ideolojik görüşlerine bağlı, edebiyatın tür ve üslup özellikleriyle açıklanabilir. Fakat mal varlığı beyanlarını, satış antlaşmalarını gösteren yazılı belgelerde bu sıfatları görmek mümkündür.²³⁶

²³⁵ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.321.

²³⁶ A.P.Yevgenyeva, a.g.e., s.322-323.

18.yy. ile 19.yy. bılına kayıtlarında olduğu gibi, 18.yy. ile 17.yy. kayıtları arasındaki sıfat sayısında da farklılık görülür. Kirşa Danilov seçkisinde yer alan bılınaların en önemli özelliği kalıplaşmış sıfatlardır. Bu seçkide herhangi bir adla birleşebilecek sıfatların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu seçki 17.yy. kayıtları ile karşılaştırıldığında süsleyici sıfatların sayısında bir artış olduğu gözlenir, sıfat ad birleşimleri giderek sabitleşir ve 17.yy. kayıtlarından farklı olarak gerekli olmadığı yerlerde bile kullanılır. Kirşa Danilov'un seçkisinden yaklaşık olarak yüz yıl sonra kaydedilen Gil'ferding ve Rıbnikov'un bılına kayıtlarında sıfatların yeni bir özelliği ortaya çıkar, geleneksel sıfatların yanı sıra anlatıcıya yabancı olmayan nesnelere, kavramları, doğa olaylarını, vs. belirten adları niteleyen çok sayıda yeni belirteç-sıfatlar kullanılmaya başlanır. Yevgenyeva'ya göre Rus bılınalarında kalıplaşmış sıfatların bileşimi ve kullanımıyla ilgili konu tahmin edildiğinden daha karmaşıktır: a) Kalıplaşmış sıfatlar ve bunların seçilmesi çok eski ve sınırlı bir çağa ait değildir; seçim nerdeyse günümüze kadar devam eder ve bu çok karmaşık bir süreçtir, öyle ki bu seçim sonucunda yeni ve daha geç bir döneme ait sıfatlar ortaya çıkar (*kamenna* Moskva "taş Moskova", *proklyata* Litva "lanetli Litva", palatı *belokamennıye* "beyaz taşlı saraylar", vs.)

b) "Kalıplaşmışlık" yalnız seçme sonucu değil, artık kullanılmayan ve anlatıcının bilmediği nesnelere özelliklerini belirten farklı belirteçlerin doğal bir biçimde kaybolması sonucu da oluşabilir;

c) Doğaları itibariyle, Rus bılına süjeleriyle olan ilişkileri açısından bir dizi nesne ve kavram kendine özgü bütün özellikleriyle nitelenemez, bu yüzden yalnız bir veya iki özelliğiyle nitelenirler.²³⁷

²³⁷ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.337.

Rus folklorunda ve Rus destanlarında farklı türlerde ortaya çıktığı için Yevgenyeva “kalıplaşmışlık” kavramı üzerinde ayrıca durur:

- 1) Bazı durumlarda sıfat nitelediği adla bir bütün oluşturacak biçimde birleşir, bu tür birleşimler kelimenin tam anlamıyla idiom (deyim) sayılmasalar da, büyük bir kısmı öyle sabittir ki, canlı konuşma dilinde ve edebiyatta o halde kullanılmışlardır (bazı durumlarda günümüzde de hala kullanılırlar). Örneğin: *krasnoye solnuşko* (kızıl güneş), *krasnaya devitsa* (güzel genç kız), *dobry molodets* (iyi kalpli delikanlı), *lyudi dobrye* (iyi kalpli insanlar), *more sinee* (mavi deniz), *çisto pole* (açık alan).
- 2) Kalıplaşmışlığın en yaygın ve en tipik bir başka türünü göreceli kalıplaşmışlık olarak adlandırmak mümkündür. Bu durumda adın (nesne, kavram) sözlü şiir sanatında bir dizi belirteci vardır ve konuya, türe, anlatıcı veya ozanın şahsi zevkine bağlı olarak ad bunlardan biri (veya ikisi) ile birleşir. Örneğin, “doroga” (yol) adı en sık şu belirteçlerle birleşir: *pryamaya* (düz), *şirokaya* (geniş), *pryamoyezjaya* (düz giden araba yolu), *pryamohojaya* (düz giden yaya yolu), *okol'naya* (dolaşık), *dal'nyaya* (uzak).
- 3) Kalıplaşmışlığın çok sık görünen üçüncü türünün en belirgin özelliği en çok kullanılan bir-iki kalıplaşmış sıfatın yanı sıra veya onlarla birlikte adın çok sayıda bir de serbest birleşen belirtecinin olmasıdır. Örneğin, “kon” (at) adının “dobry” (iyi) sıfatı dışında Gil'ferding'in derlediği binalarda yirmiden fazla başka belirteci de vardır.

Herhangi bir sıfatın kalıplaşması geleneğin özel bir uygulanış biçimidir, sıfatın anlam ve üslup özelliklerinden biri değildir.²³⁸

²³⁸ A.P.Yevgenyeva, 1963, s.337-338.

Bilinalardaki kalıplaşmış sıfatlara değinen bir başka araştırmacı da P.D.Uhov'dur. Uhov, Yevgenyeva'nın kalıplaşmış sıfatların aralıksız olarak sürekli değıştikleri görüşüne katılır, fakat ona göre Yevgenyeva bu konunun dilbilimsel yönüne çok fazla yoğunlaştığı için sıfatların değışimini sağlayan, belirleyen temel etkenin ne olduğunu gözden kaçırmıştır. Ayrıca Uhov sıfatların değışmesinin toplumsal bilincin değışmesine bağlanmasını çok genel bir açıklama olarak görür. Uhov'a göre, bütün sanatsal araçlar gibi sıfatlar da toplumsal bilinci doğrudan değil, yaratıcının fikir ve görüşlerini içlerinde barındıran tip ve karakterler yardımıyla yansıtırlar.²³⁹

P.D.Uhov kalıplaşmış sıfatı da şu şekilde tanımlar: "En yaygın ve diğerlerinden daha sık kullanılan sıfatlar uzun bir süre, genellikle halk edebiyatının farklı türlerinde görülür. İşte bu sık kullanılan geleneksel sıfatlara kalıplaşmış sıfat denir"²⁴⁰.

Kalıplaşmış sıfatların nesnenin ideal yönünü belirttiklerine dair geleneksel görüşü Uhov yanlış bulur ve kalıplaşmış sıfatları dört temel gruba böler:

- 1) Nesnelere dış görüntüleriyle, genellikle insan üzerinde bıraktıkları etkiyle, niteleyen sıfatlar: volk *seriy* (boz kurt), gorı *vısokiye* (yüksek dağlar), sablya *ostraya* (keskin kılıç), vs.
- 2) Nesnenin ne işe yaradığını veya kime ait olduğunu belirten sıfatlar: zastava *bogatırskaya* (bahadır karakolu), kabak *tsarev* (çar meyhanesi), poyezdka *bogatırskaya* (bahadır seferi), vs.
- 3) Genellikle insan vücudunun bazı bölümlerini niteleyen etnik sıfatlar: ruki *belıye* (beyaz eller), litso *beloye* (beyaz yüz), vs.

²³⁹ P.D.Uhov, "Postoyanniye epitetı v bilinah kak sredstvo tipizatsii i sozdaniya obraza", **Osnovniye problemi eposa vostochnıh slavyan**, İzd.Akademii Nauk, M., 1958, s.160.

²⁴⁰ P.D.Uhov, a.g.e., s.161.

- 4) Nesnenin yapıldığı maddeyi belirten sıfatlar: palatı *belokamenniye* (beyaz taşlı saraylar), stolı *duboviye* (meşe masalar), vs.²⁴¹

Bu gruplardan yalnız dördüncü gruptakiler nesne veya kavramların ideal yönünü belirtir. Uhov bunu şu şekilde açıklar: bu sıfatlar yalnız bılinalara özgüdür ve bılinalarda genellikle knezlerin, çok nadiren de tüccarların yaşam tarzı anlatılır. Köylü yaşamını betimlerken bu tür nesnelere söz edilmez.²⁴²

Uhov'a göre kalıplaşmış sıfatlar “değişmez” değildir ve halk şiirinde her sözcük bir değil, birçok sıfatla birleşim oluşturabilir. Kalıplaşmış sıfatlar karakterleri tipeştiren araçlardır. Yalnızca belirli durumlarda belirli bir sözcükle birleşen bazı sıfatlar tipin bireyselleştirilme aracıdır.²⁴³

'*Epitet v bılinah*' “Bılinalarda Sıfat” adlı makalesinde F.M.Selivanov, bılina içeriğinin kahraman tiplerine indirgenmesini bılınanın düşünsel ve estetik öneminin sınırlandırılması olarak görür. Bılinalar, yalnızca kahramanların ve onların davranışları çerçevesinde değil, bütün şiirsel diliyle (özel betimleme ve güzel ifade araçlarıyla), canlı ve renkli nesnelereyle, epik hikayesiyle birlikte bir sanatsal olay olarak kabul edilir. Selivanov, çalışmasında şiirsel bir organizma oluşturan bütün bu sistemlerin meydana gelişinde sıfatın bazı işlevlerini ortaya çıkartmaya çalışır.²⁴⁴

Selivanov, bılina metni içerisinde birleşenleri bakımından sıfatları üç gruba ayırır: basit (prostiye epiteti), karmaşık (slojniye epiteti) ve kapsamlı (razvernutiye epiteti). Basit sıfat bir belirteç-sıfattan veya dilbilgisel işlevi

²⁴¹ P.D.Uhov, 1958, s.162.

²⁴² P.D.Uhov, a.g.e., s.162-163.

²⁴³ P.D.Uhov, a.g.e., s.171.

²⁴⁴ F.M.Selivanov, “Epitet v bılinah”, **Fol'klor kak iskusstvo slova**, vıp.4, Epitet v russkom narodnom tvorçestve, İzdatel'stvo Moskovskogo universiteta, M., 1980, s.17.

bakımından ona eşit olan sözcük birleşimlerinden oluşur: *buyna golova* (coşkun baş, babayiğit), *sveça vosku yarogo* (ilkbahar bal mumundan yapılmış mum), *stul rita barhata* (kadife sandalye). Karmaşık sıfat farklı şekillerde birleşen bir dizi belirteçten oluşur. Birkaç çeşit karmaşık sıfat vardır:

- 1) Eş anlamlı sıfatlar, yani anlamları birbirine yakın veya benzer olan sıfatlar:
sila moguçaya bogatırskaya (kudretli bahadır gücü);
- 2) Her biri nesneyi farklı açılardan, yeni bir yönüyle niteleyen iki veya daha fazla sıfattan oluşan birleşimler: *tonkaya belaya* rubaşka (ince beyaz gömlek);
- 3) İkinci birleşimin birinci birleşimin sıfatı rolünü üstlendiği, nitelenen sözcüklerin eş anlamlı birleşimleriyle kullanılan sıfatlar: *çisto pole razdol'itse şirokoye* (açık alan geniş saha).

Kapsamlı sıfatlar bir dizi basit ve karmaşık sıfattan oluşur:

- 1) Her sonradan gelen sıfat nitelenen sözcükle birlikte bir önceki sıfatı ya da sıfatlı birleşimi açıklar veya onun sıfatı rolünü üstlenir: *glubok pogreb, a ne velik, ne mal – v glubinu soroka lokot* (derin bodrum, büyük değil, küçük değil – 40 × (0,65 m) derinliğinde);

- 2) Her biri, bir nesnenin ayrıntılarını niteleyen, sıfatlı birleşim olan:

A gridni-svetlitsı belodubovı,

Pokritı gridni sedıh bobrov,

Potolok vo gridnyah çyornih soboley

*Pol-serdtsa odnovo serebra.*²⁴⁵

²⁴⁵ F.M.Selivanov, 1980, s.17-18.

(Aydınlık saraylar beyaz meşeden,
saraylar beyaz kunduz kürkleriyle kaplı,
saraylarda tavan kara samur kürkleriyle kaplı
döşemenin ortası yalnızca gümüştendir.)

Selivanov, sıfatları bir de kullanım sıklığına göre üç kategoriye ayırır: kalıplaşmış (postoyannıye epiteti), duruma bağlı olarak değişen (situativniye epiteti) ve öznel değerlendirme (subyektivno-otsenoçniye epiteti) sıfatları. Selivanov, Uhov'un yaptığı kalıplaşmış sıfat tanımını kabul eder ve bir sözcüğün birden fazla kalıplaşmış sıfatı olabileceğini ekler. Buna örnek olarak *gusli* (eski bir Rus müzik aleti) sözcüğünü verir. Bu sözcüğün ayrı ayrı kullanılan iki kalıplaşmış sıfatı vardır: *zvonçatı* (çınlayan) ve *yarovçatı* (öfkeli, taşkın).

Plat'ye (elbise, giysi) sözcüğünün kalıplaşmış sıfatı *tsvetnoye* (renkli) dir. Fakat bir bîlinada Dyuk Stepanoviç ve Çurila Plenkoviç zenginlik bakımından birbirleriyle yarışır ve her gün kıyafet değiştirirler, bunun sonucunda duruma bağlı olarak bir de *plat'ya smenniye* (değiştirilebilir giysiler) sıfatı ortaya çıkar.

Bir başka bîlinada Sokol'nik İl'ya Muromets'e “staraya sobaka tıy, sedatoy pes” (Seni ihtiyar köpek, yaşlı it) der veya İl'ya için Tatar elçisi daima “bolvan neotesannıy i neoskoblenıy” (yontulmamış ve işlenmemiş kütük) dir. Bu sıfatlarda yapılan değerlendirme öznedir.

Duruma bağlı olarak değişen ve öznel değerlendirme sıfatlarını bazen ayırdetmek zordur. Öznel değerlendirme sıfatları genellikle doğrudan anlatımda olumsuz anlamda kullanılır. Sıfat yardımıyla yapılan kahramanlarla ilgili olumlu değerlendirmeler doğrudan anlatımda da hikaye anlatımında da daima epik olarak nesnedir. Öznel değerlendirme sıfatları kalıplaşmış sıfata da dönüşebilirler:

boyarı *kosobryuhiye, tolstobryuhiye, zlye* (eğri göbekli, şişman göbekli, kötü kalpli boyarlar).²⁴⁶

Aynı çalışmasında Selivanov daha önce yapılan kalıplaşmış sıfat sınıflandırmalarını yetersiz bularak yeni bir sınıflandırma yapmaya çalışır. Selivanov'a göre bir sıfatın metinde yer alması her şeyden önce nitelediği nesneye, olaya, kişiye ve nitelenenin hikayedeki yerine ve süjedeki rolüne bağlıdır. Bılinalarda ise kavram ve nesne ayrıntılarında bir hiyerarşi söz konusudur.

- 1) Anlamlı, manevi, güzel ifadeli sıfatlar. Bu sıfatlarda betimleme, maddesellik yoktur. Bu sıfatların sanatsal işlevi kavram ve tiplere bir önem ve yücelik katmaktır: *svyataya Rus'* (aziz Rusya), *slavnıy Kiev* (şanlı Kiev), *lyudi rabotniye* (çalışkan insanlar), *bogatiri slavnıye, moguçiye, svyatorusskiye* (şanlı, güçlü, aziz Rus bahadırları), vs.
- 2) Kahramanların, halkın, devletin faaliyetlerini belirten sözcüklerle birleşen sıfatlar: *velikiy* (yüce, büyük) sıfatı bunlardan biridir. Bu sıfat *çest'* (onur), *besçest'ye* (onursuzluk, saygısızlık), *sçast'ye* (mutluluk), *nesçast'ye* (mutsuzluk, felaket), *dobro* (iyilik), *zlo* (kötülük), *klyatva* (yemin,ant), *zapoved'* (emir), *peçal'* (keder), *strah* (korku) gibi kavramlarla birlikte kullanılarak bu kavramlara destansı bir anlam yükler.
- 3) Belirli bir mekan, doğa olaylarını belirten kavram ve nesnelere niteleyen sıfatlar. Bunları sembolik sıfatlar olarak adlandırmak da mümkündür. Bu tür sıfatların yardımıyla bılinaların şiirselliği ortaya

²⁴⁶ F.M.Selivanov, 1980, s.18-19.

çıkar: *çisto pole* (açık alan), *tyomny les* (kara orman), *gori visokiye* (yüksek dağlar), *tuça tyomnaya* (kara bulut), *storona vostoçnaya* (doğu taraf), vs.

- 4) Canlı varlıkları da içine alarak bilinanın nesnel dünyasını niteleyen sıfatlar. Sıfatların büyük bir kısmı bu gruba aittir ve bunlar genellikle duruma göre değişen sıfatlardır: *bulatny noj* (çelik bıçak), *plat'ye tsvetnoye* (renkli elbise), *dver' dubovaya* (meşe kapı), vs.
- 5) İkinci derece öneme sahip nesnelere sıfatları. Bu düzeydeki nesnelere genellikle tek başına ifade edilmez. Bunlara ayrıntının ayrıntısı demek daha uygundur. Örneğin: *na širokom dvore stolb dubovoy, a na stolbe zolotoye koleçko* (geniş avluda meşeden yapılmış bir direk var, direğin üstünde ise altın bir halka var). Normalde halkanın altından yapılmış olması şart değildir, fakat destanlarda nesne ne kadar küçük olursa o kadar parlak, göz alıcı olmalıdır.²⁴⁷

5.4. BENZETME. PARALELİZM. OLUMSUZ PARALELİZM

F.İ.Buslayev, O.F.Miller, F.Mikloşç, A.Sirotnin, V.Ya.Propp gibi bilim adamları çalışmalarında binalardaki benzetmelerden de mutlaka söz etmişlerdir. A.N.Veslovskiy, 1898 yılında yayımlanan '*Psihologičeskiy paralelizm i ego formı v otrajeniyah poetičeskogo stilya*' "Şiirsel Üsluba Yansıyan Psikolojik Paralelizm ve Onun Şekilleri" adlı makalesinde psikolojik paralelizmin şekilleri olarak verdiği paralelizm ve olumsuz paralelizmi benzetmeden kesin bir biçimde

²⁴⁷ F.M.Selivanov, 1980, s.22-29.

ayırmıştır. O zamandan itibaren bu şiirsel üslup kategorileri aynı düzlemde fakat ayrı ayrı olarak ele alınır.²⁴⁸

Bilinalardaki benzetmeler birçok çalışmada, genel folklor araçları olarak verilmiştir. V.Propp'un çalışmaları bu alanda bir istisna oluşturur. Ünlü bilim adamı bilinalardaki benzetmeleri diğer folklor türlerinden ayrı özel bir türün araçları olarak ele almıştır.

V.Propp'a göre, benzetme eğretilemeye oldukça yakındır. Eğretilemede bir nesne bir başkasıyla değiştirilir, benzetmede ise esas nesne korunur, fakat benzerlik açısından bir başkasıyla yakınlaştırılır. Örneğin:

İl'ya “na kone sidit podobno *kak stoletniy dub*”

İl'ya “atının üzerinde *asırlık meşe ağacı gibi* oturur”

Propp, bu benzetmenin bilinaların yapısına uygun olmadığını, ozanın bireysel ürünü olduğunu ve deşiklerinin bulunmadığını belirtir.²⁴⁹ Selivanov, Propp'un bu görüşüne karşı çıkar. Araştırmacı, öncelikle meşe ağacını görmemiş bir Kuzeyli köylünün bunu benzetilen olarak almış olma ihtimalinin zor olduğunu belirtir; İkincisi, İl'ya'nın meşe ağacına benzetilmesi aynı *bogatır kak sokol* ‘şahin gibi bahadır’, *devuşka kak lebed* ‘kuğu gibi kız’, *jenşçina kak zmeya* ‘yılan gibi kadın’ benzetmeleri gibi, benzerlik özelliklerini açık bir biçimde belirtmeyen değerlendirme özellikli benzetmelerdendir; Üçüncüsü, Propp'un Onega bölgesi bilinalarından aldığı bu “şüpheli” benzetmenin Peçora bölgesine ait bir bilinada deşikese bulunmaktadır (İl'ya padayet na zemlyu “*budto sıroy dub*”/İlya “yaş bir meşe gibi” yere düşer); ayrıca Luga kazasına ait bir bilinada

²⁴⁸ F.M.Selivanov, Poetika bilin, İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, M., 1977, s.8.

²⁴⁹ V.Propp, 1954, s.381.

düşmanın en güçlü bahadurlarının yok edilmesi eğretilme yoluyla şu şekilde betimlenir:

... sırı-materi dubı

İz zemli povolaçivali,

A koren'yem kverhu pometivali

(... nemli ana meşeleri

yerden çekip sürüklüyorlardı

köklerinden yukarıya doğru fırlatıyorlardı)

Ayrıca, olumsuz paralelizmde meşe ağacı çok sık kullanılır. Örneğin:

Ne sıroy dub k zemle klonitsya

Ne bumajniye listoçki rasstilayutsya, -

Rasstilayetsya sın pered batyuşkom

(Yere doğru eğilen yaş meşe değildir

Yere serilen kağıt yapraklar değildir, -

Oğul babasının önünde eğilmektedir)

Ne dva sıra duba şatayutsya, -

Slonyatsya, şatayutsya dva bogatırya.

(İki yaş meşe sallanmıyor, -

Bir aşağı bir yukarı dolaşan, sallanan iki bahadırdır)²⁵⁰

Propp'a göre, bılinalarda çok mkemmell benzetmelere rastlansa da **benzetme bılinalara özgü bir araç değildir**. Bılinalarda benzetmeler sayesinde soyut kavramlar somutlaşır, daha doğrusu görünürlük kazanırlar. Örneğin, ozanlar zamanın akışını şu şekilde görünür kılarlar:

Opyat' den' za dnyom budto dojd' dojdit,

Nedelya za nedeley kak trava rastyot,

A god za godom kak reka bejit.

(Yine yağmur yağar gibi gün be gün geçer,

Bir hafta diğer haftanın ardından ot gibi biter,

Bir yıl bir yılın ardından nehir gibi koşar.)

Benzetme ayrıca kadın güzelliğinin betimlenmesinde de görülür:

Litso beloye budto bely sneg,

şeki budto makov tsvet,

Pohodoka u ney pavinaya,

Re to u neyo lebedinaya

(Yüzü beyaz sanırsın beyaz kar,

²⁵⁰ F.M.Selivanov, 1977, s.23 (dipnot No:30).

Yanakları gelincik rengi,
Yürüyüşü tavus kuşu gibi,
Konuşması kuğu gibi)

Benzetmenin bılinalardaki ikincil konumunu Propp, bılinaların bütün şiirsel güzel ifade sisteminin benzerlik açısından yakınlaşmaya değil de, farklılık açısından ayrılmaya yönelik oluşuna bağlar. Bu nedenle bılinaların en tipik araçlarından biri olumsuz benzetmedir (olumsuz paralelizm). Olumsuz benzetme yakınlaşma da içerir, fakat bununla birlikte bir ayrılma da söz konusudur. Örneğin:

*“Tut ne grozna tuça podımalasya,
Tut ne oboloçko obkatalosya:
Podımalsya sobaka zlodey Kalin tsar”*

(Yükselen korkunç bir duman değildi,
Toza bulanana bulut değildi:
Yükselen canı köpek Kalin Çardı)

Burada Tatar ordusu yükselen korkunç bir dumana, bir buluta benzetilir, fakat bununla birlikte bu bir duman veya bulut değildir, gerçek Tatar ordusudur. Olumsuz benzetme halk estetiğinin en katı taleplerini karşılar. Olumsuz benzetmede mecaz vardır, fakat bununla birlikte gerçeğe uygunluk da korunur.

Propp'a göre, olumsuz benzetmeleri kullanırken ozanın en büyük çabası, hayal edileni görülebilen bir gerçek gibi, sanki dinleyicinin gözü önünde geliyormuş gibi göstermektir.²⁵¹

F.M.Selivanov, *Poetika bilin* 'Bılinaların Poetiği' adlı çalışmasında bılinalardaki benzetmeleri ve olumsuz paralelizmleri karşılaştırmalı olarak inceler ve sonunda V.Propp'un yukarıda sözünü ettiğimiz görüşlerine karşı çıkar.

Söz konusu çalışmada, sözcüğün etimolojisinden hareket ederek F.M.Selivanov benzetmenin şöyle bir tanımını verir: "Farklı çift oluşturan sözcük birleşimlerinde nesnelere, olayların, durumların, eylemlerin, canlı varlıkların bütünüyle, bazı bölüm veya özellikleriyle "eşit" gibi görünmelerini sağlayan üslup aracıdır".²⁵² Fakat, içeriği bu terimin ilk anlamına zıt olan benzetmeler de vardır. Örneğin, herhangi bir özelliğe sahip olma bakımından benzerlik derecesinin değil, farklılık derecesinin belirtildiği kuruluşlar da vardır (sıfat ve zarfların karşılaştırma derceleriyle oluşturulan benzetmeler).

Selivanov, benzetmenin üç öğeden oluştuğunu belirtir²⁵³: benzeyen (nesne), kendisine benzeten ve benzerlik özelliği. Örneğin:

*A Dyukov kon', kak strela, letit.*²⁵⁴

(Dyuk'un atı ise ok gibi uçuyor.)

Burada Dyuk'un atı benzeyen, ok benzeten, uçma eylemi ise benzerlik özelliğidir.

²⁵¹ V.Propp,1954, s. 381-383.

²⁵² F.M.Selivanov, 1977, s.10.

²⁵³ Prof.Dr.Doğan Aksan, "Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (Dilbilim açısından bakış)" adlı çalışmasında benzetmenin dört öğeden oluştuğunu belirtir: Benzeyen, kendisine benzeten, benzetme ilgeci (ya da aracı) ve benzetme yönü. Bk.: D.Aksan, a.g.e., s.127-128.

²⁵⁴ F.M.Selivanov, 1977, s.10-11.

Bileşimleri açısından benzetmeler basit ve karmaşık olabilir. Basit benzetmede bir benzeyen ve bir benzetilen vardır, karmaşık benzetmede ise iki benzeyen ve iki benzetilen vardır.

*İ stal napuşçat' on na polki tatarskiye,
Çto yasen sokol na stada na galeç'ya.*²⁵⁵

(Ve Tatar ordularına saldırmaya başladı
Parlak şahinin alaca karga sürülerine saldırdığı gibi)

Burada o (3.Tekil şahıs) ve Tatar orduları benzeyen, parlak şahin ve alaca karga sürüleri benzetilendir.

Bilinalardaki paralelizm ise her zaman karmaşıktır. Benzetmeden farklı olarak burada benzetilenden çok karşılaştırılandan söz etmek daha uygundur. A.N.Veselovskiy'nin de yazdığı gibi, paralelizmde insan hayatı ile doğa arasında benzetme değil, eylem özelliği bakımından karşılaştırma söz konusudur.²⁵⁶

F.M.Selivanov çalışmasında paralelizmi benzetmeyle birlikte ele alır ve paralelizm için de benzetme öğelerini kullanır. Örneğin:

*U yasna sokola da kıril'yo otroslo,
U dobra molodtsa vdvoye silı pribilo.*

(Parlak şahinin yeni kanadı çıktı,

Yiğit delikanlının gücü iki kat arttı)

²⁵⁵ F.M.Selivanov, 1977, s.12.

²⁵⁶ A.N.Veselovskiy, **Sobraniye soçineniy**, t.1, Poetika, S.Peterburg, 1913, pereizdano pod nazvaniyem İstoriçeskaya poetika, L., 1940, s.131, alıntı için bk.: F.M.Selivanov, a.g.e., s.12.

Örnek olarak verilen paralelizmin ikinci bölümünde her öge benzeyen, birinci bölümünde her öge benzetilendir. Paralelizmin birinci bölümü bütün olarak ikinci bölümün benzetilenidir. Benzerlik özelliği ise sözcüksel olarak ifade edilmemiştir, paralelizmin her ögesinin içerdiği harekete geçmeye hazır olma fikrinde gizlidir.

Araştırmacıya göre, olumsuz paralelizimde ise iki eylemin veya iki eylemcinin benzetilmesi fikri sanki yok olduğu için burada benzetilenden söz etmek doğru değildir.

...Ne veşnyaya voda obleleela,

Obstupila krugom sila poganaya.

(İlkbahar suları dökülmedi,

Kafir güçleri etrafı sardı)

Örnekte, büyük afet etkisinin ilkbahar sularının dökülmesiyle değil de, bir başka güç tarafından (kafir orduları tarafından) yaratıldığı vurgulanır. Burada ne iki paralel ne de iki benzer süreç söz konusudur, çünkü süreçlerden bir tanesi etkisiz hale getirilmiştir. Bu yüzden açıkça ifade edilen bir benzerlik özelliğinden söz edilemez.²⁵⁷

Selivanov, çalışmasında öncelikle bılinalarda benzetmelerin hangi durum, olay ve nesnelerin betimlenmesinde kullanıldıklarını saptamaya çalışır. 18.-20.yy. bılına kayıtlarında görülen hemen hemen bütün benzetmeleri benzeyen ve benzerlik özelliği bakımından genel olarak beş ana grupta toplar:

²⁵⁷ F.M.Selivanov, 1977, s.12-13.

1. Nesnenin, kahramanın şekil, büyüklük, şekil ve büyüklük birlikte, renk, renk ve miktar, sayı, vs. gibi dış görünüş ve değişmeyen özelliklerini belirten benzetmeler. Örneğin:

A ruçişça yego kak silnı grablişça

(Elleri ise güçlü tırmık gibi)

Burada kahramanın elleri hem şekil hem de büyüklük açısından tırmığa benzetilir.

2. Kahramanların ve bazı cansız nesnelere hareketlerini ifade etmede kullanılan benzetmeler. Benzetme yardımıyla mesafelerin hızlı bir biçimde aşılması, bahadırın hareket etmesini engelleyen unsurların ortadan kalkmasından sonra hareketin başlangıcı, kahramanın veya ordunun yaklaşması, ayrılması, kısıtlı bir hareket alanının içerisine giriş, düşüş, aşağıya doğru hareket gösterilmiştir.

Örneğin:

İ sletel Podsokolniçek, kak ovsyany snop.

(Ve yulaf demeti gibi yere yuvarlandı Podsokolniçek.)

Burada aşağıya doğru hareket, düşüş sözkonusudur.

3. Kahramanların veya nesnelere durumunu bir süreç olarak gösteren benzetmeler. Kahramanların ruh halleri, iç durumları bazen doğa süreç ve durumlarına, bazen de herkesin bildiği bir başka insan durumuna benzetilir. İç hareket sürecinde cansız nesnelere, orduların durumunu; bahadıra ait eşyaların ışığını, parlaklığını; zaman hareketlerini belirten benzetmeler de bu gruba dahildir. Örneğin:

İ vse tut moguçiye bogatiri

Vstayut kak ugoreliye

(Ve bütün kudretli bahadrlar

Delirmiş gibi ayağa kalkıyorlar)

Bahadrların kalkışı herkesin bildiği bir insanlık durumu olan delirmeye benzetilir.

4. Kahraman eylemlerinin etkisinin veya sonucunun betimlendiği benzetmeler. Eylemin, sürecin gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmamasına, istenip istenmemesine işaret eden benzetmeler de bu gruba dahildir. Örneğin:

A on silu b'yot, budto travu kosit

(O ise ot biçer gibi güçlü dövüyor)

Burada kahramanın yaptığı eylemin etkililiği söz konusu.

5. Değerlendirme içeren benzetmeler. Bu tür benzetmelerde benzerlik özellikleri belirtilmez, bu özellikler semboliktir ve hem belirsiz hem de çok anlamlıdırlar.

Bogatır kak sokol

(şahin gibi bahadır)

*Devitsa kak lebed' belaya*²⁵⁸

(Kuğu gibi beyaz kız)

Olumsuz paralelizmin ifade ettiği en önemli özelliklerden biri hareketliliktir.

Bılına kahramanlarının hareketleri ve farklı yer değiştirme durumları olumsuz

²⁵⁸ F.M.Selivanov, 1977, s.13-15.

paralelizm yardımıyla betimlenir. Olumsuz paralelizmin kullanıldığı konu gruplarını Selivanov, şu şekilde sıralar:

1. Farklı hareket evreleri ve şekilleri: kahramanların güç kazanmaları, zoraki hareketsizlik veya tutukluluk durumundan çıkmaları; yola çıkış, görüş alanında belirme; kahramanın, bir grup kahramanın veya ordunun yaklaşması; mesafelerin son derece hızlı bir biçimde aşılması; sınırlı bir alana yerleşme; kahramanların karşılaşması, karşılaşmanın sona ermesi; kahramanın kapalı bir alana girişi, kapalı alanda bulunuşu; kahramanın düşman ordusuna saldırması (bu tür bir olumsuz paralelizmin yalnız Onega geleneğinde bir örneğine rastlanmıştır); gidiş (çok nadir görünen örnekler). Örneğin:

İz teh iz vorot iz Arhangel'skih
Ne dva yasniye sokoli viletivali,
Ne dva yasniye kril'çatı vıporhivali, -
Vıyezjali dva udalı dobri molodtsı.

(Arhangel'sk'in bu dış kapılarından
iki parlak şahin fırlamadı,
iki parlak kanatlı havalanmadı –
İki babayiğit iyi yürekli delikanlı çıktı)

2. Kahraman veya nesnelerin durumunu süreç olarak gösteren olumsuz paralelizmler: bahadırın ailesiyle vedalaşması (en çok bilinen olumsuz paralelizm formüllerinden biridir). Örneğin:

*Çto ne belaya beryoza k zemle klonitsya,
Ne kudryavaya ko sıroy da priklonyayetsya, -
Uj kak klanyayetsya sın da svozey matuşke.*

(Yere eğilen bir akağaç değil,
Nemli toprağa eğilen kıvrık yapraklı değil, -
Oğul nasıl da eğiliyor annesine doğru)

3. Kahraman eylemlerinin yarattığı ses efektlerini betimleyen olumsuz paralelizmler (bu tür örnekler oldukça azdır). Örneğin:

*Ay ne led treşçit, ne iglı sıplyutsya, -
Star kazak na konya saditsya, ne osteregayetsya.*

(Çatırdayan buz değil, iğneler patır patır dökülmüyor, -
İhtiyar kazak atına biniyor, çekinmiyor)

4. Değerlendirme bildiren olumsuz paralelizmler. Örneğin:

*Ne krasno solnişko prospeklo,
Ne mlad li svetel mesyats porossvetil, -
A pokazalsya vo Tsare-grade
Starıy kazak İl'ya Muromets.*

(Kızıl güneş parlamadı,
Genç, parlak ay ışığı süzülmedi, -
Çar - şehirde [İstanbul'da] ihtiyar kazak

İl'ya Muromets göründü.)

Selivanov'un belirlediği benzetme ve olumsuz paralelizm konu grupları kendisinin de söylediği gibi koşulludur. Bazı örnekler sahip oldukları özellikleri bakımından aynı anda birkaç gruba dahil edilebilir.²⁵⁹

İnsanın doğa ile karşılaştırılması aynı anda büyük ve mükemmel bir kahraman yaratmak için doğayı daha iyi tanımaya yol açar. Benzetme ve karşılaştırma için kullanılan araçların kaynağı dış dünyadır ve bu dünya mükemmel - çirkin, değerli - değersiz olay ve nesnelere doludur. Benzetme ve karşılaştırmalarda doğada estetik olan her şey insanla bütünleşir ve sanatsal değeri yüksek yapıtların ortaya çıkmasına vesile olur.

Selivanov, doğada ve insan hayatındaki kaynaklarına göre benzetilenleri şu gruplar altında toplar:

1. Hayvan alemi: kuşlar, vahşi hayvanlar, evcil hayvanlar, sürüngenler, böcekler ve nadiren de balıklar. Benzetmelerde Rusya'da yaşayan bütün hayvanlara rastlandığını söylemek mümkün değildir. Örneğin masalarda sık görülen ayı, tilki, keçi, horoz gibi hayvanlar bılinalarda yer almaz. İdealleştirme işlevi gören benzetmelerde ise sembolik olarak asalet, güzellik, temizlik kavramlarıyla bağlı nadir hayvanlar kullanılır.
2. Bitki dünyası: bu gruba dahil en yaygın benzetilen gelinciktir. Bazen bir kadının güzelliği betimlenirken kullanılır, bazen de düşmanın başı Rus bahadırı tarafından kolayca kopartılan bir gelincik başına benzetilir. Bunun

²⁵⁹ F.M.Selivanov, 1977, s.17-19.

dışında asırlık meşe ağacı, koyu uyuyan gürültülü orman da en sık kullanılan benzetilenlerdir.

3. Gökyüzünü aydınlatan cisimler: güneş, ay, yıldız.
4. Doğa olayları: ateş, su, yağmur, nehir, pınar, duman, kara bulut, gökgürültüsü, güçlü rüzgar, fırtına, gündüz ve gece.
5. Özellikle köylü yaşamına dair bazı gündelik olay ve nesnelere: kuru ot yığını, tınav, soba, turp çukuru, koyun postu, kalbur, yulaf demeti, yulaf çuvalı, tırmık, kayık, içki kazanı, içki kadehi, kepçe, vs.
6. Sosyal hayat: feodal toplumda hiyerarşik düzene göre insanın yeri, onun belirli bir sosyal çevreye, milliyete veya cinse ait olduğunu gösteren dış görünüşü (kıyafet, saç kesimi), farklı milliyetlerin, farklı cinslerin üst ve alt tabakalara mensup kişiler arasındaki belirlenmiş ilişki kuralları.

Olumsuz paralelizmde karşılaştırma için kullanılan araçları ise şu gruplar altında toplamak mümkündür:

1. Hayvan alemi: Karşılaştırmak için kullanılan hayvanların genellikle olumlu özellikleri alınır. Bu gruptaki karşılaştırma formülleri öncelikle hareket betimlerinde kullanılır. Aniden belirme özelliklerini bahadırlar akdoğan, beyaz keklikten, beyaz tavşandan; çeviklik ve yaklaşma özelliklerini şahinden; yürüyüşün hafifliği özelliğini kakımdan (as); kadın kahramanların süzülür adımlarının özellikleri beyaz kuğudan alınır. Kara karga bazen olumsuz özellikleri belirtmek için kullanılsa da genellikle şahin veya akdoğanla birlikte Rus bahadırları için kullanılır.

2. Bitki dünyası: Olumsuz paralelizimde bitkilerin kullanımı sınırlıdır. Bitkilerden yalnız bahadırın ailesiyle vedalaşma formüllerinde faydalanılır (akağaç, yaş meşe), ayrıca bazı tekli durumlarda yaklaşma formüllerinde görülür (ot sapı, etamin, yemşan otu).
3. Gökyüzünü aydınlatan cisimler: güneş, ay, yıldız. Bunlar genellikle değerlendirme formüllerinde kullanılır.
4. Doğa olayları ve afetler. Kullanıldıkları duruma göre bu grup en kapsamlı olanıdır.

Selivanov, benzetmeleri ve olumsuz paralelizmleri karşılaştırdıktan sonra bazı önemli tespitlerde bulunur. Örneğin, durağan özellikleri belirten benzetmeler olduğu halde bu tür özellikleri belirten olumsuz paralelizmler yoktur. Olumsuz paralelizm formüllerinden yalnızca hareket belirten grup, benzetmelere oranla daha geniştir. Benzetilen/karşılaştırılan ögeler açısından da benzetmeler olumsuz paralelizmden daha üstündür. Köylü yaşamına ve sosyal hayata dair olay ve nesnelere olumsuz paralelizimde hiç kullanılmaz. Olumsuz paralelizmin kullanımı süje ve kompozisyon açısından sınırlıdır. Olumsuz paralelizm formülleri genellikle bilinenin başında, süjenin giriş ve olay düğümü bölümlerini içeren, süjeyi karmaşık hale getiren yeni kahramanların katıldığı, kahramanların kaderini belirleyen teke tek dövüşün yer aldığı, süjenin dönüm noktası olan bazı sahnelerin başında görülür. Olumsuz paralelizm hikayenin bir parçasıdır, betimlemelerde ve doğrudan anlatımda görülmez. Benzetmelerde bu tür sınırlamalar yoktur. Metnin her yerinde, hikayede, betimlemelerde, monologlarda,

diyaloglarda yer alabilirler. Değerlendirme benzetmeleri ise çoğunlukla doğrudan anlatımda görülür.

Olumsuz paralelizm formülleri öncelikle betimleme işlevi görürler. Benzetmeler ise betimleme aracı olabildikleri gibi bir tutum ifade etme aracı da olabilirler (değerlendirme ve tersinme (ironik) benzetmeleri).

Basit tahmini bir sayıma göre, bılinalarda benzetmeler olumsuz paralelizmden neredeyse üç kat daha fazla kullanılır.²⁶⁰ Böylece Selivanov, Propp'un benzetmelerin bılinalara özgü bir araç olmadığı ve bılinalardaki ikincil konumu hakkındaki görüşünün bılinalar üzerinde yapılan araştırmalara dayalı olmadığını belirtir.

Gerek V.Propp, gerek F.M.Selivanov çalışmalarında olumlu paralelizmden söz etmezler. Selivanov'a göre, paralelizm bılinaların güzel ifade araçları sisteminde önemsiz bir yer kaplar. Bazı tekli kullanımları da genellikle kahramanlar hakkında bir görüş belirtme, iç durumlarını betimleme üzerinedir. Büyü özelliği taşıyan sözlere (zagovor) yakın paralelizm formüllerine de rastlanır. Paralelizm şeklindeki benzetmeler genellikle doğrudan anlatımda kullanıldığı için her zaman kahramanların ruh halini yansıtırlar. Dolayısıyla bılinalardaki paralelizm lirik halk yapıtlarında da olduğu gibi psikolojiktir.

M.M.Plisetskiy, bir çalışmasında paralelizm ve olumsuz paralelizm dışında bir de olumlu-olumsuz paralelizm türünden bahseder. Araştırmacıya göre, olumsuz paralelizm, kendisinden önce çok yaygın olarak gelişen olumlu-olumsuz paralelizmin daha geç bir dönemde, bir tür benzetme olarak kabul edilmeye başlamasıyla oluşmuştur. Bütün Slav folklorunu inceledikten sonra Plisetskiy,

²⁶⁰ F.M.Selivanov, 1977, s.28-29.

olumsuz paralelizmin sanatsal bir araç olarak en çok Rus, daha sonra Ukrayna ve çok az Beyaz Rusya folklorunda kullanıldığını tespit etmiştir. Diğer Slav folklorlarında (Sloven, Sırp, Hırvat, Bulgar, Polonya, Çek, Slovak) ise hiç görülmemektedir. Plisetskiy, olumsuz paralelizmin Kiev Rus Devleti döneminde oluşmuş olabileceğini belirtir. Ayrıca Plisetskiy de paralelizmin (olumlu paralelizmin) bılinalarda çok yaygın olmadığını tespit eder.²⁶¹

5.5. DEĞİŞMECELER²⁶²

5.5.1. EĞRETİLEME²⁶³

Folklor poetiği ile ilgili çalışmalarında F.İ.Buslayev, A.A.Potebnya, A.N.Veselovskiy gibi büyük Rus bilim adamları bılinalardaki eğretilmelere de genel olarak değinmişlerdir.

Eski Rus Edebiyatı üzerine çalışan V.P.Adrianova-Perets, Eski Rus Edebiyatının şiirsel üslubunu incelerken, sözlü halk edebiyatı ile olan ilişkisini belirtmek için bılinalardaki eğretileme-sembol örneklerine de yer verir. Araştırmacı, eğretileme-sembol terimi altında benzetme sonucu anlam aktarmasına dayalı eğretileme, sembol, eğretilmeli benzetme (metaforişeskiye

²⁶¹ M.M.Plisetskiy, "Polojitel'no-otritsatel'noye sopostavljeniye, otritsatel'noye sravneniye i paralelizm v slavyanskom fol'klore", **Slavyanskiy fol'klar**, İzd. "Nauka", M., 1972, s.125-163.

²⁶² Bu terim Yunanca *tropos* "çevirmek, çevirme, döndürme"sözcüğünden gelir. Klasik poetik ve ritorikte mecazi anlamda kullanılan ifade ve düşünceler *trop* olarak adlandırılır. Yani genel anlamıyla *trop*, sözcüğün kendi anlamı dışında farklı bir anlamda kullanılmasıdır.Daha fazla bilgi için bk.: **Teoretişeskaya poetika: ponyatiya i opredeleniya**, Hrestomatiya, avtor-sostavitel' N.D.Tamarçenko, Rossiyskiy Gosudarstvenniy Gumanitarniy Universitet, M., 2002, s.109-117. Türkçe'de bu terimin karşılığı olarak Prof.Dr.Gürsel Aytaç "değişmeceler" terimini kullanır (Bk.: Prof.Dr.Gürsel Aytaç, **Genel Edebiyat Bilimi**, Say yayınları, İstanbul, 2003, s.89). Biz de bu terimi kullanmayı uygun görüyoruz. Prof.Dr.Doğan Aksan ise "aktarmalar" terimini kullanmıştır. (Bk.: D.Aksan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, s.126)

²⁶³ Yunanca *metaphora* "aktarma" sözcüğünden gelen bu terim için eskiden Türkçe'de *istiare* terimi kullanılır. Günümüzde çoğu kaynakta *eğretileme* terimi tercih edilir. Biz de yaygın olan bu terimi kullanmayı uygun görüyoruz. Prof.Dr.Doğan Aksan ise *deyim aktarması* terimini kullanmayı tercih eder. (Bk.: D.Aksan, a.g.e., s.126)

sravneniye) ve sıfat (epitet) gibi bütün şiirsel yöntemleri birleştirir. Bunlar, Rus Ortaçağının şiirsel dilinde en yaygın kullanılan değişmece türleridir. Eski Rus edebiyatının eğretileme sisteminde, sözlü şiirsel dil ile yazı dili arasındaki mücadeleyi ve birleşimi gözlemlemek mümkündür.²⁶⁴

V.İ. Yeremina lirik halk yapıtlarındaki eğretileme sıfatları (metaforiçeskiy epitet) araştırır, bunlardan bazıları bılinalarda da görülür. Yeremina'ya göre eğretilemde benzerlik ve soyutlama prensipleri esas alınırken, eğretileme sıfatlarda temel prensip bir nesneye (veya olaya, duruma, kavrama) açıklık, belirginlik getirmektir (konkretizatsiya). Bu da sıfatın temel işlevinin belirteç olmasına bağlıdır.²⁶⁵

Bılinalardaki eğretilemelerin araştırılmasında genel olarak bütün dile ve bütün folklorla özgü örnekler ele alınır. Bu örnekler şiirsel bir eğretileme için gerekli olan yeni ve özgün olma özelliklerini taşımadıkları için, bu araştırmalar da fazla kapsamlı değildir. Ayrıca Rus folklorbiliminde V.Propp'un ortaya attığı ve bılinaların nerdeyse eğretilemelerden yoksun olduğuna dair görüş yaygınlık kazanır.²⁶⁶

Yazık bilin kak sredstvo hudojestvennoy izobrazitel'nosti 'Sanatsal Betimleme Aracı Olarak Bılinaların Dili' adlı çalışmasında Propp, bılina dilini diğer folklor türlerinin dillerinden ayıran, özgün özellikleri tespit etmeye çalışır. Bu amaçla bılinaları lirik şarkılarla karşılaştırır. Araştırmacıya göre, bılinaların poetik sistemi lirik halk yapıtlarının poetik sisteminden önemli ölçüde ayrılır. Lirik halk yapıtlarının en önemli sanatsal araçlarından biri eğretilemedir. Genellikle

²⁶⁴ V.P.Adrianova-Perets, **Oçerki poetičeskogo stilya Drevney Rusi**, İzdatel'stvo Akademi Nauk, M.-L., 1947, s.10.

²⁶⁵ V.İ.Yeremina, "Metaforiçeskiy epitet" (İz poetiki fol'klora), **İzvestiya Akademi Nauk SSSR**, Seriya Literaturı i Yazıka, T.XXVI, vıp.2, mart-aprel', 1967, s.144.

²⁶⁶ F.M.Selivanov, 1977, s.42.

eğretileme denildiği zaman **“bir nesnenin özelliklerinin bir başka nesneye aktarılması”** anlaşılır. Propp, bu tanımın dilbilimsel açıdan yapılacak olan araştırmalar için doğru olabileceğini, ama şiirsel dilin araştırılmasında kullanılmasının uygun olmadığını ileri sürer. Sanatsal bir şekil oluşturma eylemi, özelliklerin aktarılmasından ibaret değildir. Halk şiirinin araştırılmasında **“özelliklerin aktarılması”** tanımı yeterli değildir. Propp’a göre, **halk şiirindeki eğretileme bir çeşit alegori (düşünce kompleksi), bir görsel imgenin bir başkasıyla değiştirilmesi olarak tanımlanırsa daha doğru olur.** Mesela, ağlayan genç kız imgesi kendi başına şiirsel olabileceği gibi, olmayabilir de. Fakat ağlayan genç bir kız, dallarını suya sarkıtmış bir akağaca benzetilirse bu, şiirsel bir imgedir. Bu açıdan Rus halk lirik yapıtlarını Propp, eğretileme bakımından çok zengin bulur. Aynı bakış açısıyla bılına diline baktığında ise eğretilemelerden neredeyse yoksun olduğunu söyler. Fakat bu durumun, ozanın mecaz sanatına sahip olmadığı anlamına gelmediğinin de altını çizer. Bu, yalnızca bılinalarda başka bir sistemin olduğunun göstergesidir. Bılinalarda eğretileme ve benzetmeler vardır, fakat bunlar oldukça nadir görülür ve bılinaların temel sanatsal özelliği değildir. Bılinalarda eğretilemeler, ancak epik hikayeye lirik özellikler karıştığı zaman; büyük bir memnuniyetsizlik, öfke, yargılama söz konusu olduğu zaman görülür.²⁶⁷

Bılinalarda eğretilemelerin sınırlı ölçüde yer almasının nedenini Propp, şu şekilde açıklar: “Bılinalarda ele alınan nesnelere, yaratılan kahramanlar, betimlenen olaylar o kadar yüce, mükemmel ve kusursuz, o kadar geniş halk ilgisine sahip ki, hiçbir eğretilemeye gereksinim duyulmaz. Hayatın diğer

²⁶⁷ V.Propp, 1954, s.379-380.

alanlarından, örneğin doğadan alınan imgelerin onlar için kullanılmasına hiç gerek yoktur. Bılnaların poetik sistemi, yaratılan tipin dinleyicinin önünde bütün açıklığı ile belirmesi için etrafı kuşatan çevreden yalnız gerekli olanların tüm açıklığı ve doğruluğu ile ayrılması ve belirlenmesi üzerine kuruludur.”²⁶⁸

Bılnalardaki eğretilmeleri bılnaların en temel betimleme ve güzel ifade araçlarından biri olarak ele alan ve ayrıntılı bir biçimde inceleyen F.M.Selivanov’a göre ise eğretilmelerin **“bir nesnenin özelliklerinin bir başka nesneye aktarılması”** tanımı genel kabul görmüş bir tanımdır ve mutlaka dilbilimsel bir yaklaşımı gerektirmez. Değişmeceleri bir şiirsel dil olayı olarak ele almak geleneksel bir yaklaşımdır. Değişmeceler, dilsel sanatsal betimleme ve güzel ifade araçlarıdır ve onları şiirsel dilin dışında tutmanın bir anlamı yoktur.

Belirli bir metin içerisinde, başka kavramlarla farklı ilişkiler içerisinde bulunduğu, yalnızca bir sözcük (veya sözcük birleşimi) bir değişmece türü haline gelerek, yaratıcının bir şiirsel çağrışım kompleksine kattığı, aynı veya benzer çağrışımları verebilir. Bu sözcüğün (veya sözcük birleşiminin) ortaya çıkardığı yeni anlamın değişmeceye özdeş olduğu söylenemez, fakat bazı özel mecazi ifade şekilleri dışında bu anlamın ortaya çıkamayacağı da bir gerçektir. Değişmecelerin araştırılmasında yaratıcılık psikolojisi bir yana bırakılabilir, fakat bu psikolojinin ürünü olan sözcükler bırakılamaz.

Eğretilme belirli bir metin dışında ele alındığında, sanatsal bir araç olarak ölüdür. Asıl önemli olan sözcüğün (sözcük birleşiminin) mecazi anlamının metin içerisinde şiirsel olarak güncelleşip güncelleşmediğidir. Bu görüşünü daha iyi ifade edebilmek için Selivanov şu örneği verir:

²⁶⁸ V.Propp, 1954, s.381.

Çar Kudrevanka'nın Kiev şehrine saldırması üzerine Knez Vladimir,

... Povesil buynu golovu so mogutsih plets'

Potupil on otsi yasnu v mat' siru zemlyu

(... Dik başını güçlü omuzlarından aşağı eğdi

Parlak bakışlarını nemli toprak anaya dikti.)

Son dize renkli ve canlı bir ifade olarak kabul edilir, fakat diğer renkli ve canlı ifadeler arasından özel bir biçimde ayrılmaz. Bilina dilinde güzel ifade oluşturma yöntemleri çok çeşitlidir. Örnekte şiirsel sayılabilmesi için bütün gerekli özellikleri taşıyan bir eğretilmeden söz etmek mümkündür. Burada kahramanın ruh hali pozu, duruşu aracılığı ile dış belirtilerle verilmiştir. Kahramanın yaşadıklarının derinliği estetik olarak fiziksel derinliğe dönüşür. Fiziksel özelliklerin soyut kavramlara taşınması yoluyla oluşturulan eğretilmeler temel eğretilme çeşitlerinden biridir. Bu dize bir başka açıdan da mecazidir. Parlak gözler (oçi yasniye) insanın iç durumunu tek başına ifade etme özelliğine sahiptirler. Bunun dışında gözler, temel işlevleri olan bakışı da belirtirler, yani bu ifade belirli ölçüde düz değişmedir (metonimiya).

Halk şiirinde eğretilmeler çok nadir olarak saf halde bulunur. Eğretilme özelliği taşıyan sözcük veya sözcük birleşimleri çoğu zaman düz değişmece, karşılaştırma (birçok eğretilmenin temelinde benzetme ve paralelizm vardır), sembol ilişkilerini de içlerinde barındırırlar. Verdiği örneklerden bazılarının başka değişmece türlerine ait olabileceğini belirten Selivanov, değişmece türünü

metinde baskın olan bağların belirlediğini vurgular. Araştırmacı bılinalardaki eğretilmeleri şu gruplar altında ele alır:

1. Canlı varlıklara ait özelliklerin, insana ait durum ve eylemlerin cansız nesnelere veya doğa olaylarına aktarıldığı eğretilmeler [özellik aktarımının kişileştirmeye (personifikatsiya) dönüştüğü durumlar bu gruba dahil değildir]. Bu eğretilme çeşidine canlılaştırma (olitsstvorenıye) adı verilir. Halk Edebiyatında, dolayısıyla bılinalarda en yaygın eğretilme oluşturma yöntemi budur.

Bılina kahramanları iş aletlerine, silahlara, gündelik yaşamda kullanılan nesnelere canlı birer varlıkmışlar gibi hitap ederler. Örneğin, Mikula Selyaninoviç karasabanı ile şu şekilde vedalaşır:

Tıy proşçay, moya soşka ratnaya,

Da bole mne-ka vek na tebe ne pahivat'

(Elveda benim savaşçı karasabanım

Artık bir asır boyunca seninle toprağı süremeyeceğim)

Bahadır atını eyerlerken şöyle der:

Uj tıy, şyolk, vse ne rvis', da tıy, ubor, ne gnis'

(Ey, sen, ipek, parçalanma, ve sen, kıyafet, çürüme)

Canlılaştırmada kahramanların hitap ettikleri nesnelere tek başına eylem yapacak durumda değildirler, onlar ancak onlara hitap eden kahraman sayesinde canlılık kazanırlar.

Bu tür hitapların büyü özelliği taşıyan sözlerle (zagovor) yakından bağlı oldukları düşünülür. Bunlar zamanla büyü anlamlarını kaybederek, binalalarda öncelikle ayrıntılara şiirsellik katmak için kullanılırlar.

2. Baş kahramanlar için büyük manevi ve ahlaki anlam taşıyan olay adlarının oluşturduğu bir başka canlılaştırma-ad grubu: *mat' sıra zemlya* (Nemli Toprak Ana), *matuşka svyataya Rus'* (Kutsal Rusya Ana), *mat' boj'ya tserkov* (Tanrı Kilise Ana), *matuşka Volga-reka* (Ana Volga Nehri) (değişkeleri: *Volhv*, *Yenisey*, *Oka*), *batyuşko sine more* (Mavi Deniz Baba), *batyuşko svetel mesyats* (Parlak Ay Baba), vs.

Bunlar hiçbir davranışta bulunmazlar, hatta bazen dış etkiler sonucu acı çekerler. Örneğin:

Zastonula tut mat' sıra zemlya

(Nemli Toprak Ana burada inledi)

3. Hareket fiillerinin eğretilme özellikleri kattıkları birleşimler.

Bu gruba, her zaman hareket fiilleriyle birlikte verilen, tek başına ad eğretilme olarak görülmeyen gençlik, yaşlılık, felaket, ölüm gibi insan hayatı ile ilgili kavramlar dahildir. Zaman dilimi, mevsim, günün bölümlerini belirten hareket fiilli birleşimler de bu gruba dahildir. Örneğin:

Tretiy god na prohode stal,

Çetvertiy hodit po nauliç'yu

Pristigala yego temna noçen'ka

İşse svetel-ot den' pošyol ko vetseru.

(Üç yaşında yürümeye başladı

Dördünde sokakta gezer oldu

Karanlık gece ona yetişti

Şimdi bu aydınlık gün akşama doğru gitti)

Bu örnekte gençlikten yaşlılığa doğru geçiş, günün bölümlerini belirten hareket fiilli birleşimler kullanılarak ifade edilmiştir.

Bir insan topluluğunun eylemleri sonucu ortaya çıkan bazı süreçlerin zaman içindeki hareketini belirtmek için kullanılan eğretileme birleşimleri de bu gruba dahildir. Örneğin:

Vo palatkah pošyol şum-to velik

(Sarayda büyük bir gürültü koptu)

İdyot svad'ba Alyoşen'ki Popoviça

(Alyoşa Popoviç'in düğünü var)

Aşağıdaki örnekte, tek başına hareket edemeyen, ancak kahramanların eylemleri sonucu hareket eden nesnelere (yemekler) hareket fiilleriyle verilerek, tek başına hareket etme özelliği kazanmışlardır.

Poslednyaya yestva na stol poşla

(Son yemek masaya geldi)

Soyut kavramlar:

Perepala vest' neradoşna

(Sevindirici olmayan bir haber geldi)

4. Nesne ve olaylara insana, canlı varlıklara özgü hareketler yüklemek en basit eğretileme oluşturma yöntemidir. Metin dışında bunlar sıradan sözcük birleşimleridir. Fakat aşağıdaki örnekte Hoten Bludoviç yemekli eğlenceden dönen annesine sorduğunda:

Dohodila li tebe çaşa so p'yanum pivom?

Dohodila li tebe çara s zelenım vinom?

(Sarhoş edici içkili kase sana geldi mi?)

(Taze şarap dolu kadeh sana geldi mi?)

Burada *çaşa* 'kase' ve *çara* 'kadeh' sanki tek başına hareket eden, misafirler arasından seçim yapabilen birer varlık gibidirler. Eğer bu nesnelere gerçek anlamda canlı gibi gösterilselerdi (masallarda olduğu gibi) eğretilmeden söz etmeye gerek kalmazdı.

İnsan hareketini yapabilme, şiirselleştirmede cansız nesnelere aldıkları birçok özellikten yalnız bir tanesidir. Bu nesnelere insana özgü başka faaliyetler de eklenir. Örneğin:

A spela ved' tetivka u tuga luka

(Sıkı yayın kirişi kemale erdi)

U mene zolota yeşçyo kazna, jivu, ne toşçitsya

(Bende altın hala hazine [yığına], yaşıyorum [harcıyorum], zayıflamıyor [azalmıyor])

5. Doğa eğretilmeleri. Eğretilme, hareket veya durumu (devam eden veya sona eren) bir süreç olarak betimleme gibi, aslında bütün söz sanatına özgü bir eğilimi taşır. İnsana veya onun vücut uzuvlarına özgü eylem ve durumlar, eğretilme yoluyla doğada meydana gelen süreçlerle ifade edilir. Örneğin:

A serdtse yego da ne rjaveyet

(Onun kalbi ise pas tutmasın)

U Stavra serdeçko porastayalo

(Stavr'ın kalbi eridi)

Pobleklo u yego da liçiko beloye

(Onun beyaz yüzü soldu)

İnsanlar arasındaki ilişkileri açıklamak veya bir grup epik kahramanın, bütün şehrin, devletin hayatından dinamik sahneler oluşturmak için doğa olaylarından faydalanılır. Örneğin:

Da zlı bili boyara da zlı podmutçiki,

Podmutili oni knyazyu-tu Vladimiru

(Kötü kalpliydi boyarlar kötü kalpli ortam bulandırıcı,

Knez Vladimir'in aklını bulandırdılar)

Podmutit' fiili genellikle doğadaki suyun bulandırılması için kullanılır.

Zagorelsya tut poçesten pir

(Burada saygılı bir eğlence alevlendi)

İ podımayetsya tutsya da tutsya groznaya,

Tutsya groznaya nemilostliva (Çar Kudrevanişçe'nin Kiev'e saldırması)

(Ve bir bulut yükseliyor korkunç bir bulut,

Acımasız korkunç bir bulut)

Burada düşman ordusu yükselen korkunç bir bulut olarak ifade edilir.

6. İnsana özgü eylem ve durumların yine insanlara özgü başka eylem ve durumların yardımı ile betimlenmesi. Eski Rus Edebiyatında da kullanılan ve zamanla sembolleşen *bitva* 'çatışma' – *pir* 'eğlence'; *smert'* 'ölüm' – *brak* 'evlilik' gibi eğretilmeler bu gruba dahildir.

Vasiliy Buslayev Novgorod halkı ile çatışmaya girerek kendisinden önce dövüşen arkadaşlarına şöyle der:

Viy teper' pozavtrakali,

Mne-ka-va dayte poobedati

(Siz şu ana kadar kahvaltı ettiniz

Öğle yemeğini bana bırakın)

7. Soyut kavramlara maddesel özelliklerin (ağırlık, büyüklük, sağlamlık) taşınmasıyla oluşturulan eğretilmeler. Örneğin:

Derjim my nadejdu na tebya da velikuyu

(Sana büyük umut bağlıyoruz)

Bu cümlede verilen Rusça *derjim nadejdu* ‘umut tutuyoruz’ ifadesini Türkçe’ye ‘umut bağlıyoruz’ olarak çevirmeyi uygun görüyoruz. Bu örnekte, soyut bir kavram olan umut elle tutulabilir bir madde özelliği almıştır.

Poteryat'-to nam budet slava dobraya,

Vsya de visluga bogatırskaya

(İyi şanımızı, bütün bahadır

hizmetlerimizi kaybederiz)

Burada da *poteryat'* ‘kaybetmek’ fiili somut bir nesne için değil, şan , hizmet gibi soyut kavramlar için kullanılmıştır.

On privozit bilo vestočku neradostnu

(O tatsız bir haber getiriyordu)

Rusça'da *privozit'* 'getirmek' fiili daha çok maddi nesnelere için kullanılır, fakat burada soyut bir kavram olan *haber* için kullanılmıştır.

8. Duygusal değerlendirme özelliği taşıyan eğretilmeler. Bılina kahramanlarını hayvanlara, cansız nesnelere benzeten eğretilmeler bu gruba dahildir. Örneğin:

Hoten hakkındaki bılınada anne (Bludov'un dul karısı) oğlu Hoten hakkında şöyle der:

U menya-to ved' yest' dak...

mlad yasen sokol, da sın Fatenuško

(Benim genç parlak bir şahinim var,
oğlum Fatenuško)

Aynı bılınada bir başka kadın (Çasov'un dul karısı) ise Hoten hakkında şöyle der:

Kabı yest' u tya kura-to podslepaya

Kak po gorodu hodit da vse yuroduyet

(Senin kör bir tavuğun var

Şehirde dolaşıyor, hep delilikler yapıyor)

Bu tür eğretilmeler başka betimleme ve güzel ifade araçlarıyla da bağlantılıdır. Örneğin, şahin benzetmede, olumlu ve olumsuz paralelizimde de kullanılır. Duruma bağlı olarak insan, hareket hızı, dış görünüşü, keskin veya parlak bakışı açısından, halkın gözünde ideal olarak kabul edilen şahine benzetilir veya onunla karşılaştırılır. Eğretilme olarak ise şahin imgesi, halkın hayal gücünde canlanan bütün iyi insan özelliklerini içinde barındırır. Tavuk bütün özellikleriyle şahinin tam karşıtı bir canlıdır. Gücsüz ve çirkindir, aynı zamanda “kör”dür, göklere uçmak, mücadele etmek gibi çabalardan uzaktır.

Bılınadaki durumu ile doğrudan bağımlı kaybeden değerlendirme özelliği taşıyan eğretilmeler zamanla kalıplaşmış sıfat olurlar. Örneğin:

Krasno solnişko Vladimir-knyaz'

(Kızıl güneş Knez Vladimir)

Avdot'ya lebed' belaya

(Beyaz kuğu Avdot'ya)

Kalıplaşmış sıfatlarla ilgili bölümümüzde A.P.Yevgenyeva'nın çalışmalarından ayrıntılı olarak söz etmiştik. Yevgenyeva bılinalarda eğretilme sıfatların (metaforiçeskiy epitet) bulunmadığını, yalnız *saharnıye usta* 'şekerli dudaklar' ifadesinin bir istisna oluşturduğunu belirtir. Selivanov, Yevgenyeva'nın farklı sıfat grupları altında verdiği örneklerde aslında çok sayıda eğretilme sıfatın bulunduğunu fakat bunların araştırmacının gözünden kaçtığını

söyler. Örneğin: *slovo gladkoye* ‘düz, parlak söz’, *lesa dremuçiye* ‘uyuyan ormanlar’, *reka svirepaya* ‘acımasız, yırtıcı nehir’, *kamen' ugryumiy* ‘somurtkan, asık suratlı taş’, *şutka tyajyolaya* ‘ağır şaka’, *smert' skoraya* ‘hızlı ölüm’, *smert' zlaya* ‘kötü ölüm’. Bu örnekler çoğaltılabilir, dolayısıyla Selivanov’a göre eğretileme sıfatların sayısı binalalarda hiç de az değildir.

Selivanov’un bir başka tespiti de farklı gruplardaki eğretilmelerin işlevlerinin aynı olmamasıdır. Birinci, ikinci, sekizinci ve kısmen altıncı gruptaki eğretilmeler genellikle güzel ifade araçları işlevini görürler. Çoğunlukla konuşma bölümlerinde kullanılan bu eğretilmelerin amacı nesneye, olaya, kahramana karşı özel bir tutumu belirtmektir. Diğer gruplardaki eğretilmeler ise betimleme işlevi görürler.²⁶⁹

5.5.2 DÜZ DEĞİŞMECE²⁷⁰ VE KAPSAMLAYIŞ²⁷¹

Filolojide eğretilmeden sonra düz değişmece ve kapsamlayışın ele alınması eski bir gelenektir. Fakat binaların araştırılmasında bu geleneğe uyulmamıştır. Binalardaki düz değişmece ve kapsamlayışlar genellikle özel bir araç olarak ele alınmazlar. Bunlarla dolu olan metinler tipik epik metin kabul edilir. Bu sebeple bunlarla ilgili yeterince araştırma yapılmamıştır. Bu konuya ayrıntılı olarak değinen tek araştırmacı F.M.Selivanov’tur. Selivanov düz değişmece ve kapsamlayış terimlerini edebiyatbiliminde genel olarak kabul edilen anlamlarıyla kullanır. Eğretilmede bir nesneye (olay, durum veya eyleme) ait özellikler bir

²⁶⁹ F.M.Selivanov, 1977, s. 43-53.

²⁷⁰ Prof.Dr.Doğan Aksan metonimiya teriminin Türkçe karşılığı olarak *ad aktarması* terimini kullanır. Bk.: D.Aksan, a.g.e., s.144. Fakat düz değişmece terimi daha yaygın olduğu için biz de bu terimi kullanmayı uygun görüyoruz.

²⁷¹ Prof.Dr.Gürsel Aytaç sinekdoha teriminin Türkçe karşılığını kapsamlayış olarak verir. Bk.: G.Aytaç, 2003, s.90. Biz de bu terimi kullanmayı tercih ediyoruz.

başka nesneye (olay, durum veya eyleme) aktarılır. Bununla birlikte özelliklerin aktarıldığı yeni nesne varlığını bağımsız olarak sürdürür, özelliklerini aldığı nesneye bağlı değildir. Oysa, düz değişmece ve kapsamlayışta nesne (veya olay), yerine geçtiği özellikle (veya eylemle) iç veya dış bağlarla bağlıdır. Yer değiştiren özellikler arasında her zaman bir bağ vardır. Kapsamlayışta yer değiştirme nicel açıdan, düz değişmecede ise nitelik açısından olur.

Çoğu Sovyet bilim adamı kapsamlayışı düz değişmecenin bir çeşidi olarak kabul eder. Selivanov da aynı yolu izleyerek, her iki değişmece türünden de bılinalara özgü en tipik örnekleri vermeye çalışır.

Kapsamlayışlar sayesinde bılina hikayesi, yalnız kahramanlık destanlarına özgü bir betimleme, gerçekliği kapsama özelliği kazanır. Örneğin: Bılinalarda eğlence sahnesi genellikle şu şekilde betimlenir:

Oni vse bili na pir u ih sobranı:

İ kak sil'ni-mogutsiye bogatırı,

Kak vse palenitsı da preudalıye,

İşçe vse kuptsı-gosti togovıye,

İşçe vse hrest'yanuşki projitos'ni.

Oni vse na piru da napivalisya,

Oni vse na tsestnom da nayedalısya.

(Hepsi onlarda eğlencede toplanmışlardı:

Güçlü-kudretli bahadırlar,

Bütün kadın bahadırlar,

Bütün tüccarlar-tüccar misafirler,
Yaşayan bütün Hıristiyanlar.
Hepsi eğlencede sarhoş oldu,
Hepsi saygı sofrasında doya doya yedi.)

Bilinalarda anlatılan askeri çatışmalar herkesi ilgilendirir. Bahadırların başkentte olmamaları herkes için acı sonuçlar doğurabilir. Örneğin: Tugarin Zmeyeroviç Kiev’de:

İstoptal on konem *vseh malih detey*,
Poplenil Tugarin *vseh kuptsov, gostey*.

(Atıyla bütün küçük çocukları çiğnedi,
Tugarin esir aldı bütün tüccarları, misafirleri.)

Verilen örneklerde belirli bir bölümü yerine mutlak bütün verilmiştir. Bu, kapsamlayışın bir türüdür. Aynı yöntem bahadırların faaliyette buldukları alan ölçüsünü (...*vezdil po vsem zemlyam, po vsem stranam* “bütün topraklarda, bütün ülkelerde dolaştı”), bahadırların yapmış oldukları kahramanlıkların zamansal önemini (*Tut vek pro İl'yu starinu skajut* “İl'ya hakkında bir asır boyunca hikaye anlatacaklar”), bir çatışmanın sonuçlarını (...*pribil vsyu silu novgorodskuyu* “bütün Novgorod ordusunu yendi” ve daha birçok farklı durumu belirtmek için kullanılır.

Bir başka kapsamlayış türü ise, olaylara ve kahramanların eylemlerine epik bir büyüklük kazandırmak amacıyla abartılmış, hiçbir zaman gerçek olamayacak, belirli insan ve nesne sayısını, ağırlık, uzunluk, alan, kapsam, zaman gibi ölçü

birimlerini belirtmede kullanılır. Bu kapsamlayış türü binalalarda çok fazla görülür. Örneğin:

U tsarya Badana 40 tsarey, 40 tsareviçey, 40 koroley, 40 koroleviçey, u kajdogo iz nih voyska po 40 tıyaç, u Badanova sina 40 tıyaç, u tsarskogo zıatyı yeşçyo stol'ko je, skol'ko u vseh pereçislennıh lits.

(Çar Badan'ın 40 çarı, 40 çar oğlu, 40 kralı, 40 kral oğlu var, bunlardan her birinin 40 bin kişilik ordusu, Badan'ın oğlunda da 40 bin kişilik ordu, çarın damadında yukarıda bütün sayılanlar kadar bir ordu var.)

Belirsiz çoğunluk aracılığı ile daha azın kastedilmesi bir başka kapsamlayış türüdür. Çoğu zaman bahadıra karşı gelen şahsiyeti olmayan bölünmez kitle imgesi bu kapsamlayış türüyle oluşturulur. Örneğin:

İ tıya mujiçki da Novgorodskiye
Podnyali pis'mo na Volhovom mostu
İ poşli-to ko dvoru da ko Buslayevu.

(Ve bu Novgorod erkekleri
Volhov köprüsüne mektup gönderdiler
Ve Buslayev'in evine doğru gittiler.)

Gerçekçi düşünülduğünde, mektubu bütün Novgorod erkeklerinin göndermesi, ya da hepsinin Buslayev'in sarayına gitmesi söz konusu bile olamaz.

Bunun bir de tersi söz konusudur. Tekil aracılığı ile çoğulun kastedilmesi. Mekan ve zaman açısından bakıldığında, farklı yerlerde çok sayıda aynı kişi ve aynı anda yapılmayan davranışlar vardır, fakat bütün bunlar bir defa yapılan eylemle belirtilir. Bu kapsamlayış türü genellikle kahraman-nesne ilişkilerini ifade eder. Örneğin: Knez Vladimir'in düzenlediği eğlencede misafirlerin övünme sahnesi:

Sil'niy-yet hvastal svoeyu siloyu,
A bogaty hvastal zolotoy kaznoy,
A udaloy hvastal dobrim konem,
Umnıy hvastal otsom-matuşkoy,
A bezumnıy hvastal molodoy jenoy.

(Güçlü gücü ile övünür,
Zengin altın hazinesiyle,
Yiğit iyi atıyla,
Akıllı anne-babasıyla,
Akılsız ise genç karısıyla.)

İnsan vücudunun ayrı bölümlerinin ve duyu organlarının işlevleri belirli bir durumda süjenin gelişiminde veya kahramanın nitelenmesinde esas rolde

olurlarsa insandan bağımsız varlıklar olarak belirirler ve onun yerini alırlar.

Örneğin:

A emu ot moih belih ruk plakati

(Onun ise benim beyaz ellerimden ağlayacağı var)

Golovuška yego da prizadumalas'

(Başı düşüncelere daldı)

İnsan vücudunun bölüm veya organları değil de, işlevlerinin (temel işlevleri dışındakiler) belirli bir durumda öncelikli rol oynayarak bağımsız birer varlık olarak belirmesi. Burada yer değiştirenler arasındaki nicel ve nitelik ilişkilerini ayırmak zor olduğu için bu tür değişmeceler hem kapsamlayış hem de düz değişmece sayılır. Örneğin:

Stal opyat' tut stol'nıy knyaz' nahajivat',

Molodu jenu tak podgovarivat',

Jenskiy razum tak obmanivat'.

(Başkentin Knezi burada yine kur yapmaya,

Genç karısını böyle kandırmaya,

Kadın aklını böyle aldatmaya başladı.)

Fiziksel açıdan iki düşmanın çarpışması iki gücün mücadelesidir. Güç savaşın temel özelliğidir. Düşman ordusunun veya bahadıra karşı gelen her

insan kitlesinin güç (sila) olarak adlandırılması binalalarda en sık görünen düz değişmedir. Örneğin:

Ay poglyadeli tut na *silu na poganuyu*;

A *stoit-to sila* taya vo çistom pole,

Aki sine more koliblyotsya,

İno mat'-ta zemlya da pogibayetsya.

(Kafir güce baktılar;

Bu güç, duruyor açık alanda,

Mavi deniz gibi sallanıyor,

Toprak ana mahvoluyor.)

Kahramana ait bir nesnenin kahramanın yerine kullanılması bir başka düz değişmece türüdür. Burada insanın yerine kullanılan eşya herhangi bir eşya değildir, onu en iyi nitelendiren eşyadır. Örneğin:

Dva konya, dva konya da konya dobrıye,

Dva kop'ya, dva kop'ya da burzumenskiye,

Yeşçyo dve da sabli ostriye-

Priyezjayut oni da ko mogiloçke.

(İki at, iki iyi at,

İki mızrak, iki burzumen mızrağı,

İki keskin kılıç-
Mezara doğru geliyorlar.)

Burada iki bahadırdan: Alyoşa Popoviç ve Yekim'den söz ediliyor.

Bir grup insan veya bir ordu yerine onun önderinin belirtilmesi. Örneğin:

Obstupaye Batıga okol Kieva krugom
(Batıga Kiev'in etrafını çember gibi sarıyor)

Naş Vasiliy Kasimiroviç bejit,
Tselı korabli zolota taşçit.

(Bizim Vasiliy Kasimiroviç koşuyor,
Gemi gemi altın taşıyor.)

Her iki örnekte de ikinci planda kapsamlayış göze çarpmaktadır, tekil kullanarak çoğul kastedilmiştir. İkinci örnekte binek ve yük taşıma aracı olarak geminin işlevleri de öndere geçmiştir.

Bir başka düz değişmece türü, şehrin içinde yaşayan sakinlerin yerine şehir adının kullanılması gibi içindikilerin yerine içerenin kullanılmasıdır. Örneğin:

Pokorilsya Kiev Tugarinu Zmeyeviçu,
Poklonilsya Tugarinu poganomu.

(Boyun eğdi Kiev Tugarin Zmeyeviç'e,
Eğildi kafir Tugarine.)

Belirli bir kavramın yerine, duruma uygun olarak ona özgü özelliklerin kullanılması bir başka düz değişmece çeşididir. *Bely svet* “beyaz ışık” ile oluşturulan birleşimler bu düz değişmece türüne en yaygın örneklerdir.

A on vıpusıl ih [plennikov] na bely svet
(O [esirleri] özgür bıraktı)

Burada düz değişmece aracılığı ile esaretten kurtulma, özgürlüğe kavuşma anlamı verilmiştir. Bazen *bely svet* ifadesi bir bütün olarak hayatı, Rus toprağını, bütün dünyayı ifade edebilir.

Bir olayın, insana veya topluma ait herhangi bir durumun bir (veya birkaç) eylemle belirtilmesi. Örneğin:

Rusya'ya saldırmadan önce düşman:

“Kiev-grad golovney pokatit”

(Kiev şehrinde kafaları yuvarlamakla)

İkonı *“v gryaz' vtoptat’*

(İkonları çamura atmakla)

“boj'yi tserkvi vse na dum spustit”

(Tanrı kiliselerini dumana boğmakla)

Knyazya Vladimira i bogatirey *“pod meç sklonit”*

(Knez Vladimir ve bahadırları kılıç altına almakla) tehdit eder. Burada eylemin kendisi değil, eylemin dış etkileri bir savaşın sinyallerini canlı bir ifadeyle verir.

Bılinalarda, eşya yerine eşyanın yapılmış olduğu maddenin belirtilmesi, bir nesnenin onunla bağlı bulunan bir başka nesneyle belirtilmesi, soyut bir kavramın somut bir kavramla belirtilmesi gibi daha birçok düz değişmece ve kapsamlayış türü görülmektedir.

V.Propp, soyut kavramların somuta dönüşmelerinin, daha doğrusu görünürlük kazanmalarının benzetmeler yardımı ile gerçekleştiğini ileri sürer. Oysa Selivanov, yaptığı çalışmalar sonucunda, özellikle mekan ve zaman gibi soyut kavramların görünürlük kazanmalarının düz değişmece sayesinde olduğunu belirtir. Fakat düz değişmecenin işlevi bununla sınırlı değildir, daha karmaşıktır. Diğer değişmece türleri gibi, düz değişmece ve kapsamlayış da imge oluşturma araçları olarak kabul edilir. Benzetme veya eğretileme sonucu oluşan imgelerin olmazsa olmaz özelliklerinden olan somutluk (konkretnost'), gözle görünürlük (naglyadnost') ve duygusallık (emotsionalnost'), düz değişmece ve kapsamlayışta sık sık silinir veya ikinci planda yer alır. Duygusal açıdan düz değişmece ve kapsamlayış tarafsızdır.

Çamura atılan ikon, somut ve gözle görülen bir imgedir. Fakat bu, talan edilmiş bir ülke, yıkılmış bir millet, yok edilmiş bir kültür gibi genel bir tablonun yalnızca küçük bir ayrıntısıdır. Tek başına bile çok etkileyici bir ayrıntıdır, fakat tablonun bütünü ile kıyaslandığında daha az önemlidir.

Somut olan düz değişmece tarzındaki imge, karmaşık kavram bağları ve soyut görüşler içerir. Bunlar epik hikaye sisteminde somutluk kazanmaya çalışırlar,

kazanınca da tekrar soyutlaşırlar. Örneğin, bahadırların geçtikleri bütün topraklar, eğlencede toplanan bütün insanlar belirli ölçüde soyutturlar, fakat bütün kahramanları, doğa manzaralarını, şehirleri ve açık alanı, belirli bir kahramana ve onun yaşadığı yere kadar her şeyi içerirler. Diğer yandan eğlencede övünen, diğer kahramanların arkasına saklanan ve yalnız sosyal açıdan, yaşına göre veya akıllı olup olmamasına göre ayrılan bılına kahramanları da soyutturlar. Fakat burada da somutluk ve soyutluk zincirinden geçtikten sonra daha genel kapsamlı epik kategori ve imgeler oluşur. Bılına kahramanları, olaylar, epik fikirler bir bütün olarak ele alındığında, bılinalarda genelleme ve tipleştirme süreçlerinin düz değişmece ve kapsamlayışa bağlı olduklarını söylemek mümkündür.²⁷²

5.5.3. TERSİNME²⁷³

Bılinalarda tersinme konusunu inceleyen Selivanov, kendisinden önce V.G.Belinskiy, F.İ.Buslayev, A.P.Skaftımov gibi bilim adamlarının da çalışmalarında bu konuya değindiklerini ifade eder. Bununla birlikte A.Sirotinin tarafından, bılinalarda nerdeyse tersinmelere hiç rastlanmadığı gibi bir görüş de ortaya atılmıştır.

Rus folklor biliminde Selivanov'tan önce tersinme ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır, fakat burada tersinmeyi de içine alan A.M.Astahova'nın *Satira i yumor v russkom bilinnom epose* 'Rus Bılinalarında Hiciv ve Mizah' adlı makalesine kısaca değinmek gerekir.

Astahova, bu çalışmasında halk hicvinin bılinalara özgü özelliklerini tespit etmeye çalışır. Araştırmacıya göre, bılinalarda hiciv iki yönde gelişir: bir yandan

²⁷² F.M.Selivanov, 1977, s.56-71.

²⁷³ Prof.Dr. Gürsel Aytaç ironi teriminin Türkçe karşılığını tersinme olarak vermiştir. Bk.: G.Aytaç, 2003, s.92. Biz de bu terimi kullanmayı uygun görüyoruz.

dış düşmanlar küçük düşürülür ve onlarla alay edilir, diğer yandan Knez ve onun efradı sert bir biçimde eleştirilir. Bılinalarda düşman yalnızca korkunç değil, aynı zamanda gülünç ve aşağılık bir varlık olarak betimlenir, dolayısıyla grotesk özellikler taşır. Örneğin, düşmanın kafası içki kazanı, gözleri içki kadehi, burnu odun sopası gibidir. Düşmanın bu grotesk betimlemesi zamanla gelenekselleşir ve bazı bılına süjelerinde ortak yer (tipik yer) olarak yer alır. Düşmanın dış görüntüsünün betimlenmesi ile birlikte, onun pisboğazlılığı ve açgözlülüğünün grotesk tarzı betimlenişi de zamanla sabitleşmiştir. Örneğin, düşman bir somun ekmeği bıçağına saplar ve bir seferde ağzına atar, bir bütün kuğuyu mideye indirir, bir seferde bir fiçı içki içer, vs. Düşman çoğu zaman bu özellikleriyle Rus bahadırları karşısında övünür. Buna karşılık bahadırlar da düşmanın bu övüngeçliği ile alay etmek ve onu küçük düşürmek amacıyla tersinmeye başvururlar.

Düşmanın hiciv içerikli betimlemesinin asırlar boyunca korunmuş olmasına dayanarak Astahova, bu betimlemenin çok eski olduğu, bılinaların oluştuğu döneme kadar uzandığı tahmininde bulunur.

18.-20.yy. bılına kayıtlarında Knez ve boyarların hicvedildiği birçok geleneksel sahne yer almaktadır. Birçok bılınada Knez Vladimir korkak, çaresiz,düşüncesiz, karmaşık olaylarla başa çıkamayan biri olarak betimlenir. Etrafındaki boyarlar da çoğu zaman birbirlerinin arkasına gizlenen, korkak, çözüm üretemeyen tiplerdir. Bütün bunların yanı sıra bazı bahadırların betimlenmesinde de hiciv ve mizah unsurları görmek mümkündür. Buna örnek olarak Alyoşa Popoviç ve Çurilo Plenkoviç'in betimlemeleri gösterilebilir.

Bılına hicvinin en belirgin yöntemlerinden biri, bılinaların sonuç bölümünde açığa vurma, alay, tersinme içeren sözlerin anlatıcının veya kahramanların dilinden verilmesidir.²⁷⁴

Daha önce de belirttiğimiz gibi Rus folklor biliminde bu konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır, fakat yine de bılinalarda tersinmenin rolü ile ilgili genel bir görüş şekillenmiştir. Bılinalarda görülen tersinme türleri, bunların oluşum yöntemleri ve ifade ediliş biçimleri, tersinmenin bılinaların güzel anlatım özellikleri sistemindeki yeri gibi konulara daha önce değinen olmamıştır. Selivanov, çalışmasında özellikle bu konuları aydınlatmaya, ayrıca tersinmenin sanatsal işlevlerini ve bılinalardaki özgün ve temel özelliklerini belirlemeye çalışır.

Tersinme kavramını Selivanov, “özel bir anlatım şekliyle gizlenmiş alay” şeklindeki genel tanımıyla ele alır. Tersinme, insana, onun durum ve davranışlarına, gündelik, sosyal ve askeri hayatta meydana gelen olaylara şüpheli bir yaklaşımın özel anlatım biçimidir. Bılına kahramanları arkadaş veya düşman, rakip veya aynı taraftan, daha zayıf veya daha güçlü, sosyal konumları bakımından üst veya alt tabakadan olabilirler. Tersinmenin özellikleri bu ilişkilere göre değişir. Tersinme aracılığı ile ifade edilen düşünce iyi niyetle ve kurnazlıkla, üzüntü ve can sıkıntısı ile, öfke ve nefretle, sakın veya kırgınlıkla söylenmiş olabilir. Tersinme türlerini, ifadesinde tersinme kullanan kişinin alay ettiği şeye karşı tutumu, ifadenin etkileyicilik düzeyi ve tersinmenin söyleniş amacı belirler. Selivanov’un tespit ettiği tersinme türlerinden biri, **alayın çok az seziildiği ima şeklindeki tersinmedir (ironiya-namek)**. İki arkadaş arasında bir

²⁷⁴ A.M.Astahova, “Satira i yumor v bılinnom epose”, **Russkiy fol'klor**, Materialı i issledovaniya, V1p.II, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1957, s. 5-39.

üçüncü kişi ile ilgili bir değerlendirme yapma veya ona karşı bazı eylemlerde bulunmaya yönelik durumlarda bu tersinme türü kullanılır. Genellikle bu, hafif bir alaydır. Örneğin: Kama çatışması öncesi İl'ya diğer bahadırlara şöyle seslenir:

...nadot' nam ved' put' smekat',

Nam pobratat'sya s İdolişsom nadot', pozdorovat'sya.

(...bize yol çakmaları gerekir,

İdolişşe ile kardeş olmamız, selamlaşmamız gerekir.)

Vasiliy Buslayev, Novgorodlularla dövüşen arkadaşlarına yardım etmeye geldiğinde onlara şöyle der:

Ya teper' za vas nun' porobotayu,

A pod'te-tko vıy, bratsı, na otdoh-to nun'.

(Ben şimdi sizin için çalışacağım,

Siz ise, kardeşlerim, gidin dinlenin.)

Bir başka tersinme türü, **bir şeyden haberdar olup, yalandan haberdar değilmiş gibi, karşıdakini anlamıyormuş gibi davranmak** üzerine kuruludur.

Bu, bilinalarda nadir kullanılan bir tersinme türüdür. Örneğin:

İl'ya, Çernigov şehri etrafında düşman ordusunu yok ettikten sonra, bundan haberdar olmayan ve çaresizlik içinde kıvranan şehir sakinlerine şehir surlarından

açık alana bakmalarını söyler ve kendi zaferinden haberdar değilmiş gibi kafir Tatarları sorar:

Stoyat ili lejat, i çto oni delayut?

(Ne yapıyorlar, duruyorlar mı, yatıyorlar mı?)

Kurnazlık ve iyi niyet içeren tersinme (lukavo-dobroduşnaya ironiya).

Çoğu zaman açık açık övünen düşmana karşılık bahadırlar kendi güçleri ve yetenekleriyle ilgili daha mütevazi bir değerlendirme yaparlar. Örneğin: İl'ya Muromets'in boyu ve iştahı ile ilgili sorular soran İdolişçe'ye, dilenci kılığına girmiş olan İl'ya şöyle cevap verir:

İl'ya-to ved' da Muromets

A volosom da vozrastom ravnim s menya ...

A hleba yest kak po tri kalaçika krupivçatih.

(İl'ya Muromets'in

Saçı da yaşı da benim gibi...

Üçer tane küçükçene kalaç (buğday ekmeği) yer.)

Veya daha da mütevazi bir şekilde:

Ot kovrigi krayuşku otkuşayet,

A i toy krayuşkoy troi sutki jivyot.

(Somunun kenarından bir parça kopartıyor,
Bu parçayla da üç gün idare ediyor.)

Verilen örneklerde kahramanların bu saflığı düşmanı kandırmaya yönelik değildir. Düşmanı aldatmak daha ciddi, daha akıllı bir tersinme gerektirir. Bu da **hile tersinme (ironiya-hitrost') türüdür**. Örneğin: Çar Buhar Zamorskiy Rusya'dan 13 yıllık vergi ister. Mihaylo Potık Kiev'den kalkıp çarın yanına gider. Kendisine vergi getirip getirmediğini soran çara Mihaylo'nun cevabı şöyle olur:

*U nas osi da v telejkah prilomilisi,
Da telejki u nas polomalisi
Tam poçinçişçki da v pole priostalisi
A telejek vo çistom pole poçinivat'.*

(Bizim arabaların dingilleri zorlandı,
Arabalarımız bozuldu
Tamirciler arabaları açık alanda
tamir etmeye koyuldu.)

Potık'ın tersinme içeren bu sözleri aptal çar tarafından doğru olarak kabul edilir.

Olumlu bılına kahramanlarının düşmanı küçümsemeye, ona ait eşyaların kalitesini düşürmeye yönelik tersinme içeren sözleri **hor görme-aşağılama üzerine kurulu tersinme türünü oluşturur (prezritel'no-prenebrejitel'niy tip**

ironi). Örneğin: Çar Abatuy'un emri üzerine Dobrinya'ya bir yay getirirler. Bu yayın bir ucunu otuz Tatar, diğer ucunu da otuz Tatar, ortasını da otuz Tatar tutar. Yayı yere bıraktıklarında toprak titrer. Dobrinya bu yayın bir ucunu yere bırakır diğer ucunu tutup kolaylıkla kırar. Sonra da şu sözleri söyler:

“Kak u našego-to knyazya u Vladimira

Kabi etimi lukami babı şersti b'yut”

(“Bizim ülkemizde [Knezimiz Vladimir'in yönettiği ülkede]

Bu yaylarla koca karılar yün döver”

Diğer bir tersinme türü **tersinme serzeniştir (ironiya-ukor).** Örneğin: Dobrinya Nikitiç, yokluğunda karısını Alyoşa Popoviç'le evlendirmeye kalkan Knez Vladimir'e şöyle der:

Blagodaryu tebya ved', knyaz' da stol'no-kievskoy!

Viy uj vzyali jenu da ot jiva muja.

(Teşekkür ederim sana başkent Kiev knezi!

Siz sağ kocasından karısını aldınız.

Bılina kahramanları başarısız oldukları durumlarda kendileriyle de alay ederler.

Bu durumda tersinme serzeniş kendini pişmanlık olarak hissettirir. Örneğin:

Dobrynya Marina İgnatyevna'nın hakkından geldikten sonra durumu şu şekilde özetler:

*Veçor bil Dobrinyuşka jenat ne holost,
Niñçe Dobrinyuşka holost ne jenat.*

(Akşam Dobrinyuşka evliydi, bekar değildi

Şimdi Dobrinyuşka bekar, evli değil)

Yenilgiye uğrayan kahramanlar düşmanlarından artık serzeniş değil, öfkeli, kinayeli bir alay duyarlar. Örneğin: David Popov, Solovey Budimiroviç'in yokluğunda onun nişanlısı Zabava Putyatiçna ile evlenmek ister. Solovey döndüğünde Zabava David'e şöyle der:

*Zdravstvuy, jenişki da ne s kem spat'!*²⁷⁵

(Selam, evlenipte koynuna girecek kimsesi olmayan!)

Tersinme türleri, Selivanov'un belirledikleriyle sınırlı değildir. Ayrıca kendisinin de belirttiği gibi bu göreceli bir sınıflandırmadır. Tersinme içeren herhangi bir ifadeyi yukarıda belirtilen türlerden birine kesin bir biçimde dahil etmek her zaman mümkün olmayabilir. Bazı ifadeler aynı anda birkaç türe birden dahil edilebilir. Bir tersinme türünü ancak metne, onu yaratan duruma bağlı

²⁷⁵ F.M.Selivanov, 1977, s.71-78.

olarak belirlemek mümkündür. Bazen benzer tersinme formülleri, eğer farklı kahramanlar tarafından söyleniyorsa, aynı durumda bile farklı bir etki yaratabilir.

Selivanov, bılinalarda iki tersinme oluşturma yöntemi tespit eder. Kurnazlık ve iyi niyet içeren, hor görme ve aşağılama üzerine kurulan tersinmeler, açıkça görünen bir şeyin basit bir şekilde inkar edilmesi sonucu oluşurlar. Bu türlerde inkar etme var-yok, büyük-küçük, önemli-önemsiz, güçlü-güçsüz, vs. gibi çift karşıtlıklardan olumsuz olanın tercih edilmesiyle gerçekleşir. Tersinme serzenişte ise çift karşıtlıklardan olumlu olanı alınır. Böylece tersinme oluşturma yöntemlerinden ilki karşıt durumun doğrudan belirtilmesidir. Burada karşıt durum öznedir. İkinci tersinme oluşturma yönteminde geliştirilmiş durum nesnel şartlar veya nesnel kahraman eylemleri sonucunda oluşur. Bu yüzden ifade ile anlam arasındaki zıtlığı sağlamak için bir araç varmış izlenimi doğar. Bu yöntem ima şeklindeki tersinme, hile tersinme, yalandan bilmeme üzerine kurulu tersinme türlerine özgüdür. Örneğin, İl'ya İdolişçe ile “kardeş olmamız, selamlaşmamız gerekir” derken, sanki ifadesinde basit bir mecaz kullanır, söylenen sözlerin sıradan anlamlarıyla onlara yüklenmek istenen anlam arasında belirgin bir zıtlık yokmuş gibidir. Fakat gerçekte böyle bir zıtlık vardır ve bu zıtlık doğrudan değil, dolaylı olarak düz değişmece yardımı ile sağlanmıştır. Kardeşlik, selamlaşma gibi eylemler barışın sağlandığı, karşılıklı saygının söz konusu olduğu durumlarda geçerlidir. Oysa bılınadaki durumda çatışmanın barışçıl çözüm seçeneği söz konusu bile değildir.

Bılınaların üslubu genel olarak yüksek bir üsluptur. Bılina metnine gündelik konuşma dilini sokmak bu üslubun bozulmasına ve komiklik etkisinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu durumda tersinme daha belirgin bir biçimde göze çarpar.

Tersinme temelli durumların oluşmasında farklı folklor türlerine özgü üslupların katılmasının da etkisi büyüktür. Birçok ortak folklor sembolleri, bilina kahramanlarının dilinde tersinme oluşturmuşlardır. Tersinme eğretileme, benzetme, kalıplaşmış sıfat, abartma gibi diğer güzel anlatım araçlarıyla da etkileşim halindedir. Tersinme içeren replikler en yoğun olarak yansız anlatımda görülür. Kahraman tiplerinin oluşmasında da tersinmenin önemi büyüktür. Bılinalarda en önemli şey, kahramanların fiziksel hareketleri, eylemleri ve davranışlarıdır. Kahramanlarla ilgili görüşler bunların temelinde gelişir. Süjenin gelişmesiyle birlikte kahramanların manevi özellikleriyle ilgili fikirler de gelişir. Kahramanların ruh halini yansıtan en önemli yöntemlerden biri tersinmedir.²⁷⁶

Görüldüğü gibi Selivanov, bılinalardaki tersinme türlerini, bunların oluşum yöntemlerini ve ifade ediliş biçimlerini ayrıntılı olarak incelemiştir, tersinmenin bılinaların güzel anlatım özellikleri arasındaki yerini ve önemini belirlemeye çalışmıştır. Selivanov'un bu çalışması dışında bu konu ile ilgili daha kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

²⁷⁶ F.M.Selivanov, 1977, s. 80-86.

SONUÇ

Rus folklor dilinin çok geniş kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olduğu, bu alanda yapılan teorik çalışmalar incelendikten sonra daha da açık bir biçimde görülmektedir. Folklor dili ile ilgili temel sorunlar birkaç konu etrafında birleşir. Bunlardan birincisi folklor dili ile diyalekt arasındaki ilişkidir. Bu ikisi arasında sıkı bir bağ olduğu, sözlü yapıtların dil temelini diyalekte dayandığı konusunda bütün bilim adamları fikir birliğine varsa da, bu ilişkinin yorumunda farklı görüşler ortaya atılır. Bazı bilim adamları folklor dilinin diyalektin işlevsel bir üslup çeşidi olduğunu savunurken, bazıları da Eski Rus Devletinde, Eski Yunan'da olduğu gibi çok gelişmiş, diyalekt üstü sözlü bir ortak şiirsel dilin varolduğuna işaret ederek, bugünkü sözlü yapıtların dilinde görülen diyalekt üstü özelliklerin bu dilin kalıntıları olduğunu ileri sürer. Bilim adamlarının birleştikleri bir başka konu ise, özellikle şiirsel folklor türlerinin dil yönünün diyalekten daha geniş olduğu, önemli ölçüde onun sınırları dışına çıktığı, farklı bölgelerde farklı yerel ağız sistemlerinin birlikte oluşturduklarından çok daha fazla bir birlik oluşturduğu konusudur. Bu konu folklor dilinin güzel anlatım araçları konusuyla da sıkı bir bağ içerisindedir. Folklor dili diyalektin günlük konuşma dilinden, özellikle bu güzel anlatım araçlarıyla ayrılır. Böylece estetik işlev açısından yazılı edebiyat diliyle bazı ortak özelliklere sahip olduğu ortaya çıkar, fakat birçok yönüyle de ondan kesin bir biçimde ayrılır.

Folklor dilinin doğası ve tarihi gelişimi ile ilgili birçok konu henüz tam olarak aydınlatılamamıştır. Bu alanda birçok sorunun çözümü sözlü halk edebiyatı türlerinin gerek ayrı ayrı, gerekse birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesiyle mümkündür. Bu açıdan en çok araştırılan sözlü yapıt türü

bılinalardır. Rus halkının hafızasında 19.yy.-20.yy.başlarına kadar sözlü olarak korunmuş, Doğu Slav halklarının tarihi ve kahramanlık destanları olarak kabul edilen bılinalar, Rus bilim adamları tarafından gerek kahramanları, gerek içerikleri ve sanatsal özellikleri bakımından dünyanın önde gelen epik yapıtlarıyla eşdeğer tutulur. Bılinalar üzerine yapılan çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalarda bılinalarla ilgili birçok karmaşık sorun ele alınır. Bunların arasında, geçmişte ve günümüzde hala çok büyük tartışmalara sebep olan ve çözülemeyen temel sorunlardan biri bılinaların kökeni sorunudur. Aslına bakılırsa bu sorunun çözümü beraberinde bir dizi sorunun daha çözümünü sağlayacaktır. Oluştukları zamanda bılinaların gerçeklikle olan ilişkilerinin, yani gerçeği ne derece ve nasıl yansıttıkları konusunun aydınlatılmasıyla birlikte bılinaların tür olarak özgünlükleri de daha açık bir şekilde ortaya konulacaktır. Rus bilim adamları bılinaların tür özelliklerini bılinaları ortaya çıkarttıkları halleriyle belirlemeye çalışırlar. Fakat bılinaların ne zaman bir tür olarak şekillendikleri konusu henüz tam olarak belli değildir.

Bılinaların kendine has sanatsal özelliklerinin temel belirleyicisi şiirsel dil araçlarıdır. Bılinaların en belirgin özelliklerinden biri tekrarlardır. Bılinalarda sözcük, sözcük birleşimleri, bölüm veya sahne tekrarları dışında genel olarak bütün sözlü halk yapıtlarında görülen, fakat bılinalarda özel bir epik türün araçları olarak daha farklı işlevlerde kullanılan tekrar türleri de vardır. Bunlar, edat tekrarı, kökü aynı olan sözcük birleşimleri ve eş anlamlı sözcük birleşimleridir. Bütün uyumlu sözcüklerin önünde edatın tekrar edilmesi, 19.yy.'da en çok bılina derlenen Rusya'nın Kuzey bölgelerinde konuşulan ağızlara özgü bir özelliktir. Bu ağız özellikleri diğer sözlü yapıtların diline

olduğu gibi bılinaların diline de yansır. Zamanla, konuşma diline özgü olan bu dil kuralının yerini çağdaş Rus dili kuralları alır ve bu özellik, sözlü yapıtlarda varlığını sürdürmeye devam eden bir üslup aracı olur. Kökü aynı olan sözcük birleşimleri de bılinalarda çok farklı şekillerde ve farklı işlevlerde kullanılır. Bılinaların en belirgin özelliklerinden biri hikayenin çok basit ve sade oluşudur. Nesne ve eylemlerin anlatımında betimleme araçları kullanılmaz. Fakat bu sade anlatım, içeriği basitleştirmez. Bılinalarda sözcükler önemli bir yere sahiptir. Sözcüğün anlamını daha da güçlendirmek ve anlatılanı en ince ayrıntısıyla anlatabilmek için eş anlamlılık gibi bir yöntem geliştirilmiştir. Bu aynı zamanda bılinaların en özgün araçlarından biridir.

Bılinalarda özellikle sıfat ve değişmeceler çok yaygın olarak kullanılır. Sıfatlar, benzetmeler, olumsuz paralelizmler, eğretilmeler, düz değişmeceler, kapsamlayışlar, tersinmeler bılinaların güzel anlatım özellikleri sistemini oluştururlar. Bu sistemin bılinalardaki işleyişi çok karmaşıktır. Mecazi anlam taşıyan ve taşımayan sözcük ve sözcük birleşimleri ancak ritim, sözdizim ve tonlama gibi yöntemlerle birleşerek şiirsel bir anlam kazanırlar. Bütün bu şiirsel araçlar birbirleriyle etkileşim halindedir ve karşılıklı olarak birbirlerini tamamlarlar. Örneğin, kahramanların yeteneklerinin ve eylemlerinin abartılması, betimlenen durumdan, sözcük ve dil araçlarının birleşmesinden ortaya çıkar. Bazı abartma sahneleri karşılaştırma ve düz değişmece temelinde oluşur. Düz değişmece ise, abartma ve karşılaştırma olmadan şiirsel bir dil özelliği kazanamaz.

Bilinalarda dil araçları arasında en yaygın olanı sıfatlardır. Bılına metinlerinde, benzetme ve olumsuz paralelizm özel bir şiirsel araç olarak, sıfatlar ve değişmeceler kadar yaygın değildir.

Çalışmamızda ülkemizde fazla araştırılmayan Rus bılinaları hakkında genel bir bilgi vermeye çalıştık. Bu çerçevede Rus bılinalarının araştırılmasında üzerinde en çok durulan sorunlara da değinerek bılinaların şiirsel dil özelliklerini ayrıntılı olarak inceledik. İnaniyoruz ki, bu çalışma, bılınlarla ilgili bundan sonra yapılacak olan araştırmalar için yararlı bir kaynak olacaktır.

ÖZET

Rus halk edebiyatının en önemli sözlü yapıt türlerinden biri olan bılinalar 19.yy.'ın başlarında ortaya çıkartılır. 1804 yılında ilk bılina derlemesi olan “Kirşa Danilov Seçkisi”nin yayımlanması, bilim çevrelerinde büyük yankı uyandırır. Bılinalarla ilgili çalışmalar bu dönemde başlar ve günümüze kadar devam eder.

19.yy.'ın ortalarında bılinaların Rus halkının hafızasında hala canlı bir biçimde varlıklarını sürdürdükleri anlaşılır. Bu dönemde başlayan ve 20.yy.'ın başlarına kadar devam eden bılina derleme çalışmaları sonucunda Rusya'nın farklı, özellikle de Kuzey bölgelerinden çok sayıda bılina materyali elde edilir. Bu materyallerin ayrıntılı olarak incelenmesi sonucu bılinalarla ilgili bazı temel sorunlar ortaya çıkar. Bunlardan en önemlileri, bılinaların bölgelere göre dağılımına bağlı olarak ortaya çıktıkları yer ve zamanla, bılinaların kökeniyle ve edebi bir tür olarak belirlenmeleriyle ilgili sorunlardır.

Bılinalar, büyük çeşitlilik gösteren süjeleriyle ve kahramanlarıyla birlikte kendilerine has bir kompozisyon yapısı meydana getirirler. Bılina diline özgü kullanımlarıyla edat tekrarları, kökü aynı olan sözcük birleşimleri, eş anlamlı sözcük birleşimleri, ortak yerler, kalıplaşmış sıfatlar, benzetmeler, olumsuz paralelizmler, farklı değişmece türleri (eğretileme, düz değişmece, kapsamlayış) ve tersinmeler, bılinaların güzel ifade araçları sistemini oluştururlar. Bılinaların şiirsel dil yönünden araştırılması, Rus folklor dilinin doğası ve Rus dili sistemindeki yerinin belirlenmesiyle ilgili daha genel sorunların ortaya konması ve çözümü bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

SUMMARY

It was the beginning of the 19th century when “bylinas”, one of the most significant verbal genres of Russian Folk Literature, began to rise; as a direct consequence of which the publication of all works of Kirsha Danilov in 1804, the very first compilation of bylina, appealed a lot to the academic community. Studies on bylinas were first initiated in this era and have ever continued up to the present day.

It is obvious that – in the 19th century - bylinas reserve their patent existence in the minds of Russian people, which leads to the fact that – having first taken place in the 19th century and ever continued until the 20th century - efforts on compilation of bylinas resulted in the acquisition of a vast amount of bylina material in different, especially the northern regions of Russia. The profound study of the aforementioned material had come to prove the presence of many basic problems covering bylinas; for the leading of which those troubles experienced as per the “place” where and the “date” when bylinas first came into existence according to their propagation all throughout Russia as well as the roots of bylinas along with their being specified as a literary genre, can be deemed to be a reference.

Bylinas are of a unique structure of composition, involving their own heroes and forming up around subjects of great diversity. Peculiar to the language employed in bylinas, system of fine articulation implemented in bylinas is composed of repetition of prepositions, combination of words of the same root, combination of synonyms, common places, conventional epithet, comparisons, negative parallelisms, tropes such as metaphore, metonymy, synecdoche and

irony. Study of bylins with regard to the poetic language thereof is of paramount importance both in terms of the nature of the Russian language and so that definition and settlement of the general problems, facing the determination of the place of bylins within the linguistic system of Russian, can be achieved.

KAYNAKÇA

Adrianova-Perets, V.P., **Oçerki poetičeskogo stilya Drevney Rusi**, İzdatel'stvo Akademi Nauk, M.-L., 1947.

Ahmanova, O.S., **Slovar' lingvistiçeskih terminov**, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, İzd. "Sovetskaya Entsiklopediya", M., 1969.

Akimova, T.M., "İssledovaniya o poetike bilin v posledniye desyat' let", **Fol'klor Narodov RSFSR**, Başkirskiy Gosudarstvennyy Universitet imeni 40-letiya Oktyabrya, Ufa, 1977, vıp.4, s.3-19.

Akimova, T.M., "Struktura bilinnogo tsikla o Sadko", **Voprosı literaturı i fol'klora**, İzdatel'stvo Voronejskogo universiteta, Voronej, 1973, s.153-166.

Aksan, D., **Şiir Dili ve Türk Şiir dili (Dilbilim Açısından Bakış)**, Şafak matbaacılık.

Artyomenko, E.B., **Voprosı sintaksiçeskogo stroya russkoy narodnoy liricheskoj pesni**, Voronej, 1976.

Astahova, A.M., "Satira i yumor v bilinnom epose", **Russkiy fol'klor**, Materialı i issledovaniya, Vıp.II, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1957, s. 5-39.

Astahova, A.M., **Bilini. İtogi i problemi izuçeniya**, İzd. "Nauka", M.-L., 1966.

Astahova, A.M., **Russkiy bilinny epos na severe**, gos. İzd. Karelo-Finskoy SSR, Petrozavodsk, 1948.

Aykut, Altan, "İgor' Destanı (Oleg Torunu Svyatoslav Oğlu İgor'un Seferi Destanı)", **Türk Dili Dergisi**, Sayı 398, Cilt 49, Şubat 1985, s.99-113.

Aytaç, Gürsel, **Genel Edebiyat Bilimi**, Say yayınları, İstanbul, 2003.

Azbelev, S.N., “F.İ.Buslayev- İssledovatel' narodnogo eposa i mifologii”, **F.İ.Buslayev, Narodniy epos i mifologiya**, İzd. “Vıssşaya şkola”, M., 2003, s. 7-19.

Azbelev, S.N., **Russkiy narodniy epos, Bilini**, Lenizdat, 1984.

Barannikova, L.İ., “K voprosu o razvitii funktsional'no-stilevogo mnogoobraziya yazıka”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.198-200.

Belinskiy, V.G., **Sobraniye soçineniy v devyati tomah, Stat'i, Retsenzii i Zametki (mart 1841- mart 1842)**, Hudojestvennaya Literatura, M., T.4, 1979.

Bilini Peçori i Zimnego Berega, (noviye zapisi), izd.podgotovili A.M.Astahova, E.G.Borodina-Morozova, N.P.Kolpakova, N.K.Mitropol'skaya, F.V.Sokolov, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1961.

Bogatiryov, P.G., “Yazık fol'klora”, **Voprosı yazıkoznaniya**, İzd. “Nauka”, M., 1973, No:5, sentyabr'-oktyabr', s.106-116.

Bogatiryov, P.G., **Voprosı teorii narodnogo iskusstva**, İzd. “İskusstvo”, M., 1971.

Bogoslovskaya, O.İ., “Sintaksiçeskiye dialektizmi v yazıke bilin skaziteley Ryabininıh”, **Uçyonniye Zapiski Permskogo gosudarstvennogo universiteta**, XV, 1, Perm', 1959, s.51-79.

Buslayev, F.İ., “O prepodavanii oteçestvennogo yazıka”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.26-27.

Buslayev, F.İ., **Russkiy bogatırskiy epos. Russkiy narodniy epos**, Tsentral'no-Çernozemnoye knijnoye izdatel'stvo, Voronej, 1987.

Çernısevskiy, N.G., “Pesni raznih narodov”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.16-17.

Desnitskaya, A.V., “Naddialektniye formı ustnoy reçi i ih rol' v istorii yazıka”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.162-179.

Dmitriyeva, S.İ., “Geografiçeskoye rasprostraneniye bilin na Russkom Severe”, **Slavyanskiy fol'klar**, İzd. “Nauka”, M., 1972, s.46-70.

Dobrolyubov, N.A., “Zameçaniya o sloge i mernosti narodnogo yazıka”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.21-24.

Fasmer M., **Etimologiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka**, izdaniye vtoroye, stereotipnoye, v 4-h tomah, tom I (A-D), İzd. “Progress”, M., 1986.

Gogol, N.V., “O literature”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.11-12.

Gorelov, A.A., “Kem bıl avtor sbornika ‘Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya’”, **Russkiy Fol'klar**, Materialı i issledovaniya, vıp.VII, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1962, s.293-312.

Gorelov, A.A., “Zavetnaya kniga”, **Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya, sobranniye Kirşeyu Danilovım**, İzd. “Tropa Troyanova”, St.Petersburg, 2000, s. 4-40.

İonin, G.N., “Fol'klorniye motivı v poezii G.R.Derjavina 1800-h godov”, **Russkiy Fol'klar**, Materialı i issledovaniya, vıp.VII, İzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1962, s. 52-66.

İvanova, T.G., “**Mahye**” oçagi severnorusskoy bilinnoy traditsii, St.Petersburg, 2001.

Jirmunskiy, V.M., "Problema fol'klora", **Fol'klor Zapada i Vostoka: Sravnitel'no-istoričeskiye očerki**, O.G.Ĭ., M., 2004.

Kiselyova, O.Ĭ., "Otrajeniye nekotoryh osobennostey dialektного slovoobrazovaniya v yazıke fol'klora", **Voprosı slovoobrazovaniya v indoevropeyskih yazıkah**, Ĭzdatel'stvo Tomskogo universiteta, Tomsk, 1985, s.164-176.

Lazutin, S.G., **Poetika russkogo fol'klora**, Ĭzd. "Vısshaya škola", M., 1989.

Lihaçyov, D.S., **Poetika drevnerusskoy literaturı**, Ĭzd."Nauka", M., 1979.

Lipatov, A.T., "Evolyutsiya semantiki praslavyanskogo kornya *sūr*- v sostave russkoy idiomı *mat' sira zemlya*", **Vzaimodeystviye vırazitel'nyh sredstv i semantiki v istorii drevnerusskogo i russkogo yazıkov**, Mejvuzovskiy sbornik, Gor'kiy, 1987, s.49-54.

Neklyudov, S.Yu., "Vremya i prostranstvo v biline", **Slavyanskiy fol'klor**, Ĭzd."Nauka", M., 1972, s.18-45.

Osovet'skiy, Ĭ.A., "O yazıke russkogo traditsionnogo fol'klora", **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, Ĭzd. "Flinta", Ĭzd. "Nauka", M., 2005, s.200-222.

Osovet'skiy, Ĭ.A., "Ob izuçenii yazıka russkogo fol'klora", **Voprosı yazıkoznaniya**, Ĭzd. Akademii Nauk SSSR, M., 1952, No:3, may-iyun', s.93-112.

Osovet'skiy, Ĭ.A., "Yazık fol'klora i dialekt", **Osnovniye problemi eposa vostoçnyh slavyan**, Ĭzd. Akademii Nauk SSSR, M., 1958, s.172-189.

Peçorskiye bilini i pesni, zapisal i sostavil N.P.Leontyev, Severo-Zapadnoe Knijnoe Ĭzdatel'stvo, Arhangel'sk, 1979.

Petrov, G.A., "Protivopostavleniye personajey v bilinah", **Voprosi Janrov Russkogo Fol'klora**, sbornik statey pod red. Prof. N.Ī.Kravtsova, Īzd. Moskovskogo Universiteta, 1972, s.58-73.

Plisetskiy, M.M., "Polojitel'no-otritsatel'noye sopostavleniye, otritsatel'noye sravneniye i paralelizm v slavyanskom fol'klora", **Slavyanskiy fol'klor**, Īzd. "Nauka", M., 1972, s.125-163.

Propp, V., "Yazık bilin kak sredstvo hudojestvennoy izobrazitel'nosti", **Russkaya Literatura**, Seriya Filologičeskih Nauk, vıpusk 20, Īzd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1954, s.375-403.

Propp, V., **Sobraniye trudov, Poetika fol'klora**, Īzd. "Labirint", M., 1998.

Propp, V., **Trudi. Russkiy geroičeskiy epos**, Īzd. "Labirint", M., 1999.

Puşkin, A.S., "Puşkin – kritik", **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, Īzd. "Flinta", Īzd. "Nauka", M., 2005, s.11.

Putilov, B.N., "Ob epičeskom podtekste" (Na materiale bilin i yunatskih pesen), **Slavyanskiy Fol'klor**, Īzd. "Nauka", M., 1972, s.3-17.

Putilov, B.N., **Fol'klor i narodnaya kul'tura**, St.Petersburg, 2003.

Putilov, B.N., **Russkiy i yujnoslavyanskiy narodniy epos v svete istoriko-tipologičeskogo izučeniya**, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Radovi-XLI, Odjeljenje Društvenih Nauka, Knjiga 14, Sarajevo, 1971, s.159-175.

Putilov, B.N., **Russkiy istoriko-pesenny fol'klor XIII-XVI vekov**, Īzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1960.

Russkoye narodnoye poetičeskoye tvorčestvo, Īzd. Akademii Nauk SSSR, M.-L., Tom II, Kniga 1, 1955.

Selivanov, F.M., "Epitet v bilinah", **Fol'klor kak iskusstvo slova**, vip.4, Epitet v ruskom narodnom tvorčestve, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, M., 1980, s.16-35.

Selivanov, F.M., "Ízobrajenije čeloveka v bilinah", **Fol'klor. Poetičeskaya sistema**, Ízd."Nauka", M., 1977, s. 193-214.

Selivanov, F.M., "K voprosu ob izobraženii vremeni v bilinah", **Russkiy Fol'klor**, Ístoričeskaya jizn' narodnoy poezii, Vip. XVI, Ízd."Nauka", L., 1976, s.68-81.

Selivanov, F.M., **Poetika bilin**, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, M., 1977.

Skaftimov, A., **Stat'i o russkoy literature, Poetika i genezis bilin**, Saratovskoye Knijnoye Izdatel'stvo, Saratov, 1958.

Smolitskiy, V.G., "Bilina o Svyatogore", **Slavyanskiy Fol'klor**, Ízd. "Nauka", M., 1972, s.71-81.

Sokolov, Yu., "Fol'klor", **Literaturnaya Entsiklopediya v 11 t.**, t.11, Ízd. Hudojestvennaya Literatura, M., 1939, <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/leb/leb-7751.htm>, 24.11.2008.

Soymonov, A.D., "Zapisi bilin pervoy polovini XIX veka v sobranii P.V.Kireyevskogo (K istorii sobiraniya i izdaniya)", **Russkiy Fol'klor**, Materiali i issledovaniya, Vip.V, Ízd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1960, s.367-381.

Svod Russkogo Fol'klora, Bilinı v 25 tomah, Bilinı Peçori, tom I, Ízd. "Nauka", St.Peterburg; Ízd.tsentr "Klassika", M., 2001.

Teoretiçeskaya poetika: ponyatiya i opredeleniya, Hrestomatiya, avtor-sostavitel' N.D.Tamarçenko, Rossiyskiy Gosudarstevnnyy Gumanitarniy Universitet, M., 2002.

Uhov, P.D., “Postoyanniye epiteti v bılınah kak sredstvo tipizatsii i sozdaniya obraza”, **Osnovniye problemi eposa vostoçnih slavyan**, İzd.Akademii Nauk, M., 1958, s.158-171.

Uhov, P.D., “Tipiçeskiye mesta (loci communes) kak sredstvo pasportizatsii bılın”, **Russkiy Fol'klor**, Materialı i issledovaniya, vıp.II, İzd.Akademii Nauk SSSR, M.-L., 1957, s. 129-54

Uhov, P.D., **Atributsii russkih bılın**, İzd. Moskovskogo universiteta, M., 1970.

Uşinskiy, K.D., “O sredstvah rasprostraneniya obrazovaniya posredstvom gramotnosti”, **Yazık fol'klora**, Hrestomatiya, İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, M., 2005, s.24-25.

Veselovskiy, A.N., “İz istorii epiteta”, **İstoriçeskaya poetika**, İzd. “Vısşaya şkola”, M., 1989.

Vinogradov, V.V., “Stilistika, teoriya poetiçeskoy reçi, poetika”, İzd. Akademii Nauk SSSR, M., 1963.

Yakubovskaya, Ye., “İstoriya na golosu...”, **Drevniye rossiyskiye stihotvoreniya, sobranniye Kirşeyu Danilovım**, İzd. “Tropa Troyanova”, St.Petersburg, 2000, s.381-401.

Yeremina, V.İ., “Metaforiçeskiy epitet” (İz poetiki fol'klora), **İzvestiya Akademi Nauk SSSR**, Seriya Literaturı i Yazıka, T.XXVI, vıp.2, mart-aprel', 1967, s.144-152.

Yevgenyeva, A.P., “O yazıke bilin” (Stat'ya vtoraya), **Russkiy yazık v škole**,
No:1, M., 1940, s.46-49.

Yevgenyeva, A.P., “O yazıke bilin”, (Stat'ya tret'ya), **Russkiy yazık v škole**,
No:4, M., 1940, s.27-31.

Yevgenyeva, Y.P., **Oçerki po yazıku russkoy ustnoy poezii v zapisyah
XVII-XXvv.**, İzd. Akademi Nauk SSSR, M.-L., 1963.

Yudin, Yu.İ., “Tipı geroyev v geroičeskih russkih bilinah”, **Russkiy Fol'klor**,
Materialı i issledovaniya, İzd.Akademii Nauk SSSR, vip.XIV, L., 1974, s.34-45.